

Juuso Hannes Marttila

Pääomien leikkauspisteessä

Seppäyhteisön erityisasema ja sen kohtalo Strömforsin ja Ramnäsin
rautaruukeissa vuosina 1880–1970

Taloushistorian pro gradu –tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian- ja etnologian laitos

Syksy 2006

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO	1
1.1.	Tutkimustehtävä rajoineen	1
1.2.	Tutkimuksen lähteet	4
1.2.1.	Asiakirjalähteet	4
1.2.2.	Henkilökohtaiset lähteet	6
1.3.	Aikaisempi tutkimus	9
2.	PÄÄOMAT SEPPIEN ASEMAN PERUSTANA	12
2.1.	Henkinen ja aineellinen pääoma	13
2.2.	Sosiaalinen pääoma	17
2.2.1.	Sosiaalisen pääoman teoriaa	17
2.2.2.	Seppien, sepänperheiden ja seppäyhteisön sosiaalinen pääoma	21
2.3.	Kulttuuripääoma	26
3.	HISTORIAALLINEN TAUSTA	29
3.1.	Strömforsin ruukki	29
3.2.	Ramnäsin ruukki	32
3.3.	Perinteinen ruukkiyhteisö	33
4.	RAMNÄSIN JA STRÖMFORSIN SEPÄT	36
4.1.	Sepät ja taontatyö	36
4.2.	Seppäsukujen komennossa	39
4.2.1.	Ramnäsin vahva, mutta katkeava seppädynastia	40
4.2.2.	Strömforsin perinteiset ja perinnettä välittävät seppäsuvut	45
4.3.	Sepät seppäsukujen ulkopuolelta	48
5.	SEPPÄPERHEIDEN ERITYINEN ELINTASO	50
5.1.	Luontaisedut tutkimusjaksolla erityisaseman manifestina	51
5.2.	Polarisoituneet asuinolot ruukkiyhteisön jakajana	57
5.3.	Rahassa maksettu palkka	61
5.4.	Terveys osana seppien elintaso ja hyvinvointia	69
6.	KOULUTUS JA AMMATTITAITO	75
6.1.	Koulutusjärjestelmä muuttuu vähitellen	76
6.2.	Muutoksia ammattitaidon vaatimuksissa ja määrässä	79

7.	ARVOSTETTU JA LUOTETTU SEPPIEN VERKOSTO	83
7.1.	Muutosvoimia seppäverkoston kimpussa	84
7.1.1.	Sisältä purkautuvat verkostot ja vahvat siteet	84
7.1.2.	Verkoston ympärillä muuttuva yhteisö luo painetta ja <i>bridging</i> -pääomaa	89
7.2.	Ammatti-identiteetti verkoston ytimenä	92
7.3.	Sosiaalinen pääoma seppien verkostossa	97
7.3.1.	Luottamukseen ja maineeseen perustuneet suhteet työnantajaan	97
7.3.2.	Luottamustoimet ja yhdistystoiminta	101
7.3.3.	Pääomien siirto verkoston sisällä	104
8.	PÄÄOMIEN LEIKKAUSPISTEESSÄ	109
	LÄHTEET	116
	LIITTEET	130
	LIITE 1: Strömforsin ruukin asemakaava vuodelta 1809	130
	LIITE 2: Ramnäsin ruukin asemakaava 1800–1900 –lukujen taitteessa	131
	LIITE 3: Tyypillinen työläisasunto Strömforsin ruukista	132
	LIITE 4: Tietoja Bursellin haastattelemista ramnäsilaisista	132
	LIITE 5: Strömforsin seppien sukupuita	133
	LIITE 6: Strömforsin seppäyhteisön sisäiset avioliitot tutkimusjaksolla	135
	LIITE 7: Luontaisetujen sekä maito- ja perunarahojen arvo ammattinimikkeiden mukaan Ramnäsisä vuosina 1885, 1895 ja 1905	136
	LIITE 8: Miesten palkkoja Strömforsin ruukista ja kirkonkylästä vuosilta 1946–1948	137
	LIITE 9: Muuttotilastoja Strömforsin ruukista	138

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimustehtävä rajoineen

Pääomiin käsitteinä on pitkään liittynyt paljon erilaisia – esimerkiksi sosiaalisia ja poliittisia – ambitioita ja ne herättävät laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Näin myös tieteen parissa, joka käyttää näitä käsitteitä analyysin välineinä tai tarkastelee niitä tutkimuskohteina. Erityisen huomion kohteena akateemisessa maailmassa on viime vuosikymmenet ollut sosiaalinen pääoma. Hyvän käsitteen käytettävyyttä on valitettavasti suotta rajoitettu erottamalla se useimmiten kenties tärkeimmästä kontekstistaan, muista pääomanlajeista (muun muassa inhimillinen, kulttuurinen, moraalinen, taloudellinen ja organisatorinen pääoma)¹. Näiden kanssa sosiaalinen pääoma toimii vuorovaikutuksessa ja luo niiden kanssa yhdessä niin oman toimintansa kuin myös laajempien ilmiöiden kontekstia.

Historiantutkimukseen tuotuna sosiaalisen pääoman on osoitettu olevan esimerkiksi erinomainen apuneuvo tutkimuskohteen käsitteellistämiseen². Kuitenkin käytettynä irrallaan muista inhimilliseen toimintaan kiinteästi liittyvistä pääoman lajeista jää analyysi helposti vajaaksi – ellei jopa vaarallisen yksiulotteiseksi. Historiantutkimuksessa tutkittavan ilmiön koko konteksti on aina huomion kohteena, eikä siinä voida tyytyä vain yhdeltä kannalta hyvältä näyttävään selitykseen. Kontekstissa kaikki pääomalajit ovat läsnä vaihtelevin merkityksin monisyisenä kokonaisuutena. Tärkeä osa näiden pääomalajien toimintaa ovat niiden vaikutus kontekstin muihin osiin sekä pääomalajien keskinäinen vuorovaikutus ja niiden väliset transaktiot, joita ei voi tarkastella kattavasti vain yhden pääomalajin näkökulmasta.

Tämän tutkimukseni tavoitteena ja tehtävänä on asettaa uudella tapaa neljä selkeimmin arjessa ja yhteisöissä havaittavaa pääoman lajia – aineellinen, henkinen, kulttuurinen sekä sosiaalinen pääoma³ – yhdessä ja erottamattomina muotiksi, jonka läpi tarkastelen ja käsitteellistän tutkimuskohteitani, suomalaisen Strömforsin ja ruotsalaisen Ramnäsin rautaruukkien seppäyhteisöjä⁴. Varsinainen tutkimuskysymykseni on, miten sepän yleensä suvussa periytyvällä

¹ Esimerkiksi Scranton 2005.

² Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 28.

³ Tarkemmin tulen määrittelemään näiden käsitteiden sisällön suhteessa tutkimusaiheeni viitekehykseen luvussa 2. Inhimillinen pääoma koulutuksen, työkyvyn ja terveyden sisältävänä käsitteenä jätettiin pois asiasta kertovien lähteiden vähäisyyden ja hataran luonteen tähden. Lisää aiheesta **luvussa 2.1**.

⁴ Seppäyhteisö koostuu tässä tutkimuksessa karkeasti määriteltynä pajassa työskennelleistä henkilöistä sekä heidän lähisuvustaan. Tarkemmin seppäyhteisöstä sekä ”sepän” määritelmästä **luvussa 3.4**. Lähisuvulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kunkin henkilön kohdalla hänen suoraa sukulinjaansa ylenevässä ja alenevassa polvessa sekä hänen sisarusiaan.

ammattilla hankitulle seppäsukujen erityisasemalle⁵ käy 1800–1900-lukujen aikana teollisuudessa tapahtuneiden suurten mullistusten keskellä. Niinpä on selvitettävä, miten kävi seppäperheiden arvostuksen ja taloudellisen erityisaseman, miten ne sulautuivat usein muuttuvaksi, homogeenisoituvaksi ja proletarisoituvaksi kuvattuun⁶ uuteen teollisuusyhteisöön ja mitä erioikeutetuille perheille tapahtui sepäntyön loputtua. Näihin kysymyksiin vastaamalla etsin keinoja täyttää myös tutkimustehtävä, siis tarkastella sekä sosiaalisen että muiden pääoman lajien voimaa ja toimintamekanismeja sekä niiden suhdetta toisiinsa, mikä tekee tutkimusaiheestani relevantin tämän päivän tieteele. Tutkimuskysymykseni voisi ilmaista myös toisin: Miten käy neljän pääoman yhteisvaikutuksena rakentuneelle seppäperheiden asemalle, kun osa pääomista ja niiden edellytyksistä muuttuu rajusti? Missä suhteissa pääomat vaikuttavat tuohon asemaan ja toisiinsa ja mitä näiden suhteiden muutokset pääomista todella kertovat? Tutkimustehtävä liikkuu historian tutkimuksen makrotasolla, itse aineisto ja tutkimus mikrotasolla. Ristiriitaa tästä ei muodostu, vaan tutkimus osoittaa, että makrotason ilmiöt ovat olemassa myös mikrotason pienyhteisöissä ja ovat sovellettavissa niiden muutosten tulkitsemisessa. Toisaalta taas makrotason ilmiöt ja teoriat on johdettava jostain, eivätkä ne näin ollen ole lainkaan niin irrallisia mikrotasosta kuin helposti kuvitellaan.

Nimenomaan rautaruukit tarjoavat otollisen keinon vastata tähän haasteelliseen tutkimustehtävään. Ne olivat kohtuullisen suljettuja pienyhteisöjä, jotka olivat vanhoihin säädöksiin perustuneelle ruotsalais-suomalaiselle sääty-yhteiskunnalle vieraita ja siitä irrallisia aina tuomiovaltaa myöten⁷. Näin ne tarjoavat koko sääty-yhteiskuntaa hallittavamman tutkimuskohteen. Sääty-yhteiskunta oli käytännössä tullut monessa suhteessa jo tiensä päähän tutkimusjakson alkuun mennessä⁸, joten ruukkitoiminnan – vaikka sitten kuinka erillinen – konteksti oli jo muutoksessa. Lisäksi monet ruukit pitivät perinteistään kiinni todella tiukasti, jolloin ruukkityhteisöt saattoivat pysyä modernisaatiokehityksestä sivussa hyvin pitkään. Näin seppäperheiden aseman, arvojen ja käytänteiden törmäys modernin maailman kanssa oli ankarampi, mikä nostaa tutkimustehtävän eli pääomien suhteet näkyviin selvemmin kuin hitaan sopeutumiskehityksen tapauksessa kävisi.

Alueellisen vertailun metodiin eli kahden eri valtioyhteydessä sijainneen ruukin valintaan puolestaan turvauduin, koska vertailun kautta löydetty samankaltaisuudet ja toisaalta todettujen erojen selittäminen mahdollistavat tutkimuskohteen syvällisemmän ymmärtämisen. Alueellisen vertailun idealla on perinteisesti ollut vahva pohja tutkittaessa esiteollista taloudellista

⁵ Seppien perinteisestä erityisasemasta ja ”seppädynastioista” eri ruukeissa katso esimerkiksi Bursell 1974, passim; Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 53–55; Rydén 1990, s. 288; Sirén 1971, s. 92; Vilkkuna 1996, s. 45–46.

⁶ Katso keskustelusta esimerkiksi Haapala 1989, s. 80–82.

⁷ Sääty-yhteiskunnasta katso esimerkiksi Jutikkala 1968a, s. 68–82; Vilkkuna 1996, s. 9.

⁸ Sääty-yhteiskunnan hajoamisesta Jutikkala 1968b, s. 174–188.

toimintaa ja vertailu on usein auttanut selvittämään valtion roolin ja sosiaalisten erojen vaikutusta kehitykseen⁹. Tämän mahdollistamiseksi kohteiden täytyy kuitenkin olla tietyssä määrin samankaltaisia, jotta vertailun muuttujat pysyvät hallinnassa. Näin oli luonnollista valita kaksi skandinaavista talousaluetta, Suomi ja Ruotsi. Alueiden rautaruukkien yhteiset juuret ja sama perustalla ollut lainsäädäntö¹⁰, samankaltaiset tekniset edellytykset sekä vallalla ollut patriarkaalinen hallintotapa aiheuttivat jossain määrin yhteisen ruukkikulttuurin synnyn. Patriarkaalisella hallintotavalla tarkoitetaan toisaalta laillisuuskäsitteenä isäntävaltaa, toisaalta teollisuusyhteisön johtamistapaa, jonka keskeisimpiä tekijöitä on ruukin patruunan vastuu työntekijänsä hyvinvoinnista ja sen vastapainona odotettu ahkeruus, kuuliaisuus sekä uskollisuus.¹¹ Maiden yhteiskunnallisen kehityksen samankaltaisista suuntaviivoista huolimatta myös eroja oli olemassa¹², joten aivan identtisiä tuloksia ei ole syytä odottaa.

Tutkimuksen kohderuukeiksi valitsin Ramnäsin ja Strömforsin nimenomaan näennäisten samankaltaisuuksiensa tähden. Molemmat ovat vanhoja ruukkipitäjiä sekä kotimaidensa viimeiset perinteisin menetelmin toimineet rautaruukit, kun perinteinen raudantuotanto niissä lopetettiin – Strömforsissa vuonna 1950, Ramnäsisä 1964. Molemmat olivat myös huomattavan pieniä, lähes täysin tehtaan ja patruunantalon ympärille keskittyneitä pieniyhteisöjä vielä perinteisen raudanvalmistuksen lakattua.¹³ Vanhakantaiset menetelmät ja niiden seppäkeskeisyys säilyivät molemmissa loppuun saakka ja näin ne tarjoavat ikkunan tilanteeseen, jossa satavuotisten perinteiden mukaan työskennelleet ja eläneet sepät kohtasivat 1900-luvun Pohjolan ankaraa taloudellista ja yhteiskunnallista rakennemuutosta elävän maailman ja ympärillään nopeaan tahtiin nykyaikaistuvan yhteiskunnan.¹⁴

Ajallisesti tutkimukseni kattaa vajaan sadan vuoden jakson vuodesta 1880 vuoteen 1970¹⁵. Näin on mahdollista aloittaa seppäsukujen aseman tarkastelu ajanjaksolta, jolloin kaivannais- ja metalliteollisuus oli käsityövaltaisista menetelmistä huolimatta teollisuuden merkittävä toimiala¹⁶. Työ tehtiin yhä käsityöläismestarien toimesta perinteisin menetelmin vanhakantaisten koneiden, kuten vesivasaroiden toimiessa vain apuvälineinä. Muutokset alkoivat kuitenkin vähitellen jo 1850-luvulla, mutta lainsäädännölliset perusteet säilyivät edelleen

⁹ Katso Florén 1993a, s. 4–5.

¹⁰ Ruukkien perustamisvaiheesta lisätietoa esimerkiksi Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993 sekä Vilkuna 1994.

¹¹ Vilkuna 1996, s. 10. Hyvä tiivistelmä patriarkalismin piirteistä teollisuuden kontekstissa Suomessa: Nordberg 1979. Erinomainen ja ajanmukaisin esitys patriarkalismista eri konteksteissa, myös esiteollisen paikallisyhteisön elämän, valtarakenteiden ja sisäisten suhteiden määrittäjänä: Karonen & Einonen 2002.

¹² Esimerkiksi ruukkikulttuuri oli Ruotsissa selkeästi Suomea laajempi ilmiö, kun ruukkeja oli yli 30-kertainen määrä Suomeen verrattuna. Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 19.

¹³ Strömforsin ja Ramnäsin ruukit sekä niiden historia esitellään tarkemmin luvussa 3.

¹⁴ Bursell 1974, passim; Sirén 1971, passim. Rakennemuutoksesta tarkemmin esimerkiksi Hjerpe 1990, s. 39–82.

¹⁵ Jatkossa puhuttaessa ”tutkimusjaksosta” tarkoitetaan juuri tätä aikaväliä.

¹⁶ Heikkinen & Hjerpe 1986, s. 32–33.

samansuuntaisina. Ruotsissa vuodesta 1637 muun muassa seppien asemaa säädellyt Vuorikollegio lakeineen purettiin vuonna 1858 ja Suomessa sosiaalista arvostusta taannut sekä yhteisiä etuja valvonut seppien ammattikuntalaitos vastaavine lainsäädäntöineen lakkautettiin vuonna 1868, mitä seurasi elinkeinovapausasetus vuonna 1879. Nämä vahvistivat työnjakoa ja mahdollistivat tehdastyöväestön luokan syntymisen. Molemmat asettivat suuria haasteita perinteisiin ja perinteiseen osaamiseen nojanneelle seppäyhteisölle.¹⁷ Muutos ei silti ollut niin äkkijyrkkä kuin miltä lainsäädännöllisten puitteiden muutokset näyttävät. Ammattikuntalaitos oli ihmisten sosiaalisena yhteenliittymänä jo irtaantunut pelkistä säädöksistä ja toimi enemmän kilpailua rajoittavan ja alalla oleville toimijoille etuja takaavan kartellin tapaan. 1970-luku taas muodostaa luonnollisen päätepisteen tutkimukselle, kun myös vuonna 1950 Strömforsin ruukissa ja vuonna 1964 Ramnäsissä viimeiset työnsä takoneiden seppien jälkeläiset ovat jo löytäneet sijansa yhteiskunnasta, kenties teollisen työn tarjoajiksi paikkakunnille jääneistä tehtaista¹⁸. Pääpaino tutkimuksessa on kuitenkin selvästi 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä ruukkien sulkemiseen, kun 1800-luvun ja 1900-luvun loppupuolet tarjoavat lähinnä keinon kontekstin syventämiseen sekä mahdollisuuksia laajempaan analyysiin.

1.2. Tutkimuksen lähteet

1.2.1. Asiakirjalähteet

Perinteiselle taloushistorialle vanhan tavan mukaan yhden tärkeimmistä lähderyhmistä tutkimukselle muodostaisivat ruukkien arkistot, joista yleensä löytyvät tiedot työntekijöistä, työsopimuksista, palkoista, ruukkien makasiineista tehdyistä hankinnoista sekä muista seikoista, joiden avulla voidaan rakentaa kattava kuva itse seppien työoloista sekä taloudellisesta tilanteesta. Tässä tutkimuksessa ne eivät saa kuitenkaan suurta merkitystä kahdesta syystä. Ensiksi Barbro Bursell on jo käynyt luotettavasti lävitse Ramnäsän ruukin arkistoista kyseiset seikat, mikä mahdollistaa Bursellin tulosten käyttämisen tässä yhteydessä. Toinen syy ovat Strömforsin ruukin arkiston puutteet. Arkisto on hajallaan useammassa paikassa – parhaimmillaan sitä löytyy Strömforsin museosta arkistokaappien koristeena! – ja säilynyt materiaali on hajanaista, eikä pitkiä kokonaisia sarjoja löydy täydellisinä. Lisäksi etsittäessä sepistä tietoa odottamattomia ongelmia tuli vastaan siinä, ettei heitä ole urakkapalkan nostajina merkitty palkkakirjoihin ennen 1930-lukua.

¹⁷ Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 16, 21–22, 41–42; Halila 1987, s. 228.

¹⁸ Bursell, s. 233; Sirén 1971, s. 100.

Pääkirjoihinkin on merkittynä vain pajan kaikki kulut sen tarkemmin niitä erottelematta.¹⁹ Muutenkaan täydellistä kuvaa näistä ei saa rakennettua, sillä sepät saivat huomattavan osan palkastaan luontaisetuina²⁰ ja saattoivat lisäksi myydä osan työtuloksistaan suoraan markkinoille²¹. Lisäksi työsopimukset ja tiedot pajatyöntekijöistä olivat muutamaa yksittäistä asiakirjaa lukuun ottamatta täysin olemattomat. Niinpä erityisesti palkkatietoja laskettaessa Strömforsissa tärkeäksi lähteeksi nousevat Ruotsinpyhtään kunnanarkiston verotustiedot ja henkikirjat.

Tutkimusta olisi loogista jatkaa ruukkien arkistoista paikkakunnilla jatkaneiden tehtaiden arkistoissa, joista etsittäisiin seppäperheiden jäseniä ja jälkeläisiä. Erityisesti näistä lähteistä voisi etsiä eroja sepänjälkeläisten, muun vanhan ruukkiväen ja uudemman tehtaanväen asemassa tehdastyössä. Huomion kohteeksi näistä lähteistä nousevat seppäsukujen jäsenten työtehtävät sekä palkkaus. Kuitenkin näistä lähteistä voi selvittää myös työsopimuksen solmija. Sepäthän ruukin piirissä olivat perinteisesti suoraan yhteyksissä patruunaan²² ja on mielenkiintoista tarkkailla säilyvätkö nämä kontaktit Suomessa²³ ja niihin mahdollisesti investoitu sosiaalinen pääoma asettaen näin seppäperheiden jäseniä edelleen erityisasemaan suhteessa muuhun työvoimaan. Tämä oli periaatteessa mahdollista, kun sekä ruukin että paikalla jatkaneen tehtaan omisti Strömforsissa sama Ahlström-yhtymä aina vuodesta 1886 vielä pitkälle 1990-luvulle ja myös Ramnäsissa ruukkia hallinnoinut yhtiö vain kehittyi moderniksi tehtaaksi.

Valitettavasti 1990-luvun lukuisten omistajanvaihdosten jäljiltä Strömforsin tehtaanarkisto on lähes käyttökelvottomassa tilassa, mitä tulee tämän tutkimuksen tarpeisiin, ja arkiston käyttö rajoittuu yllättäen vain tehtaanarkistossa säilytettyyn vanhaan kuvamateriaaliin rautaruukin ajoilta. Ruotsissa taas osoittautui, että sepät olivat kyllä suoraan modernisoituneen tehtaan palveluksessa, mutta takoivat vanhoilla menetelmillä eläkeikään asti, jonka jälkeen taonta tehtaassa yksinkertaisesti loppui. Niinpä heidän palkkauksensa saa selville samoista Bursellin jo kokoamista lähteistä. Jotta kuvaa elintasosta saataisiin lavennettua edes hieman turvaututtiin tässä tutkimuksessa Upsalan yliopiston arkistoon ja sieltä löytyvään rotubiologisen instituutin kokoelmaan.

Vähintään yhtä tärkeää kuin on tutkia seppien elintasoja sekä suhdetta työnantajiin on kiinnittää huomio erilaisiin verkostoihin suhteessa seppäsukuihin, onhan sosiaalisen pääoman usein nähty sijaitsevan nimenomaan sosiaalisissa verkostoissa²⁴. Niinpä suku- ja muiden verkostojen kartoittamisessa nousevat kirkonarkistot rippi- ja kastettujen kirjoitteen arvoon arvaamattomaan.

¹⁹ ELKA 207:5, Aflöningsjournal –sarja.

²⁰ Esimerkiksi Sirén 1971, s. 94.

²¹ Florén 1987, s. 212.

²² Siren 1971, s. 46. Esimerkki seppien ja patruunan välisestä työsopimuksesta: Bursell 1974, s. 253–256.

²³ Ruotsissa Ramnäsissä vuodesta 1907 alkaen sepät solmivat kontraktinsa muun työväen tapaan. Bursell 1974, s. 251.

²⁴ Esimerkiksi Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 15–16. Enemmän sosiaalisesta pääomasta luvussa 2.2.

Seurakunnanarkistosta saa myös selville seppien jälkeläisten ammatteja. Ramnäsin puolen sukuyhtökset taas selviävät tämän tutkimuksen tarpeisiin riittävän kattavasti Bursellin tekemistä haastatteluista. Myös suvun ulkopuolisista verkostoista, kuten ammattiyhdistyksistä sekä muista paikallisesti merkittävistä yhdistyksistä ja seppien osallistumisesta niiden toimintaan on etsittävä tietoa. Tämä tieto löytyi seppien haastatteluista, jotka muodostuivat hieman yllättäen tutkimuksen selvästi tärkeimmäksi lähderyhmäksi.

1.2.2. Henkilökohtaiset lähteet

Tutkimukseni kirkkaasti tärkeimmän lähderyhmän muodostavat henkilökohtaisen tason aineistot, kuten kirjeenvaihto sekä aivan erityisesti haastattelut. Näiden lähteiden kautta päästään tutkimaan aikalaisten omia näkemyksiä omasta ja toisten asemasta, joskin luonnollisesti moiseen aineistoon on muistettava suhtautua kriittisesti. Olen kautta linjan tällaisia lähteitä tulkitessani pitänyt mielessä niiden syntyajan – aika tunnetusti värittää muistoja, kun koko henkilön elämänkaari ehtii muokata niitä – sekä erityisesti haastattelujen osalta kysytyjen kysymysten vaikutuksen lopputulokseen. Samaten olen koettanut huomioida ihmisten taipumuksen pyrkiä saamaan asiat kuulostamaan omalta kannaltaan parhain päin. Vastauksien subjektiivisuus verrattuna objektiiviseen faktatietoon on silti tutkimukseni kannalta jo sinänsä itseisarvoista, rakentuhan sosiaalinen asema huomattavissa määrin ihmisten suhtautumisesta ja käsityksistä²⁵, suhteista sekä kulttuuripääomasta, jotka eivät läheskään aina ole sidoksissa fyysisiin, helposti realisoitaviin ja ruukkien tilikirjoista paljastuviin pääomanmuotoihin. Toisaalta haastateltavat eivät suinkaan ole käsitteellistäneet elämänpiiriään lainkaan samoin käsittein joilla pyrin sitä käsittelemään.

Virallisista asiakirjalähteistä poiketen henkilökohtaisia lähteitä tulkitessa saatetaan myös helposti korostaa tavanomaista enemmän *tutkijan itsensä* osuutta niiden tulkitsejana ja subjektiivisen juonteen vahvistajana, mikä objektiivisen ja täydellisen ”rankelaisen” tieteen tekijöille helposti voi kuulostaa koko tutkimuksen arvottomaksi tuomitsevalta tekijältä. Postmodernistien hyökkäyksiltä historiatiedettä puolustaneet professorit Lynn Hunt, Joyce Appleby ja Margaret Jacob lähestyivät kuitenkin tilannetta mielestäni paljon rakentavammasta näkökulmasta. Tutkijan itsensä inhimillisestä uteliaisuudesta lähtenyt tutkimus tehdään kuitenkin aina – myös virallisia asiakirjalähteitä lukiessa! – tutkijan persoonan ja häntä ympäröivän kulttuurin ehdoilla tiedon syntyessä aina subjektiivisen tutkijan mielessä. Vaikka objektiivisuuteen pitää pyrkiä, kuvaa se Huntille, Applebylle ja Jacobille tutkimuskohteen ja tutkijan monipuolista suhdetta, jonka

²⁵ Vertaa esimerkiksi Haapala 1989, s. 97, 102.

ytimessä on vakaumus käsitellä historiallista totuutta oikein. Mikä on ”oikein”, he jättävät kyseenalaisesti avoimeksi, mutta tässä tutkimuksessa sen johtolankana on postmodernistisesta kritiikistä huolimatta rakentaa nykyihmiselle ymmärrettävissä oleva tietoa tutkimusruukkien menneistä oloista. Samalla näin tehdään tyhjäksi kritiikki, joka suuntautuu vaikeuteen lukea nykyajasta käsin menneiden aikojen narratiiveja ja samalla tulkita niitä ”oikein”. Tehtäessä mennyttä ymmärrettäväksi nykyajan ihmiselle joudutaan hyväksymään jo ajallinen perspektiivi näkökulman tarjoajaksi – näkökulman, jota ei voi välttää. Tämän taas näen Huntin, Applebyn ja Jacobin tapaan voimavaraksi, koska se tarjoaa erilaisia tapoja – vaikka nämä onkin kyettävä perustelemaan hyvin – nähdä sama asia, jonka pohjalta voidaan rakentaa kuvaa. Tällainen kuva taas ei välttämättä aikalaisille itsellekään ollut selvästi näkyvissä, mikä jo edellä käsitteellistämisen yhteydessä huomattiin.²⁶

Erityisen arvokkaaksi henkilökohtaisista lähteistä on osoittautunut Barbro Bursellin Ramnäsissä vuosina 1966–1973 tekemä systemaattinen elossa olleiden seppien sekä muutaman valssaamotyöntekijän haastattelututkimus, jonka materiaali löytyy arkistoituna ja litteroituna Upsalasta Språk- och folkminnesinstitutista (SOFI)²⁷. Litteroitujen haastattelukertomusten ongelmana on kuitenkin, ettei Bursell ole kirjannut niihin kysymyksiään näkyviin, vaikka haastattelusta toiseen toistuvat rakenteet kertovat, etteivät haastattelut ole perustuneet vapaaseen assosiaatioon. Samaten haastateltujen reaktiot, äänenpainot ja muut nyanssit loistavat poissaolollaan vaikeuttaen siten tulkintaa. Haastattelut etenevät selvästi teemoittain ja niiden kronologinen taso on todella hajanainen. Näin tapahtumia sekä muutoksia on vaikea sijoittaa tarkasti aikajanelle edes eri haastattelujen tietoja yhdistelemällä. Haastattelut olivat hyvin työkeskeisiä ja keskittyivät paljolti työn kulkuun ja tekniikoihin, mikä toisaalta kertoo myös työn keskeisyydestä sepille, mutta näin vapaa-aika ja sen eri aspektit jäävät vähemmälle. Yleisesti Bursell lyö myös aineistossaan laimin kettinkisepät, jotka ovat Bursellin oman fokuksen tähden aliedustettuja materiaalissa.

Tämän lisäksi SOFI:sta löytyy myös laaja kokoelma Bursellin seppien kanssa käymää kirjeenvaihtoa²⁸, joka niin ikään nousee tässä tutkimuksessa tärkeään osaan. Tämän materiaalin käyttöä helpottavat selvästi mukaan liitetyt kopiot myös Bursellin lähettämistä kirjeistä, jolloin muun muassa haastattelukysymykset ovat esillä. Osa kirjeenvaihtoa on systemaattisia kaikille hengissä olleille Ramnäsien sepille lähetettyjä identtisiä kyselyitä, osa henkilökohtaisempia kirjeitä, joissa Bursell pyrkii saamaan selvyyttä ruukin ja seppien oloista. Ensin mainittujen käytettävyyttä

²⁶ Appleby, Hunt, Jacob 1995, passim.

²⁷ ULMA 26380:1, 28855:1. Bursell on haastatellut osaa sepistä useammin kuin kerran, jolloin samat asiat toistuvat useammassa kohdassa. Tällöin tulen viittaamaan useimmiten vain yhteen kyseessä olevan sepän haastatteluun.

²⁸ ULMA 26380:2, 28855:2.

tässä tutkimuksessa rajoittavat kirjallisen muodon vaatimuksesta johtuen välillä sangen lyhyiksi jääneet vastaukset.

Myös Strömforsista on tarjolla henkilökohtaisen tason aineistoa, mutta ei yhtä kattavaa kuin Ramnäsin tapauksessa. Varsinaisten seppien haastatteluja on käytettävissä kaikkiaan sangen monta. Useimmat niistä olivat viimeisen, hyvin lyhyen aikaa pajassa palvelleen seppäpolven haastatteluja. Lisäksi ne oli usein tehty aivan erilaiset tarkoituserät mielessä. Yhtä kaikki ne ovat ensisijaisen tärkeitä lähteitä tälle tutkimukselle Strömforsin ruukin ja tehtaan arkistojen ollessa niinkin hyödyttömiä kuin millaisiksi ne osoittautuivat.

Suurin henkilökohtaisen aineiston kokoelma Strömforsin sepistä löytyy Ruotsinpyhtään kunnanarkistoon siirretystä Ruotsinpyhtään ruukkialue Oy:n arkistosta. Sinne on koottu laaja perinneaineisto niin paja– kuin sahatoiminnasta. Joukossa on lukuisia eri tarkoituksia varten tehtyjä haastatteluja, joista toiset antavat kuvan suoraan pajan oloista ja toiset taas auttavat taustoittamaan itse ruukin tilannetta ja kertovat muiden näkemyksiä sepistä. Materiaalin joukossa olivat tiivistelmät vuonna 1968 tehdyistä perinneaastatteluista²⁹, Tuulikki Kiilon vuosina 1994–1995 museovirastolle alueen entisöintiä varten tekemiä haastatteluja sekä muuta projektiin liittynyttä materiaalia³⁰, Åsa Juslinin laajat seppähaastattelut lähinnä seppien työkaluja ja –menetelmiä koskien³¹ ja Nina Nybonnin sekä Strömforsin sahan toimintaa koskevat että Liihrin suvun sukututkimusta varten keräämät haastattelut³². Ruukkialue oy:n arkiston lähteistä on erityisesti mainittava Juslinin ja Nybonnin sanasta sanaan litteroidut haastattelut, jotka näin antavat hyvät avaimet lähdekritiikille. Kiilon haastattelut taas ovat tässä suhteessa selvästi ongelmallisempia tiivistelmiä.

Ruukkialue oy:n arkiston lisäksi henkilökohtaista aineistoa on Strömforsista saatavilla muutamista henkilökohtaisista arkistoista. Laajin näistä on Börje Broaksen henkilökohtainen arkisto, jonne hän on koonnut lukuisia perinnepiireissä tekemiään ruukkilaisten haastatteluja³³. Joukossa on myös muutama sepän tai sepän puolison haastattelu. Nauhoitteina nämä ovat luotettavia lähteitä siinä mielessä, että myös haastattelijan osuus keskusteluun ja sen kulkuun on todettavissa ja siten koko haastattelu äänenpainoja myöten helpommin arvioitavissa. Broas on koonnut arkistoonsa myös museoviraston ja arkkitehtitoimiston lähinnä ruukin entisöintiä varten tekemistä haastatteluista kaksi³⁴. Näistä toinen puuttui tyystin Ruotsinpyhtään ruukkialue oy:n arkistosta. Nämä ovat jälleen litteroituja ja käsiteltyjä tiivistelmiä, joista haastattelijan ja tiivistäjän

²⁹ RKA–RRA 5. Nämä ovat olleet muun muassa Sirén 1971:n tärkeä lähdeyhmä.

³⁰ RKA–RRA 2. Mielenkiintoista kyllä Museoviraston arkistoista näitä asiakirjoja ei löytynyt.

³¹ RKA–RRA 1.

³² RKA–RRA 3–4. Sahaan liittyvää muuta materiaalia tunnuksella RKA–RRA 6.

³³ BBA P 1–5.

³⁴ BBA M 1–2.

osuutta ei voi mitenkään tietää varmaksi, mikä täytyi huomioida niitä tulkittaessa. Ne on tehty toiseen tarkoitukseen ja täysin toisista näkökulmista kuin mihin tässä tutkimuksessa kiinnitetään huomiota. Ne vaativat paljon enemmän rivien välistä lukemista kuin Bursellin aineisto ja ovat siten alttiimpia virhetulkinnolle ja liian pitkälle viedyille johtopäätöksille.

Uusimmat lähteet hankittiin nimenomaan tätä tutkimusta silmällä pitäen. Haastattelin syyskuun 2006 aikana kahta viimeistä elossa olevaa Strömforsissa seppänä työskennellyttä miestä ja heistä toisen puolisoa.³⁵ Haastateltavat olivat viimeisen polven seppiä, joten 1940-lukua edeltävää ensikäden tietoa seppien oloista ei niistä saa. Kysymykset laadittiin vasta muuhun saatavilla olevaan aineistoon tutustumisen jälkeen ja niin vastaukset täydentävät tuon aineiston aukkoja. Niiden laadinnassa pyrittiin välttämään liikaa johdattelua, mutta sen vaara on huomioitava haastatteluja tulkitessa. Lisäksi olen keskustellut ruukin asioista entisen kunnanjohtajan ja perinnepiirin vetäjän, Börje Broaksen kanssa, jonka tietämys kunnan ja siten myös ruukin asioista on laaja.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Rautaruukkeja on niin ruotsalaisessa kuin suomalaisessakin historiantutkimuksessa tutkittu jo yli sadan vuoden ajan. Pääpaino oli alkuvaiheissa selkeästi ruukkien taloudellisessa merkityksessä, niiden isäntien vaiheissa sekä niiden lainsäädännöllisessä erikoisasemassa, oli sitten kysymys yksittäisen ruukin historiikista tai koko vuoritointa käsittelevästä monografiasta.³⁶ Näillä ja samalla fokuksella tehdyillä töillä on keskeinen asema aihepiiriä käsiteltäessä. Tässä suhteessa on erityisesti mainittava Olle Sirénin Strömforsin ruukin historiikin arvoa, vaikka teos on vailla lähdeviitteitä. Nämä luovat kontekstia tutkimukselle, vaikka itse tutkimukseni lähtee niihin verrattuna eri urille. Samaa palvelevat myös muutamat Strömforsin seppien sukujen vaiheista tehdyt sukututkimukset, joista on mainittava erityisesti Nina Nybonnin historiantutkimuksen menetelmin arvioituna laadukas ja sukupuun rakentamista selvästi laajempi tutkimus Liihrin suvusta ja Strömforsin sepistä.

Tutkimukseni kannalta on tärkeä 1900-luvun puolimaihin ajoittuva käänne tutkimustraditiossa, joka nosti esiin itse ruukkiäänen.³⁷ Sen ensimmäiset edustajat olivat Suomessa Helmer Tegengren ja Ruotsissa erityisesti Sigvard Montelius, Ernst Söderlund sekä Gustaff Utterström. Viimeksi mainittujen kirjoittama Fagerstan ruukin historian viides osa nousee esiin

³⁵ JMA SH 1–2.

³⁶ Rydén 1990, s. 18–19; Vilkuna 1994, s. 15–18. Esimerkiksi perustavanlaatuinen esitys Suomen vuoritoimesta ruukkien osalta lähinnä tutkimusjaksoa edeltäneeltä ajalta, katso Laine 1948.

³⁷ Tässä tutkimuksessa seurataan Kustaa H.J. Vilkunan määritystä ruukkiäenestä ja ”ruukkilaisista” kaikkina patruunan määräysvallan, eli isäntävallan alla eläneinä ihmisinä, oli sitten kyse ammattityömiehistä kuin loisista sekä näiden perheistä. Vilkuna 1996, s. 9. Katso **luku 3.3**.

tutkimuksen kuin tutkimuksen johdannossa todellisena alan merkkipaaluna.³⁸ Uraa uurtaneen tutkimuksen merkitys on suuri tälle työlle, sillä lähes aintlaatuisesti koko tutkimuskentässä ulottuu tuon tutkimuksen aikarajaus toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti. Tutkimuksen rajoite tänä päivänä on kuitenkin keskittyminen pitkälti työsuhteisiin ja aineelliseen hyvinvointiin.

Viime vuosikymmeninä aiheeseen perehtyneistä tutkijoista on hyvä mainita korkeatasoisina Suomesta Kustaa H.J. Vilkuja ja Ruotsista Barbro Bursell sekä Upsalan yliopiston kaksikko Göran Rydén ja Anders Florén.³⁹ Nämä ovat edelleen ajankohtaisia ja kymmenen vuoden ikäisinäkin edustavat tuoreinta ruukkitutkimusta. Toisaalta näissä mielenkiinto on usein selvästi varhaisemmissa ajoissa, joten myös niiden hyöty tutkimukselleni on niin ikään taustoittava ja tulkintoja vahvistava. Toisaalta tämä tarkoittaa, että tutkimukselleni löytyy vielä ruukkitutkimuksen kentältä oma tilansa.

Bursellin teos seppien asemasta Ramnäsissä on ajallisen ja maantieteellisen rajauksensa tähden tutkimukseni kannalta huomattavan tärkeä. Se tarjoaa hyvän pohjan tulosten vertailulle ja tutkimukselleni. Bursell kuitenkin tavoittelee aivan erilaisia päämääriä kuin tämä tutkimus, minkä tähden nimenomaan hänen tekemiensä haastatteluiden – ei pelkkien ruukin ja tehtaankarkosten tosiasioiden – avaaminen uudelleen oman tutkimukseni näkökulmasta on tärkeää. Bursell rajaa tutkimuksensa ruukin sulkemiseen asti, jolloin seppäsukujen myöhempi sopeutuminen uuteen ympäristöön jää avoimeksi kysymykseksi.

Aikaisemmasta tutkimustraditiosta työni eroaa juuri käsitteellisen tasonsa tähden. Aikaisempi tutkimus on tutkinut seppä- ja ruukkiyhteisöjä joko niitä Bursellin tapaan käsitteellistämättä tai Vilkun tapaan lähinnä patriarkaalisuuden käsitteen kautta. Ruotsissa ja erityisesti Upsalassa aihetta on myös lähestytty kotitalouden merkityksen ja työn sosiaalisen organisoinnin kautta erityisesti Florénin ja Rydénin töissä. Aiheen käsitteellistäminen kokonaisvaltaisesti neljän eri pääoman näkökulmasta on uutta. Samalla se nostaa muun muassa aiemmin vain todetun ammatin – ja samalla aseman! – periytyminen⁴⁰ relevantiksi ja tärkeäksi huomion kohteeksi seppäyhteisöä tutkittaessa. Itse näkisin ruukkitutkimuksen tulevaisuuden suunnan nimenomaan verkostoihin ja pieniyhteisöihin perehtyneiden teorioiden tutkimusalustana historiallisessa kontekstissa.

Tutkimusaiheen asettaa uuteen valoon sosiaalisen pääoman tarkastelu ruukkiympäristössä. Sosiaalisen pääoman käsitteen käytöstä on tullut suorastaan muoti-ilmiö 1980-luvun lopulta lähtien. Siitä on ehditty kirjoittamaan sekä käsiteanalyysiä että tutkimusta kymmenien

³⁸ Bursell 1974, s. 18; Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 41; Rydén 1990, s. 19; Vilkuja 1994, s. 18.

³⁹ Erityisesti: Bursell 1974; Florén 1987, 1991; Rydén 1990; Vilkuja 1996.

⁴⁰ Katso esimerkiksi Bursell 1974, s. 72–74; Rydén 1990, s. 151–160; Vilkuja 1996, s. 81.

monografioiden verran, joten ensiarvoisen tärkeäksi tälle tutkimukselle ovat osoittautuneet käsitteen historian hyvin koonneet ja sitä rakentavasti pohtineet jo mainitussa esitelmässään Philip Scranton sekä Jyväskylän yliopiston aivan tuoreet julkaisut aiheen tiimoilta. Erityisesti Vilma Luoma-ahon tuore väitöskirja ja Jari Ojalan, Tanja Hakoluodon, Anna Hjorthin ja Vilma Luoma-ahon artikkeli teoksessa ”Työelämän taitekohtia” ovat saaneet tutkimukseni käsitteellisen pohjan rakentajina korvaamattoman tärkeän roolin. Ulkomaisesta teoreettisesta kirjallisuudesta on mainittava Nan Linin, Karen Cookin ja Ronald S. Burtin toimittama ”Social Capital. Theory and Research”, joka on ollut teoreettisen pohjan rakentajana korvaamaton. Nämä yhdessä ovat koonneet ansioituneesti yhteen muun muassa Pierre Bourdieun, James S. Colemanin ja Robert Putnamin sekä Nan Linin analyysiä sosiaalisen pääoman käsitteestä, joiden merkitys käsitteen sisällön muodostajina ja alan klassikoina on vahva⁴¹. Tämän tutkimuksen sisältö sosiaalisen pääoman käsitteelle on todella lähellä Ojalan, Hakoluodon, Hjorthin ja Luoma-ahon synteisiä, ei alkuperäisiä teoksia ja niiden ansioita silti sovi missään nimessä unohtaa.

Sosiaalisen pääoman klassikkojen suurin heikkous suhteessa tähän tutkimukseen on, että niissä käsite usein liikkuu yhteiskunnan ylätasolla ja sen instituutioissa, minkä tähden heidän työnsä soveltuvat lähinnä käsitteellisen kontekstin syventämiseen tässä työssä. Yhteiskunnallisen suuntauksen tutkimuksesta lähemmäs työtäni aihepiirinsä puolesta tulee ruotsalainen Bo Rothstein, joka on Dietlind Stollen ja Staffan Kumlinin kanssa tutkinut käsitettä muun muassa pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa ja niin ikään koonnut teoreettista keskustelua yhteen. Myös he pysyvät kuitenkin lähinnä yhteiskunnallisten instituutioiden tasolla, eikä kohteenani olevien pieniyhteisöjen tasolle tulla⁴². Tutkimustehtäväni liikkuu kyllä makrotasolla keskittäessään huomiota pääomien välisiin suhteisiin, mutta muutoin kysymys on hyvin mikrohistoriallisesta tutkimuksesta, jossa liikutaan paikallisyhteisöjen tasolla.

Yhteiskuntatieteistä sosiaalisen pääoman muotikäsitteen käyttö on myös tutkimukseni onneksi laajentunut viime vuosina jossain määrin käyttöön myös historiantutkimuksessa. Aivan uusista asioista ei ole kysymys, vaan samoja asioita on tutkittu aiemmin myös eri nimikkeillä. Erityisesti tämä on näkynyt erilaisten verkostojen merkityksen tutkimuksessa, vaikkei itse sosiaalisen pääoman käsitteellä ole välttämättä suoraan operoitukaan⁴³. Lisäksi sosiaalinen pääoma on yleisesti esiintynyt valitettavan yksin ja erillään muista pääomista, vaikka poikkeuksiakin on. Esimerkiksi Ojalan tutkimuksissa suomalaisten kauppiassukujen verkostoista

⁴¹ Bourdieun, Colemanin, Putnamin ja Linin asemasta sosiaalisen pääoman teorian keskiössä: Baron 2004, s. 5–6; Kumlin & Rothstein 2005, s. 340; Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 14; Rothstein & Stolle 2002, s. 2; Tonkiss 2004, s. 17.

⁴² Katso Kumlin & Rothstein 2005; Rothstein & Stolle 2002.

⁴³ Esimerkiksi Kuusterä 2000, s. 217–237.

kauppiaskapitalistisella ajalla sosiaalista pääomaa ilmentävät erilaiset verkostot kohtaavat hyvin taloudelliset realiteetit historiallisessa aineistossa⁴⁴. Historiantutkimukseen sovelletun sosiaalisen pääoman teorian selventäjinä merkittäviä ovat olleet myös perhehistoriaan sosiaalista pääomaa soveltaneen London South Bank Universityn *Families & Social Capital ESRC* –tutkijaryhmän kirjoitukset⁴⁵.

Selvästi näkyviin kirjoitettuna käsitteenä sosiaalisen pääoman käsitteen käyttöä on laajennettu historiantutkimukseen vasta aivan viime aikoina, kun sen kautta on alettu käsitteellistämään aikaisempia tutkimuskohteita ja toisaalta niistä saadun empiirisen aineiston pohjalta analysoimaan itse käsitettä⁴⁶. Näin onkin yhä selvästi tilausta tutkimukselle, jossa jo lähtökohtaisesti samoissa kansissa kohtaavat pääomien käsitteet niin toisensa kuin laajaan historialliseen aineistoon pohjaavan empirian⁴⁷.

2. PÄÄOMAT SEPPIEN ASEMAN PERUSTANA

Kun ruukkeja on tutkittu työntekijöiden näkökulmasta, toistuu tutkimustuloksissa yleisesti seppien erityisasema. He olivat hierarkkisesti rakentuneen ruukinväen yhteisön huipulla korkeampine elintasoineen ja lukuisine etuoikeuksineen, joihin kuuluivat esimerkiksi oma saunavuoro lauantaisin sekä mahdollisuus pitää sepäntyöt suvun piirissä.⁴⁸ Kun suurin osa etenkin ruukkien myöhäisempiä vaiheita käsitelleestä tutkimuksista on lähtenyt 1900-luvun työntekijäkäsitteestä, seppien erityisasema on näyttäytynyt lähinnä omituisuutena tai erikoisuutena, eikä sitä ole lähdetty käsitteellistämään sen juurien tarkemmaksi selvittämiseksi. Yhtenä vaihtoehtona tilanteen ratkaisemiseksi elintason, erioikeuksien ja erityisaseman voidaan nähdä perustuneen neljään eri pääomaan – aineelliseen, henkiseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen –⁴⁹, joita seppäperheillä ja -yhteisöllä oli muuta ruukinväkeä enemmän ja joiden hyödyntäminen ja omistaminen puolestaan johtivat korkeaan asemaan ruukissa. Näistä fyysinen pääoma on selvästi kvantitatiivisin menetelmin lähestyttävissä pieniyhteisöjen olojen kuvaajana. Myös muita pääomanlajeja voidaan lähestyä kvantitatiivisesti, mutta näin saadut tulokset sopivat usein paremmin makro- kuin mikrotasolle. Kun tutkimus keskittyy pieniyhteisöihin ja valtaosa lähteistä on luonteeltaan kertovia, on kvalitatiivisella tutkimusotteella luonnollisesti voimakkaampi osa tässä tutkimuksessa.

⁴⁴ Erityisesti Ojala 2002.

⁴⁵ Erityisesti: Baron 2004, Franklin 2004, Tonkiss 2004.

⁴⁶ Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 28.

⁴⁷ Alan heikosta tutkimustilanteesta katso esimerkiksi Erickson 2001, s. 154–156.

⁴⁸ Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 41; Sirén 1971, s. 92.

⁴⁹ Vertaa Lin 2001b, s. 20.

Vaikka seuraavassa osoitan, millä tavoin seppäperheiden aseman voidaan nähdä rakentuneen eri tavoin *eri* pääomien hyödyntämisestä ja hallitsemisesta, on tärkeä pitää mielessä, etteivät aikalaiset rakentaneet tilannekuvaansa niiden käsitteiden kautta – ainakaan siinä muodossa, missä me nuo käsitteet tunnemme. Aikalaisten käsitteet olivat vähintään erilaisia, vaikka osa niiden sisällöistä saattoi olla hyvin samansuuntaista. Erityisen vaikeaa eri pääomakäsitteistä on projisoida sosiaalinen pääoma menneisyyteen⁵⁰, vaikka sen kokoaminen nykyään onkin tiedostettu toiminnan motiivi tai tulos aina hallitusohjelmia myöten⁵¹. Ilman sitä tutkimus jää kuitenkin helposti deskriptiiviseksi. Niinpä sosiaalinen pääoma on hyvä keino hahmottaa nykytutkijalle merkityksen antavalla ruukkiyhteisöä ja seppien asemaa sen verkostoissa, joihin muuten on vaikea päästä käsiksi.

Tulkittaessa erityisaseman rakennusosiksi neljä pääomalajia ovat nivoutuneet tiiviisti toisiinsa ja ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa keskenään. Ilman tuota vuorovaikutusta ei niistä muodostuisi samaa erityisasemaa. Niinpä pääomien erottelu toisistaan on osin sangen keinotekoisia. Tutkimuksessani erottelun on toimii lähinnä analyysin välineenä, jotta tutkimus voi vastata tehtäväänsä pääomien välisten suhteiden vaikutusten selvittämisestä seppien ja seppäyhteisön esimerkkitaapauksissa.

2.1. Henkinen ja aineellinen pääoma

Itse pääoman käsitteen tärkein määritelmä usein on, että resurssi muuttuu pääomaksi vasta kun sitä hyödynnetään.⁵² Käytännössä on pääomaksi huomioitava myös potentiaalinen kulutusmahdollisuus, ei pelkästään jo hyödynnetty asia. Tässä valossa on luonnollista, että ensimmäisenä on käsitteellistetty aineellinen pääoma, sillä sen hyödynnettävyys on helpoiten havaittavissa. Aineellisella pääomalla siis tarkoitetaan hyödynnettävää aineellista resurssia, oli kysymyksessä sitten hyödyke tai esimerkiksi maaomaisuus tai luonnonvara. Tässä tutkimuksessa aineellisena pääomana pidetään myös valuatassa saatua palkkaa, sillä sitä voitiin käyttää elintason kohentamiseen ja näin muista erottautumiseen. Se saatiin palkkioksi oman fyysisen ja henkisen työpanoksen antamisesta ruukin käyttöön ja näin auttaa pääomaksi käsitettynä mittaamaan näiden muuten vaikeammin hahmotettavien ja mitattavien pääomien arvoa. Rahaa sinänsä ei voi pelkistää aineelliseksi pääomaksi, sillä se on myös muiden pääomalajien suhteen arvon mitta ja säilytyskeino

⁵⁰ Katso Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 28. Vertaa Turunen 2006, passim.

⁵¹ Esimerkiksi Iso-Britanniassa sosiaalinen pääoma käsitteenä ja tavoitteena on ilmestynyt 2000-luvun kynnyksellä jo hallituksenkin toimintaan mukaan. Baron 2004, passim. Samasta käsitteen tiedostamisesta osana jokapäiväistä elämää kertoo Putnamin laajaa huomiota saanut tutkimus ”Bowling Alone” sekä Putnamin taistelu sosiaalisen pääoman rappeutumista vastaan Yhdysvalloissa.

⁵² Luoma-aho 2005, s. 320; Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 14.

sekä vaihdon väline eli keino transaktioihin eri pääomalajien välillä, mistä sen luonne palkkana on hyvä esimerkki.

Käsitteellistämisen edetessä on jouduttu huomaamaan⁵³, että ihmiset hyödyntävät myös aineettomia resursseja, joita nimitettiin kokonaisuudessaan ja erittelemättä inhimilliseksi eli henkiseksi pääomaksi (engl. *human capital*)⁵⁴. Käsitteenä henkinen pääoma on problemaattinen lähinnä laajuutensa tähden. Myöhemmin tätä aineetonta pääomaa on jaettu muun muassa johdannossa esitellyn Scrantonin tavan mukaan pienempiin yksiköihin. Tässä tutkimuksessa henkisestä pääomasta on erotettu omiksi käsitteikseen sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma ja usein henkisen pääoman synonyymina käytetty inhimillinen pääoma. Näistä inhimillinen pääoma tosin sisältää henkisen pääoman siinä mielessä, että sillä tarkoitetaan yksilön työkyvyn, terveyden ja osaamisen muodostamaa summaa, joka kertoo yksilön suurimman mahdollisen panoksen työntekoon. Terveystä ja työkyvystä kertovat lähteet olivat kuitenkin liian hataria ja populaatiot liian pieniä pitkälle menevien johtopäätösten tekemiseen. Lisäksi nimenomaan seppien tilanteessa erityisosaamisen merkitys niin suuri, että henkinen pääoma erotettiin omaksi käsitteekseen ja muut inhimillisen pääoman osa-alueet jäivät sangen pieneen osaan.

Näin tässä tutkimuksessa henkisen pääoman käsitteen sisältö on muun muassa taloustieteissä perinteisesti käytetty määritelmä siitä yksilön tai yhteisön koulutuksen ja taitojen summana⁵⁵. Tätä ei kuitenkaan voida nimetä tässä yhteydessä tietopääomaksi, jolla on käsitteenä dynaamisempi, tiedon ja innovaatioiden liikkumista sekä kehitystä kuvaava sisältö⁵⁶. Kohderuukithan nimenomaan pyrkivät pitäytymään vanhoissa tuotantomenetelmissä, jolloin varsinaista tai merkittävää teknologista kehitystä ei tutkimuksen aikarajauksen sisällä tapahtunut ja erityisesti seppien ammattitaito pohjautui loppuun asti perinteisiin osaamiseen ja taontatapoihin⁵⁷. Luonnollisesti työnteko pohjasi myös hyvään kuntoa ja terveyteen, mutta vesivasaroiden hoitaessa rankimman lyöntityön, ei voima ollut yhtä primääri vaatimus kuin sepästä puhuttaessa helposti kuvitellaan.

Lähtökohtaisesti koko käsityöammattien ja niihin rinnastettavien ammattien harjoittajien perinteisesti korkea status ja erityisasema pohjautuivat heidän henkiseen pääomaansa, joka oli kaikessa avainasemassa, sillä mitä riippuvaisempi työnantaja on työntekijänsä tiedoista ja taidoista, sitä enemmän työnantaja jakaa tälle taloudellisia ja sosiaalisia palkintoja⁵⁸. Jo 1600-luvulta asti rautaruukit olivat joutuneet kamppailemaan ammattitaitoisesta työvoimasta – erityisesti

⁵³ Varhaisesta keskustelusta pääomien luonteesta ja laadusta katso Turunen 2006, passim.

⁵⁴ Ståhle & Grönroos 1999, s. 40.

⁵⁵ Katso *ibid.*, s. 40.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 74–75.

⁵⁷ Takomisesta tarkemmin luvussa 3.4.

⁵⁸ Nurmi 1989, s. 25. Työroolin funktionaalista tärkeydestä organisaation kannalta katso myös Lampikoski 1972, s. 29.

sepistä –, jota tuolloin pidettiin koko raudanvalmistusprosessin tärkeimpänä edellytyksenä. Sepät on nähty ruukinomistajien tärkeimpänä pääomana, mikä näkyy monissa eri kontrollin keinoissa, joilla työvoima koetettiin pitää omassa ruukissa. Paljon kertoo, ettei ruukin johtoportaan välttämättä ollut ketään, joka olisi kyennyt puuttumaan sepän työhön pajassa. Tämä toisaalta johti myös siihen, että henkisestä pääomasta syntyvä ammatillaisuus toi sepille aseman ja vallan lisäksi tietyn autonomisuuden, mutta myös vastuun.⁵⁹ Tämä taas kertoi patruunan ja seppiä molemminpuolisena luottamuksesta, jota käsitellään sosiaalisen pääoman yhteydessä tässä työssä.

Seppiä henkinen pääoma johti tutkimusjaksoa edeltävänä aikana erityisasemaan, jonka tärkeä ilmenemismuoto oli suhteessa muuhun ruukinväkeen runsaampi aineellinen pääoma, joka oli perustana muuta yhteisöä paremmalle elintasolle, erityisaseman näkyvimälle osaluokalle.⁶⁰ Tutkimusasetelman kannalta ratkaisevan tärkeää on tarkkailla, miten erityisasemalle käy juuri tässä tilanteessa, kun yksi erityisasemaa ylläpitävä taho lakkaa tarvitsemasta seppiä erityisosaamista, siis henkistä pääomaa, ja sen myötä tarjoamasta muita runsaampaa fyysistä pääomaa. Henkisen pääoman merkityksen joutuessa kyseenalaiseksi on myös huomioitava, että poiketen muista käsityöläisistä ruukinsepän asemaan liittyi tiettyjä sosiaalisia edellytyksiä, sillä seppädynastioiden olemassaolo saattaa viitata siihen, etteivät pelkät taidot riittäneet takaamaan pääsyä yhteisössä erityisasemaa nauttivaksi sepäksi.

Henkisen ja aineellisen pääoman suhteita pohtiessa on tärkeää pitää mielessä, että sepät eivät omistaneet tuotantovälineitään eivätkä työnsä tuloksia⁶¹, vaan olivat täysin riippuvaisia ruukin tarjoamasta mahdollisuudesta palkkatyön kautta vaihtaa pääomiaan rahaksi tai elintasoksi. Ruukilta työhön tarvittut pääomat saatiin ja niitä oli käytetty niin ruukin esivallan kuin seppiä toimesta seppäyhteisön erityisaseman luomiseen ja ylläpitoon. Vaikka kysymys ei siis ole vapaista, tuotantovälineistä ja pääomista omistaneista käsityöläisistä, vaan palkkatyön tekijöistä, varsinaisesta proletariaatista ei kuitenkaan seppiä tai aina muunkaan ruukinväen yhteydessä sovi puhua. Vielä 1800-luvun loppupuoliskolla tuotantoyksiköiden muuttumiseen tehdasmaisemmiksi vastattiin kulttuurisella eristäytymisellä ja sulkeutumisella ruukkihengen säilyttämiseksi – hengen, jossa ei katsottu olevan sijaa proletarisoitumiselle.⁶² Näin mielestäni voi sanoa sepillä olleen käytettävissään rautaruukin käsittäneessä toimintaympäristössään huomattavia määriä aineellista pääomaa tai mahdollisuuksia sen käyttöön, vaikeivat he sitä suoraan omistaneet.

⁵⁹ Katso Pöyhönen 2003, s. 105.

⁶⁰ Bursell 1974, s. 225, 252; Florén 1987, s. 101–110, s. 136–137; Florén 1993b, s. 104; Vilku 1994, 168–192; Vilku 1996, s. 95–110. Vertaa Bursell 1974, 1974, s. 9, 49.

⁶¹ Esimerkiksi Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 31.

⁶² Florén & Rydén 1992, s. 85–86. Samankaltaisesta tilanteesta käsityön, manufaktuuri- ja teollisuuden törmätyksessä Englannissa, katso Rule 1989, s. 113–118.

Työnantajaltaan sepät saivat aineellista pääomaa käyttöönsä ja sen käytöstä palkkioita ruukkiväen normeilla suorastaan ruhtinaallisia määriä. Palkan lisäksi sepät erottautuivat selvästi muusta työväestä omaksi, arvokkaammaksi ryhmäkseen jo ruukilta saaduista asunnoista alkaen. Asuinolot määräytyivät vanhastaan ruukeissa ammatin mukaan ja olivat sepillä selvästi muita paremmat ja väljemmät. Kun tavallinen työläisperhe asui usein yhdessä ainoassa kammarissa, oli sepillä lisänä keittiö sekä joissain tapauksissa porstua. Lisäksi sepät saivat perinteisesti käyttöönsä pienimuotoisen viljelys- ja laidunmaan asunnon yhteyteen sekä polttopuut lämmitystä varten ruukilta, mikä paransi selvästi seppien taloudellisia edellytyksiä suhteessa muihin vähentäen seppäperheiden riskiä kärsiä työn kausivaihteluista. Tuo vaihteleva työ ruukissa ei läheskään aina riittänyt takaamaan koko perheelle elantoa.⁶³

Asunnon ja maanviljelysedellytysten – tavallinen työväki saattoi joutua maksamaan erikseen näistä!⁶⁴ – lisäksi huomattava osa varsinaisesta palkasta maksettiin perinteisesti elintarvikkeina ruukinmakasiinista. Yllä kuvatusta laajasta kokonaisuudesta muodostuneen, kattavan luontaispalkkasysteemin merkitys suhteessa muuhun ruukinväkeen hyvän elintason mahdollistavana aineellisena pääomana oli merkittävä. Näin etenkin muistettaessa, ettei edes rahassa maksettu palkka ollut pitkään aikaan itsetarkoitus, vaan väline elannon saamiseen.⁶⁵ Lisäksi, kun koko ruukin elintaso tiukan patriarkalisesti valvotussa yhteisössä eräällä tavalla standardoitiin ja asetettiin yhteismitalliseksi – kaikki ostivat samalla hinnalla, asuivat työläisryhmän sisäisesti samanlaisissa asunnoissa jne. –,⁶⁶ erottui seppien erityisasema selkeästi. Tätä vain painottaa tosiasia, että luontaispalkkauksesta luovuttiin sangen myöhään, Strömforsissa vasta 1940-luvulla toisen maailmansodan jälkeen eli samoihin aikoihin, kun Ramnäsissa jo vuodesta 1908 alkaen luontaispalkastaan pakolla luopumaan joutuneet sepät joutuivat ahtaammalle⁶⁷.

Palkkoja laskettiin ja maksettiin myös käteisenä rahana, mutta rahapalkasta vähennettiin otot ruukinmakasiinista. Merkittävää oli, ettei eroja luontaispalkan todellisessa, asunnon, polttopuut ja muun vastaan sisältävässä arvossa⁶⁸ hyvitetty millään tavalla lopulta maksetussa rahapalkassa, minkä tähden muun muassa paperilla mahdollisesti enemmän tienanneet sahurit ansaitsivat todellisuudessa seppiä vähemmän.⁶⁹ Rahan merkitys on ruukkiyhteisöissä muutenkin pitkälle 1900-luvulle hyvin kyseenalainen. Rahatalous ja markkinat olivat yhteisöissä kehittymättömiä ja lisäksi ruukinväki yritettiin ruukinmakasiinin ja erilaisten kauppakieltojen avulla

⁶³ Bursell 1974, s. 178; Larsson 1986, s. 154; Montelius 1962, s. 222; Rydén 1990, s. 232–236; Sirén 1971, s. 48, 58, 94.

⁶⁴ Esimerkiksi Sirén 1971, s. 94. Tämän suhteen tutkimukset ovat sekavia ja käytänteet vaihtelivat ruukeittain.

⁶⁵ Rydén 1990, s. 224. Palkkausjärjestelmistä enemmän: Larsson 1986, passim; Montelius 1962, s. 255–263.

⁶⁶ Bursell 1974, s. 252.

⁶⁷ Bursell, 1974, s. 122–124, 157–158; Sirén 1971, s. 94. Katso myös Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 589–590. Elintasosta kohderuukeissa enemmän **luvussa 5**.

⁶⁸ vertaa seppien tilavammat asunnot, laitumet, suuremmat otot makasiineista.

⁶⁹ Larsson 1986, s. 159–160; Sirén 1971, s. 93–94.

pitää tietoisesti irti ympäröivistä markkinoista.⁷⁰ Näin rahatalous pääsi sangen myöhään sotkemaan pääomien välisiä suhteita, mikä saattaa korostaa erityisesti sosiaalisen pääoman merkitystä.

2.2. Sosiaalinen pääoma

2.2.1. Sosiaalisen pääoman teoriaa

Käsitteenä sosiaalinen pääoma on selvästi henkistä ja aineellista pääomaa monisyisempi niin teorian kuin käytännön tasolla ja jopa niiden kokoamisen ja hyödyntämisen mahdollistava tekijä. Sen tähden sosiaalinen pääoma tarvitsee tässä yhteydessä sangen perusteellisen käsittelyn. Pohjaksi sosiaalisen pääoman usein epämääräiseksi ja vaikeaksi koetulle käsitteelle on tässä työssä otettu Ojalan, Hakoluodon, Hjorthin ja Luoma-ahon vuosikymmenten keskustelusta tiivistetty, historiantutkimuksen tarpeisiin kehitetty määritelmä:

”Sosiaalinen pääoma voidaan määritellä sosiaalisissa suhteissa piileväksi, hyödynnettävissä olevaksi resurssiksi. Piileväksi sen vuoksi, että se ei välttämättä aineellistu, eikä ole mahdollisesti edes sitä hyödyntävien yksilöiden tiedossa. Hyödynnettävissä oleva siksi, että muiden pääomalajien mukaisesti se muuttuu pääomaksi vasta sitten, kun siitä on hyötyä.”⁷¹

Ollessaan hyödynnettävissä oleva resurssi sosiaalisen pääoman käsite täyttää pääoman tärkeimmän vaatimuksen, jolloin se on lähtökohtaisesti arvioitavissa samoista lähtökohdista muiden pääomalajien kanssa, mikä tutkimustehtäväni huomioiden on välttämätöntä. Näin kaikki sosiaaliset suhteet eivät ole pääomaa⁷². Aivan yhtä tärkeää on kuitenkin alusta alkaen huomioida sosiaalisen pääoman piilevyys. Kun sitä ei väkisin koeteta projisoida menneiden ihmisten toimintamallien tiedostetuksi selittäjäksi, vältetään anakronismin vaaraa. Näin tehdään mahdolliseksi tämän alkujaan modernien yhteiskuntatieteiden, lähinnä sosiologian, tarpeisiin kehitetyn käsitteen käyttäminen myös historiantutkimuksessa.

Anakronismin välttäminen historiatieteen periaatteena ja toisaalta perinteisten tieteiden mittaamisen vaatimus tuovat ristiriitaisuudessaan esiin toisen runsaasti keskustellun aspektin, mikä tulee huomioida sovellettaessa sosiaalisen pääoman käsitettä historiantutkimukseen. On ehdottomasti otettava kantaa kysymykseen, onko sosiaalinen pääoma tieteellisin mallein

⁷⁰ Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 30; Rydén 1990, s. 285.

⁷¹ Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 14.

⁷² Fukuyama 1999; Lin 2001b, s. 25.

eksaktisti mitattavissa ja sen arvo laskettavissa⁷³ vaiko ”vain” symbolinen tapa keskustella aiheesta. Tiede on kuitenkin jo lähtökohdiltaan yksinkertaistavaa ja se erityisesti sosiaalisen pääoman käsitteen alkuperäisessä käyttöympäristössään sosiologian piirissä etsii ennustettavuutta ja ymmärrettävyyttä syventäviä kaavoja. Tällainen pyrkimys ei kuitenkaan ole omiaan kuvaamaan historiallisen pienyhteisön monimutkaisia ihmisresursseja, joiden ollessa käytössä on mukana myös usein muita kuin instrumentaalisia ulottuvuuksia.⁷⁴

Historiantutkimuksen ympäristöön sopivat paremmin Fran Tonkissin kiteyttämät tulkinnat sosiaalisen pääoman käsitteestä metaforana, jonka käyttäminen antaa tuoreen sisällön aikaisemmin tutuille asioille ja auttaa kiinnittämään huomion taloudellisten seikkojen ja suhteiden sosiaalisiin piirteisiin.⁷⁵ Kun tarkasti laskettavan summan sijaan sosiaalisen pääoman varsinainen arvo on sen kyvyssä aktivoida inhimillisten resurssien verkostoja positiivisen tuloksen toivossa⁷⁶, tulee sen käsitteen kautta tuo sama toiminta näkyväksi ja tämä auttaa arvioimaan taloudellisen ja yhteisöllisen toiminnan ja itse pienyhteisöjen historiaa uudesta näkökulmasta. Tässäkin tutkimuksessa sosiaalista pääomaa käytetään nimenomaan metaforana.

Ollakseen käyttökelpoinen metaforana historiantutkimuksessa ei kappaleen alussa annettu määritelmä kuitenkaan vielä riitä, vaan sitä on tarkennettava. Sosiaalinen pääoma siis sijaitsee klassisen määritelmän mukaan enemmän tai vähemmän institutionaalistuneissa – esimerkiksi yhdistystoiminta – sosiaalisissa suhdeverkostoissa⁷⁷, mutta näiden suhdeverkostojen toimijat on myös määriteltävä. Onkin käyty paljon keskustelua siitä, mikä tai kuka voi ryhtyä sosiaalista pääomaa sisältäviin suhteisiin⁷⁸. Erityisesti käsitteen varhaisemmat analysoijat, kuten Bourdieu, Coleman ja Putnam ovat nähneet sosiaalisen pääoman yhteisökeskeisenä yhteisön pääoman summana tai arvona, toiset, joukossaan muun muassa Lin, puolestaan yksilölähtöisenä investointina sosiaalisiin suhteisiin ja verkostoihin⁷⁹. Investoinniksi pelkistäminen rikkoo kuitenkin käsitteen käytettävyyttä, sillä sosiaalisen suhteen käyttöarvon nousua voi tapahtua ilman toisen osapuolen aktiivista panostusta suhteeseen. Käsitteen yhteiskuntatieteellisen taustan huomioiden on myös luonnollista, että esiintyy mielipiteitä, ettei sosiaalinen pääoma voi kukoistaa ilman linkkejä muodollisiin poliittisiin instituutioihin, missä vaiheessa esimerkiksi valtion rooli on astunut

⁷³ Esimerkiksi Francis Fukuyama esittää ja perustelee hyvinkin laskennallisen mallin sosiaalisen pääoman laskemiselle. Fukuyama 1999. Toinen hyvin laskennallinen malli: Wellman & Frank 2001, s. 240–244, 261–263. Kolmas, vähemmän laskennallinen malli sosiaalisen pääoman mittaamiselle Lin 2001b, s. 14–17.

⁷⁴ Scranton 2005.

⁷⁵ Tonkiss 2004, s. 21.

⁷⁶ Scranton 2005.

⁷⁷ Bourdieu 1997, s. 51.

⁷⁸ Lin 2001b, s. 9–11; Scranton 2005.

⁷⁹ Luoma-aho 2005, s. 146; Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 15; Rothstein & Stolle 2002, s. 4. Katso Bourdieu 1997; Coleman 1988; Lin 2001a; Putnam 1995; Putnam 2000.

keskusteluun mukaan. Paljon on väitelty hyvinvointivaltion kehittymisen vaikutuksesta sosiaaliseen pääomaan, kun hyvinvointivaltio on ottanut virkamiesten hoitoon toimia, joiden hoitamisessa on aikaisemmin käytetty ja synnytetty sosiaalista pääomaa.⁸⁰

Tässä tutkimuksessa on eri koulukuntien jyrkistä erimielisyyksistä huolimatta tilaus molemmille lähestymistavoille.⁸¹ Toisaalta kysymys on aina sukuverkostoista alkaen laajempaan seppäyhteisöön tai vaikkapa patruunaan ulottuvista yhteisöjen suhteista, toisaalta myös yksilöiden ja toimintarakenteiden ja -käytänteiden vuorovaikutussuhteista⁸² ja näiden kohtalosta ympäröivän yhteiskunnan käydessä lävitse voimakasta rakennemuutosta. Tässä tutkimuksessa yhdistetään Linin yksilöistä toimijoina lähtevä näkemys Putnamin osallistumista ja sosiaalisuutta korostavaan tulkintaan, jossa hyöty syntyy sosiaalisen pääoman yhteisössä toimimista ja elämistä helpottavasta vaikutuksesta⁸³. Kun Putnamin sosiaalisten organisaatioiden ominaisuuksiin⁸⁴ sosiaalisena pääomana yhdistetään yksilöiden henkilökohtainen panos niiden luomisessa ja toiminnassa sekä niistä saatu hyöty, ollaan jo todella lähellä mikrohistorian – käsitteellistettyä – todellisuutta. Tällaisen käsitteen sovellusalan erittäin hyvä esimerkki on seppien ammattikuntatoiminta ja seppäyhteisön toiminta ammattikuntalainsäädännön purkamisen jälkeen. Näin sosiaalinen pääoma nähdään tässä niin yksittäisen sepän kuin koko seppäyhteisönkin voimavarana unohtamatta, että myös muilla ruukissa vaikuttavilla yksilöillä – sekä työntekijöillä että patruunalla – ja yhteisöillä oli mahdollisesti omaa sosiaalista pääomaa, jota hyödyntää⁸⁵. Tällaisena sosiaalisen pääoman käsite on erinomaisen käyttökelpoinen analyysin ja käsitteellistämisen väline.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtaisesti sosiaalisen pääoman olemassaolon edellytys on useiden yksilöiden yhteisö, mutta koska sosiaalinen pääoman on perinteisesti nähty liittyvän vahvimmin verkostoihin, on myös niiden olemusta käsiteltävä tarkemmin. Ne saattoivat perustua Putnamin esittelemiin *bonding* tai *bridging* –sosiaaliseen pääomaan, joista ensin mainittu on yleensä helpompi rakentaa tai se on jo valmiiksi olemassa monen seikan toisiinsa yhdistämissä yhteisöissä eli perustuu vahvoihin siteisiin. *Bridging* –pääoma taas viittaa verkostoihin, jotka tuovat heikoilla siteillä yhteen erilaisia ihmisiä, joita yleensä erottavat esimerkiksi rotuun, luokkaan tai uskontoon perustuvat tekijät. Mielenkiintoisesti *bonding* –versio sosiaalisesta pääomasta nähdään usein

⁸⁰ Lin 2001b, s. 9–11; Luoma-aho 2005, s. 145, 149. Hyvinvointivaltion roolista enemmän Kumlin & Rothstein 2005.

⁸¹ Historiantutkimuksessa verkostot onkin aina rajattava tapauskohtaisesti, ei pelkän teorian mukaan. Nurmiainen 2000.

⁸² Määritelmää käyttää muun muassa Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 15.

⁸³ Lin 2001a, passim; Putnam 1995, passim.

⁸⁴ Putnam 1995, s. 67.

⁸⁵ Sosiaalinen pääoma perustui vuorovaikutukseen, joten se toimi kaksisuuntaisesti esimerkiksi työntekijän ja työnantajan välillä. Esimerkiksi Erickson 2001, s. 127. Näin jopa seppäyhteisön ”oma” sosiaalinen pääoma saattoi olla joissain olosuhteissa myös muiden ruukkilaisten käytettävissä olevaa pääomaa.

tuottamassa negatiivisia tuloksia ja heikkoihin siteisiin perustuva *bridging* taas positiivisia.⁸⁶ Syytä kiinnittää myös huomiota verkostojen ytimeksi yleisesti hyväksytyyn luottamukseen ja sen pohjana olevaan maineeseen, joita ilman verkoston olemassaoloa on pidetty vaikeana ellei mahdottomana⁸⁷. On hyvä kuitenkin muistaa, etteivät maine ja luottamus sinänsä ole sosiaalista pääomaa, elleivät ne tarjoa hyödyn mahdollisuutta sosiaalisissa verkostoissa.⁸⁸ Hyödyntäminen voidaan ymmärtää tässä yhteydessä helpommin luottamuksen perusmerkityksen, uskon luomisen vuorovaikutuksen jatkumiseen, kautta. Hyödyllisen suhteen ylläpito taatusti täyttää ”hyödyntämisen” kriteerit, kun sosiaalisen pääoma sisältää hyödynnettyjen resurssien lisäksi myös potentiaaliset resurssit.⁸⁹

Sosiaalisen pääoman käsitteen ymmärtämisen kannalta näin ollen tärkeistä luottamuksen ja maineen käsitteistä on jälkimmäinen selkeästi helpommin käytettävissä, sillä se perustuu puhtaasti menneisiin tapahtumiin.⁹⁰ Maineeseen perustuvaksi nähty luottamuksen käsite on sen sijaan selvästi ongelmallisempi, vaikka sitä on usein käytetty liiemmin ajattelematta sen monenkirjavaa sisältöä. Käsitteen erittelemättömään käyttöön sosiaalisesta pääomasta kirjoitettaessa turhautunut Tonkiss on erotellut erikseen moraalisen ja normatiivisen luottamuksen (englanniksi *trust*) sekä taloudellinen eli välineellisen luottamuksen (englanniksi *confidence*), joiden suurin ero on jälkimmäisen muodollisessa sopimuksenkaltaisessa luonteessa. Erityisesti perheen yhteydessä on vaikea käyttää välineellisen luottamuksen käsitettä, vaikka perheitäkin voidaan sosiaalisen pääoman kautta käsitellä.⁹¹ Tässä tutkimuksessa käsittelen näitä kahta luottamuksen kategoriaa erillisinä painopisteen ollessa välineellisessä luottamuksessa, vaikka suomen kielessä ongelmat ovat helposti vielä suuremmat kuin englannissa, kun käytettävissä on vain yksi ja sama sana molemmille.

Maineen, luottamuksen ja vastavuoroisuuden kaltaisten, positiivisen konnotaation omaavien käsitteiden hallitseman sosiaalisen pääoman yhteydessä on muistettava, ettei kysymys ole aina pelkästään positiivisesta ilmiöstä⁹². Pääomaa voi olla sinänsä liikaa optimointia vaativassa merkityksessä, mutta myös sen puuttuminen kuitenkin sosiaalista pääomaa muuten sisältävässä ympäristössä voidaan nähdä myös negatiivisena.⁹³ Sosiaalisen suhteen vaikutukset voivat muuttua myös negatiiviseksi toisen osapuolen jouduttua erityisen vaikeaan asemaan. Lisäksi sosiaaliseen pääomaan investointi tuottaa tappioita aivan kuten aineellisen pääoman tapauksessa, kun verkostojen

⁸⁶ Norris 2002, s. 3–4; GSS (www), hakusanat *bonding social capital, bridging social capital, weak ties, strong ties*; Putnam 2002, passim.

⁸⁷ Esimerkiksi Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 16–17; Rothstein & Stolle 2002, s. 2; Scranton 2005; Tonkiss 2004, passim. Verkostoista katso myös Nurmiainen 2000.

⁸⁸ Luoma-aho 2005, s. 320. Maine levittämisestä historiallisessa kontekstissa esimerkiksi Heikkinen 1999.

⁸⁹ Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 15–16.

⁹⁰ Luoma-aho 2005, s. 169–184, 320.

⁹¹ Tonkiss 2004, s. 19–21.

⁹² Näin antavat ymmärtää muun muassa Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 28 sekä Scranton 2005.

⁹³ Luoma-aho 2005, s. 146.

rakentamiseen käytetty aika ja voimavarat voivat osoittautua turhiksi verkoston hajotessa.⁹⁴ Verkostojakaan ei ole hyvä nähdä ainoastaan luottamuksen ja vastavuoroisuuden temmelyskenttinä, vaan niissä on tilaa myös konflikteille, valtakamppailuille sekä epäluottamukselle ja vahvat verkostot, kuten kartellit tai mafia, saattavat olla myös tuhoisia itselleen tai toisille yhteisöille.⁹⁵

2.2.2. Seppien, sepänperheiden ja seppäyhteisön sosiaalinen pääoma

Sosiaalisen pääoman teoriassa on nähty koko yhteiskunnassa horisontaalisten verkostojen limittäinen kokonaisuus vastapainona vertikaaliselle luokkien yhteiskunnalle.⁹⁶ Skandinaaviseen historiaan tätä sovellettaessa on kuitenkin muistettava, että skandinaaviset 1800-luvun yhteisöt rakentuivat kuitenkin sääty-yhteiskunnan pohjalle ja Suomessa ”luokka” –käsitteen on jopa nähty syrjäyttäneen ”sääty” –sanon sisällön olennaisesti muuttumatta⁹⁷. Sääty-yhteiskunnan sisäisiä suhteita säätelevistä säädöksistä aikanaan irralleen perustettu ruukkiyhteisö rakentui sääty-yhteiskunnan tapaan vertikaalisesti selviin hierarkiasuhteisiin asettuneista sosiaalisista verkostoista, mikä tekee ruukeista vielä tavallista kiinnostavamman kohteen sosiaalisen pääoman tutkimuksessa. Ruukkiyhteisössä luonnollisesti huipulla oli omistava porras, mutta sitä seurasivat vanhastaan vasarasepät ja masuunimestarit. Vielä naulasepätkin asettuivat samaan tasoon muiden alojen *mestarien* kanssa. Vielä ennen tavallista työväkeä tulivat sepänkisällit ja oppipojat ja jopa seppärennit.⁹⁸ Näin koko seppäyhteisön asema tuossa työläisverkostojen kentässä oli huomattavan vahva, vaikkei edes seppäyhteisö ollut sisäisesti homogeeninen arvostuksessa ja arvovallassa.

Seppien vahva verkosto ulottui perinteisesti myös ruukin rajojen ulkopuolelle. Sepät sekä Ruotsissa että Suomessa muodostivat oman ammattikuntansa vielä 1850-luvun alussa. Juuri ammattikunnassa on helppo nähdä sosiaalinen pääoma selkeästi⁹⁹, käytettiinhän sen kautta kulkevia suhteita avoimesti oman aseman ja seppien yhteisten asioiden ajamiseen. Vaikka ammattikuntien paikallisjohtajat, oltermannit, olivat välillä vihattuja patriarkaalisen- sekä esivallan edustajia, nähtiin ammattikunnat sisältäpäin suojaksi ulkoisia paineita vastaan. Ammattikuntaa käytettiin konfliktitilanteissa omien etujen kollektiiviseen ajamiseen ja useimmiten menestyksekkäästi.¹⁰⁰

⁹⁴ Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 22–23.

⁹⁵ Franklin 2004, s. 3; Luoma-aho 2005, s. 145; Norris 2002, s. 4.

⁹⁶ Franklin 2004, s. 3.

⁹⁷ Jutikkala 1968b, s. 184.

⁹⁸ Vilkuna 1996, s. 45–46, 51–52. Tällaisen hierarkisuuden on nähty usein estävän pääsyä verkostojen resursseihin. Lin 2001b, s. 23. Toisaalta seppäverkoston kautta patruunat pääsivät käsiksi seppien henkiseen pääomaan.

⁹⁹ Sosiaalisesta pääomasta yhteisen edun ajamisen keinona katso esimerkiksi Lin 2001b, s. 19.

¹⁰⁰ Florén 1987, s. 211, 225. Vilkuna 1996, s. 113, 115.

Ammattikuntalaitoksen lakkautuksen jälkeen tilanne muuttuu mielenkiintoiseksi ja täyttyy avoimista kysymyksistä, joihin tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan. Ainakin kiinnostuksen kohteena on, kestikö alun perin ammatin yhdistämä seppäyhteisö yhtenäisenä ammattikunnan lakkautuksesta huolimatta? Ainakin Strömforsissa ja Ramnäsissä on tutkimuskirjallisuudessa viitteitä seppäyhteisön kestämisestä aina 1900-luvun puolelle asti, mutta toisaalta Ruotsista on jo 1800-luvun lopulta vahvoja päinvastaisia esimerkkejä. Skebon ruukissa teollistuminen 1870-luvulla ja siitä eteenpäin johti suuriin mullistuksiin työkuulttuurissa, jolloin vanhaan työorganisaatioon perustuneet suhdeverkostot hajosivat.¹⁰¹

Toinen aiheesta avautuva kysymys on, mitä kautta sepät sittemmin ajoivat etujaan, kun ammattikunnan asemaa turvanneet säädökset eivät enää olleet käytettävissä. Tässä vaiheessa seppien yhteisten etujen ajaminen siirtyi suoraan itse seppäverkostoille. Tässä yhteydessä on muistettava, että ammattikuntajärjestelmän lakkautuksen myötä ajankohtaiseksi kysymykseksi tuli työväentoiminta¹⁰². Kiinnostavaa on tarkastella seppien sekä muun ruukkiyhteisön suhtautumista työväentoimintaan. Ramnäsissä toimi hyvin varhain nimenomaan ammattiyhdistys, jonka johdossa aloittivat sepät¹⁰³. Toisaalta Strömforsissa ei ollut ammattiyhdistystä ennen toista maailmansotaa, eivätkä sepät edes kyenneet ajattelemaan sellaista, vaikka kulttuurisiin rientoihin suuntautunutta työväenyhdistyksen toimintaa kylässä oli pyöritetty jo vuodesta 1906¹⁰⁴. Tässä kaksijakoisessa suhtautumisessa näkyy hyvin, että toisaalta sepät olivat tottuneet vuosisatojen ajan työskentelemään itsenäisesti, toisaalta taas he olivat tottuneita myös vastuun ottamiseen¹⁰⁵ ja näin heidän luulisi olleen omiaan *luottamustoimiin*.

Ammattiyhdistysten ja vapaan elinkeinonharjoituksen aikaan siirtymisen myötä aktualisoituu myös kysymys seppien maineesta ja sitä kautta luottamuksesta aivan uudella tavalla, jolloin ollaan jälleen sosiaalisen pääoman kovassa ytimessä. Ammattikuntajärjestelmään oli vanhastaan etujärjestöaseman lisäksi keskeisessä osassa nimenomaan seppien ammattitaidon, siis maineen perustan, takaaja, vaikka jo 1800-luvun alussa Suomessa olikin ongelmia pätevien oltermannien saamisessa maahan¹⁰⁶. Kun muistetaan luottamuksen perustuvan maineeseen, muuttuu asia vielä mielenkiintoisemmaksi. Perustuihan seppämestarien huomattava asema nimenomaan luottamukseen, jonka varassa he saivat johtaa lähes vapaasti pajaa, jossa työskentelivät¹⁰⁷. Kuitenkin näin osoitettu luottamus näyttää säilyvän vielä pitkään, mikä saattaisi viitata itse seppäyhteisön

¹⁰¹ Morger 1985, s. 264–265.

¹⁰² Alapuro & Stenius 1987, s. 33–37. Työväentoiminnalla tarkoitetaan kaikkia työväen järjestäytyneen toiminnan muotoja, ammattiyhdistyksellä työhön liittyvien etujen ajamiseen tarkoitettua yhdistystä.

¹⁰³ Bursell 1974, s. 206.

¹⁰⁴ Sirén 1971, s. 95–96.

¹⁰⁵ Bursell 1974, s. 226.

¹⁰⁶ Siren 1971, s. 50–52.

¹⁰⁷ Rydén 1990, s. 303.

ottaneen ammattikunnan roolin ammattitaidon takeena. Tosin muutos ei välttämättä ole aivan niin jyrkkä ja yksiselitteinen, vaan paikallisen seppäyhteisön rooli on voinut olla jo ennen ammattikunnan lakkauttamista tässä suhteessa merkittävä. Tähän viittaisi, että Säfnäsin ruukissa korkeimman kastin sepistä, siis mestareista, oli jo ammattikunta-ajalla yli 70% syntyjään paikallisesta seppäyhteisöstä, eikä suinkaan ympäriinsä ruukkeja vuodesta toiseen kiertävien seppiä joukosta¹⁰⁸.

Muutokset luottamuksen käsitteen ympärillä tulevat kiinnostavaksi myös tutkimukseni myöhemmässä vaiheessa. Kun taonta loppuu Strömforsissa sekä Ramnäsissä, sepiltä katoaa mahdollisuus käyttää ammattitaitoansa perustuvaa mainettaan ja siitä periytyvää luottamustaan niiden luonnollisessa käyttöympäristössä, työsuhteessa rautaruukin kanssa. Onkin mielenkiintoista tarkkailla katoavatko maine ja luottamus jälkiä jättämättä vai ovatko ne satojen vuosien kuluessa lopulta irronneet tyystin henkisestä pääomasta ja siirtyneet yhteisössä vaikuttavaksi seppiä sosiaalisiksi pääomiksi. Samaten on hyvä pohtia seppiä aseman kehitystä myös luottamuksen toiselta kantilta siis seppiä ollessa luottajina. Mihin sepät luottivat ja päästäänkö tätä kautta käsiksi sosiaalisen pääoman negatiivisiin ominaisuuksiin? Tästä nousee kysymys, luottivatko sepät liikaa asemassaan tiettyihin verkostoihin ja niiden jatkuvuuteen¹⁰⁹.

Ruukkiyhteisöissä verkostoja, joissa sosiaalinen pääomaa esiintyi, oli luonnollisesti muitakin ammattikunnan lisäksi. Aikaisemmin Säfnäsistä löydetty seppiä korkea kotoperäisyysprosentti voidaan tulkita paikallista seppäyhteisöä pienemmän verkoston, työkyönnän sosiaalisen pääoman sijoitusten voitoksi. Työkyönnä puolestaan merkitsi entisaikaan huomattavan usein kotitaloutta, joka on seppäyhteisön kannalta aivan keskeisimpiä käsitteitä ja toimintaympäristöjä, jossa sosiaalista pääomaa esiintyi. Tämän tekee luonnolliseksi se, että vasaramiehistön kokoonpanosta¹¹⁰ päätti sitä johtava mestari aina oppipoikajärjestelmän purkuun 1890-luvulla asti, jolloin miehistöt koostuivat useimmiten saman perheen tai vähintään saman suvun jäsenistä. Tällaisen mahdollisuuden tarjouduttua oli luonnollista käyttää sitä säilyttämään saavutettu asema ja etuisuudet oman kotitalouden tai suvun piirissä, jolloin puolestaan tarkkaan hierarkiaan tottuneisiin ruukkiyhteisöihin syntyi todellisia työläisaristokratiaita.¹¹¹

Legitimaation seppiä työläisaristokratian synnylle antoi ensisijaisesti seppiä ammattitaito, sillä kenelläkään muulla koko ruukissa ei ollut pätevyyttä sanoa, kuka kelpasi sepäksi. Lisäksi myös seppämestarien parempi taloudellinen asema piti yllä tätä käytäntöä. Juuri mestareilla

¹⁰⁸ Montelius 1962, s. 209–211.

¹⁰⁹ Vertaa Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006, s. 22–23.

¹¹⁰ Vasaraseppämiehistö sisälsi tavallisimmin sepän, kisällin sekä yhden tai kaksi seppärenkiä eli oppipoikaa. Manufaktuuriopajassa työskenteli usein vain seppä ja oppipoika. Sirén 1971, s. 45, 47, 76, 81.

¹¹¹ Florén 1991, s. 33; Florén 1993b, s. 104–105; Florén & Rydén 1992, s. 65; Rydén 1990, s. 151–161.

oli kykyä kantaa kasvava elatuskuorma, jota vastuu oppipojista toi, sillä näiden ruokkiminen ja palkanmaksu oli perinteisesti mestarin vastuulla.¹¹² Tässä tilanteessa oli myös puhtaasti taloudelliselta kannalta järkevää kouluttaa omasta jälkikasvusta seppiä, sillä näin perheeseen ei tarvinnut ottaa ulkopuolelta ylimääräistä elatuskuormaa.¹¹³ Näin seppäsuvuissa taidoilla oli erityisen hyvät edellytykset periytyä, mihin taidoilla toki myös muissa oloissa oli taipumusta.

”Seppädynastian” ja sen sosiaalisen pääoman luomista sekä ylläpitoa puolestaan helpotti selvästi myös rahatalouden ja markkinoiden kehittymättömyys ruukeissa. Rahapalkka ei ollut liian houkutteleva laajoihin luontaisetuihin verrattuna, joten ei päässyt syntymään Ulrich Pfisterin kuvaaman esiteollisen Zürichin kaltaista tilannetta. Siellä rahalla korvattavan työn yleistyminen johti selvästi henkilökohtaisen taloudellisen hyödyn ajatuksen leviämiseen sekä korvausta kotitöistä vaativien ja poismuutolla uhkaavien lasten ja vanhempien välisiin konflikteihin sekä palkatuksi työläiseksi vuokralle muuttamiseen.¹¹⁴ Vaikka Pfisterin mallissa on selvät rakenteelliset puutteensa – lähes sokea usko teoreettiseen viitekehukseen sekä liiallisen marxilainen ote – muistuttaa se mahdollisuudesta ja tarpeesta tutkia fyysisen ja sosiaalisen pääoman suhteita sekä erityisesti rahatalouden kehityksen vaikutusta niihin myös seppäyhteisön kontekstissa.

Pfisterin tulosten vertaaminen vanhempien ja lasten konfliktiherkkydessä varhaisempien ruukkiyhteisöjen stabiiliin tilanteeseen muistuttaa myös siitä, että sepän ammatin houkutukset olivat suuret sepän miespuolisille jälkeläisille. Pelkkä seppädynastiaan syntyminen ja kuulumisen avasi mahdollisuudet hyvään uraan sekä paikkaan vahvassa verkostossa. Tämä ilmentää sosiaalisen pääoman harvemmin huomioitua, mutta ehdottoman tärkeää ominaisuutta: sosiaalinen pääoma nimittäin näyttäytyy tässä yhteydessä siirrettävänä henkilöltä tai sukupolvelta toiselle aivan kuten muutkin pääoman lajit.¹¹⁵ Näin seppäyhteisö on mahdollista nähdä – muiden työläisyhteisöjen tapaan! – sukupolvien ylitse ulottuvana jatkumona, jossa tapahtuvia muutoksia on mahdollista tarkastella huomattavan pitkällä aikavälillä¹¹⁶. Tässä tutkimuksessa onkin pyrittävä arvioimaan, kuinka hyvin sepän asemaa sekä siihen liittyviä pääomia saadaan siirrettyä jatkuvasti seuraaville polville ja mitä muutoksia tässä suhteessa tapahtuu vielä 1800-luvulla hyvin sulkeutuneessa seppäyhteisössä.

Erityisen osuvasti seppien tilannetta kuvaa Tonkiss yleistävästi todetessaan, että sosiaalisten verkostojen sulkemisella ja luottamuksen rajoittamisella on ollut erityinen merkitys

¹¹² Rydén 1990, s. 151–161, 244.

¹¹³ Oli luonnollinen käytäntö, että omat lapset korvasivat kasvaessaan talouteen aiemmin avuksi otetut piit ja rengit. Katso esimerkiksi Rydén 208–209. Myös ruukkien ulkopuolella käsityöläisammatit periytyivät. Esimerkiksi Uotila 2007.

¹¹⁴ Pfister 2004, passim.

¹¹⁵ Sosiaalisen pääoman siirtoja sukupolvelta toiselle käsittelee teoreettisella tasolla esimerkiksi Coleman 1988 ja käytännön tasolla historiallisessa aineistossa muun muassa Ojala 2002.

¹¹⁶ Isän sosiaalisen ryhmän vaikutuksesta tehdasympäristössä katso esimerkiksi Haapala 1986, s. 262.

perheiden sosiaalisen pääoman lähteinä.¹¹⁷ Tästä lähtöisin oleva sosiaalinen pääoma oli osaltaan hyvin tärkeä perusta seppien erityisaseman kehittymiselle sekä ennen kaikkea ylläpitämiselle. Ulkopuolisten oli pitkään lähes mahdotonta tunkeutua seppäyhteisöön, joka muodostui ruukkipitäjien seppäperheistä ja sisälsi mitä ilmeisimmin huomattavia määriä sosiaalista pääomaa. Niinpä on kiinnitettävä huomiota ajankohtaan, jossa ulkopuolisia lopulta tunkeutuu suljetulle alalle. Kenties taustalta löytyy muutoksia itsensä kotitalouden funktiossa? Aikaisemmin kotitaloudet olivat ainakin Ruotsissa tuotannon, suvun jatkamisen ja työvoiman koulutuksen keskuksia¹¹⁸, mutta 1900-luvun kuluessa erityisesti kotitalouden tehtäviä ulkoistettiin kodin ulkopuolelle vain suvun jatkamisen jäädessä talousyksiköstä ensisijaisesti moderniksi perheeksi muuttuneen kotitalouden piiriin. Yhä selkeämpi palkkatyöhön siirtyminen sekä teollistuminen tekivät mahdolliseksi myös naistyövoiman käytön, jolloin vanhasta kotipiirissä tapahtuneesta, naisten vastuulla olleesta maataloustuotannosta luovuttiin hiljalleen¹¹⁹. Näin seppätaloudet proletarisoituivat siinä missä muu ympärivuotisiksi työläisiksi muuttunut ruukinväki¹²⁰.

Kotitalouden yhteydessä on muistettava myös, että viimeistään sen yhteydessä mukaan astuvat seppien ja heidän ammatinperimyksen valmistautuvien poikalastensa lisäksi myös puoliset sekä tyttäret. Heitä ei missään nimessä ole tarkoitus jättää tutkimuksessa huomiotta, sillä on erittäin mielenkiintoista selvittää, missä määrin seppäperheiden naispuoliset jäsenet pääsivät osallisiksi erityisasemasta, missä määrin he kykenivät siirtämään sitä eteenpäin ja miten sen muutokset koskivat heitä. Näin kuva pääomien ominaisuuksista syvenee entisestään.

Naiset hoitivat kontakteja markkinoihin, mitä tuli kiellettyyn rautatöiden myymiseen omaksi hyödyksi ja hyödykkeiden hankkimiseen.¹²¹ Vaikka näiden kontaktien kautta naiset toivat niin sosiaalista kuin fyysistäkin pääomaa suoraan seppätalouteen, on sosiaalisen pääoman tutkimuksen suhteen vielä monin verroin tärkeämpää kiinnittää huomiota naisten kautta muodostuvien muiden kuin markkinaverkostojen, aivan ensisijaisesti avioliittokytkösten, merkitykseen. Ojala on perusteellisella selvityksellä osoittanut, kuinka naislinja näyttäytyy 1800-luvulla suomalaisten porvarisperheiden perimyksessä näennäisen vahvana ja toisaalta myös tärkeänä *hyödyllisten* suhdeverkostojen rakentajana¹²². Kun vielä 1700-luvulla Suomen ruukeissa oli tyypillistä, että ammattimiehen tytär avioitui isän ammattikuntaa edustavan miehen kanssa¹²³ ja

¹¹⁷ Tonkiss 2004, s. 21.

¹¹⁸ Florén 1991, s. 33, 43. Kotitalouden merkityksestä enemmän: Florén 1991, Florén & Rydén 1992; Rydén 1990

¹¹⁹ Florén 1991, s. 100–101.

¹²⁰ Larsson 1986, s. 159–161.

¹²¹ Florén 1991, s. 61.

¹²² Esimerkiksi Ojala 2002, s. 228–230, 248.

¹²³ Vilkuna 1996, s. 68–70.

Ruotsissakin Tore Petrénin ruukissa neljännes sepänpuolisoista oli sepäntyttäriä¹²⁴, on avioliitoilla hyväksyttävä olleen ruukkiyhteisöissä vanhastaan samanlainen merkitys sosiaalisen pääoman siirtäjinä ja rakentajina. Niinpä avioliittokäyttäytymiseen on syytä kiinnittää tarkkaan huomiota ja etsiä myös sitä kautta merkkejä seppäperheiden aseman ja sosiaalisen pääoman muutoksista. Mielenkiintoinen seikka avioliittoon liittyen on myös sepänleskien tilanne. Heidän kohtalonsa kautta voidaan selvittää, missä määrin nainen tutkimusajanjakson eri vaiheissa todella hallitsi pääomia ja missä määrin ne olivat täysin riippuvia miehestä.

Seppäyhteisön sisäiset avioliitot kertovat myös siitä, kuinka tärkeäksi sosiaalinen yhteisö koettiin ja kuinka sitä toisaalta selvästi hyödynnettiin poikien aviollisen tulevaisuuden turvaamisessa. Näin luodut seppäsukujen sangen sulkeutuneet ja sisäänpäin lämpiävät verkostot olivat tehokkaita sosiaalisen pääoman säilyttäjiä¹²⁵, mistä kertovat esimerkiksi, että seppädynastioiden jäsenillä oli etuoikeus vapaisiin paikkoihin työorganisaatiossa ja että seppäperheiden piit olivat ainakin Ruotsissa useimmiten sukua jommallekummalle puolisoista¹²⁶. Näin on tärkeää kiinnittää huomiota seppäsukujen ja koko tämän yhteisön rakentumiseen¹²⁷ ja toimintaan. Tuon pelkkien suorien sukukontaktien lisäksi valoa tähän suoria sukusuhteita monisyisempään verkostoon esimerkiksi kummissuhteiden rekonstruktion kautta. Nämä kertovat paremmin, minkälaisiin verkostoihin lapsia alettiin pienestä pitäen punomaan osallisiksi.

2.3. Kulttuuripääoma

Viimeisin tässä työssä tarkkailtava pääomanlaji, kulttuuripääoma on niistä myös selvästi epämääräisin ja vaikein rajata. Se on kuitenkin täytynyt ottaa käyttöön kuvaamaan seppäyhteisön yhtenäiskulttuurin merkitystä niiltä osin, joita on vaikea määrittää sosiaalisesti pääomaksi ja jotka taas tekisivät henkiseen pääomaan kytkettynä sen jo selkeytetystä käsitteestä jälleen laajan ynnä sekavan. Jotta kulttuuripääoman käsite olisi tässä yhteydessä käyttökelpoinen on se jouduttu rajaamaan hyvin kapea-alaisesti. Tutkimuksessani laaja kulttuurin käsite saa pääomaksi

¹²⁴ Rydén 1990, s. 212–213. Vertaa Bursell 1974, s. 187. Bursell ei kyennyt todistamaan, että Ramnäsissä puoliso olisi valittu jostain tietystä ryhmästä.

¹²⁵ Vertaa Coleman 1988, s. 107–108. Seppäyhteisö vastaa huomattavan hyvin Colemanin kuviota suljetusta kahden sukupolven yhteisöstä (fig. 2b), jossa vanhempien sulkeutunut yhteisö johtaa sosiaalisen pääoman säilymiseen myös jälkikasvulla. Sulkeutuneina verkostoina niiden luonne oli lähempänä *bonding* kuin *bridging* –pääomaa.

¹²⁶ Rydén 1990, s. 288.

¹²⁷ Tässä kohdattavista vaikeuksista Rydén 1990, s. 290.

supistuessaan merkityksen seppäperheen statuksen¹²⁸, välittömän elinympäristön ja elämäntavan sekä siihen liittyvän arvomaailman kuvaajana¹²⁹ tapauksissa, joissa näitä on hyödynnetty. Samalla huomio kiinnittyy tässä suhteessa löytyviin tai puuttuviin yhteneväisyyksiin seppäyhteisön sisällä ja siihen, mitä tapahtuu yhtenäisen ruukki- ja seppäyhteisön muuttuessa yksittäisiksi työläisperheiksi.

Vaikeaksi käsite muuttuu, kun huomioidaan pääoman ensisijainen vaatimus, hyödynnettävyys, jota on odotettu myös muilta tutkimuksen kohteena olevilta pääomalajeilta. Kotipiirin ja sen kulttuurin mahdollisista hyödyistä antaa kuitenkin viitteitä muun muassa Heli Kataja, joka on tutkimuksessaan todennut vielä 1930-luvun Suomessa isän ammatillisen koulutuksen johtaneen jälkikasvun kouluttamatonta työläisuraa korkeampaan asemaan. Vasta sotien jälkeen isän alikoulutus ei enää asiaa tilastollisesti tarkastellessa ollut este työuralle.¹³⁰ Seppäyhteisöönkin tätä ajatusta voi soveltaa. Vaikka tässä taatusti peritään isän hyödyllisiä kontakteja, on osin kysymys varmasti myös arvostettuun työhön keskittyneen kotikulttuurin ja siellä muodostuneen kenties hyvin vahvan ammatti-identiteetin vaikutuksista – siis kotoa opituista ja syntyneistä työn merkityksestä sekä odotusarvoista ammatinvalinnan ja tulevan elintason suhteen.¹³¹ Varsinaisesta tietoisesta hyödyntämisestä ei kuitenkaan ole väistämättä kysymys. Lisäksi tiettyyn ympäristöön sosiaalistuminen perustuu vuorovaikutteisiin suhteisiin¹³², jolloin kysymys on osittain sosiaalisen pääoman tuotosta.

Puhuttaessa seppäperheen elinympäristöstä ja elämäntavasta kulttuuripääoman kautta on hyvä huomata, että jo aikalaiset tiedostivat statuksensa seppädynastian jäsenenä sen aineellisista ja sosiaalisista eduista huolimatta jo itsessään arvokkaaksi. Kun perinne säilytettiin perheessä, oli syntynyt vahva kiltaa muistuttava itsetietoisuus omasta ammatista sekä sen asemasta, ja moinen ammatti-identiteettihän puolestaan oli työläisaateluuden edellytys. Näin myös muodostui myös syvempi yhteys toisiin seppiin kuin muissa ammateissa oli mahdollista.¹³³ Bursellin kuvaamasta tilanteesta on mielenkiintoista huomata, kuinka tiiviisti pääomat kietoutuvat yhteen nimenomaan kulttuuripääoman, tässä yhteydessä statuksen, ympärille. Onkin mielenkiintoista tarkkailla

¹²⁸ Kulttuuripääoman määritelmäni yhteydessä status kuvaa arvostusta, joka on nähtävä irrotettuna suoraan asemaan liittyvistä aineellisista arvoista sekä pääomista. Asema puolestaan sisältää niin kulttuurisen statuksen kuin aineelliset ja sosiaaliset edut suhteessa muihin.

¹²⁹ Ammatti ja tietyn ammatin edustaminen vaikutti myös kaikkiin näistä tekijöistä. Esimerkiksi Pöyhönen 2003, s. 105. Arvostus vaikutti myös ammatti-identiteettiin, sillä se oli jonakin erityisenä olemisen ja jonnekin kuulumisen lisäksi erityisenä olemista toisille. Uotila 2007.

¹³⁰ Kataja 1997, s. 67–68. Isän ammatin merkityksestä katso myös Fellman 2000, s. 62–67; Haapala 1986, s. 262. Vanhempien merkityksestä koulutukselle vertaa Coleman 1988. Coleman näkee tämän positiivisen vaikutuksen koulunkäyntiin toisaalta myös perheen *sosiaalisena* pääomana, joka osallistuu näin henkisen pääoman luomiseen.

¹³¹ Yksilön varttuminen tietyn arvomaailman ja kasvatuksen keskellä ja sitä myöten kasvaminen ja sosiaalistuminen näihin arvoihin ei ole historiantutkimuksellekaan vieras lähtökohta. Katso esimerkiksi Valtonen 2004, s. 13.

¹³² Valtonen 2004, s. 13.

¹³³ Bursell 1974, s. 77–78, 225–226.

lähemmin löytyykö vastaus Scrantonin esittämään kysymykseen pääomien kohtaamispiisteestä¹³⁴ tätä kautta. Mikäli ylpeys työstä ja sen keskeisyys elämässä – näitä voisi pitää ammatti-identiteetin keskeisinä rakennusosina – puolestaan säilyi, vaikka taloudellinen pohja ylemmyydeltä murtui, ollaan lähellä seppäyhteisön todellista ydintä. Toisaalta Virpi Nurmen mukaan ammatin sosiaalinen status on riippuvainen siitä, miten tärkeäksi ammattiryhmän tai yksilön asema on nähty järjestelmässä¹³⁵, joten osin ulkopuoliseen arvostukseen pohjanneen ammatti-identiteetin säilytyspyrkimykset ovat kohdanneet vähintäänkin syvän kriisin.

Seppien erityisyyden ja omaleimaisen kulttuuripääoman juuret olivat jo syvällä. He olivat useasti alun perin olleet ulkopuolisia, ulkomailta tuotuja ammattilaisia, jotka oli tuotu kauas vieraaseen maahan korvaamaan täkäläistä osaavan työvoiman puutetta. Etenkin 1600-luvulla valtakunnan ruukkeihin miilunpolttajiksi saapuneet ja vasarasepiksi päätyneet Alankomaiden vallonit¹³⁶ säilyttivät kulttuuriperintöään ja –pääomaansa vielä pitkään.¹³⁷ Seppäyhteisöä yhdisti siis alun perin muukin kuin pelkkä ammattitaito tai taloudellinen asema, mikä vankisti yhteisöllisyyden ja yhteisen kulttuurin kokemusta ja on siksi tärkeää pitää mielessä.

Seppien kulttuuripääomalla on voinut olla käyttöarvoa myös sitä kautta, että seppien lisäksi tietoisuus seppien arvosta ja sepän ammatin sekä ammattitaidon ja työn ihailu oli levinnyt myös muuhun ruukkiyhteisöön. Seppiä katsottiin ylöspäin ja heidän ammatiaan pidettiin todella tavoittelun arvoisena. He myös saivat erityisaseman aina kirkon penkkijärjestystä myöten.¹³⁸ Tätä seppien elämäntavan, siis seppäkulttuurin ulkoista arvostusta on jo helpompi kuvitella hyödynnettävissä olevaksi tekijäksi, mikä korostaa kulttuuripääoman luonnetta pääomana. Lisäksi rautalankamallina ja hypoteesina tässä yhteydessä voidaan pitää sitä, että sepät saattoivat päästä erilaisiin asemiin tai luottamustoimiin, koska olivat yksinkertaisesti seppiä, eivätkä koska omaisivat suoraan asiaan liittyviä ansioita.

Arvostuksen, statuksen ja perheessä kulkevan ammatti-identiteetin kautta kulttuuripääoma sekä sen vaikutukset näkyvät myös mahdollisesti sepänpoikien muuttoliikkeessä. 1800-luvun lopulla sepänrenkien määrä kasvoi samalla kun mestarien määrä väheni ja yleneminen täysvaltaiseksi sepäksi ja erityisesti arvostetuimmaksi seppämestariksi tuli vaikeammaksi.¹³⁹ Sosiaalisen laskun uhatessa niin aineellista hyvinvointia kuin kulttuuripääomaakin aktualisoituu todennäköisesti kysymys pois ruukista muuttamisesta, vaikka vanhoista sosiaalisen pääoman

¹³⁴ Scranton 2005.

¹³⁵ Nurmi 1989, s. 143.

¹³⁶ Vallonit olivat Vallonian kalvinisteja. Heistä moni jätti kotiseutunsa uskonnollisen vainon, jatkuvien nälänhätien ja sotien tähden ja siirtyi Ruotsi-Suomen ruukkeihin miilunpolttajiksi ja seppämestareiksi. Vilkuna 1996, s. 24–25.

¹³⁷ Vilkuna 1994, s. 168–171; Vilkuna 1996, s. 24–25.

¹³⁸ Sirén 1971, s. 92.

¹³⁹ Montelius 1962, s. 221–222.

ydinverkostoista jouduttaisiin tuolloin luopumaan. Mikäli sepäntyötä tai vastaavaa vaativaa ja sen tähden arvostettua metallityötä oli vielä tallella, kertoo siihen hakeutuminen työn arvostuksesta. Toisaalta muualla ei enää 1900-luvulla välttämättä ollut sepäntyötä tarjolla, mutta hypoteesini on, ettei statuksen laskuun haluttu suostua tai ainakaan kohdata sitä kotiruukissa, missä se oli selvimmin havaittavissa. Tämän ilmiön todentaminen kertoisi sangen paljon sepän työn arvostuksesta ja kulttuuripääoman merkityksestä seppäperheille.

3. HISTORIALLINEN TAUSTA

3.1. Strömforsin ruukki

Strömforsin rautaruukin perusti Kymijoen läntisimmän haaran koskeen Petjärven tiluksille nykyiseen Ruotsinpyhtään kirkonkylään vuonna 1695 kreivi Johan Creutz, koko suurvalta-ajan Suomen ruukkihistorian keskeisimmän hahmon, vuorikollegion varapresidentti Lorentz Creutzin veli¹⁴⁰. Monien vaiheiden jälkeen Strömfors kulkeutui vuorineuvos Henrik Johan af Foresellesille, jonka suku omisti ja hallinnoi Strömforsin ruukkia vielä 1850-luvulla ja aloitti tuolloin teknisten uudistusten ja uusien investointien kauden. Tuotantoa laajennettiin ja ajanmukaistettiin, mikä tosin tarkoitti vain aavistuksen tehokkaamman franche-comté-taonnan käyttöönottoa yhteensä manufaktuurin neljässä ahjossa 1870-luvun alussa¹⁴¹. Tärkeää on myös huomata, ettei ruukin tuotanto rajoittunut vain rautatuotteisiin, vaan jo tuolloin ruukki käytti kosken vesivoimaa myös sahan ja myllyn pyörittämiseen. Lisäksi ruukki tuotti tiiliä, viinaa sekä pyöritti kahta suurtilaa.¹⁴²

Yhdeksänentoista vuosisadan loppupuoli merkitsi suurta murrosaikaa Strömforsin ruukissa. Tuolloin rautateollisuuden suhteellinen osuus pieneni tuntuvasti ja ruukki myös siirtyi vuonna 1876 yksityisomistuksesta yhtiömuotoiseen hallintoon. Yksityisen ja pienen osakeyhtiön aika jäi kuitenkin lyhyeksi, kun vuonna 1886 Suomen teollisuushistorian todellinen voimahahmo, kauppaneuvos Antti Ahlström osti Strömforsin tehtaan¹⁴³. Näin Strömforsista tuli vain pieni osa suuremmasta kokonaisuudesta, kun se aiemmin oli ollut omistajansa tärkein teollisuuslaitos ja tulojen lähde. Ahlströmin päähuomio olikin sahateollisuudessa rautateollisuuden jäädessä

¹⁴⁰ Creutzeista enemmän: Lappalainen 2005.

¹⁴¹ Sirén 1971, s. 2–19, 26–27, 74. Samaan aikaan ruotsissa franche-comté oli todettu auttamattoman vanhanaikaiseksi ja siellä siirryttiin kovaa vauhtia lancashire-taontaan. Esimerkiksi Larsson 1986, s. 23–24.

¹⁴² Sirén 1971, s. 29–40.

¹⁴³ Ruukista oli tässä vaiheessa siirrytty käyttämään laajempaa nimitystä ”tehdas”, joka sulki sisäänsä kaikki tuotantomuodot, joita alueella entisen ruukin johdon omistuksessa oli harjoitettu. Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin nimitystä ruukki erotuksena varsinaisesta 1940-luvulla perustetusta muovitarviketehtaasta. Ahlström oy:n vaiheista enemmän Schybergson 1992.

lapsipuolen asemaan. Paljon oli silti vielä itse Antti Ahlströmin henkilökohtaisen panoksen varassa, kunnes hänen kuolemansa myötä hänen yrityksensä vähitellen muuttui todelliseksi osakeyhtiöksi, jonka yhteydessä Strömforsin ruukki alistettiin hallinnollisesti Ahlströmin Karhulan Tehtaille. Paljon kertoo edelleen vanhojen johtamistapojen säilymisestä, että Strömforsin Tehtaan johtajia kutsuttiin yhä isännöitsijöiksi, jonka määräysvallasta ei mielellään tingitty.¹⁴⁴ Tämä voi olla hyvin merkityksellistä aikana, jona vanhojen rakenteiden muokkaaminen yritysjohtajille paremmin sovellettavaan muotoon oli jo helpompaa kuin aiemmin ja vahva johtaja saattoi saada paljon aikaa.¹⁴⁵

Itse raudantuotannon edellytykset olivat vielä ennen ensimmäistä maailmansotaa vaihtelevat ja paljolti suhdanteista riippuvaiset. Ensimmäinen maailmansota merkitsi jopa kysynnän lievää nousua. 1930–1940-luvuilla pajojen tuotantomäärä kuitenkin lähti ankaraan laskuun rautaruukin tuotannon jäätyä kokonaan kotimaisen kysynnän varaan. Raudanjalostukseen käytetty tekniikka oli yksinkertaisesti vanhentunutta, eikä vesipyöräkäyttöisellä vasaralla kyetty kilpailemaan uudempien terästehtaiden kanssa, olkoonkin että käsin taotut rautatuotteet olivat todella korkealaatuisia. Erikoistuminen käsitaontana tehtyihin metsänhoito- ja uittovälineisiin piti yllä tiettyä kysyntää kohtuullisen pitkään. Niinpä vielä vuonna 1938 sepillä riitti työtä 40 tonnin vuosituotannon takomisessa. Sota-aika ja sodanjälkeisenä pula-aikana tarjottu mahdollisuus saada taottuja työkaluja mukana tuodusta rautaromusta johtivat vielä viimeiseen vanhakantaisen raudanjalostuksen kukoistukseen ennen pajojen sulkemista vuonna 1950.¹⁴⁶

Raudanvalmistuksen viimeisenä viitenäkymmenenä vuotena sepät jatkoivat työskentelyään yhä perinteisen jaon mukaan. Kankirautapajassa kolmen miehen työkunnat takoivat jatkojalostusta varten raakarautaa kankiraudaksi, joka sitten prässättiin hevosenkengiksi tai taottiin manufaktuurituotteiksi – lapioiksi, nauloiksi, kuokiksi, kirveiksi ja muiksi taloustarpeiksi. Eniten seppiä työllistivät juuri manufaktuurituotteiden taonta: naulaseppiä oli kaksi ynnä heidän oppipoikansa, manufaktuuriseppiä enemmän. 1870-luvulla oli ruukissa työskennellyt vielä täysipäiväisesti 20 seppää lukuisine oppipoikineen, mutta 1930-luvulla ahjojen ääressä takoi enää yhteensä 10 seppää. Määrä oli huomattavan pieni, kun sitä vertasi vaikkapa sahan 40–80:een työntekijään samana aikana. Paljon kertoo myös, että 1920-luvun puolessa välissä pajatoiminta muodosti reilusti alle 10 prosenttia koko Strömforsin tehtaan vuotuisesta kokonaislaskutuksesta.¹⁴⁷

Seppien työolot säilyivät pitkälle entisellä, vuoden 1766 vasaraseppäasetuksen sanelemalla pohjalla. He työskentelivät edelleen urakkapalkalla pahemmin kellonajoista

¹⁴⁴ Sirén 1971, s. 66–71, 95. Patruunoista, yritysjohtajista ja johtamistavoista Suomessa katso Karonen 2004.

¹⁴⁵ Vertaa Karonen 2004, s. 285.

¹⁴⁶ Sirén 1971, s. 67, 70–81.

¹⁴⁷ Ibid., s. 73, 76–81, 88.

riippumatta. Eläkeikää ei edelleenkään ollut määrätty vanhoille sepille, joten he saivat työskennellä – ja kenties pitää näin yllä erityisasemaansa – niin pitkään kuin halusivat ja suinkin jaksoivat. Palkka maksettiin 1940-luvulle asti joko rahan ja luontaisetujen yhdistelmänä tai pelkässä rahassa, johon sepät eivät juurikaan turvautuneet.¹⁴⁸ Sirén kertoo kuitenkin erään vähäisen muutoksen tapahtuneen 1900-luvulla, mikä tämän tutkimuksen kontekstissa voi olla sangen merkittävä. 1900-luvulla ruukki nimittäin otti huolehtiakseen oppipoikien palkkauksen¹⁴⁹, mikä on saattanut vaikuttaa huomattavasti ulkopuolisten mahdollisuuksiin päästä sepänoppiin, vaikka Sirén mainitsee, ettei tungosta päässyt syntymään¹⁵⁰.

Itse Ruotsinpyhtään kirkonkylän sosiaaliset ja kulttuuriset olot muuttuivat 1900-luvun aikana radikaalisti. Näkyvin oli kielikysymys. Kun 1800-luvulla ruukin palveluksessa oli yksinomaan ruotsinkielisiä, oli vuonna 1905 töissä jo 235 suomenkielistä. Teollistumisen eteneminen toi enenevässä määrin suomenkielisiä kuntaan. Samoihin aikoihin alkoi erilaisen kulttuuritoiminnan viriäminen kunnassa, kun ruukin dominoimaan kirkonkylään perustettiin vuonna 1906 työväenyhdistys ja 1910-luvulla kaksi urheiluseuraa sekä musiikkitoimintaa. Kaikissa näissä oli tehtaan osuus avustajana ja toiminnan keskipisteenä keskeinen.¹⁵¹

Seppien lopetettua työnsä vuonna 1950 ja sahan sulkeuduttua vuonna 1953, olisi Strömforsin, siis Ruotsinpyhtään kirkonkylän kohtalo ollut sangen karu, ellei paikkakunnan työllisyyttä olisi päätetty turvata. Tämä tapahtui siirtämällä Ruotsinpyhtäälle laajenemistilaa tarvitseva Ahlström Oy:n muoviosasto, joka aloitti toimintansa vuonna 1947. Suurimman osan henkilöstöstään tehdas sai ruukin entisestä työntekijäkunnasta. Vaikka Sirén kutsui tässä tapahtunutta muutosta patriarkaalisen järjestelmän purkamiseksi, on tiettyä jatkuvuuttakin nähtävissä. Teollisuuslaitos otti nimittäin huolekseen niin eläkeläisasunnot, terveyshuollon kuin myös oppikoululaisten kuljetusten hoitamisen. Lisäksi tehdas tuki monella tavoin vapaa-ajan virkistystoimintaa. Mielenkiintoista on nähdä, pitääkö Sirénin loppukaneetti paikkansa, jonka mukaan työ uudessa tehtaassa nojautui tekniikan ja taidon erityisvaatimuksiin vanhalle rautaruukin vasarapajoissa satojen vuosien mittaan luodulle perustalle.¹⁵²

¹⁴⁸ Ibid., s. 76–81, 94.

¹⁴⁹ Ibid., s. 76.

¹⁵⁰ Ibid., s. 81.

¹⁵¹ Ibid., s. 96–98.

¹⁵² Ibid., s. 100–110.

3.2. Ramnäsin ruukki

Ramnäsin rautaruukin historia ulottuu vielä perinteikästä Strömforsiakin pidemmälle. Vuonna 1590 annettiin lupa perustaa tankorautavasara Ramnäsin pitäjän vesistön varrelle 130 kilometriä Tukholmasta länsiluoteeseen. Seuraavien vuosisatojen kuluessa toiminta laajeni vähitellen hyvien luonnonedellytysten – vesivoima, malmin saatavuus, puuhiilen saatavuus, liikenneyhteydet lasketaan ruukkien perusedellytyksiksi – edesauttaessa tuotannon kehitystä.¹⁵³

Paroni Wilhelm Tersmedenin ammattitaitoisessa ohjauksessa 1850-luvulla Ramnäsisissä otettiin Ruotsin mittakaavassa hyvin varhaisessa vaiheessa käyttöön lancashire-taonta vanhan saksalaistaonnan tilalle. Lisäksi tuotantoa kehitettiin valssauslaitoksen, vaikkakin ruukista erillisen, perustamisen myötä 1860-luvulla. Lisäksi Tersmedenit hankkivat läheisen Seglingsbergin ruukin, jonka masuunista tuli Ramnäsin takkiraudan tärkein toimittaja. Tersmedeneillä oli myös muita laajoja omistuksia rauta- ja kaivosalalla ja he muuttivat omistuksensa osakeyhtiön muotoon vuonna 1874. Näin Ramnäs oli osa merkittävää, suurempaa raudantuotantokonsernia ja oli itsessäänkin huomattavassa asemassa. Tankorautaa Ramnäs tuotti 1870-luvun lopulla eniten koko maassa.¹⁵⁴

Ramnäsin teollisista mittasuhteista huolimatta vielä vuonna 1877 Ramnäsin johtoon noussut paroni Adolf Tersmeden edusti vanhaa ruukinpatruunapolvea. Vielä oli siis mahdollista puhua esiteollisesta tuotannosta. Tuotantoa kuitenkin laajennettiin kettinkitaontaan ryhtymisen myötä ja rauta-ahjojen määrä nousi seitsemästä kahdeksaan vuonna 1899, kun 1890-luvulla vaivanneesta alhaisesta lancashireraudan hinnasta selvittiin. Kokonaisuudessaan vuosisadan vaihteen lähestyessä Ramnäs työllisti noin 200 henkeä ja teollisuusyhteisönä oli samaa kokoluokkaa Strömforsin kanssa. Tosin Ramnäsisissä suurin osa työntekijöistä keskittyi nimenomaan raudan valmistukseen niin tankoraudan tuotannossa ja käsittelyssä valssaamossa kuin kettinki- ja manufaktuuripajoissa, vaikka tuotantoa tapahtui jossain määrin myös sahalla ja myllyssä ynnä ruukin omistamilla maatiloilla samaan tapaan kuin Strömforsissa.¹⁵⁵

Ramnäsisissä suuri muutos ajoittui vuoteen 1907, jolloin Tersmedit luopuivat yhtiöstään ja myivät koko Ramnäsin ruukin sekä valssaamon Garpenberg AB:lle. Tämä johti suuriin muutoksiin laitoksen johtamistavoissa ja aiemmin ruukkia palvelleita oheistuotantolaitoksia myytiin pois. Muutostahti ei hiljentynyt, vaikka omistajat vaihtuivat seuranneina vuosina tiheään tahtiin. Taonta siirrettiin valssaamon katon alle neljään ahjoon ja vesivoiman hyödyntämisestä siirryttiin käyttämään höyryvoimaa. Vielä 1930-luvulla otettiin tuotantoon uusia tuotteita, lähinnä

¹⁵³ Bursell 1974, s. 24–27.

¹⁵⁴ Ibid., s. 27.

¹⁵⁵ Ibid., s. 29, 33.

ruostumaton pelti. Rautaruukkien aika alkoi kuitenkin olla ohitse ja vuonna 1947 lancashirepajassa oli töissä enää 10 henkeä¹⁵⁶. Kokonaan lancashireraudan taonta paikkakunnalla lakkasi vuonna 1964. Metallityöt kuitenkin jatkuivat uuden omistajan alla ja 1970-luvulla mm. peltituotteita ja kettinkejä valmistava tehdas työllisti noin 460 henkilöä. Käsityöllä ja sepillä käsityöläisinä ei kuitenkaan ollut enää minkäänlaista osuutta lopullisesti teollistuneessa valmistusprosessissa.¹⁵⁷

Vuoden 1907 siirtyminen todelliseen yhtiöomistukseen merkitsi myös loppua vanhalle johtamistavalle, joka oli painottanut työntekijöiden *kaikista* tarpeista huolehtimista ja pyrkinyt ruukin täydelliseen omavaraisuuteen. Tähän asti olivat hierarkkiseen järjestykseen tottuneet työntekijät saaneet palkkansa suurilta osin luontaisetuina. Vuodesta 1907 alkaen tämä oli kuitenkin mennyttä ja jopa sepät joutuivat solmimaan työsuhteensa uudelta pohjalta. Työaika- ja palkkakysymyksiä alettiin säädellä etujärjestöjen kautta ja vanhasta epätasa-arvoisesta etuisuusjärjestelmästä luovuttiin. Työnantajan kontrolli työntekijöihinsä heikkeni ja voidaan puhua ruukkiyhteisön muuttumisesta persoonattommaksi tehdasyhdyskunnaksi, jossa luokkatietoisuus alkoi herätä proletarisoitumisen myötä.¹⁵⁸ Juuri tämän muutoksen tapahtuminen selvästi Strömforsia aiemmin tekee vertailusta näiden ruukkien välillä erityisen mielenkiintoisen. Pääomien suhteet muuttuivat radikaalisti toisten taas säilyessä entisellään ja uusi tilanne muodostaa herkkullisen asetelman tutkimukseni tutkimustehtävään tarttumiselle.

3.3. Perinteinen ruukkiyhteisö

Ruukkiyhteisöt olivat vanhastaan usein eristäytyneitä ja muuhun yhteiskuntaan verrattuna sangen erilaisia yhteisöjä. Jotta 1800-luvun lopulta hitaasti alkanutta ja 1900-luvulla kiihtynyttä ruukkiyhteisön muutosta voisi ymmärtää, on syytä luoda katsaus, millaisia perinteiset ruukkiyhteisöt olivat ennen 1800-luvun loppupuolta.

Luonnollisesti ruukkiyhteisöt rakentuivat lähes yksinomaan teollisuuden ympärille, vaikka niiden omistajilla oli usein alueella myös laajoja maaomaisuuksia ja elintarviketuotantoa. Maanomistus keskittyi usein metsiin puuhiilen saatavuuden turvaamiseksi ja viljely sekä karjanhoito palvelivat usein ruukin tarpeita. Ne saattoivat olla myös itsenäistä, voittoa tavoittelevaa liiketoimintaa ja jopa itse raudantuotantoa tärkeämpää, kuten oli asian laita Strömforsin

¹⁵⁶ ULMA 28855:2, s. 19. Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 6.2.1969.

¹⁵⁷ Bursell 1974, s. 29–32.

¹⁵⁸ Ibid., s. 32–39.

perustaneille Creutzeille. Sekä Strömforsissa että Ramnäsissa harjoitettiin maataloutta, kalastusta sekä metsätaloutta laajalti teollisen toiminnan lisäksi.¹⁵⁹

Vaikka omistajien näkökulmasta maanomistus ja maatalous saattoivat siis olla olennainen ja erottamaton osa liiketoimintaa, jää se lähes tyystin tämän tutkimuksen ulkopuolelle ja ruukkiyhteisöstä puhuttaessa tarkoitetaan vain teollisen toiminnan ympärille keskittynyttä väkeä, joka asui tai työskenteli itse ruukissa. Toisaalta moni seudun maanviljelijä saattoi tehdä kausitöitä ruukissa tai osallistua miilunpoltoon ja hiilenkuljetukseen¹⁶⁰. Nämä muodostavat harmaan ja vaikeasti tulkittavan alueen ruukkiyhteisössä, minkä yhteydessä tulkintoja on tehtävä tapauskohtaisesti. Muuten itse Ramnäsän ja Strömforsin ruukkien harjoittama maatalous huomioidaan vain siinä määrin, missä se saattoi tarjota pajaräjätyön ulkopuolisia enemmän tai vähemmän tilapäisiä töitä seppäyhteisön jäsenille.

Raudantuotanto ei myöskään ollut ainoa teollisen toiminnan muoto edes rautaruukkien teollisessa ytimessä. Strömforsissa toiminta alkoi etenkin 1800-luvulla keskittyä yhä enemmän sahan ympärille. Lisäksi ruukin yhteydessä toimivat jauho- ja luumylly sekä tiilitehdas.¹⁶¹ Ramnäsissä päähuomion pajaräjätoiminnalta veivät sen sijaan muut raudantuotannon osa-alueet, kuten masuunitoiminta, valssaamo ja kettinkipaja¹⁶². Itse asiassa varsinainen pajaräjätyö, jossa seppäyhteisö oli osallisena saattoi usein olla vain murto-osa ruukin toimintaa. Seppäyhteisö määrittikin asemansa hyvin moniulotteisen ja monenkirjavan työläisväestön keskuudessa, jonka tässä tutkimuksessa lasken kuuluvan selvästi kartanoilla asunutta maatyöväkeä voimakkaammin sitein varsinaiseen ruukkiyhteisöön. Muun muassa työn organisointi ruukin teollisessa toiminnassa pienemmiksi yksiköiksi loi linkkejä eri talouksien välille¹⁶³, mikä varmasti vahvisti vielä yhteisöllisyyttä ja auttoi erottamaan selvemmin ruukin ulkopuoliset taloudet ruukkiyhteisöstä. Näin ollen tässä tutkimuksessani pidän ruukinväkenä ja ruukkiyhteisöön kuuluvana vain väkeä, joka sekä asui että työskenteli rautaruukin ytimessä.

Ruukkiyhteisöä vahvisti myös sille tunnusomainen asuminen tiiviisti ruukin ydinteollisuuden ympärillä. Asunnot olivat lähes poikkeuksetta ruukinraitin varrella ja tiivis asuminen johti tiiviiseen yhteisöllisyyteen ja rajasi entistä selvemmin ruukkiyhteisön omaksi erilliseksi kokonaisuudekseen.¹⁶⁴ Käytännössä kaikki asuinrakennukset Strömforsin kirkonkylän ytimessä kuuluivat ruukille. Samalla tavoin koko Ramnäsän ruukin alue on täytetty ruukin

¹⁵⁹ Bursell 1974, s. 28–29; Sirén 1971, s. 38–40, 90–91; Vilkuna 1994, s. 152, 261–267.

¹⁶⁰ Vilkuna 1994, s. 146.

¹⁶¹ Sirén 1971, s. 81, 88–90.

¹⁶² Bursell 1974, s. 30–34.

¹⁶³ Rydén 1990, s. 288.

¹⁶⁴ Bursell 1974, s. 178. Esimerkkejä asumisesta Rydén 1990, s. 233–236.

teollisuus- tai asuinrakennuksilla ja harvat julkiset rakennukset olivat aivan ruukin laidalla.¹⁶⁵ Tietenkään aivan kaikki eivät asuneet ruukin tarjoamissa asunnoissa teollisuuden äärellä, vaan joskus jopa sepät saattoivat asua kauempana ruukista.¹⁶⁶

Myös ruukeille tyypillinen asumismuoto, suuret monen huoneiston asunnot, vaikutti yhteisöllisyyteen ja sukulinkkien syntyymiseen, kun saman katon alla saattoi asua kahdeksankin perhettä pienissä hellahuoneissa.¹⁶⁷ Samalla tällainen asuminen teki vanhasta ruukkiyhteisöstä vielä omaleimaisemman, kun vertaa sitä maaseudun tai pienten kaupunkien normaaleihin asuinoloihin. Näissä väki asui omissa tuvissa tai torpissaan ja, vaikka näissäkin saattoi olla ahdasta, poikkesi asumistapa tyystin ruukeista. Yleinen asuminen muuttuminen, niin ruukeissa kuin myös muualla, on varmasti myös vaikuttanut ruukkiyhteisön perinteiseen toimintaan ja samalla sen piirissä esiintyneisiin pääomiin.

Teollisen toiminnan laajentuessa ja tuotantoyksikköjen kasvaessa 1800-luvun jälkipuoliskolla myös ruukit alkoivat muuttua yhä tehdasmaisemmiksi joidenkin omistajien ajaessa uudistuksia ja kehitystä yhä voimallisemmin myös vanhakantaisen manufaktuuri-teollisuuden piirissä. Tällöin myös siteet agraariin ympäristöön heikentyivät ja pistivät yhteisön koetukselle. Esimerkiksi ruotsalaisessa Skebon ruukissa teollistuminen 1870-luvulla tarkoitti hierarkkisen työn organisaation poistamista, joka yhdessä uusien ulkopuolelta saapuneiden työläisten kanssa johti työporukoiden ja niihin perustuneiden suhteiden rikkoutumiseen.¹⁶⁸ Perinteinen ruukkiyhteisö ei tällaista kestänyt vaan muuttui teollisuusyhteisöksi. Ruukkiyhteisöt taas vastasivat tähän ilmeiseen uudenaikaisen teollisuuskulttuurin uhkaan kulttuurisella eristäytymisellä ja sulkeutumisella, joka sittemmin on nähty monen ruukkiyhteisön leimallisena piirteinä. Näin yhteisöt halusivat säilyttää jo tuolloin ainakin jollain tavalla käsitteellistetyn ”ruukkihengen” – erilaisuuden suhteessa uuteen teollisuusyhteisöön. Ruukkiyhteisössä ei katsottu olevan tilaa uudentalaiselle teollisuudelle ja vielä vähemmän proletarisoitumiselle.¹⁶⁹

Vanhan ruukkiyhteisön luonne oli ennen kaikkea joka suhteessa hierarkkinen, mikä taas on nykyaikaiselle teollisuusyhteisölle vierasta. Hierarkia ei koostunut kuitenkaan pelkästään erilaisista palkkatyöläisistä, vaan arvojärjestyksen huipulla valtaa käytti kartanossaan ruukin keskipisteessä elävä patruuna, jolla oli tukku privilegioita kruunulta. Patruuna ja hänen perheensä olivat ruukin ehdottomia johtohenkilöitä, joita seurasivat arvoasteikossa kirjanpitäjät ja muu

¹⁶⁵ STA, kuvakokoelma, Strömforsin ruukin alueen vanha palovakuutuskartta; Bursell 1974, s. 161. Strömforsin ruukin asemakaava **Liitteessä 1**, Ramnäsin ruukin asemakaava **Liitteessä 2**.

¹⁶⁶ Montelius 1962, s. 223.

¹⁶⁷ Rydén 1990, s. 289. Tyypillisen työläisasunnon pohjapiirros **Liitteessä 3**.

¹⁶⁸ Morger 1985, s. 264–265.

¹⁶⁹ Florén & Rydén 1992, s. 85–86.

konttorin väki sekä ruukinpastori¹⁷⁰. Vanhastaan arvojärjestyksessä seuraavina tulivat raudan valmistusta palvelevat ammattikunnat, heitä seurasivat muut ammattilaiset, joiden jälkeen tulivat sydänvalmistajat sekä metsätyövoima. Vaimot, kausityövoima, alustalaistalonpojat ja sotilaat perheineen tulivat arvojärjestyksessä viimeisenä. Tärkeää on, että myös näiden ryhmien sisältä löytyi oma hierarkiansa, joka noudatti karkeasti kaavaa: mestari, renki, muu työhön liittyvä apuväki.¹⁷¹ Leimallista tuolle hierarkkiselle yhteisölle oli myös sen vakaus – sosiaalista liikettä ylös- tai alaspäin tapahtui ennen tutkimusajanjaksoa huomattavan vähän. Tuolloin sosiaalinen nousu tapahtui usein varsinaisen ruukkiyhteisön ulkopuolella, kun ruukkilaissukujen, esimerkiksi tässäkin tutkimuksessa tavattujen Lihrien, lapsia ilmestyy eri koulujen ja akatemian oppilasluetteloihin sekä upseeriksi armeijan listoihin.¹⁷²

4. RAMNÄSIN JA STRÖMFORSIN SEPÄT

4.1. Sepät ja taontatyö

Tutkimukseni keskittyessä nimenomaan omaleimaisiin rautaruukkeihin ja niiden seppäyhteisöihin on tärkeää määritellä tarkemmin sepät sekä muut taontaprosessiin osallistuneet sekä missä määrin jälkimmäiset olivat osallisia seppäyhteisössä. Lisäksi on termien selvittämiseksi ja sepän määritelmän selkiyttämiseksi syytä esitellä hieman myös itse taontatyötä kohteena olleissa rautaruukeissa.

Ramnäsissä varsinaisia seppiä työskenteli tutkimusajanjaksolla sekä sulatto- että kettinkipajassa. Näistä perinteisempi ja ruukin taloudellisen toiminnan sydän – alun perin kaikki muut toiminnot vain tukivat tätä – oli sulatto- eli lancashirepaja. Itse asiassa lancashiretaonta menetelmänä oli tutkimusajanjaksolla sangen uusi menetelmä, mutta vanhemman saksalaistaannon¹⁷³ korvaajana se jatkoi ruukin toiminnan tärkeintä aspektia, tankoraudan tuotantoa. Sen aseman ruukkitoiminnan ytimenä ymmärtää, kun huomioi 80–90 prosentin laadukkaana pidetystä lancashireraudasta menneen vielä ennen 1880-lukua vientiin. Kotimaiset markkinat

¹⁷⁰ Vaikka Ruotsinpyhtään seurakunta oli itsenäinen ruukinvallasta, lasken kuitenkin Ruotsinpyhtään seurakunnan kirkonkylässä vaikuttaneet työntekijät ruukinväkeen, sillä seurakunnan pääkirkko sijaitsee aivan rautaruukkialueen sydämessä ja se ja sen työntekijät olivat näin olennainen osa ruukin ja sen väen elämää. Allardt 1988, s. 40–41.

¹⁷¹ Vilkuna 1996, s. 42–46. Tarkempi hierarkiajärjestys Vilkuna 1996, s. 46, kaavio 2. Pajaväen sisäinen hierarkia tutkimusruukeissa **luvussa 4.1**.

¹⁷² Dahlström & Dahlström 1984, passim; Vilkuna 1996, s. 52–58.

¹⁷³ Käytännössä kaikki tutkimuksen lähteissä esiintyvät ramnäsiläiset sulattosepät ovat lancashireseppiä, minkä tähden saksalaistaonta tässä yhteydessä jää selvästi vähemmälle huomiolle.

tankoraudan jalostukselle muiksi hienotaetuotteiksi kehittyivät vasta tämän jälkeen merkittäväksi tekijäksi.¹⁷⁴

Lancashireraudan tuotanto vaati suuria yksikköjä ja johti siksi teollisuuden keskittymiseen ja toisaalta pienten ruukkien kuolemaan. Samalla valssaustekniikka kehittyi ja valssaamoja perustettiin ruukkikuolemien kaudesta selvinneiden suurten rautaruukkien yhteyteen. Ne sopivat kuitenkin paremmin lancashiremenetelmän myötä levinneiden jalostavampien ahjojen kuin vanhempien vasarapajojen yhteyteen¹⁷⁵, mikä johti lancashiresepät kauemmas perinteisen rautaesineitä valmistaneen sepän roolista. Lancashiresepät olivatkin sulattoseppiä, jotka sulattivat ja siten jalostivat takkirautaa ja muovasivat siitä oikean kokoisia paloja, usein tankoja, mistä nimitys tankorauta.¹⁷⁶

Työhön sulattopajassa osallistui myös niin kutsuttu *hopslagare*¹⁷⁷, jonka tehtävä oli poistaa virheellinen rauta. *Hopslagare* oli aina ennen uutta vakanssiaan toiminut sulattoseppänä, jotta tuntisi raudan käyttäytymisen,¹⁷⁸ ja seppänä häntä myös tässä tutkimuksessa ammattinimikkeen vaihdosta huolimatta pidetään. *Hopslagareiden* mahdolliset erot tavallisiin seppiin ja mahdollinen erityisasema seppäyhteisön sisällä nousevat kuitenkin mielenkiinnon kohteeksi. Lisäksi sulattopajassa oli työssä apupoika tai pari, jotka samalla usein olivat sepän opissa ja todennäköisesti jonain päivänä päätyivät myös itse lancashiresepäksi¹⁷⁹. Niinpä luonnollisesti myös heidät lasketaan tässä tutkimuksessa seppäyhteisön piiriin. Ulos määritelmästä jäävät erilaiset hiilirengit ja muu apuväki, joka ei suoraan käsitellyt itse metallia.

Ramnäsin kettinkipajassa taottiin taas nimensä mukaisesti kettinkiä, mutta hieman myös muita hienotaetöitä.¹⁸⁰ Kysymys oli eräänlaisesta kettinkimanufaktuurin ja hienotaepajan yhdistelmästä, josta löytyi useita eri sepännimikkeillä työskennelleitä henkilöitä¹⁸¹. Lasken seppäyhteisöön – en kuitenkaan täysivaltaiseksi sepiksi – myös tämän kettinkipajan muut työntekijät, joita olivat muun muassa hitsaaja, koneenhoitaja, vasaroija, sillä heidän menetelmänsä olivat vielä käsityöpohjaisia ja he kuuluivat siten vanhaan seppätraditioon. Lisäksi myös

¹⁷⁴ Bursell 1974, s. 47. Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 24.

¹⁷⁵ Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 37.

¹⁷⁶ Tarkempi kuvaus lancashireprosessista: Bursell 1974, s. 62–64.

¹⁷⁷ Tälle nimikkeelle ei ole suomennosta, joten käytän tässä tutkimuksessa alkuperäistä termiä.

¹⁷⁸ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 163–164. Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966.

¹⁷⁹ Esimerkki tällaisesta urakehityksestä ULMA 26380:1 s. 137–138. Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966. Lancashirepajan oloista esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 11–12; Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969.

¹⁸⁰ ULMA 26380:2, s. 19. Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 7.8.1966; ULMA 26380:1, s. 198. Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966.

¹⁸¹ Nimitykset ovat aineistossa hyvin sekavia kettinkipajan seppiä osalta. Lähteissä esiintyvät ainakin selvästi erillisiä toimenkuvia tarkoittavina ainakin käsiseppä (handsmed), hienotaeseppä (klensmed) ja kettinkiseppä (kättningsmed). ULMA 2855:2, s. 19. Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 7.8.1966; ULMA 26380:1, s. 109. Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966.

kettinkisepäksi edettiin juuri kyseisten alempien työtehtävien kautta¹⁸², joten tilanne on varsin hyvin rinnastettavissa lancashirepajan käytäntöihin. Poikkeuksiakin toki oli ja väkeä siirtyi niin sulattopajasta aputehtävistä kettinkipajaan sepiksi ja toisin päin.¹⁸³

Kun Ramnäsin kettinkipajan väki toimenkuvansa on niin lähellä perinteistä seppää ja paikallisetkin puhuivat kettinkisepestä¹⁸⁴, on olemassa mielestäni riittävästi perusteluja laskea myös heidät tässä tutkimuksessa sepiksi, vaikka kaikkien lancashirepajassa työskennelleiden ramnäsiläisten mielestä kettinkipajan väki ei aina ollutkaan varsinaisia seppiä, kuten he asian käsittivät¹⁸⁵. Lisäksi Strömforsin ruukin seppiä valtaosa oli selvästi lähempänä tätä monipuolisemman takojan toimenkuvaa kuin vain pelkkää lancashirerautaa takovat ramnäsiläiset sepät. Näiden kahden ramnäsiläisen pajan keskinäinen statusero on kuitenkin syytä pitää mielessä tutkimuksen edetessä. Samaten täytyy muistaa, että kysymys oli tyystin eri ammateista, vaikka molempia käsitellään tässä tutkimuksessa seppinä.

Strömforsissa pajatoiminta ja siten sepäntyö oli selvästi Ramnäsiä monipuolisempaa. Siellä takominen jakautui vilkkaimmillaan neljään eri pajaan, nippu-, naula-, kanki- ja kenkäpajaan. Näistä kankipaja oli nimensä mukaisesti kankirautaa tuottava sulattopaja, jossa saksalaistaonnalla puhdistettiin ja taottiin kotimaisesta romuraudasta laadukasta kankirautaa. Tuotanto kuitenkin keskittyi 1900-luvulla enää oman ruukin muiden pajojen tarpeisiin ja viimein väheni lähes olemattomiin, kun omistajanvaihdosten myötä Ahlström toimitti lopulta kaiken tarvittun kankiraudan suoraan Karhulan tehtailta.¹⁸⁶

Muissa pajoissa taottiin runsaasti erilaisia hienotaetuotteita, kuten luvussa 3.1 kävi ilmi.¹⁸⁷ Näiden valmistus vaati monipuolista osaamista, varsinkin kun töitä tehtiin vaihtelevasti. Pajaan tullessaan kasööri¹⁸⁸ saattoi vain kysyä, kenellä oli aikaa tehdä juuri tullut tilaus ja sen mukaan sitten toimittiin. Joskus saatettiin tietysti tehdä pitkäkin aika samaa työtä ja jotkut sepät

¹⁸² ULMA 28855:1, s. 142. Emil Högbergin haastattelu 1969; ULMA 26380:1, s. 1, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966.

¹⁸³ ULMA 26380:1, s. 109. Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 57, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 121. August Fröbergin haastattelu 28.4.1969; ULMA 26380:1, s. 162. Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966.

¹⁸⁴ Kettinkipajasta käytettiin nimitystä kättningsmidet ja –sepästä kättningsmed. Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 1. Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966. Toisaalta toisissa lähteissä sulattopaja oli *smedjan* ja kettinkipaja *kättningsverkstaden*, siis kettinkiverstas. ULMA 28855:1, s. 4. August Normanin haastattelu 14.4.1969.

¹⁸⁵ ULMA 26380:1, s. 109. Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966. Lisäksi Bursell 1974 on keskittänyt tutkimuksessaan ilmeisesti samankaltaiseen erotteluun pohjautuen vain nimenomaan lancashireseppiin ja kutsuu juuri heitä puukenkäaateliksi. Bursell 1974, passim. Parhaiten haastatteluista välittyvää tunnelmaa voisi kuvailla niin, että lancashireseppä oli Seppä ja muut *vain* seppiä.

¹⁸⁶ JMA SH1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006.

¹⁸⁷ Strömforsin ruukin takomisen yksityiskohdista ja tekniikoista enemmän erityisesti Åsa Juslinin tekemissä haastatteluissa, RKA–RRA 1, sekä RKA–RRA 2, s. 7–10, Aarne Seppälän haastattelu 27.-28.9, 4.10, 24.10, 26.10.1994 ja 9.5.1995.

¹⁸⁸ Kasööri oli korkealla tehtaalla arvoasteikossa ollut virkailija, joka oli samalla muun muassa seppiä esimies tutkimusjaksolla.

erikoistuivat tiettyihin tuotteisiin.¹⁸⁹ Vanhakantaista ja vielä 1800-luvun puoliväliin voimissaan ollutta vasaraseppä–nippuseppä–naulaseppä erottelua tai varsinaisia mestarin arvonimiä ei kuitenkaan tutkimusaikana käytännössä enää esiinny.¹⁹⁰ Vanhan tavan mukaan myös Strömforsissa pajatyöhön osallistui sepänsällejä¹⁹¹, jäänteitä ammattikunta-ajan oppipoika- ja kisällijärjestelmästä¹⁹², jotka usein pääsivät myöhemmin varsinaiseksi sepiksi ja lasketaan luonnollisesti seppäyhteisöön mukaan. Samaan tapaan kuin Ramnäsissä ulkopuolinen pajatyötä tukeva työvoima, kuten hiilikuskit, esimiehet ja muut, jotka enemmän tai vähemmän satunnaisesti liittyivät työhön pajassa, mutteivät käsitelleet varsinaisesti itse metallia, jätetään tuon yhteisön ulkopuolelle.

Yleisesti siis metallia käsitelleet, etenkin Ruotsissa lukuisilla eri työnimikkeillä varustetut paja-apulaiset on siis laskettu tässä tutkimuksessa seppäyhteisöön mukaan. Tilanne ei ole kuitenkaan aivan näin yksinkertainen, sillä tutkimuskysymyksen kannalta on tärkeää selvittää, missä vaiheessa pajoihin on tullut apulaiksi teollisuustyöläisiä, mikä kertoisi itsetietoisien seppiä työn ja kenties seppäyhteisönkin luonteen muuttumisesta. Tuon murroskohdan yhtenä tunnusmerkkinä pidän sitä, ettei mahdollisuutta varsinaiseksi sepäksi pääsemiseen enää ollut, mikä on varmasti vaikuttanut sepänapulaisen asemaan. Selvästi pajaan ”vain” töihin tulleita työläisiä ei enää lasketa tässä tutkimuksessa seppäyhteisöön, ellei heitä yhdistä pajatyöhön suorat perhesiteet, siis esimerkiksi isän tekemä työura pajassa.

4.2. Seppäsukujen komennossa

Kuten **luvussa 2.2.2.** todettiin, rautaruukeissa syntyi usein varsinaisia seppädynastioita, jotka monopolisoivat sepänammatin ja aikanaan seppiä ja heidän yhteisönsä erityisasema tiivistyi varmasti juuri näihin voimakkaisiin seppäsukuihin. Jotta koko tutkimuskysymystäni voisi millään tapaa systemaattisesti lähestyä, on tärkeää luoda aluksi katsaus kohderuukkien seppiä ja heidän myötänsä seppäsukujen luonteeseen. Tulee selvittää, minkälaisista suvuista oli itse asiassa kysymys ja missä määrin ne dominoivat sepäntyötä Strömforsin ja Ramnäsien ruukeissa vielä

¹⁸⁹ JMA SH1, Arne Seppälän haastattelu 13.9.2006; JMA SH2, Salli ja Erkki Markkasen haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 5, Gunnar Toivosen haastattelu 1968.

¹⁹⁰ Kirkonkirjoissa vanhat sepät säilyttävät arvonimensä – esimerkiksi vasaraseppämestari – kuolemaansa asti, mutta 1880-luvun jälkeen syntyneet sepät saavat enää pelkän ammattinimikkeen ”seppä”. RSA, rippikirjat vuosilta 1848–1959. Vanhastaan eroja eri pajojen väliltä statuksen suhteen ei Strömforsista tunneta. Sirén 1971, passim.

¹⁹¹ BBA M 2, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994; JMA SH1, Arne Seppälän haastattelu 13.9.2006.

¹⁹² Nimitys ei ole kuitenkaan täysin verrattavissa oppipoikajärjestelmään, joka johti lähes väistämättä ylempiin arvoihin. Työt pajassa aloitettiin sepän sällinä. Jotkut sälleistä pääsivät sepiksi, toiset taas pysyivät sällinä tai lähtivät pajasta sällinä. RKA–RRA 1, Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997. Katso myös **luku 6.1.**

tutkimusajanjaksona vai tunkeutuiko alalle seppiä niiden ulkopuolelta. Tämän kautta tutkimuksen kohteena olevat seppäyhteisöt jäsenyivät tarkemmin ja niiden erityisaseman tutkiminen tulee ylipäättään mahdolliseksi.

4.2.1. Ramnäsin vahva, mutta katkeava seppädynastia

Ramnäsilaisten seppien perhetaustoja tutkittaessa käy hämmentävän selväksi, kuinka totaalisesti verenperintö vielä tutkimusajanjaksolla määräsi, oliko millään tavalla mahdollista päästä töihin rautaruukin sepänpajoihin, erityisesti lancashirepajaan. Näkemys oli niin vahvasti sisäänrakennettuna yhteisöön, että vastatessaan kysymykseen, mitä hyväksi sepäksi tulemiseen vaadittiin, Henning Jernberg saattoi tiivistää sen seuraavasti: ”Tokihan se oli olemassa veressä (isän puolelta).”¹⁹³

Yhtä lukuun¹⁹⁴ ottamatta kaikilla kahdellatoista haastatellulla Ramnäsin lancashiresepällä¹⁹⁵ oli seppänä – ja nimenomaan sulattoseppänä – toiminut isä. Vaikka tarkka tieto siitä, minkälaisia seppiä suvussa oli löytyy usein vain isän osalta¹⁹⁶, ei ole mitään syytä olettaa, etteivätkö hekin olleet nimenomaan sulattoseppiä. Toisaalta aivan staattinen ei tilanne aikaisemminkaan ollut, sillä esimerkiksi Anton Lundbergin isä oli kyllä sulattoseppi, mutta hänen isoisänsä oli metsänvartija¹⁹⁷. Kun Anton Lundbergin isän vaihteita ja mahdollisia kytköksiä seppäyhteisöön ei tunneta, riittää tämä yksittäistapauksena osoittamaan vain poikkeuksen vahvistavan säännön ja yleensä seppäsukujen monopoliaseman keskellä oli tilaa vain harvoille poikkeuksille.

Alkujaan Furudalista Ramnäsiin kutsuttujen kettinkiseppienkin pojat perinteisesti seurasivat isiensä jalanjäljissä¹⁹⁸ ja Henrik Öhrberg mainitsee varsinaisia kettinkiseppäsukuja olleen Fröbergien, Wahlströmien, Norlingien ja Svartebergien¹⁹⁹. Toisaalta ainakin kettinkiseppä August Fröbergin isä oli nimenomaan lancashireseppi, eikä suinkaan kettinkiseppi²⁰⁰, mikä viittaa mahdollisuuteen siitä, että käsitys kettinkiseppäsuvuista on saattanut muodostua osin aivan

¹⁹³ ”Ja dät låg nog i blodet (av efter Far).” ULMA 26380:2, Kirje nro 9 Henning Jernbergiltä B. Bursellille, 1966.

Vastaavanlaisia mielipiteitä esiintyi myös muilla Ramnäsin sepillä, katso esimerkiksi ULMA 26380:2, Kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille, 1966.

¹⁹⁴ Lars Hill ja kettinkipajan puolelle seppäsukujen ulkopuolelta tulleet käsitellään tarkemmin **luvussa 4.3**.

¹⁹⁵ Lista haastatelluista ja heidän tietojaan **Liitteessä 4**.

¹⁹⁶ Haastattelujen puutteita isän tarkasta ammatista täydennetty Bursell 1974, s. 289 pohjalta.

¹⁹⁷ ULMA 28855:1, s. 78, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969.

¹⁹⁸ ULMA 28855:1, s. 56, Arvid Lundbergin haastattelu 21.4.1969.

¹⁹⁹ ULMA 28855:1, s. 141, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

²⁰⁰ ULMA 28855:1, s. 120, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

viimeisten kettinkiseppien pohjalta. Lähdemateriaali näiltä osin on kuitenkin puutteellista, jotta tätä voisi todentaa varmaksi.

August Fröbergin tilanne kertoo kettinkipajan olleen työympäristönä hieman avoimempi, mikä saattoi olla osin syynä siihen, etteivät perinteisistä ja vanhoista seppäsuvuista tulleet lancashiresepät pitäneet kettinkipajaa samanarvoisena sulattopajansa kanssa. Haastatelluista neljästä kettinkiseppästä vain puolella oli seppäverta suvussa ja tuolloinkin veri oli lancashirepajan puolelta.²⁰¹ Näissä tapauksissa kysymys on saattanut olla jopa jossain määrin alenevasta säätykierrosta ruukin hierarkian sisällä. Kettinkipajan suuremmasta sosiaalisesta liikkuvuudesta kielii myös se, että osa kettinkiseppistä tuli esimerkiksi Helmer Rundbergin tapaan myös valssaamalla työskennelleiden vanhempien jälkeläisten joukosta²⁰². Ylenevä säätykiertokaan siis ei ollut kettinkipajan ympäristössä tavatonta, joskin tulokkaat tulivat vanhastaan metallin parissa muilla tavoin työskennelleistä suvuista²⁰³. Sosiaalisesta liikkuvuudesta, heikommasta siteestä tiettyjen sukujen verkostoon ja laajemmasta rekrytointipohjasta huolimatta kettinkiseppät halusivat olla oma, erillinen porukkansa ruukissa samaan tapaan kuin sulattoseppät ja valssaamon väki²⁰⁴.

Vaikkeivät seppäsuvut totaalisesti dominoineetkaan kettinkipajatoimintaa Ramnäsissä, oli niiden asema kokonaisuudessaan ruukin sepäntöissä siis kiistattoman vahva. Niinpä heidät voidaan käytännössä katsoa kuuluneen ammatilliseen monopoliasemaan ja sen periytymiseen viittaavan seppädynastian käsitteen piiriin, jota on käytetty paljon niin tässä kuin aikaisemmassakin tutkimuksessa. Seppädynastian käsitteen voidaan katsoa myös viittaavan aseman ja niiden mukana pääomien perimisen lisäksi myös tuon siirron toiseen vaiheeseen, siis eteenpäin välittämiseen. Perinteisestihän seppädynastiat nimenomaan **sekä** ottivat vastaan **että** välittivät eteenpäin seuraavalle polvelle ammattinsa ja erityisasemansa.²⁰⁵ Ramnäsissa useampi tutkimusajanjakson seppä kertoo, kuinka hänen suvustaan löytyy seppiä tai metallin parissa työskennelleitä niin pitkälle kuin suinkin vain jaksoi muistaa²⁰⁶. Jotta tätä välittävää aspektia voidaan havainnoida edes jollain tapaa, on **kuviioon 1** koottu Ramnäsien viimeisten seppien syntymävuosikymmenet.

²⁰¹ Katso **Liite 4**; Bursell 1974, s. 289.

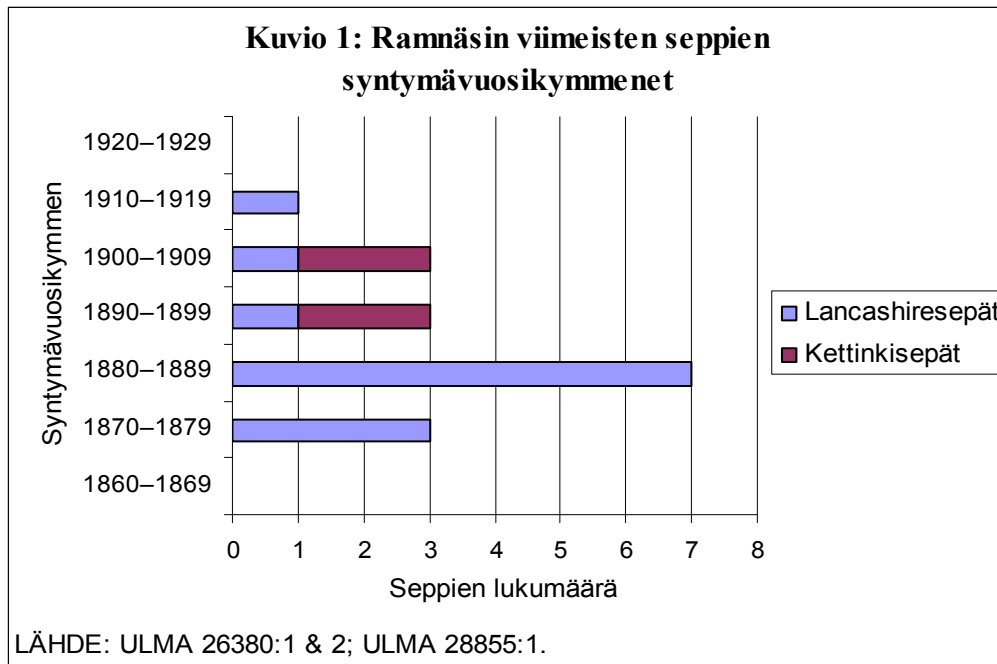
²⁰² ULMA 28855:1, s. 181, Hanna, Sanna, Manne ja Helmer Rundbergin haastattelu 1.6.1969.

²⁰³ Myös valssaamon puolelta löytyivät omat sukunsa, jotka keskittyivät lähes kokonaan valssaamossa työskentelyyn. ULMA 28855:1, s. 110, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969. Valssaamon nuori ikä huomioden toiminnan juuret eivät kuitenkaan voineet ulottua läheskään yhtä pitkälle kuin sepillä.

²⁰⁴ ULMA 28855:1, s. 91, Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969.

²⁰⁵ Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 53–55; Rydén 1990, s. 288; Sirén 1971, s. 92; Vilkuna 1996, s. 45–46.

²⁰⁶ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 95, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 1, August Normanin haastattelu 14.4.1969.

Alkuun **Kuvio 1**:stä huomaa, ettei ammattikuntalaitoksen lakkauttaminen näy tässä tilastossa millään tapaa, vaan seppiä on noussut vanhoista ammattikunnan ajoilla vaikuttaneista seppäsuvuista vanhaan tapaan ahjojen äärelle merkittäviä määriä vielä 1880-luvulle asti, vaikka ainakin Suomessa ammattikuntalaitoksen lakkauttaminen ja elinkeinonvapausetus veivät ammatin perinnöllisyydeltä sen lakisääteisen pohjan luoden perustan muutokselle²⁰⁷. Samalla se osoittaa kuitenkin vähintään yhtä mielenkiintoisella tavalla, että Ramnäsisissä seppädynastian ketju on katkennut jo kauan ennen kuin viimeiset vanhat sepät lakkasivat takomasta vanhoin menetelmin rautaa ja kettinkiä. Tämä käy selväksi etenkin, kun kuviosta jätetään pois kettinkiseppät sekä vuonna 1916 syntynyt Lars Hill, joka tuli seppädynastioiden ulkopuolelta. Valtaosan lancashiresepistä jälkikasvu on saavuttanut jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä iän, jossa ammatinvalinta tulee ajankohtaiseksi, mutta yksikään heistä ei ole hakeutunut sepäksi Ramnäsiin, vaikka edellytyksiä olisi ollut. Vielä vuonna 1912 seppä näytti ammattiaan tuumivan Helge Wallströmin silmin ammatilta, jolla oli yhä merkitystä teollisuudessa ja se oli vielä hyvin palkattu työpaikka²⁰⁸. Yleisen seppäyhteisön jäsenten käsityksen – huomattava on, ettei työnantajapuolen käsityksistä työvoimantarpeesta ole tietoa – mukaan seppiä oli suhteessa työhön pitkin tutkimusjaksoa jatkuvasti liian vähän²⁰⁹ ja 1950-luvulla tilanne oli mennyt niin pahaksi, ettei Ramnäsin harmaantunut

²⁰⁷ Halila 1987, s. 228.

²⁰⁸ ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille.

²⁰⁹ ULMA 26380:1, s. 83, Axel Karlssonin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 14, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; s. 127, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

seppäkaarti pystynyt selviytymään Strömbackan ruukilta sen sulkemisen yhteydessä peritystä tilauksesta ilman sieltä tulleita nuorempia seppiä.²¹⁰

Kettinkisepät näyttävät **Kuvion 1** valossa siirtävän perintöään pidempään. Tätä materiaalia tarkemmin tarkasteltaessa on silti merkillepantavaa, että itse asiassa 1900-luvun puolella syntyneet kettinkisepät eivät tulekaan enää seppäsuvuista, vaan jälleen kerran perinteisten sukuverkostojen ulkopuolelta. Tässä yhteydessä on huomioitava kettinkisepistä kertovan materiaalin kapeus. Yhtä kaikki näyttää siltä, että seppäsukujen monopoliasemassa sekä sen eteenpäin välittämisessä tapahtuu murros 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja tutkimuskohteena olevat seppäpolvet jäävät useiden sukupolvien mittaisten seppädynastioiden viimeisiksi. Merkittävänä tästä tekee se tosiseikka, että tämä viimeinen sukupolvi on saanut suurilta osin alkunsa aivan tutkimuksen pitkän ajanjakson – johon helposti mahtuisi useammankin sukupolven työelämään siirtyminen – alkupuolella ja takoi yksin hamaan loppuun asti. Niin sulatto– kuin kettinkiseppien tapauksen yhteydessä selitykset kehitykseen voivat löytyä sekä itse seppäyhteisön, sen arvostusten että itse työn organisaation muutoksesta, joihin palataan työn myöhemmissä luvuissa.

Vaikka seppäsukujen ammatillinen perintö ei enää näin ollen siirtynytkään eteenpäin, on näitä sukuja edelleen käsiteltävä erilaisia pääomia saaneina ja koonneina ja kenties osan niistä siirtäneinä verkostoina. Sellaisina niiden luonnetta ja rakennetta on analysoitava tarkemmin. Niinpä on hyvä kiinnittää huomio, oliko Ramnäsin seppäsukujen kohdalla kysymys todella kuinka paikallisista verkostoista antamatta ruukkien sulkeutuneen leiman johtaa harhaan. Huomion kohteeksi joutuu voimakas muuttoliike, joka perinteisesti kuului sepänammattiin ja erityisesti nuorien seppien elämään²¹¹. Ruukit saattoivat olla sulkeutuneita ympäröivältä yhteiskunnalta, mutta niiden välillä liikenne oli vilkasta, mikä on varmasti vaikuttanut pääomien ominaisuuksiin, säilyttämiseen sekä siirtämiseen.

Fyysistä omaisuutta kykeni kuljettamaan muuttaessaan mukanaan vain rajatun määrän ja ongelma on kenties vielä ilmeisempi sosiaaliin verkostoihin perustuneen sosiaalisen pääoman kanssa. Erityisesti koko Ruotsissa seppien maineen taanneen ammattikuntalaitoksen lopetettua toimintansa vuonna 1858 on henkilökohtaisten kontaktien merkityksen täytynyt vähitellen kasvaa entisestään, kunhan pajoihin saapuu kokonaan ilman ammattikuntalaitoksen tukea kasvanut seppäpolvi. Tämä ei tietysti tapahtunut hetkessä vanhojen käytänteiden saattaessa pitää pintansa vielä pitkään. Henkilökohtaiset kontaktit taas joutuivat hitaamman tiedonvälityksen aikana vaaralle alttiiksi muutettaessa pois niiden ääreltä. Sen sijaan henkistä pääomaa muuttaminen saattoi jopa tuottaa lisää niin sepälle itselleen kuin kohderuukin seppäyhteisöllekin, kun tekninen tietämys näin

²¹⁰ ULMA 28855:1, s 169–170, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969.

²¹¹ Muuttoliikkeestä 1800-luvun alkupuolelle asti esimerkiksi Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 37–52.

saattoi levitä ruukista toiseen. Pienempiäkin innovaatioita ja taontakikkoja levisi, kun moni koulutautui sepäksi vasta reissatessaan ruukista toiseen²¹², mutta kyse saattoi olla myös hyvin suurista muutoksista. Hyvä esimerkki tällaisesta on yllä mainittu ensimmäisten kettinkiseppien hankkiminen toisaalta ruukkiin, jolloin he toivat tullessaan ramnäsilaisille tyystin uutta teknistä osaamista²¹³ ja muuttivat varmasti uutena hierarkiaan tunkeutuvana ammattiryhmänä koko ruukkiyhteisön sisäistä tasapainoa.²¹⁴

Ramnäsin seppäsukuja tutkittaessa, joutuu toteamaan, ettei lancashireseppien tapauksessa kyse ollutkaan voittopuolisesti varsinaisesti ramnäsilaisista – sanan lokalisoivassa merkityksessä – suvuista, kun suku käsitetään sukupolvien yli ulottuvaksi yksiköksi. Kuten **Liitteestä 4** käy ilmi, oli kymmenen Ramnäsin kahdestatoista sulattosepästä lähtöisin muualta. Moni kiersi hyvin tiuhaan tahtiin lukuisissa ruukeissa²¹⁵ ja muuttoliike pysähtyi Ramnäsiin joskus ruukin kilpailukykyisistä oloista²¹⁶ huolimatta vain sen tähden, ettei sepäntöitä enää yksinkertaisesti ollut muualla tarjolla. Ramnäsin seppäyhteisö sai näin jatkuvasti uusia jäseniä ja muovautui tuttujenkin seppien muuttaessa edestakaisin ”kuin karusellissa”²¹⁷. Tämän tähden toisaalta paikalla oli aina myös tuttuja kasvoja²¹⁸. Muuttoliike jatkui vielä niinkin myöhään kuin 1950-luvulle, jolloin Lars Hill viimeisenä seppätulokkaana muutti Ramnäsin ruukkiin – jälleen vanhan tavan mukaan useita kertoja tuon vuosikymmenen aikana.²¹⁹

Vastapainona muuttaville sepille olivat ”hemföringar” –nimityksellä²²⁰ kutsutut paikallaan pysyvät suvut, joita Ramnäsisä haastateltujen lancashireseppien keskuudessa oli vain kaksi suuren osan paikallisista suvuista muutettua lopullisesti pois ruukista vuosien 1914–1915 talousvaikeuksien jälkeen²²¹. Heidän lisäksi myös kettinkipajan väki oli paikallisempaa ja vähemmän muuttoherkkää, sillä muualla kettinkiseppän työtä oli tarjolla sangen rajoitetusti.²²² Näiden siteet Ramnäsiin olivat selvästi vahvemmat, mikä näkyy jo siinä, kuinka paljon enemmän kerrottavaa heillä haastatteluissa riitti²²³. Näin ollen Ramnäsin seppäyhteisö jakautui yhä selkeämmin kahdeksi lähtökohdiltaan sangen erilaiseksi sukujen ryhmäksi, vaikka tulokkaiden

²¹² Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 162, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966.

²¹³ Katso myös Bursell 1974, s. 137.

²¹⁴ Muuttoliikkeestä ja sen vaikutuksista seppäyhteisöön enemmän **luvussa 7.1.1.**

²¹⁵ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 69, Karl August Normanin haastattelu 1966; s. 91, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966; s. 138–142, Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966.

²¹⁶ ULMA 26380:2, kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille.

²¹⁷ ”Det var som en karusell.” ULMA 26380:1, s. 206, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966.

²¹⁸ Ibid., s. 206.

²¹⁹ ULMA 28855:1, s. 169, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969.

²²⁰ ULMA 26380:1, s. 206, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966.

²²¹ ULMA 26380:1, s. 110, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966. ULMA 28855:1, s. 6, August Normanin haastattelu 14.4.1969.

²²² ULMA 28855:1, s. 123, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

²²³ Ramnäsilaisien haastattelut olivat litteroituna keskimäärin kolmekymmenvuotia, muualta tulleet jäivät 15 sivuun.

kanssa yleensä tultiin toimeen ja heihin suhtauduttiin ystävällisesti.²²⁴ On mielenkiintoista myöhemmin palata kysymykseen, mitä tällaisen muuttokäyttäytymisen on täytynyt merkitä Ramnäsin seppäyhteisölle ja sen pääomille.

Varsinaiset kotoperäiset ramnäsilaiset sepät eivät kuitenkaan olleet muukalaisia ruotsalaisessa seppäyhteisössä, jonka jäsenistä muissakin ruukeissa osa muutti tiuhaan ja osa taas pysyi paikallaan.²²⁵ Tässä valossa näyttää siltä, että ramnäsilaisen pajatoiminnan olivat monopolisoineet itse asiassa laajemmassa, koko ruotsalaisen ruukkiverkoston kontekstissa näyttäytyvät sepät, joista Ramnäsin kotoperäiset sepät olivat vain osa. Tämä havainto taas toisaalta parantaa tulosten yleistettävyyttä ja auttaa ymmärtämään tutkimuskohteen luonnetta²²⁶, kunhan se vain huomioidaan aineiston analysoinnissa.

4.2.2. Strömforsin perinteiset ja perinnettä välittävät seppäsuvut

Luonteeltaan Strömforsin ruukin sepät ja sen myötä seppäyhteisö olivat selvästi Ramnäsin yhteisöä paikallisempia. Muuttajia toki löytyi Ruotsin mallin läpi ajanjakson tapaan rippi ja henkikirjoista parikymmentä, mutta useimmiten vierailut jäivät muutaman vuoden mittaisiksi.²²⁷ Näin varsinaisen seppäyhteisön ytimen muodostivat varsinaiset strömforsilaiset. Osa heistä tosin muutti Strömforsiin vasta tutkimusajanjakson aivan alkupuolella²²⁸, mutta jäi sitten vakituiseksi asukkaiksi ja ehti käytännössä vaikuttaa koko tutkimuksen aikarajauksen ajan ruukissa. Lisäksi näiden muuttajien jälkeläisiä työskenteli vielä pajassa, joten muuttajienkin tapauksessa kysymys on selvästi vahvemmin strömforsilaisista suvuista kuin Ramnäsin muuttajien tapauksessa, jotka kaikki jäivät sukunsa viimeisiksi sepiksi.²²⁹ Kaikkiaan tällaisia strömforsilaisiksi laskettavia seppäsukuja löytyi tutkimusajanjaksolta kymmenen kappaletta ja ne on esitetty **Kuviossa 2**.²³⁰

²²⁴ ULMA 26380:1, s. 183–184, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966; s. 205–206, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966.

²²⁵ ULMA 28855:1, s. 34, Julia ja Karl Sjöbergin haastattelu 21.4.1969. Vertaa Montelius 1962, s. 209–211.

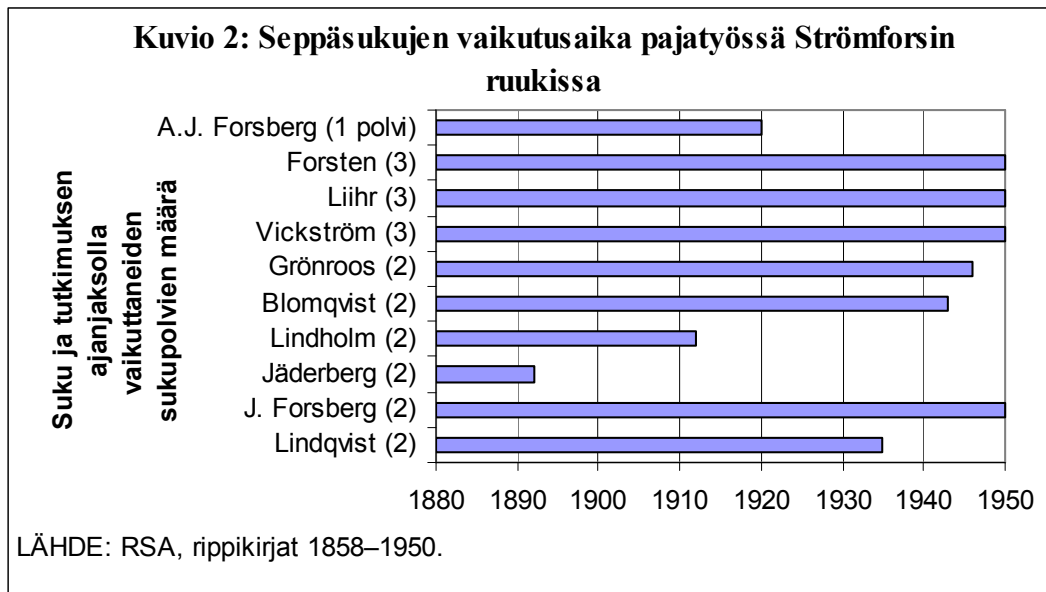
²²⁶ Vertaa toisin Montelius 1962, s. 209–211.

²²⁷ RKA III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1918; RKA III 10, Bb:10 Taksoituskortit, Petjärvi ja Vähä-ahvenkoski vuosilta 1946–1948; RSA rippikirjat vuosilta 1848–1950.

²²⁸ Esimerkiksi Isak Konstantin Forstén Noormarkusta 1882. Suvun asettumisesta Strömforsin ruukin ja tehtaan piiriin katso **Liite 5**.

²²⁹ RSA, Rippikirjat vuosilta 1848–1950.

²³⁰ Esimerkkejä Strömforsin seppien sukuista **Liite 5**. Näiden lisäksi aivan tutkimusajanjakson alkupuolelta löytyi muutamia selvästi seppäyhteisöön kuuluneita sukuja, jotka lakkasivat vaikuttamasta Strömforsin ruukissa. Tällaisia sukuja olivat esimerkiksi Gezelius, Stråth ja Bergren, joiden kuulumisen paikalliseen seppäyhteisöön vahvistavat heidän avioliittokytöksensä. Seppäyhteisön sisäisistä avioliitoista katso **Liite 6**. Lisätietoja strömforsilaisten seppäsukujen varhaisemmista vaiheista, katso esimerkiksi Nybonn 2001.

Strömforsilaisen seppäyhteisön ytimenä voisi hyvin pitää vallonipohjaista Lihrin sukua²³¹, jolla oli takanaan lähes kolmensadan vuoden perinne raudan takomisesta Suomessa sen viimeisen sepän, Karl Fredrik Lihrin lopettaessa Strömforsin pajan mukana²³². Samalla suvulla oli takanaan myös vähintään lähes kahdensadan vuoden jakso Strömforsin ruukin palveluksessa²³³. Huomattavan pitkän palveluksen olivat tehneet myös **Liitteestä 5** löytyvät Jäderbergin ja Vickströmin seppäsuvut.²³⁴ Kun **Kuvion 2** valossa yhtä lukuun ottamatta kaikki strömforsilaisiksi laskettavissa olevat seppäsuvut palvelivat tutkimusjaksolla ruukkia vielä useamman sukupolven ajan, voidaan sanoa Strömforsin seppäyhteisön olleen tutkimusajanjaksolla selvästi paikallinen seppäyhteisö. Tässä suhteessa ero Ramnäsiin on selvä²³⁵ ja on otettava huomioon vertailtaessa etenkin yhteisöjen sosiaalisen pääoman eri aspekteja.

Kuvion 2 näyttäessä useiden saman suvun sukupolvien työskennelleen Strömforsin ruukissa, saa Ramnäsin tapauksesta tuttu tarkastelu suvun viimeisen sepän syntymävuodesta aivan erityistä mielenkiintoa Strömforsin kontekstissa. Tällä kertaa tarkasteluun on selvyiden vuoksi otettu vain itse vanhojen seppäsukujen viimeiset sepät, sillä Strömforsissa pajaan saapui tällaista tarkastelua sekoittamaan 1940-luvulla koko joukko seppiä täysin seppäyhteisön ulkopuolelta, mihin palataan **luvussa 4.2**.

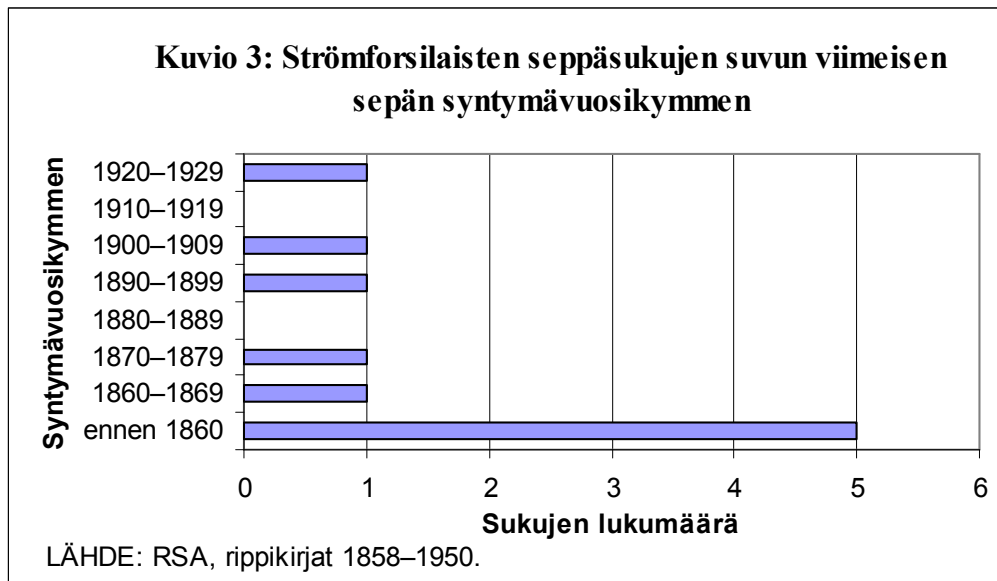
²³¹ Katso **Liite 5**. Lihrin suvun keskeisyys yhteisössä näkyy myös **Liitteestä 6** Lihrin suvun naisten osuudessa seppäyhteisön sisäisissä avioliitoissa sitomassa yhteisöä tiiviimmin yhteen

²³² Ensimmäiset Lihr (käytössä myös nimi Lihr)–suvun sepät saapuivat nykyisen Belgian alueelta Suomeen Fagervikin ruukin palvelukseen jo vuonna 1653. Lihr-suvun vaiheista enemmän Dahlström & Dahlström 1984, s. 103-149.

²³³ Ensimmäisenä Lihrinä Strömforsissa mainitaan Abraham Lihr (s. 1749). Dahlström & Dahlström 1984, s. 128.

²³⁴ RSA, rippikirjat vuosille 1848–1950.

²³⁵ Vertaa s. 38.

Kuvio 3 osoittaa, että myös strömforsilaiset seppäsuvut lakkasivat pääosin siirtämästä ammattia eteenpäin jopa aikaisemmin kuin Ramnäsin ruukissa. Toisaalta ero ei ole aivan niin merkittävä, kun otetaan huomioon Strömforsin ruukin 14 vuotta varhaisempi sulkeutuminen. **Kuvion 2** ja **Liitteen 5** tarkempi tarkastelu vahvistaa saman, sillä useimmat seppäsuvut esimerkiksi Liihrien tapaan vaihtoivat sukupolvea – tai oikeastaan ottivat seuraavan sukupolven mukaan rinnalleen työhön – sangen varhain tutkimusjaksolla. Sitten he takoivat hyvin vanhalle iälle pitkälle 1900-luvun puolelle, mikä taas selittää **Kuvion 2** näyttämät näennäisen pitkät sukujen vaikutusajat Strömforsissa.

Vielä paljon merkittävämpää tutkimusteeman kannalta on, ettei Strömforsista löydy samanlaisia selitystä **Kuvion 3** viimeiselle sepälle, Ahti Rikbergille²³⁶, kuin Ramnäsisä Lars Hillin tapauksessa, vaan kysymys on aidosti eteenpäin siirretystä sukuperinteestä vanhassa seppäsuvussa. Kun jälleen huomioidaan Strömforsin ruukin 14 vuotta aikaisempi sulkeminen, eivät myöskään kaksi seuraavaa merkintää – Frans Valdemar Vickström (s. 1906) ja Johannes Vilhelm Forsberg (s. 1895) – ole niin varhaisia kuin **Kuvioon 1** verratessa helposti ajattelisi. Havainto sukuperinteen jatkumisesta vain vahvistuu, kun otetaan laskuihin mukaan vielä Ahti Rikbergin kaksi seppänä toiminutta enoa Forsténin suvusta, jotka olivat syntyneet vuosina 1895 ja 1904, sekä muutaman vuoden seppänä toimimaan ehtinyt serkku Timo Forstén²³⁷. Lisäksi haastattelutiedon mukaan myös Karl Runar Lihr (s. 1920) oli tarkemmin määrittelemättömissä pajatöissä muutaman vuoden ennen muuttoaan pois Strömforsin ruukista²³⁸. Näin Strömforsin seppäsuvuista ainakin kolme, joista

²³⁶ Katso **Liite 5**.

²³⁷ Katso **Liite 5**.

²³⁸ JMA SH1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006. Tätä ei ole ammattikuvauksen puuttuessa merkitty **Kuvioon 3**.

Forsténit todella huomattavan laajalla rintamalla, siirtää eteenpäin sepän ammattia suvussa vielä huomattavan myöhään verrattuna Ramnäsin tilanteeseen. Strömforsissa onkin syytä puhua tässä suhteessa jatkuvista dynastioista, mikä tekee tutkimusasetelmasta todella mielenkiintoisen, mitä tulee eroihin pääomien siirrossa sukupolvelta toiselle Strömforsin ja Ramnäsin ruukkien seppäyhteisöjen välillä.

Vielä täytyy huomiota kiinnittää Strömforsin ruukin seppien verenperimään. Tässä valossa tilanne näyttää erityisesti tutkimuksen alkujaksolla hyvin samanlaiselta kuin Ramnäsisä eli vanhat seppäsuvut ovat lähes monopolisoineet sepänammatin. Esimerkiksi vuoden 1913 henkikirjassa vanhojen seppäsukujen ulkopuolelta sepäksi on merkitty ainoastaan miilunpolttajan poika Axel Borgman (s. 1876).²³⁹ 1930– ja –40-luku näkevät kuitenkin Strömforsin ruukin pajoissa suuren murroksen, kun niihin saapuu sepänapulaisiksi ja lopulta jopa sepiksi koko joukko ulkopuolisia, jotka osoittavat seppäsukujen monopoliaseman joko hävinneen tyystin tai vähintään muuttuneen radikaalisti.

4.3. Sepät seppäsukujen ulkopuolelta

Ramnäsissä varsinaisten seppäsukujen ulkopuolelta lancashirepajaan saapui tutkimusjaksolla yksi ainoa seppä, Lars Hill. Tämä oli vuokraviljelijän poika ja metsätyömies aina 1940-luvulle asti, jolloin Iggesundin ruukissa oli sepistä pulaa²⁴⁰ ja niinpä Lars Hilliä pyydettiin opettelemaan sepäksi. Merkittävää on, ettei mikään erityinen tuolloin houkutellut enää sepänammattissa ja Hilliä saatiin pyytää sepäntyöhön kerta toisensa jälkeen, kunnes tämä lopulta suostui.²⁴¹ Tällaisella taustalla Hill on ainutlaatuinen poikkeus Ramnäsin haastateltujen sulattoseppien joukossa, eikä häntä oikein koskaan otettukaan täydellä sydämellä vanhempien seppien joukkoon mukaan.²⁴²

Kettinkipaja oli puolestaan työympäristönä avoimempi, kuten luvussa 4.2.1 kävi ilmi, jolloin sinne saapui useampia seppiä perinteisten seppäsukujen ulkopuolelta. Tuolloin tulokkaat eivät kuitenkaan yleensä olleet metallinkäsittelyyn erikoistuneiden sukujen ulkopuolelta, vaan kuuluivat esimerkiksi valssaajasukuihin²⁴³, ja siten nämä tapaukset eroavat Hillin esimerkistä. Ryhmäidentiteetiltään valssaamon väki oli kuitenkin aivan uudenlaista, uusien koneiden

²³⁹ RKA III 10, Ed:3 Henkikirja vuodelta 1913; RSA Rippikirja vuosilta 1870–1879.

²⁴⁰ Sota-aikana Ruotsin metalliteollisuus nautti hyvästä noususuhdanteesta ja työvoimalle oli tarvetta. Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 559–563.

²⁴¹ ULMA 28855:1, s. 169–170, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969.

²⁴² ULMA 28855:1, s. 172, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969.

²⁴³ Strömforsissa Axel Borgmanin tapaus on hyvin samankaltainen.

käyttötaidosta ylpeytensä saavaa teollisuustyöväkeä²⁴⁴. Valssaamonväen saapuessa kettinkipajaan sen seppäyhteisö vähitellen saattoi muuttua tiukemmin osaksi tehtaan laajempaa työläisyhteisöä.

Strömforsissa muutos on selvästi rajumpi ja näkyä parhaiten 1940-luvulla, vaikka ensimmäinen tyystin ulkopuolinen, Lauri Klingberg, saapuikin pajaan jo 1930-luvulla. 1940-luvulla pajoihin saapuu kymmenen täysin uutta ja seppäyhteisön ulkopuolista työntekijää sepänapulaisiksi. Taustalla oli seppiä vanheneminen toisen maailmansodan samaan aikaan nostaessa uudelleen käsin taottujen metallituotteiden kysyntää ja samalla viedessä viimeisetkin nuoret sepät rintamalle²⁴⁵. Tällöin aktiiviseksi toimijaksi pajan osalta osoittautunut kasööri Toivanen otti asiakseen uusien seppiä palkkaamisen pajalle, vaikka perinteen mukaan sepät itse vielä saivat vaikuttaa siihen, ketä sälleikseen ottivat. Tämän vaikutusvallan laajuudesta on tosin huomattavan eriäviä mielipiteitä, joista toinen korostaa jo tuossa vaiheessa yhtiön ehdotonta määräysvaltaa ja toinen seppiä päätösvaltaa siitä, kenet sällikseen saivat.²⁴⁶

Uudet tulokkaat Strömforsin pajalla muistuttivat taustaltaan Lars Hillin tapausta ja tulivat täysin vanhan seppäyhteisön ulkopuolelta, usein sahalta tai maa- ja metsätaloustyövoiman parista ja olivat suomenkielisiä vanhan seppäyhteisön ollessa ruotsinkielinen²⁴⁷. Työn lisäksi vain vähän yhdisti tätä ryhmää vanhoihin seppiin. Vielä Eero Forsténin tullessa vuonna 1919 pajaan ”kaikki olivat siihen aikaan vähän ’yhtä perhettä’”²⁴⁸, mutta tuolloin sukusiteet pajan väen välillä olivat enemmän kuin ”vähän” todellisuutta. Uusien tulokkaiden aikana maininnat seppiä ja sällien välestä katoavat kokonaan, eikä siteistä seppiä ja sällien välillä enää puhuta. Näin uudet tulokkaat muodostivat selvästi vanhasta mallista eroavan oman sälliryhmän ja sellaisena uudelleen ja viimeiseksi jääneen, vanhasta seppäyhteisöstä jossain määrin erillisen seppäyhteisön. Sen jäsenistä tosin vain harva pääsi todella sepäksi asti, vaikka osa muuta väittääkin²⁴⁹. Seppäyhteisönä heitä voidaan pitää jo yksin sen tähden, että he ovat pitäneet tärkeänä kokea itsensä sepiksi, kuten maininta valsepistä osoittaa.

Yllämainitusta huolimatta Strömforsin uusien tulokkaiden joukosta kohdataan myös ensimmäistä kertaa pajatyöläisiä ja jopa seppiä, jotka kokivat pajassa työskentelyn vain työnä muiden joukossa²⁵⁰ ja näin erottivat itsensä tutkimuksen kohteena olevasta seppäyhteisöstä.

²⁴⁴ ULMA 26380:1, s. 18, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 40, Karl August Normanin haastattelu 1966.

²⁴⁵ BBA P 1, Lauri Leo Klingbergin haastattelu 15.9.2000.

²⁴⁶ RKA – RRA 1, Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997; RKA – RRA 2, s. 18, Lauri Klingbergin haastattelu.

²⁴⁷ RKA III 10, Ed:4, Henkikirja vuodelle 1938; RKA III 10, Bb:10 Taksoituskortit, Petjärvi ja Vähä-ahvenkoski vuosilta 1946–1948. RKA – RRA 1–2, passim.

²⁴⁸ RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968.

²⁴⁹ RKA – RRA 1, Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997. Backman käyttää nimitystä ”valseppä” henkilöistä, jotka olivat aikanaan sällejä, mutta pitivät itseään sittemmin seppiinä.

²⁵⁰ Esimerkiksi JMA SH2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006.

Haastateltujen seppien joukosta tällaista edustaa selkeästi Erkki Markkanen, jonka haastatteluja on tästä syystä hedelmällistä käyttää vertailevana materiaalina pajojen oloista näkökulmasta, jota seppänä olemisen itseisarvoisuus ei ole lävistänyt. Lisäksi pajassa työskennelleiden joukossa alkoi olla myös vain muutaman kuukauden tilapäisvakanssilla pajassa apuna olleita sällejä²⁵¹. Toista tapaa erottautua vanhasta seppäyhteisöstä edusti haastatteluissa Gösta Backman, joka taas kieltäytyi tunnustautumasta sepäksi, koska ei mielestään sällinä osannut riittävästi²⁵². Tämä yksin kuitenkin kertoo jo enemmän kuin riittävästi Backmanin kuulumisesta vanhaan ammattitaitoa ja työtä painottaneen seppäyhteisön maailmaan sekä arvoiltaan että työasemaltaan, joten häntä tai muita samanlaisia tapauksia ei ole mitään syytä laskea ulos seppäyhteisön piiristä.

5. SEPPÄPERHEIDEN ERITYINEN ELINTASO

Kaikkein selvimmin jokapäiväisessä elämässä ruukkiyhteisössä näkyvä erityisasema sepillä ja heidän perheillään oli taloudellisessa mielessä. Heidän elintasonsa oli – tai sen vähintään uskottiin olevan – korkeampi, mikä toistuu niin seppien kuin muunkin ruukinväen haastatteluissa molemmissa tarkastelun kohteena olevissa ruukeissa. Tämän merkitystä seppien erottajana muusta yhteisöstä on vaikea lähdemateriaalin pohjalta korostaa liikaa. Vaikka osa erityisesti sepistä puhui vanhojen seppien jälkeläisineen muodostavan oman ylemmän arvoluokkansa, seppäaatelin²⁵³, ulkopuoliset jäsensivät seppien eron itseensä nimenomaan näiden korkeamman elintason kautta: ”Sepillä oli paremmat edut, paremmat kahden huoneen asunnot, parempi lehmihaka, sai heinät ja perunamaat.”²⁵⁴ Jotkut sepätkin näkivät itsensä korkeimmin palkattuina ruukissa.²⁵⁵ Näin ollen tuon toisista erottavan elintason perusosat rakentuivat tutkimusjakson alussa vahvasta luontaispalkasta sekä rahapalkasta, jolla luontaispalkkauksen jättämiä aukkoja saattoi täydentää.

Luontaispalkkauksesta on tässä yhteydessä myös paikallaan erottaa omaksi luvukseen ruukkien vanhastaan vahvasti polarisoituneet asuinolot. Ne toistuvat haastattelusta toiseen seppien

²⁵¹ Esimerkiksi RKA–RRA 4, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998.

²⁵² RKA – RRA 1, Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997.

²⁵³ Esimerkiksi: ”Smederna bildade en egen klass på järnbruken, de voro avkomlingar från 16 och 17 hundratals smeder de tyckte att de voro av ’smedadel’.” ULMA 26830:2, kirje nro 1 Emil Åkerbergiltä B. Bursellille. ”Sepät olivat arvostettuja ammattimiehiä, puukenkäaatelia.” BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkanen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; ”Sepät olivat siihen aikaan herroista seuraavia.” RKA – RRA 5, Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968. ”Sepät olivat muuta ruukinväkeä parempia”, RKA – RRA 5, Johan Penttilän haastattelu 12.8.1968.

²⁵⁴ RKA – RRA 5, Hilma Klingbergin haastattelu 14.8.1968.

²⁵⁵ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 90, Axel Karlssonin haastattelu 1966; ULMA 28855:2, s. 11, Kirje Johan August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968.

elintason kenties näkyvimpänä merkinä niin seppien kuin muunkin ruukintyöväen keskuudessa²⁵⁶ ja olivat pelkkää palkankylkiäistä suuremmassa roolissa muita korkeampaa elintasoja rakennettaessa. Merkittävää on mielestäni se, ettei näihin asuinoloihin ole suuresti kiinnitetty huomiota aiemmassa tutkimuksessa, vaikka tilanne usein niissä mainitaan. Esimerkiksi perusteoksena pidetystä Monteliuksen, Utterströmin ja Söderlundin Fagerstan ruukin historian työläisten oloja käsittelevässä osassa työväen asuinolot jätetään tyystin huomiotta ja kotitalouksiin keskittyvä Rydénkin käsittelee asiaa vain ohimennen²⁵⁷.

5.1. Luontaisedut tutkimusjaksolla erityisaseman manifestina

”Ruotsalaisten seppien lehmät saivat käydä haassa, sahalaisten lehmät muualla”²⁵⁸ ja sama asia toisin sanoin työläisen luokkatietoisuuden vahvasti sävyttämänä:

” – oli seppien lehmille aidattu laidunmaa. Koska työläiset oli karsinoitu kahteen eri karsinaan, niin totta kai lehmienkin tuli olla samoin. Sahatyöläisten lehmät kävivät vapaasti metsässä.”²⁵⁹

Juuri tämä paljon kertova laidunmaakysymys on toistuva teema Strömforsin henkilökohtaisten lähteissä, kun sahan väki puhuu sepistä²⁶⁰. Tutkimusteeman kannalta sitaattien tärkein osa on niiden lopussa, sen sanomassa kahden erilaisen etukategorian olemassaolosta. Pelkät luontaisedut olivat tutkimusjakson alussa tavallinen palkan kylkiäinen ja itse asiassa yhä useampi työläinen päätyi tuolloin niiden piiriin²⁶¹. Taloudelliseen *erityisasemaan* sepät nousivat nimenomaan muista selvästi eroavien luontaisetujen tähden, jotka kohensivat heidän elintasoaan. Sen tähden tarkastelua ei voi rajoittaa vain seppien luontaisetuihin elintason rakentajana, vaan niitä on verrattava ympäröivän ruukkiyhteisön yleisiin etuihin. Toisaalta tärkeä on myös ensimmäisen sitaatin aivan ensimmäinen sanapari, joka paljastaa jo eroja vanhan, ruotsinkielisten seppien ajan ja myöhemmän ajan välillä.

²⁵⁶ Esimerkiksi RKA–RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”; ULMA 26380:1, s. 149–150, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966.

²⁵⁷ Montelius, Utterström & Söderlund 1959. Rydén 1990.

²⁵⁸ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu.

²⁵⁹ RKA – RRA 6, ”Miltä näytti ruukki...”

²⁶⁰ RKA – RRA 4, s. 22–23, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998; RKA – RRA 5, Hilma Klingbergin haastattelu 14.8.1968; RKA – RRA 6, ”Miltä näytti ruukki...”; RKA–RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”.

²⁶¹ Larsson 1986, s. 154, 158.

Yhteneväisyyksiä luontaiseduissa **Strömforsissa** oli sangen vähän ja ne jäivät lähinnä ilmaisiin polttopuihin, valoon sähkön tultua ja asuntoon, joka ei suinkaan ollut kaikille samanlainen ja johon palataan seuraavassa alaluvussa²⁶². Erot puolestaan lähtivät siis liikkeelle seppien omasta erillisestä lehmähaasta, joka ei välttämättä kuulosta isolta asialta, mutta 1800-luvun lopun todellisuudessa oli sitä. Kun muu ruukin työväki, siis käytännössä sahalaiset sekä muutama tiilitehtaan ja myllyn työntekijä, joutui lähettämään lehmänsä metsiin, se tarkoitti myös niiden paimentamista seppien lehmien selvitessä yksikseen aidatussa haassa. Samaten sepät saivat karjanhoitoa varten heinää tai heinämaita, kun sahanväki joutui hankkimaan työn ohessa heinät lehmilleen ja sioilleen miten parhaiten taisi – toiset ostivat niittyoikeuksia, toiset taas koettivat niittää heinää itse teiden ja ratojen varresta.²⁶³ Jos tämä helpotti karjan pitämistä ja siten kohotti suoraan seppien elintasoja, kun nautaa ja sikaa suolattiin talveksi ruokaa rikastuttamaan²⁶⁴, ei myöskään sovi unohtaa sen vapaa-aikaa lisännyttä vaikutusta verrattuna töiden jälkeen tai pyhäpäivänä niittotöihin lähteneeseen sahatyöläiseen. Lisäksi karjaa hoitamalla saattoi saada maitoa myymällä sokeri- ja tupakkarahat, joten myös ylellisyystuotteisiin osa sepistä saattoi päästä käsiksi luontaisetujensa turvin²⁶⁵. Karjanomistajina seppien asema muuhun yhteisöön verrattuna vain vahvistui vuoden 1918 tapahtumien jälkeen, kun punakapinallisiksi katsottujen – käytännössä koko sahan väki liittyi punakaartiin pajojen jatkaessa normaalia toimintaansa! – lehmät takavarikoitiin suojeluskunnan toimesta²⁶⁶.

Toinen luontaisetujen osalta toistuva teema haastatteluissa on seppien yhtiöltä saama perunamaa, jota sitten viljeltiin kotitarvekäyttöön. Muille tämä oli maksullinen tai vähintään siitä maksettiin talkootyöllä yhtiölle.²⁶⁷ Näin seppäperheiden talous muistutti myös Strömforsissa enemmän sekataloutta, jossa viljeltiin työn ohella myös maata. Parakkimaisen asumisen kaudella etu ei ollut mitenkään vähäinen ja viljelymahdollisuuden suhteellinen arvo kasvoi yhä useamman työläisen päätyessä luontaispalkan ja siten parakkien piiriin²⁶⁸. Tämän konkreettinen merkitys näkyy siinä, että 1880-luvun makasiinikirjoissa sepät ottavat perinteisenä sadonkorjuuaikana eli elokuulta lokakuuhun selvästi vähemmän viljaa kuin normaalisti ottivat²⁶⁹.

²⁶² BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991 RKA – RRA 4, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998.

²⁶³ BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; RKA – RRA 4, s. 22–23, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998; RKA – RRA 5, Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968.

²⁶⁴ RKA – RRA 5, Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968.

²⁶⁵ BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991.

²⁶⁶ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu; JMA, Tiivistelmä keskustelusta Börje Broaksen kanssa 13.2.2006

²⁶⁷ RKA – RRA 4, s. 22–23, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998; RKA – RRA 5, Hilma Klingbergin haastattelu 14.8.1968.

²⁶⁸ Larsson 1986, s. 158.

²⁶⁹ ELKA 206:2–4. Spanmåls–Kladd 1883–1884.

Sepät saattoivat siis myös Strömforsissa saada palkkansa osana viljaa ynnä muuta maataloustuotteita ruukin makasiinista²⁷⁰, mutta järjestelmä mitä ilmeisemmin ajettiin alas hyvin 1900-luvun alkupuolella, kun makasiinikirjoissa ottajina esiintyy enää vain muutamia yksittäisiä torppareita²⁷¹. Aivan tutkimusjakson alussa on pientä epätasaisuutta asian suhteen havaittavissa, kun hieman useammin seppä kuin muu työläinen hakee puolet suuremmat vilja-annoksen. Samaten heinäkuussa, jolloin vilja yleensä oli jo vähissä, nimenomaan sepistä osa sai täyden annoksen, 15 kiloa ruista tai kauraa, kun moni hakija joutui tyytymään pienempään annokseen.²⁷² Jollain tasolla tuo järjestelmä säilyi vielä 1930-luvun lopulle, sillä myös sahan väki oli tuolloin oikeutettu *ostamaan* tietyn määrän elintarvikkeita halpaan hintaan makasiinista²⁷³. Toisaalta Strömforsin konttorissa työskennellyt Gunnar Toivonen puolestaan kertoo vielä 1930-luvulla palkkaan ruukissa kuuluneen muonapalkan, joka sisälsi muun muassa ruista, kauraa, ohraa, vehnää, herneitä ja suolaa. Näiden rahallisesta arvosta ei kuitenkaan ole puhetta ja seppien tilanteesta kertoo vain lausunto, että muonapalkka oli ”hyvä”.²⁷⁴ Elintarvikkeiden yhteydessä on myös vielä mainittava, että aikanaan ennen kieltolakia sepillä oli tapana saada ruukilta vuosittain runsas viina-annos.²⁷⁵

Uusimmat Strömforsin sepät, Aarne Seppälä heidän joukossaan joutui toteamaan, että vanhan ajan edut olivat mennyttä ja elettiin jo eri aikaa, mitä tuli luontaisetuihin ja niiden takaamaan erityisasemaan. Suurimmilta osilta tämä murros luontaisetujärjestelmässä ajoittui 1930-luvun lopulle, jolloin töihin tullut Lauri Klingberg sai enää perunamaan ja rimoja polttopuuksi. Lisäksi perunamaa ei enää välttämättä ollut ilmainen, vaikka sen vakomäärä saattoi vielä ainakin vuoteen 1948 asti määräytyä ammatin mukaan. Strömforsin ruukissa erot seppien ja muun väen kohdalla eivät kuitenkaan tuossa vaiheessa enää olleet kotona tapahtuneen karjanpidon loputtua luontaisetujen suhteen niin selkeitä, että ne olisivat enää yksinään nostaneet sepät selvästi korkeamman elintason piiriin kuin muun ruukinväen. Lopullisesti luontaisetujärjestelmä murtui vasta sotien jälkeen, kun kaikelle laitettiin hinta, mutta toisaalta myös palkkoja parannettiin kautta ruukin.²⁷⁶ Valitettavasti tarkkoja tietoja tai edes arvioita luontaisetujen rahallisesta arvosta ei Strömforsista löydy tältä tai varhaisemmalta ajalta.

²⁷⁰ Sirén 1971, s. 92. Tämän tutkimuksen haastattelumateriaalissa ei kuitenkaan aiheesta puhuta.

²⁷¹ ELKA 206:2–4. Makasiinikirja.

²⁷² ELKA 206:2–4. Spanmåls–Kladd 1883–1884. Havainnot ovat kuitenkin epävarmoja, sillä kirjanpito paljastaa vain noudetut määrät, ei mahdollista hintaa tai muita perusteluja, kuten perhekokoa.

²⁷³ ELKA 207:5 Sekalaisia palkkaus- ja työlisteroja, Förteckning över arbetarens medellöner & naturaförmåner vid Strömfors bruk den 8 april 1937.

²⁷⁴ RKA – RRA 5, Gunnar Toivosen haastattelu 1968.

²⁷⁵ BBA M 2, s. 33, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994.

²⁷⁶ BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; JMA, Tiivistelmä keskustelusta Börje Brooksen kanssa 13.2.2006; RKA – RRA 4, s. 7, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998.

Klingbergin tapaus tarkemmin tarkasteltuna paljastaa Strömforsin luontaiseduista vielä yhden huomionarvoisen piirteen. Kun Klingberg aloitti työnsä alaikäisenä, hän ei itse päässyt nauttimaan luontaiseduistaan, vaan ne menivät aina perheen päälle. Näin oli huolimatta siitä, kuinka monta alaikäistä samasta perheestä kävi töissä, luontaisetuja saatiin saman verran kuin isä olisi muutenkin saanut, mitä nyt asunto saattoi vuosisadan ensimmäisen neljänneksen jälkeen olla huoneen isompi.²⁷⁷ Kun tähän yhtälöön lisättiin, että kotoa muutettiin usein vasta avioliiton myötä²⁷⁸, ei uusimman polven nuorien seppien taloudellinen asema todellakaan näyttänyt erityisen houkuttelevalta ainakaan luontaisetujen valossa.

Niin ikään **Ramnäsissä** seppäperheet nauttivat muita työntekijäryhmiä laajemmista luontaiseduista. Tosin ennen 1910-lukua luontaisedut eivät edes koskeneet valssaamotyöläisiä, sillä valssaamoja ei oltu vielä liitetty kokonaan ruukkiin²⁷⁹. Huomattavaa on myös, että laajimmassa mittakaavassa nämä edut koskivat vain sulattoseppiä ja kettinkiseppä joutuivat maksamaan niistä, olkoonkin, että saivat ne muuta ruukinväkeä halvemmalla. Tästä on ristiriitaisia käsityksiä, sillä Bursell on Ramnäsin palkkauskirjoista löytänyt hyvin samankaltaiset rahalliset arvot sulattoseppiin verrattuna kettinkipajan esimiehen, kettinkiseppien ja 1900-luvun alussa myös kettinkipajan muun työvoiman luontaiseduille. Tässä yhteydessä Bursellin ruukinkirjoihin perustuvat löydökset tuntuvat uskottavammilta kuin vanhojen seppien muistelut. Niinpä tilanteesta voi tuolloin todeta, etteivät sulattoseppien luontaisedut ainakaan vuodesta 1895 eteenpäin arvoltaan poikenneet ratkaisevasti muiden ruukin ydintuotannon alojen ammattilaisten, siis kettinkipajan ammattitaitoisen työvoiman (ruots. *kättningsarbetare*) sekä valssaamon esimiesten luontaiseduista.²⁸⁰

Yksityiskohtaisemmin Ramnäsin luontaisetujen tilanteen voi nähdä **liitteestä 7**, joka paljastaa lähinnä aivan tutkimusjakson alkupuolen puoliseppämestareiden (ruots. *halvmästare*) erottuneen selvästi muista. Heitä pidettiin elintasonsa puolesta todella vauraina miehinä jopa seppien itsensä keskuudessa²⁸¹. Puoliseppämestarit katosivat kuitenkin pian tutkimusjakson alkupuolella työorganisaatiosta²⁸², eivätkä heidät korvanneet neljännessepämestarit (ruots. *kvartmästare*) enää erottuneet muista ruukille tärkeistä ammattimiehistä luontaisetujen arvon suhteen. Vuosisadan vaihteessa heitä vielä lakattiin kutsumasta mestareiksi ja heistä tuli ”vain” neljännesseppiä (ruots. *kvartsmed*). Kun kaikki tutkimuksen kohteena olevat Ramnäsin sepät olivat

²⁷⁷ RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997.

²⁷⁸ Esimerkiksi JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006.

²⁷⁹ ULMA 26380:1, s. 92, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966.

²⁸⁰ Bursell 1974, s. 147–151; vertaa toisin ULMA 28855:1, s. 122, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969; katso myös ULMA 28855:1, s. 133, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969. Öhrberg kuitenkin viitanee uudempaan aikaan, kun yleisesti luontaisedut oli hankittavissa kautta ruukin vain rahalla työasemasta riippumatta.

²⁸¹ ULMA 26380:1, s. 38, Karl August Normanin haastattelu 1966. ULMA 28855:1, s. 2, August Normanin haastattelu 14.4.1969.

²⁸² ULMA 26380:1, s. 82–83, Axel Karlssonin haastattelu 1966. Työn organisoinnin muutoksista enemmän **Luvussa 9**.

neljännesseppiä tai sitten kettinkipajan seppiä, heidän erityisasemansa luontaisetujen puolesta ei siis ollut ruukissa ainutlaatuinen, vaan siihen ylsivät myös valssausprosessin tärkeimmät työntekijät. Tässä yhteydessä on huomioitava, että valssaamon väki sai **liitteen 7** esittämän summan rahana elintarvikkeiden hankintaa varten, kun sepät taas saivat nämä vielä luontaisetuin, jotka ovat saattaneet tuntua arvostetummilta kuin silkka raha. Tuottihan perunamaa vuodesta toiseen oman työpanoksen ja uutteruuden mukaan ehkä selvästi keskimääräistä enemmän, kun kiinteällä rahasummalla sai perunaa vain tietyn määrän ja se vaihteli perunan hinnan mukana, eikä muitakaan tämänkaltaisia eroja luontaispalkassa ollut tapana hyvittää ennen vuosisadan vaihdetta Ruotsissa.²⁸³

Tarkemmin luontaisetuja katsottaessa voidaan todeta sulattosepille muita paremman asunnon olleen ilmainen, samoin perunamaan sekä tietyn määrän jauhoja ja maitoa ruukinmakasiinista. Elintarvike-eduista erityisen tärkeä oli perunamaa, sillä se oli ainoa viljelyala, jota sepät hoitivat, ja se teki mahdolliseksi sepille pitää sikaa tai jopa kahta tehtaan tarjoamassa sikalassa, aikaisemmin jopa lehmää. Tämä oli suorannainen kunniakysymys, kun saatettiin sanoa kaikilla *arvostetuilla* sepillä olevan sian. Myöhemmin oli jopa suosittua hupia sunnuntaisin kokoontua kilvoittelemaan sikalaan siitä, kenellä oli paras elikko. Sikojen pitäminen loppui vasta toisen maailmansodan aikana, kun sikaa pitäneet eivät saaneet elintarvikekuponkeja samaa määrää kuin ilman sikaa elivät.²⁸⁴

Lisäksi sepillä oli ainakin jossain määrin ammattiin sidottu yksityisoikeus kalastukseen ja metsästykseen ruukin vesillä. Tarkat rajat näille oikeuksille eivät valitettavasti haastattelulähteistä selviä kuin ennen vuotta 1907 paroni Tersmedin yksityisoikeuksien osalta – tietyt alueet ja lohet –, joten niiden ajallinen ulottuvuus kuin ulottuminen muiden työntekijäryhmien piiriin ei ole aivan varmaa. Yhtä kaikki nämä oikeudet tarjosivat sepille mahdollisuuden hankkia lisäravintoa vaikeina aikoina, kuten myös lisätienestejä erityisesti kalasta, jota yleensä oli runsaasti saatavilla. Itse asiassa huomattavan moni seppä mainitsi myyneensä rapuja, kalaa ja riistaa lisätienesteiksi ja kaksi seppää jopa elätti itsensä vaikeina vuosina kokonaan näillä oikeuksilla, joten mitenkään vähäisistä eduista ei ollut kysymys. Ei myöskään sovi unohtaa, että kalastus oli monille tärkeä hovin ja rentoutumisen lähde, mitä ei vähän vapaa-ajan ja sen vähien viettomahdollisuuksien aikana sovi väheksyä.²⁸⁵

²⁸³ Bursell 1974, s. 150; Larsson 1986, s. 159–160; ULMA 26380:1, s. 46, Karl August Normanin haastattelu 1966.

²⁸⁴ ULMA 26380:1, s. 21, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 42–43, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 158–159, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 175, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 125, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969; ULMA 28855:1, s. 16, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969.

²⁸⁵ Kalastuksesta ja metsästyksestä puhutaan ainakin 13 haastattelussa ja näistä ainakin kuudessa puhutaan kalan ja riistan myymisestä tai sillä elämisestä. Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 64b, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 209, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 86, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969. ULMA 28855:1, s. 36, Julia ja Karl Sjöbergin haastattelu 20.–21.4.1969.

Strömforsissa vastaavaa erioikeutta kalastukseen tai riistaan ei ollut, vaan kaikki kalastivat ympäri vuoden²⁸⁶.

Vaikka sikoja pidettiin, kuten edellä mainittiin, vielä 1940-luvulle asti myös Ramnäsissä, purettiin luontaiseturjajärjestelmän eriarvoiseen asemaan ihmiset saattavat piirteet jo vuoden 1908 suuren työmarkkinauudistuksen jälkeen. Tuolloin säädettiin, että minimipalkka koski vain niitä, jotka eivät nauttineet luontaiseturja. Samaten luontaiseturja nauttivien tuntipalkasta vähennettiin näiden arvo, minkä vaikutus seppien elintasoon on helppo kuvitella. Arvo kuitenkin arvioitiin pitkään vielä alakanttiin, joten muutos oli tasaisempi. Suorat luontaisedut katosivat vain vähitellen ja viimeistään vuonna 1924 niiden ostaminen ruukilta oli hinnoiteltu kaikille yhtenäisellä asteikolla.²⁸⁷ Tilanne ei muuttunut samalla tavalla kaikkialla Ruotsissa. Esimerkiksi Strömbackan ruukissa luontaiseturja oli sepille tarjolle elintasolle tärkeiden laidun- ja perunamaiden muodossa vielä jopa 1950-luvulla.²⁸⁸ Tämä taas asetti Ramnäsien sepät luontaiseturjan suhteen huonompaan asemaan kuin Strömbackan sepät.

Näin Ramnäsien seppien paremman elintason yksi peruspilari poistettiin varhain verrattuna Strömforsin ruukkiin. Tämä saattaa olla ainakin osana taustalla, kun pohditaan syitä, minkä tähden Ramnäsien ruukissa seppäsukujen perinne katkesi varhaisemmin kuin Strömforsin ruukissa. Kun haastattelusta seppäpolvesta – jälleen taustaltaan poikkeava Lars Hill pois laskusta jättäen – seuraava sukupolvi oli ammatinvalinnan edessä aikaisintaan noin vuodesta 1910 alkaen ja siitä eteenpäin²⁸⁹, ei sepänammatti enää tarjonnut keinoja erottautua elintasoltaan ainakaan luontaiseturjan suhteen muusta ruukinväestä. Kun moni saattoi muistaa nämä edut lapsuudenkodistaan, ei enää ole niin ihme, että perinne päättyi. Toisaalta täytyy huomioda, että maata viljelleiden seppien asema perinteisenä hierarkian kärkenä²⁹⁰ ei varsinaisesti heikentynyt, mutta tuo kärki leveni yhä uusien työläisten saavuttaessa sen. Strömforsissa puolestaan **liitteen 5** viimeisetkin seppäsukujen sepät olivat ehtineet pajatyöhön ennen luontaiseturjajärjestelmän laajamittaista purkamista²⁹¹.

²⁸⁶ BBA P 2, Ernst Backmanin, Arne Björkqvistin ja Jenny Klingbergin haastattelu 4.4.1975.

²⁸⁷ Bursell 1974, s. 122–123; ULMA 26830:1, s. 150, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966.

²⁸⁸ ULMA 28855:2, s. 12–12b, Kirje August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968. Katso myös Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 390–400.

²⁸⁹ Tämän voi laskea olevan arviolta 35–50 vuotta **liitteen 4** seppien syntymäaajoista (vanhimmat syntyneet vuonna 1878) eteenpäin, kun työ pajassa aloitettiin noin 15-vuotiaana.

²⁹⁰ Katso enemmän Rydén 1990, s. 233–236.

²⁹¹ Viimeisistä sepistä Ahti Rikberg saapui pajaan jo 13-vuotiaana vuonna 1939 ja Timo Forsten vuonna 1940. BBA M 2, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994; RKA – RRA 1, Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997.

5.2. Polarisoituneet asuinolot ruukkiyhteisön jakajana

Luontaispalkan aspekti, joka toistui ruukissa kuin ruukissa oli asunto, joka säännöstään oli sepillä parempi kuin muulla ruukinväellä. Itse asiassa ne olivat kirjaimellisesti säännönmukaisesti paremmat ja tuo sääntö vielä tutkimusjakson alussa oli perua aina vuodelta 1766, jolloin lain voimalla määriteltiin seppien asumisolot, joiden tuli sisältää keittiö sekä huone.²⁹² Tämä ei suinkaan ollut standardina muussa työläisasumisessa, joten laki asetti näin sepät hyvin eriarvoiseen asemaan suhteessa muuhun, selvästi ahtaammin asuneeseen ruukinväkeen. Niinpä ei ole yllätys, että asuinolot toistuvat kerta toisensa jälkeen haastatteluissa seppien erityisasemasta puhuttaessa ja juuri ne usein nostivat sepät muita parempaan asemaan niin muun ruukinväen kuin seppien itsensäkin silmissä.²⁹³

Erityisesti Strömforsissa, mistä on runsaasti myös seppäyhteisön ulkopuolisen väen haastatteluita, asunto toistuu seppien parempien etujen yhteydessä usein ensimmäisenä mainintana. ”Sepät olivat parempaa väkeä, heillä oli paremmat huoneet”²⁹⁴ kertoo hyvin yksiselitteisesti näiden asioiden suhteesta ruukin mailla torppareina olleen väen mielissä. Asumisolot taatusti olivat todellinen jokapäiväisessä elämässä näkyvä manifesti ruukin työläisten hierarkiasta. Sahalaisten mielipiteet olivat samansuuntaisia, vaikka näillä asunto niin ikään kuului kontrahtiin. Kontrahti ei heidän tapauksessaan kuitenkaan sanonut sanaakaan asunnon laadusta, eikä siihen vaikuttanut myöskään vielä 1900-luvun alussa edes perheen koko, joka saattoi helposti nousta lähelle kymmentä tai ylittää sen, vaikeivät kaikki lapset asuneet välttämättä yhtä aikaa kotona.²⁹⁵ Kun katsoo **liitteen 3** pohjapiirustusta tyypillisestä rautaruukkiyhteisöjen työläisasunnosta, on helppo käsittää, kuinka suuri elintasoero syntyi siitä, asuiko kuudesta kahdeksaan lapsen kera yhdessä vaiko kahdessa tällaisen talon huoneessa.

Kun Strömforsin sepät vielä usein asuivat sukupolvi toisensa jälkeen samassa, muita paremmassa asunnossa, ei ole ihme, että isän ammatin periminen alkoi näyttää kannattavalta vielä 1900-luvun alkupuolella. Seppienkin välillä eroja kuitenkin oli, sillä erityisesti ruotsalaisten seppien mainittiin asuvan hyvin. Tarkoitettiinko tällä seppäsukuja verrattuna **luvun 4.3** tulokkaisiin vaiko vanhempaa seppäpolvea verrattuna seppäsukujen viimeiseen seppäpolveen, ei voi valitettavasti saada lähteistä selville tarkasti. On silti syytä epäillä ensin mainittua tapausta, sillä viimeistä pitkään

²⁹² Montelius 1962, s. 222.

²⁹³ Esimerkiksi RKA – RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”; ULMA 26380:1, s. 138, Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 146, Emil Högbergin haastattelu 1969.

²⁹⁴ RKA – RRA 5, Maria Salojärven haastattelu 14.8.1968.

²⁹⁵ RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997; RKA – RRA 4, s. 5 Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998; RKA – RRA 4, s. 22–23, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998; RKA – RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”; ULMA 28855:1, s. 102, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969.

takonutta Forsténin suvun seppäpolvea edustanut Timo asui vielä kahden huoneen asunnossa ja myös muissa haastatteluissa seppiä hyvien asumisolojen muistellaan jatkuneen aina 1930-luvulle lopulle asti.²⁹⁶

Strömforsissa muiden ruukin työläisten asunnot olivat usein sisältä vielä huonossa kunnossa, vaikka ulkoapäin ne pidettiin edustavassa kuosissa. Yleisesti muiden kuin seppiä asuinolot alkoivat Strömforsin ruukissa parantua 1920-luvulta alkaen. Tämän tutkimuksen lähteisiin ilmestyvät vasta 1930-luvulta maininnat sahalaisten yhteydessä kahdesta huoneesta ja tällöinkin on kysymys pajalla työskennelleen, mutta yhä kotona asuneen Lauri Klingbergin isästä, jolloin ei ole aivan täyttä varmuutta, ettei tuo kaksi huonetta ollut juuri Laurin työn tähden perheelle saatu etu. Sahalaisilla oli keskimäärin vielä tuolloin käytössään vain hellahuone perhettä kohden.²⁹⁷ Myöhemmin aikoina myös uudet sepät joutuivat tyytymään tähän, sillä esimerkiksi vuonna 1953 pajan toiminta-aikana seppänä – tosin ilman sukujuuria ammattiin – toiminut Sauli Ek asui samankokoisessa asunnossa kuin muut ruukin vuokraamat pienet asunnot olivat ja vielä samalla vuokralla. Mielenkiintoista tosin on tässäkin suhteessa ero vanhojen seppäsukujen seppiin. Samana vuonna nimittäin Lihrin suvun viimeinen seppä, Karl Fredrik Lihr asui edelleen aikanaan sepille varatussa talossa tutussa kahden huoneen asunnossa, vaikka oli todennäköisesti tuolloin jo eläkkeellä.²⁹⁸

Ramnäsissä asuinolot olivat 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana vielä hyvin samankaltaiset kuin Strömforsissa, kun sepät asuivat omissa taloissaan huoneen ja keittiön muodostamissa asunnoissa, kun muu väki asui vain hellahuoneissa²⁹⁹. Jopa seppäperheiden lapsiluku huomioitiin, sillä jos seppä ei tarvinnut isoa asuntoa, saattoi tilalle saada hyvän puvun. Ramnäsissä tilanne muuttui muiden luontaisetujen mukana jälleen selvästi Strömforsia aikaisemmin ja jo 1920-luvun lopulla valsaamon väen asuinalueella Hagenissa³⁰⁰ asuntoon kuului itse ruukilla sijainneiden seppiä talojen tapaan pieni vihannesmaa ja 1930-luvulla siellä asunnoissa oli huone sekä keittiö. Lisäksi vuosina 1927–1935 ennen vain seppiä ruukilla asuttamassa ”Köpmanhammar”-nimisessä talossa asui ihmisiä kaikista ammattiryhmistä ja heillä kaikilla oli huone ja keittiö käytössään.

²⁹⁶ BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; RKA – RRA 2, Timo Forsténin haastattelu.

²⁹⁷ BPA P 1, Lauri Leo Klingbergin haastattelu 15.9.2000; BPA P 3, Armi ja Kalevi Lehdon, Elina Sinivaaran, Aarne Seppälän ja Olavi Tepposen haastattelu 29.9.1999; RKA – RRA 2, s. 20, Lauri Klingbergin haastattelu.

²⁹⁸ ELKA/Järj./SRA, Reskontra för hyror, s. 11–12, 139–140. Karl Fredrik Lihrin tarkasta eläkkeelle jäännistä ei ole tietoa, mutta tiedetään, ettei hän enää jatkanut pajojen sulkemisen jälkeen tehtaan palveluksessa. JMA SH1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; JMA SH2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006.

²⁹⁹ Tyypillinen ramnäsilainen työläisasunto muistutti huomattavan paljon liitteen 3 asuntoa, mikä ei toisaalta ole mikään ihme, olivathan molempien ruukkien sepänasunnot perua saman lainsäädännön ajalta. Vertaa Bursell 1974, s. 167.

³⁰⁰ Katso liite 2.

Kun Ramnäsissa muut näin saavuttivat seppien vanhan, korkeamman elintason asuinolojen suhteen, on huomattava etteivät sepät kuitenkaan muuttaneet parempiin asuntoihin vanhan elintaso eron säilyttämiseksi. Ainakaan vielä vuonna 1930 yksikään seppä ei asunut Ramnäsissä omakotitalossa, vaikka niitä muuten oli jo alkanut ruukkitaajamaan ilmestyä. Merkillepantavaa on, että muutamaa valssaamon työntekijää ja kasööria lukuun ottamatta niissä asui lähinnä varsinaisen ruukkiyhteisön ulkopuolista väkeä, kuten puuseppiä, rakennusmestareita ja opettajia.³⁰¹

Erityisen tärkeää asuinolojen suhteen molemmissa ruukeissa oli asuinolojen niin vahva polarisoituminen, että ruukkeihin muodostuivat niin omat talonsa kuin asuinalueensa sepille ja muulle ruukinväelle. Tämä vahvisti entisestään seppien yhteisöä. ”Kaikki jotka asuivat talossa olivat kuin yhtä perhettä”³⁰², Karl Anton Lundberg totesi haastattelussaan ja tiivistä yhteisasumisen merkityksen 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla napakasti. Naapureille oli tapana tarjota kahvia leivonnaisten kera ja toisinaan viinaksia, heidän kanssaan vietettiin vapaa-aika kesäisin talon edustalla penkeillä ja talvisin milloin kenenkin naapurin luona istuskellen ja jutustellen oli sitten kyse miehistä tai naisista. Lisäksi emännillä oli tapana auttaa toisiaan muun muassa leipomisessa, pyykkäyksessä ja teurastuspuuhissa, vaikka osa ylpeili hoitavansa ne yksikseen.³⁰³ Näin linkejä talouksien välille ei tarvinnut luoda yksikköinä työskentelyn kautta, minkä Rydén olettaa yhdeksi seppäyhteisön sisäisen koheesion lähteeksi ja voimavaraksi³⁰⁴, vaan nuo työyksiköt itse asiassa asuivat ja elivät jokapäiväistä elämäänsä kiinteästi yhdessä. Strömforsista kerätty lähdeaineisto ei kerro tällaisesta tiiviistä yhteiselosta naapureiden kanssa, mutta eivät toisaalta anna myöskään mitään syytä olettaa päinvastaistakaan, sillä myös siellä sepät täyttivät tietyt talot kokonaan ennen 1940-lukua³⁰⁵.

Asuinolot polarisoituivat kohderuukeissa vielä laajemmalla kuin yksittäisten talojen tasolla, kun nuo talot rakennettiin yhtenäisiksi ryhmiksi ja pienen etäisyyden päähän muun ruukinväen asunnoista. Näin Strömforsissa sepät asuivat Sahanmäellä ja muu työväki taas Krouvinmäellä ja sen välittömässä ympäristössä³⁰⁶. Ramnäsissa puolestaan sulattosepät asuivat

³⁰¹ ULMA 26380:1, s. 17, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 138, Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 149–150, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 173, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 208, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966; ULMA 28855:2, s. 34–34a, Kirje Henrik Öhrbergiltä B. Bursellille 16.2.1970.

³⁰² ”Alla som bodde i ett hus var som en familj”, ULMA 26380:1, s. 122, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966.

³⁰³ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 122, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 173, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966; ULMA 26380:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 91, Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969. Katso myös Rydén 1990, s. 289.

³⁰⁴ Rydén 1990, s. 288.

³⁰⁵ JMA SH2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006.

³⁰⁶ Katso **Liite 1**. Sahanmäki muodostui taloista 9–13 ja Krouvinmäki keskittyi rakennuksen 23 ympärille.

kettinkiseppien kanssa varsinaisena ruukkina pidetyllä alueella ja valssaamon väki taas Hagenissa³⁰⁷. Mielenkiintoista on, että molemmissa ruukeissa jako vain vahvistettiin luonnonrajoilla – joki erotti niin Hagenin ruukista kuin Sahanmäen Krouvinmäestä. Strömforsissa joki jopa erotti vielä ruukin isäntävään ja näiden virkailijat muista, kun isäntäväki asui **liitteen 1** rakennuksessa 2 ja virkailijat sen viereen myöhemmin rakennetussa toisessa asuinrakennuksessa³⁰⁸.

Näin molempien ruukkien työväen kahtiajako vain syveni entisestään ja asuinolojen jatkuessa näin polarisoituneena, ne pitivät jakoa tukevasti yllä. Krouvinmäki oli työläisten silmissä oma yhteisönsä, sahamäki oli sitten erikseen ”paremman”, ruotsalaisen seppäväkensä kera.³⁰⁹ Näiden yhteisöjen sisällä kasvaneet tunsivat käytännössä väkisin toisensa hyvin ja sen tähden yhteishenki oli hyvä. Sahalla työskennellyt, vuonna 1917 syntynyt Armi Lehto kuvasi tilannetta sahan ajalta hyvin värikkäästi:

”Alun kaiken samas yhteisös oli ollu ja kasvan, jokainen tuns niin tärkättynnä toise, eihän siin voinnu olla muuta. Ennenhän kaik oli niin yhteist, etteihän ollu mitään eroo...”³¹⁰

Tilanne Strömforsissa lähti saatavilla olevien lähteiden valossa purkautumaan vasta 1940-luvulla, kun kaikki uudet sepät eivät enää asuneet Sahanmäellä. Kuitenkin vielä tuolloin esimerkiksi Erkki ja Salli Markkanen muuttivat naimisiin mentyään samaan taloon Sahanmäelle Karl Fredrik Liihrin kanssa, vaikkei Erkki itseään enää seppänä mitenkään erityisasemassa olevaksi missään vaiheessa kokenutkaan. Samassa talossa asuivat tuolloin vielä myös seppä Frans Valdemar Vickström sekä tuolloin jo edesmenneen sepän Magnus Blomqvistin omaisia, jotka saivat jatkaa asumista perheen päin kerran ansaitsemassa asunnossa.³¹¹

Myös Ramnäsissa toistettiin Strömforsista tuttua sanomaa yhteisöllisen asumisen merkityksestä seppäyhteisölle – Axel Emil Åkerbergin sanoin: ”Aikaisemmin asuivat kaikki sepät ja kettinkisepät ruukissa ja pitivät yhtä kuin perhe.”³¹² Ramnäsissa asuinolojen seurauksena tai niiden myötä tapahtunut ruukkiyhteisön polarisoituminen oli vielä jyrkempi ja johti vielä dramaattisempiin seurauksiin ruukkiyhteisölle. Aikanaan nuorisotalolla saattoi olla vain ruukkilaisten nuoria, eikä

³⁰⁷ Katso **Liite 2**. Sulattoseppiä asui erityisesti taloissa Nyhammar, Mellanhammar ja Kungshammar ja kettinkiseppiä siellä täällä, mutta kuitenkin itse ruukissa (kartassa Bruket). Puhuttaessa asuinoloista ilmaisulla ”ruukki” tarkoitetaan vain karttaan merkittyä aluetta, ei koko teollisuusyhteisöä. ULMA 28855:1, s. 7, August Normanin haastattelu 14.4.1969; ULMA 28855:1, s. 144, Emil Högbergin haastattelu 1969.

³⁰⁸ RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997.

³⁰⁹ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu.

³¹⁰ RKA – RRA 4, s. 12, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998.

³¹¹ JMA SH2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006.

³¹² ”Tidigare bodde alla smeden och kättingsmeden på bruket och höll ihop som en familj.” ULMA 26380:1, s. 102, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966.

lainkaan hagenilaisia, mutta erimielisyydet johtivat suorannaisen sodan partaalle näiden alueiden väen – käytännössä seppien ja valssaamoväen välille, kysyttiin asiaa sitten sepältä tai valssaamon työntekijältä. Pahimmillaan vuosisadan vaihteessa ei alueita erottavaa jokea sopinut vapaa-aikana ilman suojaa tarjoavaa joukkiota ylittää tappelun uhalla.³¹³ Moinen vihanpito on varmasti ollut osoituksena vahvoista yhteisörajoista, mutta yhteinen vihollinen on varmasti myös entisestään vahvistanut yhteisöjen sisäistä koheesiota. Voisi arvella Ramnäsin seppäyhteisön olleen kaikkein itsetietoisimmillaan ja vahvimmillaan sekä vahvasti selvillä omista muut ulkopuolelle sulkevista rajoistaan juuri noina vihanpidon vuosina.

Åkerbergin haastattelusta poimittu sitaatti kertoo myös toisesta selvästä erosta Strömforsin ruukkiin. Avainsanana on tällä kertaa ”aikaisemmin”. Ramnäsisä tilanne siis muuttui ja verrattuna lähes avoimeen sotaan kahden eri ammattiryhmän ja samalla asuinalueen välillä, muutos on sangen radikaali. Gustaf Åkerbergin asettuessa Ramnäsiin 1920-luvulla olivat erimielisyydet jo poissa osaa vanhasta, pitkään vihanpitoa nähneestä väestä lukuun ottamatta. Valssaamon integroiminen ruukin ydinliiketoimintoihin, yhteisen urheiluseuran perustaminen ja ennen kaikkea asuinolojen sekoittuminen osan sepistä muuttaessa Hageniin ja seppätalojen avautuessa muulle välle olivat tehneet siitä lopun. Ruukkiyhteisö oli muuttunut yhtenäisemmäksi, mikä näkyy vaikkapa tavassa, jossa se vielä 1920-luvulla kohtasi yhdessä tuumin vihamielisin aikein seudun talonpojat tai kirkonkylän väen, ja mikä häivytti samalla erityisyyden.³¹⁴

5.3. Rahassa maksettu palkka

Suoraan rahassa laskettua ja maksettua palkkaa ei Strömforsin ruukissa päästä luotettavasti vertailukelpoisena tarkastelemaan kuin vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun luontaisetjärjestelmä oli kokonaisuudessaan purettu³¹⁵. Sitä ennen seppien palkkoja on saatavan arkistomateriaalin pohjalta mahdotonta jäljittää, kun sepät eivät näy samoissa palkkakirjoissa muun väen kanssa, vaan paja esiintyi vain yhtenä kokonaisuutena. Vasta aivan 1920-luvun lopussa sepät ilmestyvät samoihin palkkakirjoihin muiden kanssa ja tuolloin heidän palkkansa eivät pistä millään

³¹³ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 101, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 126, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966 ; ULMA 28855:1, s. 55b, Arvid Lundbergin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 80, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969; ULMA 28855:1, s. 103, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969.

³¹⁴ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 75, Gustaf Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 102, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 154, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 173, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 38, Jenny ja Filip Nordströmin haastattelu 4.5.1969.

³¹⁵ Vain perunamaa oli jäljellä ja sen saivat kaikki. JMA Tiivistelmä keskustelusta Börje Broaksen kanssa 13.2.2006.

tavalla silmiin ja ovat lähinnä ylempää keskitasoa, eivät missään nimessä huippua.³¹⁶ Näistä ei voi kuitenkaan suoria tulkintoja tehdä, sillä tuolloin ei vielä uusi seppäryhmä ollut työssä ja moni seppä oli jo 1930-luvun alkupuolella hyvin iäkäs³¹⁷ ja heidän todellinen työpanoksensa kyseenalainen. Tällöin palkka suhteessa työpanokseen saattoi olla suorastaan ruhtinaallinen. Lisäksi luontaisetujen rahallista arvoa ei voi millään tapaa arvioida ja se kuitenkin täytyisi huomioida tulkittaessa rahapalkkojen arvoa.

Lisäksi rahapalkan merkityksen ennen tuota ajankohtaa voi kyseenalaistaa, sillä vielä 1940-luvun alussa osa sepistä otti palkkansa ulos vain kahdesti vuodessa ja tuolloinkin joutui yleensä toteamaan olevansa velkaa ruukille ruukinmakasiinista tehtyjen ottojen tähden. Ensimmäiset mahdollisuudet todenteolla käyttää rahaa jokapäiväisessä elämässä tulivat Ruotsinpyhtäälle vasta 1900-luvun alussa ja tuolloinkin ensimmäinen kunnan kauppa perustettiin viiden kilometrin päähän itse ruukista. Myöhemmin kauppvoja avattiin myös itse ruukissa ja joka toinen viikko kauppiaita saapui Loviisasta pitämään markkinoita.³¹⁸ Näin rahatalous saapui Strömforsin ruukkiin sangen myöhään verrattuna muuhun maahan, jossa kaupankäynti oli vähitellen lisääntynyt 1800-luvun puolenvälin jälkeen, kun maakauppa oli vapautettu.³¹⁹

Seppiä tämä rahatalouteen siirtyminen ei kuitenkaan tunnu koskettavan yhtä voimakkaasti kuin sahanväkeä, jonka haastatteluissa rahasta puhutaan paljon varhaisemmin. Itse asiassa vanhan seppäyhteisön jäsenet eivät haastatteluissaan puhu rahapalkasta halaistua sanaa, vaan se nousee esiin vasta uutena seppäjoukkona mukaan astuneiden haastatteluissa. He sanoivat jo ensimmäisestä lapsena ansaitusta tilistään, että ”oltiinhan sitä aika äijää”³²⁰ ja rahapalkkaa pidettiin heidän keskuudessaan jo selviönä. On kuitenkin vaikea sanoa, missä määrin raha ja sen merkitys todella juurtui pajaan ja saavuttiko se koskaan vanhaa seppäyhteisöä, sillä uuden polven sepät olivat taustaltaan työläisiä, joille luontaisetujen ollessa heikkoja tai tyystin olemattomia rahan asema oli lähtökohtaisesti vahvempi.³²¹

Palkkatilanne Strömforsin ruukissa, kun rahatalous lopulta oli saavuttanut vankan aseman, luontaisedut oli purettu ja rahapalkka oli ainoa elintason mittari, on esitetty **kuviossa 4**.³²²

³¹⁶ ELKA 207:5, Aflönings journal 19/VI 1911, 9/5 1921, 19/11 1928 – 14/7 1934.

³¹⁷ Katso **kuvio 3**.

³¹⁸ Esimerkiksi BBA P 2, Ernst Backmanin, Arne Björkqvistin ja Jenny Klingbergin haastattelu 4.4.1975; BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; JMA, Tiivistelmä keskustelusta Börje Broaksen kanssa 13.2.2006; RKA – RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”.

³¹⁹ Halila 1987, s. 225.

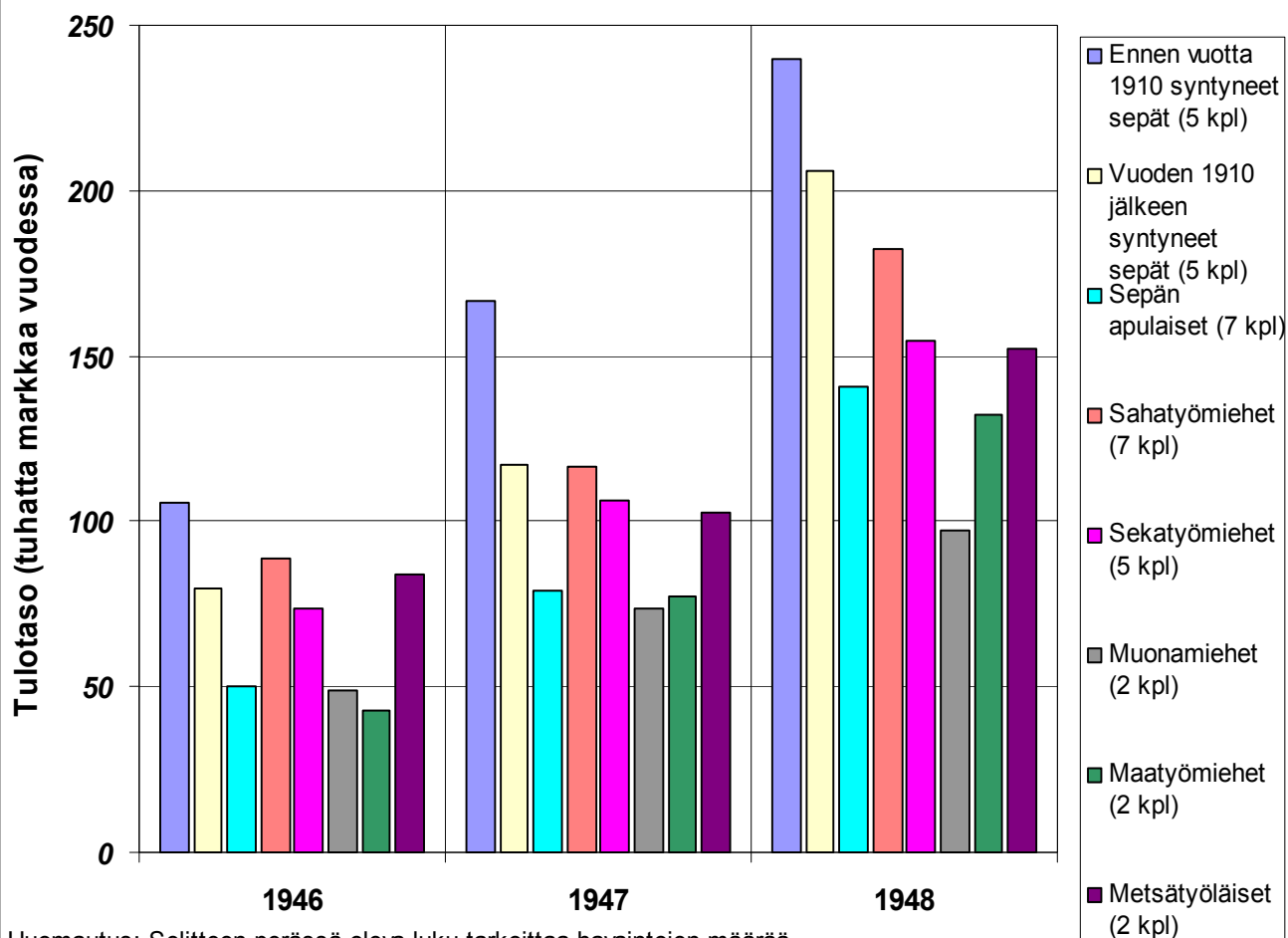
³²⁰ BBA P 3, Armi ja Kalevi Lehdon, Elina Sinivaaran, Aarne Seppälän ja Olavi Tepposen haastattelu 29.9.1999.

³²¹ BBA P 1, Lauri Leo Klingbergin haastattelu 15.9.2000; RKA – RRA 2, Timo Forsténin haastattelu; RKA – RRA 5, Jussi Forsbergin haastattelu 11.8.1968; RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968; RKA – RRA 6,

”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”.

³²² Kuvion lähteenä käytettyjä palkkoja sekä tietoja muiden ruukissa esiintyneiden ammattien palkkauksesta **liitteessä 8**.

Kuvio 4: Miespuolisen työväen tulotaso Strömforsin ruukissa vuosina 1946–48

Huomautus: Selitteen perässä oleva luku tarkoittaa havaintojen määrää.
LÄHDE: RKA III 10, Bb. Taksoituskortit Petjärvi ja Vähä-Ahvenkoski.

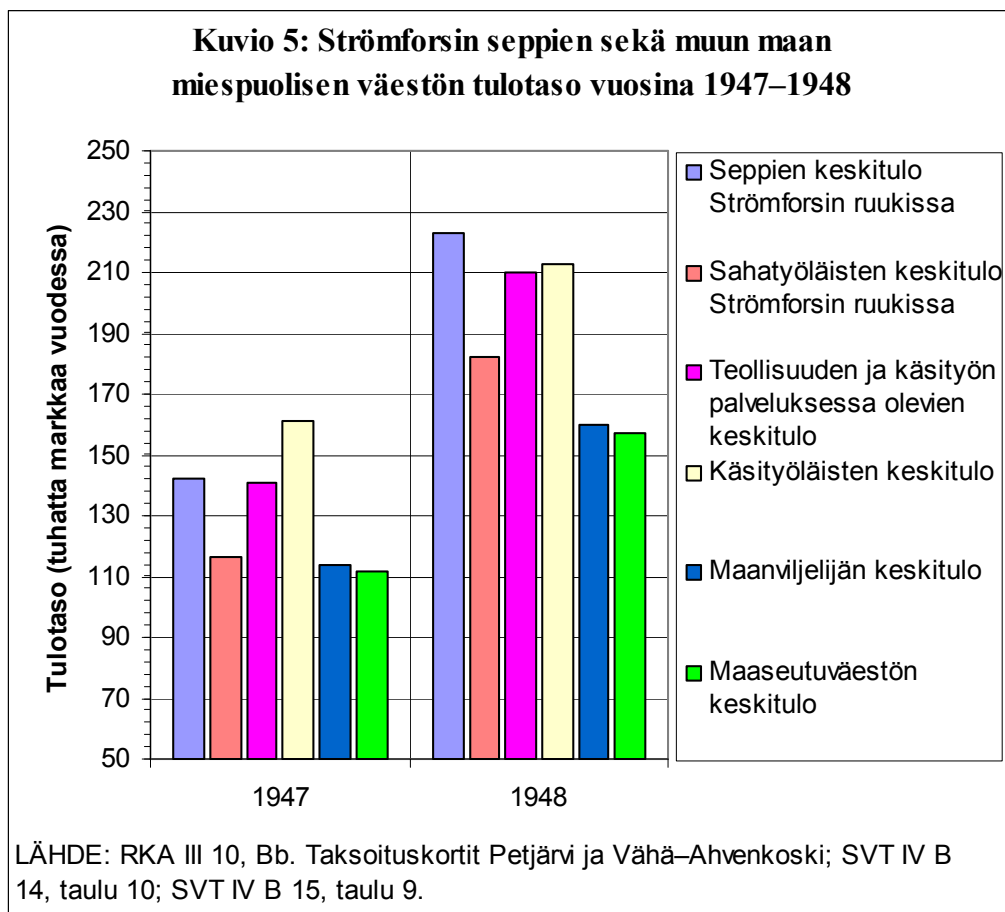
Kuvio 4 kertoo hyvin selkeästi, kuinka sepät säilyivät aivan ruukin viimeisetkin vuodet työläisten parhaiten palkattuna ryhmänä, vaikka tuolloin luottamusmiehenä pajalla toiminut Lauri Klingberg kertoi tehtaalla luvattua parempaa palkkaa ja valitteli seppiä palkkaa kehnoksi³²³. Toisaalla Klingberg itse sanoi, että ”töitä on aina ollut, ruokaa on riittänyt ja sen verran vaatetta, että ulos on voinut mennä.”³²⁴ Vaikkei lausunto kuulostakaan ruhtinaallisen elintason julistukselta, täytyy muistaa, että muissa työläisperheissä ruuasta oli usein pulaa. Tämän pulan laajuutta ei kuitenkaan voi luotettavasti todeta, sillä siitä kirjoittanut henkilö kirjoitti selvästi luokkarajoja kärjistävin äänenpainoin.³²⁵

³²³ RKA – RRA 2, s. 20, Lauri Klingbergin haastattelu.

³²⁴ BBA P 1, Lauri Leo Klingbergin haastattelu 15.9.2000.

³²⁵ RKA – RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”.

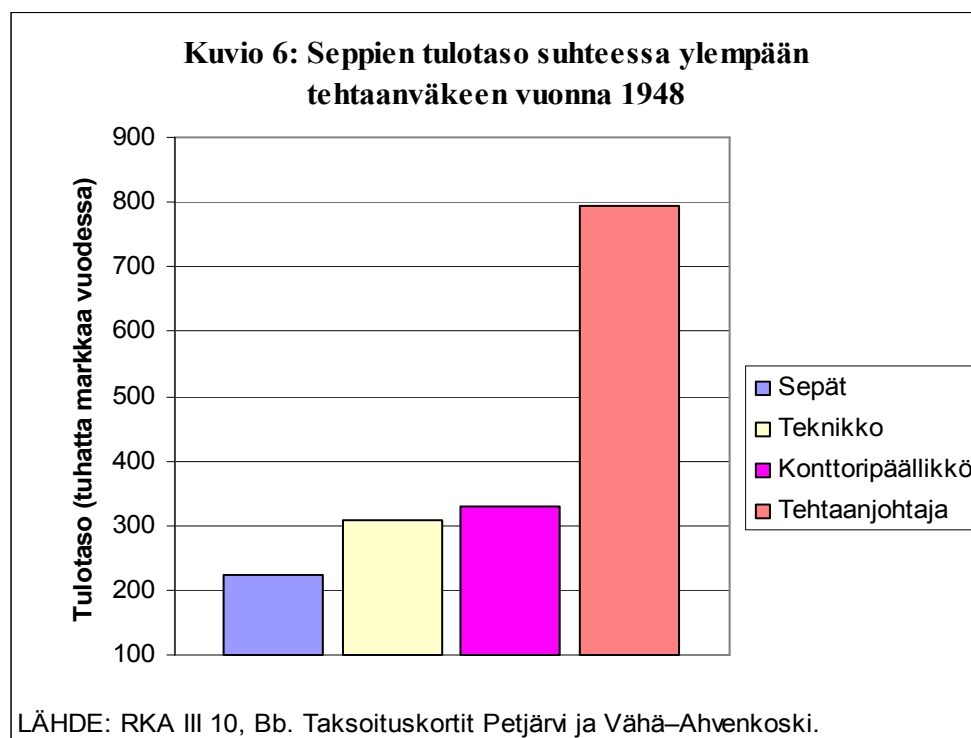
Kuvio 5 paljastaa, että itse asiassa Strömforsin muu työväki oli suhteellisen heikosti palkattua, mutta sepät eivät valtakunnallisessa vertailussa enää olleet mitenkään erityisen vahvoilla, vaan heidän vuotuinen palkkansa oli aivan samassa sarjassa käsityöläisten ja teollisuuden palveluksessa olevien kanssa. Toisaalta suhteessa ympäröivään maaseutuun – Strömforsia lähin kaupunki oli pieni Loviisa noin 20 kilometrin päässä – sepät tulivat toimeen edelleen suorastaan ruhtinaallisesti.

Kysymys on lisäksi voinut olla siitä, että Klingberg edusti tuossa vaiheessa lähinnä nuoria seppiä sekä muutamia vielä töissä olleita sepänapulaisia, joiden palkan **kuvio 4** paljastaa yllättäen selvästi heikommaksi kuin vanhojen seppien, mikä laskee myös Strömforsin seppien tulotason keskiarvoa **kuviossa 5**. Tässä suhteessa onkin mielenkiintoista todeta, etteivät uuden polven sepät näytä enää yltäneen edes palkan suhteessa vanhan seppäyhteisön seppien elintasoon, joten ei ihme, että osa heistä koki itsensä vain työläisiksi muiden joukossa. Toisaalta osa vanhemmista sepistä teki maksaakseen mainitut velkansa ruukille myös jonkinlaisia luvattomia

sivutöitä, joiden laatu valitettavasti jää haastattelujen valossa hämärän peittoon, mutta jotka saattoivat vaikuttaa vanhempien seppien palkkaan.³²⁶

Lisäksi Klingbergin valituksen taustalla lienee tosiasia, että sepät olivat tottuneet suhteellisesti korkeampaan elintasoon ruukissa, eivätkä he enää olleetkaan ruukissa työskentelevän ammattitaitoisen työväen korkeimmin palkattu ryhmä, kuten **kuviosta 6** käy hyvin ilmi. Muovitehtaalle tulleet teknikot nostivat jo selvästi korkeampaa palkkaa, joka oli aivan samoissa lukemissa kuin konttoripäällikön – tasapäinen suhde palkassa, joka sepillä usein varhaisemmin oli ollut ruukin konttoripäällikön kanssa. Viimeistään tehtaan saapuminen Strömforsiin siis pudotti sepät palkkauksessa näkyneen hierarkian huipulta, kun he eivät enää edustaneet tarpeellisinta ammattitaitoisen työväen ryhmää päätuotteen vaihtuessa metallista muoviin³²⁷.

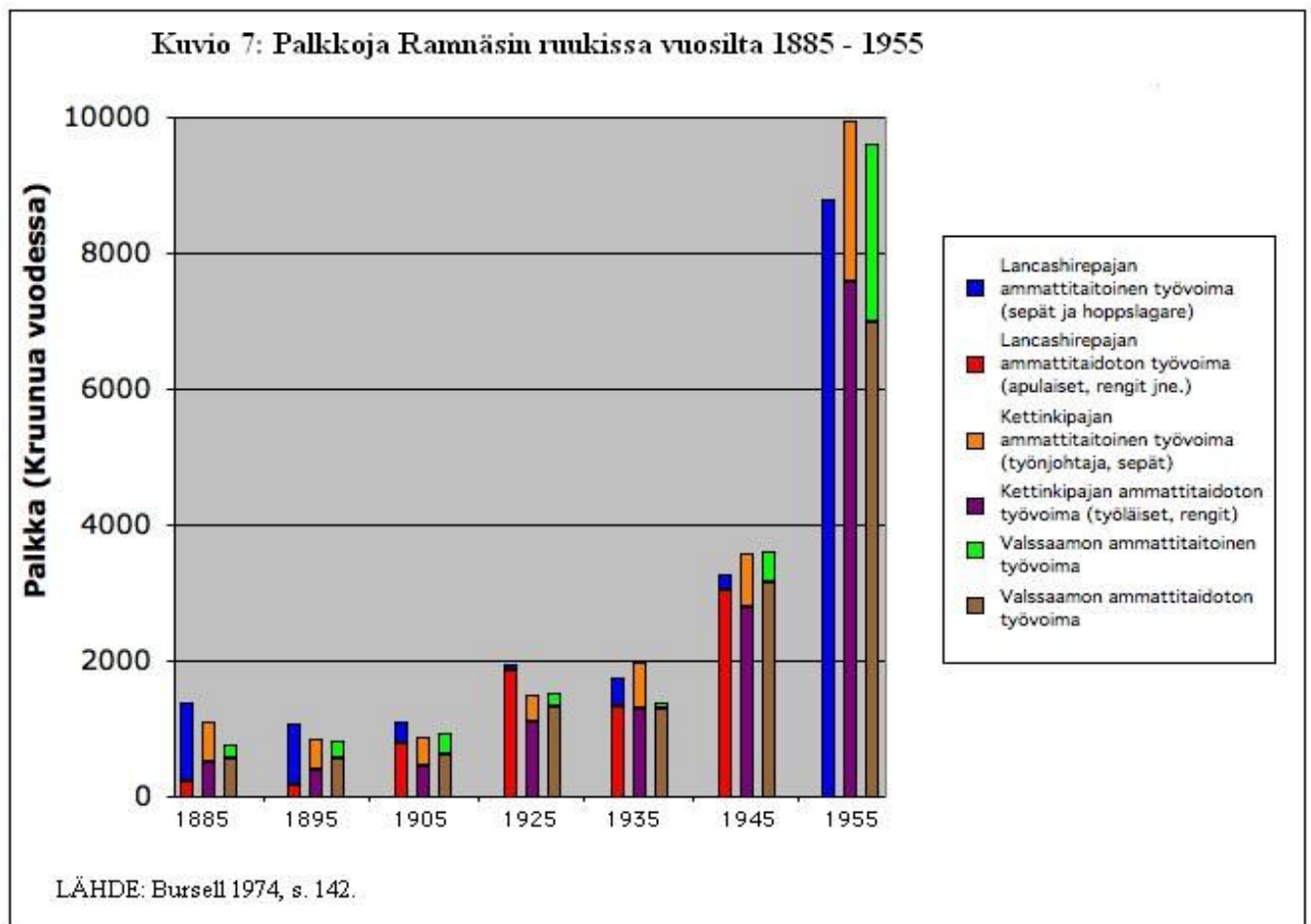
Ramnäsissa luontaisedut purettiin selvästi aikaisemmin, joten rahapalkan merkitys elintason määrittäjänä nousi jo varhain ensisijaiseksi ja tämä on varmasti vaikuttanut jossain määrin myös sosiaaliseen arvoasemaan. Tämä luonnollisesti myös edesauttoi markkinatalouden läpilyöntiä Ramnäsin ruukissa. Kerran kuussa olleelta toripäivältä sai kaikkea, mitä kotona tarvitsi ja torin tarjontaa täydensivät kulkukauppiat ja ostosretket Västeråsin kaupunkiin. Ensimmäinen kauppa itse ruukissa oli jo 1800-luvun puolivälistä ja pian 1900-luvun alun jälkeen perustettiin myös

³²⁶ JMA SH2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 5, Jussi Forsbergin haastattelu 11.8.1968.

³²⁷ Katso Sirén 1971, s. 100–110.

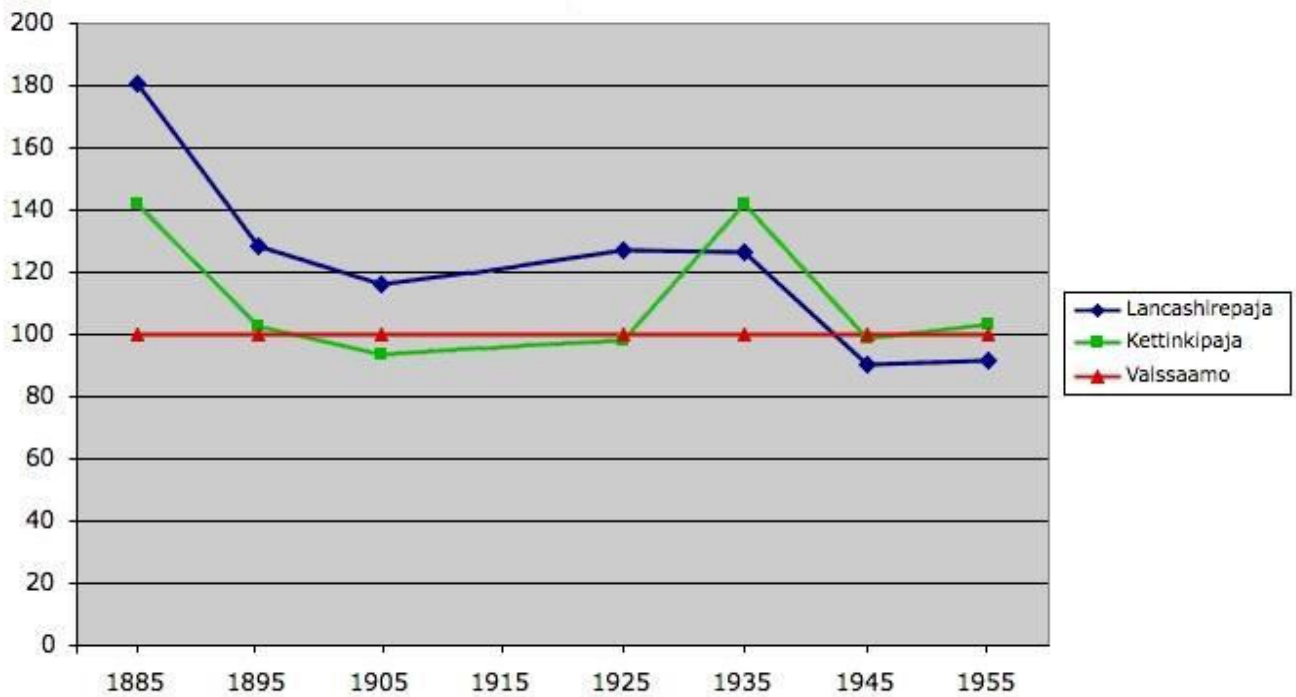
osuuskauppaa vastaava kauppayhdistys ruukkiin, jossa myös monet sepät olivat jäsenenä. Lisäksi sepät sangen suorapuheisesti näkivät jo tuolloin rahan elintasonsa kohottamisen välineenä, mistä kertovat puheet siitä, kuinka sepät korkeammin palkattuna pystyi ostamaan parempaa ruokaa, parempia vaatteita, huonekaluja, kotitavaroita ja koristeita sekä tilaamaan lehteä ja ostamaan kirjan silloin tällöin. Myös niinkin perinteiset kotona tehdyt sepän aseman tunnuksia kuin puukengät ja paitahameet ilmestyivät kauppatavaraksi 1910-luvun alkupuolella. Lisäksi usea seppä kykeni eläkesäästämiseen.³²⁸

Näin ollen palkkatulojen kehitystä Ramnäsin ruukissa voidaan ja on mielekästä seurata pidemmältä ajalta kuin Strömforsissa. Tulot on selvitetty Bursellin antamien lukujen pohjalta **kuviossa 7** sekä suhteessa tärkeimmän vertailukohtaan eli valssaamon palkkoihin **kuviossa 8**.

³²⁸ Esimerkiksi ULMA 28630:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille; ULMA 28630:2, kirje nro 9 Henning Jernbergiltä B. Bursellille; ULMA 28855:2, s. 13, Kirje Johan August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968.

Kuvio 8: Sulatto- ja kettinkipajan ammattitaitoisen työvoiman palkan suhde valssaamon ammattitaitoisen työvoiman palkkoihin (=100)

LÄHDE: Bursell 1974, s. 142.

Kuviot eivät kerro aivan kaikkea tilanteesta, kuten erilaisten bonusjärjestelmien vaikutusta. Perinteisesti sepät saivat ylimääräistä säästetystä raudasta ja hiilestä, mutta Ramnäsissa järjestelmä ei ollut järkevä, kun ylimääräisestä raudasta ei saatu mitään korvausta ja hiilestäkin maksettiin kehnosti, loppuaikoina ei lainkaan.³²⁹ Lisäksi, vaikka **kuvio 7** tekee eron ammattitaitoisen ja ammattitaidottoman työvoiman välille, ei se tee eroa pajojen erilaisten seppiä välillä. Sulattopajassa *hopslagaret* tienasivat tavallisia seppiä paremmin, mutta kymmenen prosentin arviota tarkempaa lukua ei ole materiaalissa tarjolla. Kettinkipajassa kaikkein parhaiten sepistä tienasivat hienotaesepät (ruots. *klensmed*), mutta myös konesepät nimittäin tienasivat enemmän kuin perinteiset ja taitavat käsitaesepät, mikä kertoo kehityksen ja modernin tuotannon vaatimusten hieman polkeneen vanhakantaisia seppiä jalkoihinsa, vaikka epäkohtaa yritettiin kyllä korjata.³³⁰ Tässä voikin nähdä pääomien suhteiden horjuvan, kun taitavammat ja näin enemmän henkistä pääomaa omanneet käsitaesepät eivät enää saaneetkaan henkisestä pääomastaan parasta hyötyä irti.

³²⁹ Esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 14–15, August Normanin haastattelu 14.4.1969; ULMA 28855:1, s. 116, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969.

³³⁰ ULMA 26380:1, s. 181, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 61, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 131–133, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

Yllä esitetyt kuviot kertovat pienistä puutteista huolimatta karua kieltään. Vaikka nimellisesti seppiä ja muiden tulot ovatkin koko ajan nousussa Ramnäsissä, molemmat seppäryhmät alkavat menettää asemiaan suhteessa valssaamon, siis Hagenin, vähemmän arvostettuun väkeen jo selvästi ennen luontaisetujärjestelmän purkamista, kun runsaasti tienanneiden puoliseppämestareiden asema lakkautettiin. Neljännesseppiä palkka kyllä pysyi aina 1930-luvun loppuun korkeampana, mutta ero on jo sangen pieni, eikä taatusti ole riittänyt kattamaan kokonaistulojen suhteessa tapahtuneita muutoksia, jotka luontaisetujen purkaminen aiheutti 1910-luvulla. Samoihin aikoihin Ramnäsien sepät putosivat valtakunnallisiin metalliteollisuuden keskipalkkoihin verrattuna ensimmäistä kertaa niiden alle, kun vielä tutkimusjakson alussa he olivat olleet komeasti niiden yläpuolella³³¹.

Tämä vain vahvistaa asuinolojen muutoksen sanomaa, eli Ramnäsien ruukki tasa-arvoistui kovaa vauhtia. Sepät siellä eivät suoranaisesti menettäneet mitään, mutta muut saavuttivat heidän elintasoaan. Taustalla eroihin Strömforsin verrattuna voivat olla esimerkiksi Strömforsin sepille tuottoisiksi ja jopa ylipalkatuiksi urakoiksi osoittautuneiden sotakorvausten puuttuminen³³². Sepät itse ottivat muuttuneen tilanteen vastaan ristiriitaisesti. Toiset pitivät loppuun asti kiinni siitä, että sepät olivat parhaiten palkattu ryhmä, toiset taas pitivät palkkoja hyvin kehoina. Täytyy myös asettaa kyseenalaiseksi, kuinka hyvin palkkausolojen todellinen tila ymmärrettiin, sillä niin monenlaista ja toisistaan sekä **kuvion 8** sanomasta eroavaa tietoa niistä sepät haastatteluissaan antoivat.³³³ Yhtä kaikki, niin monessa haastattelussa mainittiin syyksi sepäksi ryhtymiseen seppiä korkeimmat tienestit saatavilla olevien ammattien joukosta ja muun muassa *hopslagareiden* parempaa palkkaa pidettiin heidän paremman asemansa syynä³³⁴, ettei palkkaolojen muutoksen merkitystä seppäyhteisön muutoksissa voi ylikorostaa.

Esimerkiksi jo luontaisetujen purkamisen yhteydessä tuumittua perimyksen katkeamista vain vahvistaa palkkojen suunnilleen samanaikainen lasku. Kun palkka taas oli jo monella vanhan seppäsuvun vesalla ammattivalinnan motivaationa, on helppo ymmärtää, miksi seppälinja katkesi. Kaikki eivät näin tietenkään suoraan ajatelleet³³⁵, mutta on vaikea kuvitella rahan painoarvon ainakaan vähentyneen seuraavan polven kohdalla samalla kun valinnanvapaus lisääntyi, kun uusia

³³¹ WiS 2 1935, s. 288–289.

³³² RKA – RRA 2, s. 16, Sauli Ekin haastattelu 6.10.1994. Sotakorvauksista enemmän katso Nummela 1993, s. 170–214.

³³³ Esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 102, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969; ULMA 28855:1, s. 133, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969. Vertaa toisin ULMA 28855:1, s. 123, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

³³⁴ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 172, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966; ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 64, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969.

³³⁵ Kymmenestä vastaajasta kolme ilmoitti rahan olleen suora vaikutin ammatinvalinnassa ja kolme ilmoitti yleensä jatkaneensa suvun perinnettä. Kaksi vetosi siihen, ettei mitään muuta alaa ollut valittavaksi. ULMA 26380:2, kirjeet nro 1–10 B. Bursellille. Tämän valossa ammatinvalintatilannetta voisi olla oikeutettua tarkastella myös pelinä peliteorioiden valossa, mikä vahvistaisi pelin muuttujien (palkka, arvostus, raskaus...) merkitystä kokonaisuudessa ja auttaisi kenties arvioimaan niiden keskinäisiä suhteita paremmin. Peliteorioista enemmän esimerkiksi Nash 1996.

ammatteja ja työpaikkoja oli runsaammin tarjolla. Lisäksi seppien työ oli huomattavan raskasta, selvästi valssaamon työtä raskaampaa jopa valssaamon väen itsensä mielestä. Kun suhteellisen palkan jo pudottua työviikko pysyi vuoteen 1922 tai 1923 asti 72 tunnin mittaisena, ei palkkaan vaadittu työmäärä varmastikaan tuntunut seuraavasta sepänammattia harkitsevasta polvesta enää järkevältä. Lisäksi raskas työ vaati paljon ravintoa ja seppäperheissä syötiinkin enemmän kuin muissa, mikä oli tuntuva lisäkustannus seppäperheen taloudelle. Tilannetta eivät omituiset työajat varmasti helpottaneet, sillä niiden tähden ruokaa täytyi olla tarjolla useasti päivässä ja moni sepänvaimo piti käytännössä aina ruokaa lämpimänä, jos mies sattui pistäytymään meltojen teon välissä syömään.³³⁶

5.4. Terveys osana seppien elintaso ja hyvinvointia

Elintaso käsitteenä ei typisty vain asuinoloihin ja palkkaan, joka oli lähinnä väline elannon hankkimiseen. Elintason käsitteeseen on usein liitetty myös eliniänodote sekä viime aikoina yhä useammin myös ihmisten pituus. Nämä taas liittyvät yleisemmin terveyteen, josta viime vuosien keskustelussa on tullut yhä tärkeämpi osa elintaso, elämänlaatua ja hyvinvointia käsittelevää keskustelua taloushistorian alalla, kun on käynyt yhä selvemmäksi, etteivät perinteiset taloudellisen toiminnan mittarit kykene kertomaan kylliksi näistä.³³⁷ Terveystien merkityksestä kertoo esimerkiksi se, että hyvinvoinnin lisäys näkyy suoraan ihmisten pituuskasvussa maksimipituuden lisäyksenä, yksilöiden välisten erojen supistumisena sekä maksimipituuden saavuttamisena yhä nuoremmalla iällä.³³⁸

Terveys sinänsä ei osu yhteenkään tässä tutkimuksessa käsiteltäväksi määritellyistä pääomista, vaikka sitä voi hyödyntää monella tavalla ja työ pajassa suorastaan sitä vaati. Terveys ja siitä johdettu työkyky on esimerkiksi määritelty osaksi inhimillistä pääomaa³³⁹, mutta se on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle ja vaikuttaa lähinnä mahdollisuutena käyttää edelleen henkistä pääomaa, hankkia ja pitää yllä muita pääomanlajeja ja niin myös erityisasemaa. Työkyky inhimillisenä pääomana on kuitenkin reaaliselta merkitykseltään niin lähellä henkistä pääomaa

³³⁶ ULMA 26380:1, s. 59, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 102, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 189, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 21, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; ULMA 28855:1, s. 108, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969.

³³⁷ Esimerkiksi Crafts 1997, s. 617–620.

³³⁸ Nummela 2000, s. 95.

³³⁹ Nummela 2000, s. 103.

työskentelyn mahdollistajana³⁴⁰, etten katsonut aiheelliseksi laajentaa tutkimusta pääomien näkökulmasta vielä sen pariin. Terveys on silti kiistämättä tärkeä osa elintasoja ja sen myötä sepille jälleen mahdollisuus olla eriarvoisessa asemassa suhteessa muuhun ruukinväkeen ja on siten otettava huomioon tässä tutkimuksessa.

Seppien terveyteen perehtyminen avaa uusia ikkunoita heidän asemansa ymmärtämiseen ja siihen ovat vaikuttaneet myös seppien käytettävissä olleet pääomat. Kulttuuripääoma taas saattoi vaikuttaa elämäntapoihin kokonaisuutena ja siten luonnollisesti myös terveyteen. Fyysisellä pääomalla taas voitiin kohottaa suoraan elintasoja parempien asuinolojen sekä monipuolisemman ja/tai runsaamman ravinnon hankkimisen myötä, mikä vaikutti myös terveyteen. Lisäksi tulotaso vaikuttaa esimerkiksi terveydenhuollon laatuun, mutta myöhemmin myös hyvinvointivaltion kehitys tasoitti eroja terveysoloissa ja näin tasapäisti asemaa³⁴¹. Tästä syystä terveyttä koskevassa tarkastelussa on syytä pitäytyä ajassa ennen hyvinvointivaltion rakentamista, kun terveysoloista oli vielä mahdollista löytää selviä eroja.

Erityisen mielenkiintoiseksi seppien tilanteen terveyden ja elintason suhteen tekee se, että teollisuustyöväestö on pituustutkimuksissa jäänyt säännöstään peränpitäjiksi muuhun väestöön verrattuna ja pituuden ja terveyden välillä puolestaan on ollut jonkinlainen riippuvuus etenkin työkykyisyyden osalta.³⁴² Hurjimmat tilastolliset erot ovat kertoneet jopa yli neljän sentin eroista keskipituuksissa teollisuusväestön ja virkamiesten pituuksien välillä.³⁴³ Rautaruukkien sepät kuitenkin toimivat maaseudun kontekstissa, eikä ero maaseudulla keskipituuksissa ollut näin selvästi havaittavissa. Ero oli silti olemassa ja mitä enemmän teollistuminen eteni, sitä selvemmäksi kävi ero maatalousväestön ja teollisuusväestön keskipituuksissa myös Ruotsissa.³⁴⁴ Näin keskimääräinen työläisväestö näyttäytyisi elintasoltaan tässä suhteessa heikommalta kuin maaseutuväestö, minkä tähden on syytä tutkia, millainen seppien tilanne tässä suhteessa muuhun työväkeen verrattuna oli.

Ramnäsissa sekä Strömforsissa yhteisöjen väestöpohja on aivan liian pieni, jotta väestötasolla hyvin toimiviin antropometrisiin menetelmiin³⁴⁵ voitaisiin turvautua ja pitää niiden tuloksia luotettavina. Niinpä tilannetta on lähestyttävä enemmän ihmisten mielikuvien kautta, jotka aseman ja arvostuksen muodostuksessa ovat lähes samassa asemassa tosiasioiden kanssa. Näihin päästään käsiksi Ruotsissa rotubiologisen instituutin tekemistä tutkimuksista, joissa muun muassa

³⁴⁰ Toisaalta nimenomaan sepänammatti edellytti hyvää kuntoa ja voimaa. Esimerkiksi ULMA 26380:2, kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 10.

³⁴¹ Nummela 2000, s. 99, 103.

³⁴² Nummela 2000, s. 103.

³⁴³ Riley 1994, s. 475–476.

³⁴⁴ Lundborg & Linders 1926, s. 70–71.

³⁴⁵ Näistä lisää esimerkiksi Nummela 2000, passim.

valokuvauksen keinoin pyrittiin esittämään tyypillisiä kansallisuuksien ja ammattien edustajia. Näissä kokoelmissa eri rautaruukeista kuvatut vallonit, jotka olivat siis perinteisesti seppäsukuja, esittäytyvät selvästi siisteissä ja laadukkaissa vaatteissa, sekä myös erityisesti naisten osalta hyvin syöneinä elleivät jopa aavistuksen tukevina. Kontrasti on huomattava verrattaessa työläisten ja sairaanhoitajattarien arkkityyppeihin.³⁴⁶ Myös Strömforsin valokuvamateriaali sepistä kertoo pukujen osalta paremmasta elintasosta, mutta ei suoraan paremmasta ravitsemuksellisesta tilanteesta. Etenkin vanhoista sepistä olevat kuvat kertovat heistä monien olleen jopa huomattavan lyhyitä ja hyvin lähellä ruotsalaista stereotypiaa vanhasta, rankan päivätyön tehneestä työläismiehestä.³⁴⁷

Pituutta voidaan lähestyä myös ravinnon näkökulmasta, sillä juuri muutokset ravitsemustilanteessa ovat olleet perinteisesti ravinnon saantiin keskittyneiden tutkijoiden tapa selittää erityisesti lyhytkasvuisuutta. Kun ravinto vielä vaikuttaa myös elämän ylläpitoon ja työkykyyn ja muihin terveyteen liittyviin seikkoihin, on sen tarkastelu elintason ja terveyden osalta jopa pakollista.³⁴⁸ Kuten **luvussa 5.1** ja **5.3** kävi ilmi, oli sepillä vielä valtaosan tutkimusjaksoa mahdollisuudet monipuolisemman ravinnon hankkimiseen kuin muulla työväellä. Strömforsista todellisista ravinto-oloista ei ole kuitenkaan muuta tietoa kuin yksittäinen maininta siitä, kuinka ruokaa aina oli ja tämän maininnut seppä koki itsensä kookkaaksi ikätovereihin verrattuna. Tätä voidaan verrata toiseen yksittäiseen mainintaan, jossa sahatyöläisten kerrottiin usein kärsivän ravinnon puutteesta, minkä on täytynyt vaikuttaa terveystilanteeseen.³⁴⁹

Ramnäsilaisten haastatteluissa myös ravinnosta puhutaan enemmän, mutta tiedot ovat ristiriitaisia ja niistä puuttuvat aikamääritykset, jotta niistä voisi saada täyttä varmuutta ravitsemusoloista. Kaksi mainintaa puhuu seppien ostaneen parempaa ruokaa ja toinen seppien syöneen enemmän kuin päivätyöläiset. Vastapainoksi löytyy taas maininta, kuinka kaikilla oli suunnilleen sama ruokavalio, eikä se tunnukaan kovin kaukaa haetulta, kun muutama ruokavaliotaan eritellyt seppä kertoi sen koostuvan lähinnä silavasta – toisten mukaan vain sunnuntaisin –, perunasta, kalasta sekä puuroista.³⁵⁰ Tämän pohjalta on vaikea sanoa, erottuivatko sepät todellisen ravintotilanteensa puolesta muista, vaikka yllä mielikuvien puolella niin

³⁴⁶ UUA/RIS/FS M3–M4, F1–F3, 27.

³⁴⁷ RKA – RRA – Ekomuseo (www), kuva per00141, kuva per00032; STA, Kuvakokoelma, kuvia Strömforsin ruukista. Vertaa UUA/RIS B4:2 Supplement for ”The Racial Characters of the Swedish Nation”, plate VIII, XXI–XXII.

³⁴⁸ Nummela 2000, s. 103.

³⁴⁹ BBA P 1, Lauri Leo Klingbergin haastattelu 15.9.2000; Vertaa RKA–RRA 6, ”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”.

³⁵⁰ ULMA 26380:2, kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 9 Henning Jernbergiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 36, Julia ja Karl Sjöbergin haastattelu 21.4.1969. Vertaa ULMA 26380:2, kirje nro 1 Emil Åkerbergilta B. Bursellille; ULMA 28380:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 28380:2, kirje nro 4 August Normanilta B. Bursellille.

saattoivatkin tehdä. Myöhemmin tilanne on varmasti muiden elintason osien tasoittuessa tasa-arvoistunut. Tärkeää on myös huomata, että enemmän ruokaa ei välttämättä tässä yhteydessä tarkoita parempaa, vaan kertoo suuremmasta kulutuksesta rankan työn tähden, mikä taas kertoisi seppien korkeamman elintason olleen näennäisempää ja sen suhteuttaminen työn rankkuuteen kertoo todellisesta tilanteesta paremmin.

Yleisesti Ramnäsissa pajatyötä pidettiin raskaimpana ruukin töistä, vaikka muutama maininta seppien runsaammasta vapaa-ajasta löytyy. Erityisesti työ koetteli terveyttä rankkuudellaan 1900-luvun alkuvuosina, kun työtä tehtiin 72-tuntia viikossa ja vielä kahdessa kuuden tunnin vuorossa. Tämän tähden sepät eivät koskaan saaneet nukkua yli viittä tuntia ja unen laatuun vaikutti vielä leikkivä ja huomiota kaipaava äänekäs lapsilauma, minkä tähden sepät olivat aina kovasti uupuneita. Kun elämä jakautui tasaisesti kuusituntisten työ- ja nukkumavuorojen (ruots. *sovskift*) kesken, muodosti työ luonnollisesti suurimman osan elämän sisällöstä. Tilanne parani oleellisesti vasta 1920-luvun alkuvuosina työn muututtua kolmivuorotyöksi ja työviikon 48-tuntiseksi. Työ pysyi silti raskaana molemmissa pajoissa, vaikka kummankin väki pyrki omaa työtään leimaamaan raskaammaksi. Tämä kaikki viittaa vahvasti näennäisen elintason suuntaan ja myös osa sepistä tiedosti tämän. Esimerkiksi Karl Göransson ei kokenutkaan seppien asioiden olleen muita paremmin ja Johan August Hahne kirjoitti suoraan paremmasta palkasta puhuessaan, että työ oli toisaalta rankempaa vuorotyötä ja elinkustannukset olivat korkeammat.³⁵¹

Strömforsissakin työn sanottiin niin ikään olleen ”kovasti kiusallisen raskasta hommaa” vielä 1930-luvulla ja sällin homman raskainta, mitä saattoi tehdä³⁵², vaikka tuolloin työpäivä oli arkisin enää yhdeksän tuntia, lauantaisin kahdeksan ja työtä tehtiin enää yhdessä vuorossa. Vielä ensimmäisen maailmansodan aikana sulattopaja oli käynyt vuorokauden ympäri samaan tapaan kuin Ramnäsissa 72-tuntisen työviikon aikana ja naulapajassa oli tehty kymmentuntisia päiviä, jotka helposti vasaran kuntoon laittaminen huomioiden saattoivat venyä kahteentoista tuntiin. Työajan lyhenemistä ei kuitenkaan pidetty pelkästään positiivisena ja hyvinvointia edistäneenä asiana. Erityisesti vanhoja seppiä pidettiin työhulluina ja työn pajassa on täytynyt muodostaa huomattavan keskeinen osa myös heidän elämäänsä, kun vanhan naulaseppä Vikbergin sanottiin olleen vihainen kuin mikä, kun ei enää saanut töitä tehdä niin paljon kuin halusi.³⁵³

³⁵¹ ULMA 26380:1, s. 189–190, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 5, August Normanin haastattelu 14.4.1969; ULMA 28855:1, s. 19, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; ULMA 28855:1, s. 30, Märta Rundbergin haastattelu 20.4.1969; ULMA 28855:1, s. 60, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 79, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969; ULMA 28855:1, s. 132–133, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969; ULMA 28855:1, s. 11, 11b, Kirje Johan August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968. Katso vuorotyöstä myös Bursell 1974, s. 106.

³⁵² RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997; RKA – RRA 2, Lauri Klingbergin haastattelu.

³⁵³ BBA P 4, Emil Laineen haastattelu; BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; BBA M 2, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994; RKA –

Aivan viimeisinä vuosina työnteon tahti sitten muuttui olennaisesti niin Ramnäsissa kuin Strömforsissa, kun kummassakin oli siirrytty lopulta vain yhteen vain seitsemän tunnin vuoroon, joka kesäisin ei enää välttämättä tehnyt lainkaan pajatöitä.³⁵⁴ Toisaalta tuolloin myös sepät alkoivat olla huomattavan iäkkäitä Strömforsin uusia tulokkaita lukuun ottamatta. Iäkkäänä työskenteleminen paljastaa kuitenkin uuden aspektin seppien terveydestä. Vaikka työ oli raskasta ja elintaso suhteessa siihen ei ollutkaan enää niin korkea, olivat sepät ainakin muiden mielikuvien mukaan huomattavan pitkäikäisiä ja työskentelivät niin pitkään kuin kävelemään pystyivät. Muutamat joutuivat sairastuttuaan vakavasti jäämään pois ja muutaman työ keveni iän karttuessa muuttuen lopulta pelkäksi työpaikalla istuskeluksi, mutta silti koko 1900-luvun valokuvia sekä myös ruukinväen mielikuvia tutkimusruukeista leimasivat nimenomaan pajatyötä tekevät seppävanhukset.³⁵⁵ Myös aikalaiset kokivat nimenomaan vanhat sepät erityisen pitkäikäisiksi ja terveiksi siinä määrin, että lähtivät etsimään sekä Ramnäsissa että Strömforsissa pajaympäristöstä selityksiä tälle, kun terveydenhuoltopalvelut olivat kaikille samat. Ramnäsissa arveltiin todella runsaan juomisen ja lämpimän työympäristön edistäneen seppien terveyttä ja pitkää ikää. Strömforsissa taas väitettiin pajojen ilman olleen terveellistä, koska ahjot olisivat tappaneet bakteerit.³⁵⁶

Pajojen ja pajatyön suhdetta terveyteen on tarkasteltava myös työturvallisuuden kannalta, jotta työn kovuuden lisäksi muut terveyteen negatiivisesti vaikuttavat seikat saadaan esille. Pieniä haavereita ja palovammoja nimittäin sattui paljon, vaikkei niitä juuri minään pidettykään, ja isotkin olisivat olleet mahdollisia tarkkaavaisuuden herpaantuessa erityisesti uuvuttavassa yövuorossa. Tässä suhteessa eroja esimerkiksi Strömforsin sahaan ei ollut, vaikka sahalla tuo tarkkaavaisuus joskus herpaantuikin ja aiheutti jopa kuolemantapauksen. Pajalle omaleimaisemmat rankat lämpötilan vaihtelut asettivat seppien terveyden koetukselle, kun talvisin saattoi joutua juoksemaan 80-asteisesta pajasta kotiin 20 asteen pakkasessa ja kesäisin taas joi helposti liian kylmää jäävettä ja vilvoitteli liian kylmässä vedessä pajan kuumuuden helpottamiseksi ja vilustui. Yleisesti hikoilua ja lämpötilaa vastaan tehdas tarjosi Ramnäsissa erityisesti sepille suolatabletteja ja kauravettä, joten aivan huolettomasti ei heidän työturvallisuuteensa suhtauduttu ja osa kuumuuden aiheuttamista ongelmista onnistuttiin välttämään. Suurin terveysriski pajoissa liittyikin vasaroiden

RRA 2, Sauli Ekin haastattelu 6.10. 1994; RKA – RRA 5, Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968; RKA – RRA 5, Emil Virran haastattelu 10.8.1968; RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968.

³⁵⁴ RKA – RRA 2, s. 17, Sauli Ekin haastattelu 6.10. 1994; RKA – RRA 2, s. 21, Lauri Klingbergin haastattelu; ULMA 28855:1, s. 15, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu.

³⁵⁵ JMA SH1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997; STA, kuvakokoelma, kuvia Strömforsin ruukista; ULMA 26380:1, s. 90, Axel Karlssonin haastattelu 1966. Kuvia Ramnäsista Bursell 1974, passim.

³⁵⁶ RKA – RRA 2, s. 21, Lauri Klingbergin haastattelu; ULMA 26380:1, s. 188, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966.

meluun, joka kantoi ovien ollessa auki useiden kilometrien päähän ja jolta ei yritetty millään tapaa suojautua. Ramnäsissa kettinkityöläisten sanottiin kärsineen heikosta kuulosta.³⁵⁷

Erityisesti seppien terveyttä molemmissa tutkimusruukeissa kosketti myös runsas alkoholin käyttö. Strömforsissa ongelmat osuivat erityisesti kieltolain aikaan vuosille 1919–1932, jolloin ruukissa pyöri paljon viinaa ja juopottelu oli työväen keskuudessa yleistä. Sahalla ei kuitenkaan juopoteltu töissä, kun pajassa taas oli tapana ottaa ryyppy ennen joka urakan aloittamista. Tässä suhteessa sepät taas tekivät miten vain halusivat³⁵⁸ ja alkoholia kului. Hurjimmat kertomukset kertoivat, kuinka vuotuinen kymmenen litran viina-annos ja myöhemmin Virosta tiensä ruukkiin löytäneet ”kympin kanikat” tuhottiin perinteisesti seppäporukalla yhden ainoan viikonlopun aikana pajassa. Pajakulttuuriin kuului myös, että tuore sälli haki opettajalleen perinteiden velvoittamat härkäviinat.³⁵⁹

Myös Ramnäsissa juopottelu yleistyi erityisesti vuoden 1918 jälkeen ja monen mielestä sepät joivat – toisten mukaan jopa ”luonnollisesti” – enemmän kuin muu väki. Sepät kuitenkin jakautuivat tässä suhteessa kahteen ryhmään: ensimmäinen etsi lohtunsa uskonnollisista herätysliikkeistä ja toinen paloviinasta. Töissä humalassa ei oltu, mutta sen sijaan moni jäi usein kotiin ”sairastamaan” pullon kanssa. Tämä johti lopulta tappeluihin ja niin suuriin ongelmiin, että ruukinjohto pisti kunnalliset viranomaiset valvomaan juomista ja lopulta edes olutta ei tarjoiltu kievarista kuin matkamiehille.³⁶⁰ Runsaan alkoholinkäytön on täytynyt jossain määrin vaikuttaa seppien terveyteen heikentävästi, mutta samalla on muistettava, että kysymys oli ammattimiehille kuuluvasta ikivanhasta oikeudesta ja sellaisenaan siis statuksesta³⁶¹.

Terveyteen liittyen pitää myös muistaa, että kysymys oli myös laajemmasta kuin pelkästä seppien itsensä hyvinvoinnista. Seppien rankka työrytmi, joka ei Ramnäsissa siis tehnyt 1900-luvun alussa eroa yön ja päivän välillä yhdistettynä ahtaisiin, vaikkakin muuta ruukinväkeä tilavampiin asuntoihin johti koko perheen heräämiseen, kun seppä saapui tai lähti töistä. Erityisen rankkaa tämä oli vaimoille, jotka joutuivat myös pitämään huolen, että ruokaa ja puhtaita työvaatteita oli tarjolla ympäri vuorokauden. Kun he tämän lisäksi vielä huolehtivat lapsista sekä

³⁵⁷ RKA – RRA 1, Erkki Markkasen haastattelu 27.11.1997; RKA – RRA 2, s. 21, Lauri Klingbergin haastattelu; RKA – RRA 4, s. 10, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998; ULMA 26380:1, s. 118–119, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 201, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 4, August Normanin haastattelu 14.4.1969; ULMA 28855:1, s. 13, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; ULMA 28855:1, s. 97, Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969.

³⁵⁸ Samoin tekivät monesti muutkin ammatti-ihmiset. Katso Turunen 2002, s. 143.

³⁵⁹ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu; BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; RKA – RRA 1, Aarne Seppälän haastattelu 25.11.1997; RKA – RRA 2, s. 11, Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994; RKA – RRA 4, s. 5, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998. Työyhteisöihin liittyneistä juomatavoista katso Turunen 2002, s. 141–145.

³⁶⁰ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 127–128, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 9 Henning Jernbergiltä B. Bursellille.

³⁶¹ Vertaa Turunen 2002, s. 143.

pitivät kotien siisteyttä ja miesten työvaatteiden puhtautta hyvän kotirouvan tunnusmerkkinä sekä jopa kilpailun kohteena ja osa heistä vielä työskenteli leipomossa, ei ole ihme, että saatettiin sanoa sepänvaimon vaikuttaneen jo noin 25 vuoden iässä lopen uupuneelta.³⁶² Strömforsissa ei vastaavasta ilmiöstä ole puhetta, mutta toisaalta päinvastaista osoittavien todisteiden niin ikään puuttuessa, ei ole suurta syytä uskoa tilanteen olleen oleellisesti erilainen.

Näin kokonaisuutena, vaikka sepät saattoivat säilyttää terveytensä ja työkykynsä sangen pitkään, joutui heidän itsensä sekä vaimojensa terveys toisaalta kovalle koetukselle. Koetus oli toisille liikaa jo ajatuksena ja niinpä esimerkiksi August Fröberg vastusti isänsä tahtoa tehdä pojasta sulattoseppä ja ryhtyi kettinkisepäksi, joka teki tosin pidempiä päiviä, mutta vain päiväsaikaan³⁶³. Samalla nuo terveyden koetukselle asettaneet olot kertovat siitä, kuinka seppien aikanaan nauttimat erioikeudet sekä korkeampi elintaso tulivat vastineena huomattavan kovasta työstä, joka sitten hallitsi suurilta osin koko elämää ja jonka tekemiseen koko inhimillisen pääoman resurssit suunnattiin. Kun tuota työntekoa sitten rationalisoitiin kautta ruukin muun muassa vähemmän kuluttavaan kolmi- tai kaksivuorotyöhön siirtymisten myötä, se saattoi selittää ravitsemuksellisen hyvinvoinnin kehitystä paljon ravinnon määrän kasvua enemmän³⁶⁴. Tällöin ennen vähemmän ravintoa saaneiden työläisperheiden hyvinvointi lisääntyi ja he saattoivat suhteellisesti saavuttaa seppien hyvinvointia myös tässä suhteessa.

6. KOULUTUS JA AMMATTITAITO

Kuten **luvussa 2.1** kävi ilmi, oli ammattitaito vanhastaan erityisaseman tärkein syy ja tae ja ammattitaito puolestaan hankittiin 1800-luvun jälkimmäiselle puoliskolle asti vanhan ammattikuntalaitoksen sanelemissa raameissa. Ammattikuntalaitos lakkautettiin Ruotsissa 1858 ja Suomessa 1868, mitä seurasi elinkeinovapauslaki vuonna 1879, joka periaatteessa purki oppipoika–kisälli–mestari –järjestelmän. Tämän jälkeen mikään virallinen taho ei enää säädellyt seppien koulutusta, vaan järjestelmä sirpaloitui erilaisiksi käytänteiksi eri puolilla maita.³⁶⁵ **Luku 4.2** kuitenkin osoitti, että sekä Ramnäsissa että Strömforsissa vanhat ammattikuntalaitoksen aikana vaikuttaneet seppäsuvut pitivät ammatillista monopolia yllä vielä pitkään tutkimusjaksolle. Näin on

³⁶² ULMA 26380:1, s. 24, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380, s. 189, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 30, Märta Rundbergin haastattelu 20.4.1969.

³⁶³ ULMA 28855:1, s. 121, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

³⁶⁴ Vertaa Nummela 2000, s. 98.

³⁶⁵ Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993, s. 16, 21–22, 41–42; Halila 1987, s. 228.

syötä tarkastella koulutusjärjestelmiä ja niiden osuutta tuon monopolin ja sen myötä seppäyhteisön erityisaseman ylläpitämiseen. Sivuuuttaa ei myöskään sovi ammattitaidon muuttuneita vaatimuksia.

6.1. Koulutusjärjestelmä muuttuu vähitellen

Vaikka varsinaista oppipoikajärjestelmää ei siis virallisesti enää ollut olemassa, vaikutti se käytännössä jatkuneen sangen pitkään molemmissa tutkimuksen kohteena olevassa rautaruukissa, vaikkakin hieman erilaisin piirtein. Ramnäsissa koulutus tai ainakin orientoituminen sepäntyöhön alkoi paroni Tersmedin aikakaudella syntyneiden seppien aikana – siis ennen vuotta 1907 – jo varhain lapsuudessa, kun sepänlapsilla oli tapana viettää runsaasti aikaa pajassa niin läksyjä tehden kuin leikkien ja joskus seppiä autellen. Koulun loputtua 12 vuoden iässä³⁶⁶ siirtyivät sepänpojat usein pajalle isänsä oppiin, jonka seurauksena he noin 20 vuoden iässä toimivat pajassa jo sepänrenkeinä tai vanhaa kisälliä vastanneessa asemassa. Koko oppiaikaa ei kuitenkaan välttämättä vietetty samassa ruukissa, vaan oli tyypillistä kiertää useita ruukkeja ammattiin opitellessaan. Varsinaiseksi sepäksi päästiin tutkimusjakson alkupuolella esimerkiksi kettinkipajassa vasta aikaisintaan 24-vuotiaana ja sulattopajassa yleensä aikaisintaan 21-vuotiaana – poikkeuksia tosin oli – ja vain silloinkin paikan vapautuessa pajasta. Mitään perinteistä ammattikunta-ajan kisällinkoetta sepäksi tuloon ei kuitenkaan enää ollut.³⁶⁷

Myöhemmin sepänkoulutus Ruotsissa lyheni tuntuvasti ja kontrasti menneeseen, vuosikausien opintiehen on melkoinen. Toisaalta aikaisemmin kysymys ei ollut pelkästään koulutuksesta, vaan tavasta organisoida työntekoa apulaisten ja sepän muodostamiin työkuntiin, jossa sepän paikalle saattoi päästä vasta vanhan sepän lopetettua työt tai muutettua muualle. Silti nuorempien seppien kertomukset hurjimmillaan vain kuuden viikon oppijaksosta³⁶⁸ tarkoittavat, ettei samanlaista ammattitaitoa, siis henkisen pääoman määrää, kuin ennen enää voitu mitenkään saavuttaa. Samalla järjestelmä kehittyi niin, ettei pajaan saanut palkata alle 18-vuotiaita apupojiksi tai –sepiksi edes koulutustarkoituksissa, mikä varmasti oli osaltaan katkaisemassa pienestä asti pajassa kasvaneiden seppien ketjua. Lopulta Ramnäsissa lopetettiin apupoikien palkkaaminen

³⁶⁶ Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että alkeiskoulutusta oli kuitenkin tarjolla, eikä sepän oppilaaksi ryhtyminen ollut enää ainoa ruukissa tarjolla oleva koulutuksen muoto.

³⁶⁷ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 2–5, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 36, 48, 55, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 146–147, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 131, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

³⁶⁸ Esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 169, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969.

kokonaan vuonna 1938, kun riittävä työvoima pajaan varmistettiin toiseksi viimeisenä lancashirerautaa tuottaneen ruukin seppien avulla.³⁶⁹

Strömforsissa seppien koulutus perustui ammattikuntalaitoksen lakkauttamisen jälkeen nk. sälli-järjestelmään, jossa sepät ottivat opetettavakseen ja apulaisikseen sällejä. Varsinaista oppipojan arvoa ei enää ollut ja, mikäli sälli ei sepäksi asti koskaan kotiruukissa yltänyt, joutui hän lähtemään pajasta sällinä. Toisaalta sällit olivat myös tasa-arvoisia keskenään ja kaikki tekivät viimeisiin aikoihin asti kaikkea, eikä etenkin Ramnäsin kettinkipajasta tuttua työstä toiseen ylenemistä tapahtunut. Periaatteessa järjestelmä säilyi koko tutkimusjakson ja viimeiset ulkopuoliset sepät saattoivat viettää sällinä useita vuosia.³⁷⁰

Sekä Ramnäsisä että Strömforsissa koulutusta yhdisti se, ettei kysymys ollut varsinaisesti opettamisesta, vaan työssä itsessään oppimisesta. Pajaan vain tultiin töihin, katsottiin hetki, mitä piti tehdä ja alettiin yrittämään ja opettelemaan rutiineita, joilla työtä tehtiin. Tämä haastavana oppimistapana tarkoitti, ettei sitä voinut tehdä täysin yksin, vaan sen täytyi tapahtua samassa työkunnassa kokeneen sepän kanssa.³⁷¹ Lauri Klingbergin lausahdus kertoo paljon oppimisen luonteesta ja esimerkin näyttäjän roolin tärkeydestä: ”se on vähän apinoimista se homma – ei keksiä tarvinnut”.³⁷² Tällaisessa tilanteessa oppiminen ilman hyvää esimerkkiä oli tyystin mahdotonta. Juuri tämä opetuksen henkilökohtaisuus mahdollisti sepille koulutusmonopolin ylläpitämisen, sillä ammatin konsteja ei voinut oppia missään muualla. Tällöin piti myös saada seppäyhteisön tai ainakin kyseisen pajan väen hyväksyntä, jotta kouluttautuminen ylipäänsä oli mahdollista ja silti moni piti ammattitaitoaan ammattisalaisuutena ja saattoi vain todeta, ettei sällin työstä tullut mitään, mutta kieltäytyi kommentoimasta itse menetelmää. Esimerkiksi Anton Lundberg ei kyennyt jatkamaan opintojaan kettinkipajassa, kun ikävänä pidetty vanha seppä ajoi nuoret pois katselemasta. Myös Karl Gideon Sjöbergin oppipoika-aika oli raskas, kun tämä joutui opiskelemaan ammattiin happaman ja työkeän sepän kanssa, mutta Sjöberg päätyi tästä huolimatta valmiiksi sepäksi asti.³⁷³

³⁶⁹ ULMA 26380:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 12, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; ULMA 28855:1, s. 57, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969.

³⁷⁰ Esimerkiksi RKA – RRA 2, Aarne Seppälän haastattelu 27.-28.9, 4.10, 24.10, 26.10.1994 ja 9.5.1995; RKA – RRA 2, Timo Forsténin haastattelu. Vertaa tyypillisestä ramnäsilaisesta kettinkipajan urakehityksestä esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 1, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966.

³⁷¹ Esimerkiksi JMA SH1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; ULMA 26380:2, kirje nro 1 Emil Åkerbergiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 12, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; ULMA 28855:2, s. 10, kirje Johan August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968. Tarkempi kuvaus sulattopajan koulutusoloista katso ULMA 28855:2, s. 55–56, kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 21.11.1972.

³⁷² RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997.

³⁷³ BBA M 1, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10. ja 9.11.1994; ULMA 26380:1, s. 178–179, Karl Gideon Sjöbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 80, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969.

Koulutus ja arvokas henkinen pääoma pysyivät suoraan omassa suvussa taas sen tähden, että vielä tutkimusajanjakson alkupuolella kummassakin ruukissa sepät saivat itse valita sekä renkinsä että oppilaansa. Tosin Ramnäsissa tämä koski vain ja ainoastaan sulattopajaa, kettinkipajassa vastaavaa valinnanvapautta ei ollut. Kun koulutuksesta ei Ramnäsissa – Strömforsista aiheesta ei ole saatavilla tietoja – saanut kuin marginaalisen palkkion, oli vain järkevää, että koulutuspanos ja siihen käytetty vaiva hyödytti omaa perhettä. Vielä luonnollisemman nimenomaan oman pojan kouluttamisesta tekivät vanhat palkkausjärjestelmät, joissa seppä maksoi itse oppilaansa palkan, jolloin oman pojan palkkaamalla perhe säästi suoraa rahaa, kun nuoret yleisesti asuivat työtilanteeseensa katsomatta avioliittoikään asti vanhempiensa kotona³⁷⁴. Vielä senkin jälkeen, kun ruukit vähitellen 1900-luvulla ottivat renkien ja sällien palkkauksen huolehtiakseen oli taloudellisesti kannattavaa kouluttaa nimenomaan omaa poikaa, sillä nämä kantoivat vielä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä tienestinsä kotiin ja asuivat kotonaan pitkään³⁷⁵. Toisaalta erityisesti Ramnäsissa, mistä kyseiset tiedot ovat, apulaisten palkkaaminen sulattopajaan loppui sängen varhain, eikä sieltä ole enää mainintoja kouluttamisesta lukuun ottamatta Helge Wallströmin lausuntoa, jonka mukaan vuoden 1925 jälkeen ei montakaan enää opetettu sepäksi.³⁷⁶

Tärkeä koulutusjärjestelmän piirre ruukin lisääntyneestä kontrollista huolimatta oli, että sepillä oli hyvin pitkään vaikutusvaltaa siihen, kenet ottivat koulutettavakseen. Ramnäsissa piti sepäksi aikovan löytää vielä Helge Wallströmin (syntynyt 1896) aikoihin itse seppä, joka halusi opettaa. Strömforsista taas on lähteitä, joissa kerrotaan, kuinka vielä niinkin myöhään kuin 1940-luvulla sepäksi haluava etsi itse käsiinsä sepän, jolta kysyi, pääsisikö pajaan, joten Strömforsissa ainakin osa sepiksi päätyneistä kävi pajaan suoraan kulkematta ruukinkonttorin kautta. Tältä ajalta on tosin jo eriäviä mielipiteitä aiheesta ja osa uudesta seppäpolvesta päätyi pajaan nimenomaan aktiivisen kasöörin suorittaman värväyksen kautta ja kävi useamman sepän sällinä ennen sepäksi päätymistään, eikä sepillä ollut enää vaikutusvaltaa sälliensä valintaan, mikä kertoisi vanhan koulutusmonopolin lopulta murtuneen myös Strömforsissa.³⁷⁷ Mielenkiintoista on, että itse koulutusmenetelmät eivät kuitenkaan muuttuneet, joten saattoi olla, että vanhojen seppien sukulaiset

³⁷⁴ Lisäksi varhaisempina aikoina vain seppämestareilla oli varaa kantaa oman perheen ulkopuolelta tulleiden sepänrenkien kotitaloudelle tuoma elatuskuorma. Rydén 1990, s. 244. Avioliittoikä tuli sepänpojilla vastaan varhaisintaan 21–24 vuoden iässä. Bursell 1974, s. 179.

³⁷⁵ Vertaa Rydén 1990, s. 208–209.

³⁷⁶ Sirén 1971, s. 76; ULMA 26380:1, s. 3, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26830:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 110, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969; ULMA 28855:1, s. 115, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969; ULMA 28855:2, s. 22, kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 6.2.1969.

³⁷⁷ BBA M 2 : Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994; JMA SH2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 1, Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997; ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille.

pääsivät jo oppipoika-aikana mielekkäämpiin tehtäviin.³⁷⁸ Tämä koulutusmetodien pysyvyys piti myös yllä vanhojen, koulutusta tarjoamaan kyenneiden seppiä henkisen pääoman merkitystä rautaruukin toiminnalle, vaikka pajan merkitys tulonlähteenä patruunalle oli vain murto-osa saahan verrattuna, aina ruukkien sulkemiseen asti. Toisaalta Strömforsin viimeiselle ulkopuolelta tulleiden seppiä ryhmälle tätä eteenpäin välittävää ja siksi henkisen pääoman tärkeyttä korostavaa merkitystä ei ollut, kun seppiä ei enää ollut tarpeen kouluttaa enempää.

6.2. Muutoksia ammattitaidon vaatimuksissa ja määrässä

Vaikka edellä on puhuttu paljon, kuinka tutkimuksen alla olevat ruukit pitäytyivät perinteisiin valmistusmenetelmiin ja ammattitaitoon sangen pitkään, työssä ja sen myötä seppiä asemalle ratkaisevan tärkeän ammattitaidon vaatimuksissa tapahtui lukuisia muutoksia tutkimusjaksolla. Nämä taas vaikuttivat suoraan ainakin uusimman polven seppiä henkiseen pääomaan ja sitä kautta kenties myös heidän erityisasemaansa.

Ramnäsissa suurin muutostekijä ammattitaidon vaatimuksissa oli läpi 1900-luvun hitaasti läpi pajojen edennyt teollistuminen, joka muutti työn organisaatiota, mutta toi myös apukoneita pajoihin. Samasta syystä työ keskittyi yhä enemmän ydintoimintojen ympärille, jonka tähden esimerkiksi sulattopajassa lakattiin omien työkalujen valmistus ja niiden tekeminen siirtyi vuodesta 1910 alkaen kettinkipajan käsitaeseppiä vastuulle. Kokonaan ulkopuolelta hankittavaksi työkalut todennäköisesti siirtyivät viimeistään 1950-luvulle tultaessa, kun kettinkipajassa lopetettiin käsintaonta vuonna 1944 ja viimeinen erikoistilaus taottiin käsin 1952.³⁷⁹ Näin ammattitaidon vaatimukset supistuivat tällä saralla sangen merkittävästi ja toisaalta pienempänä vaikutuksena myös ulkopuolisille tuli helpommaksi työskennellä sulattopajassa, kun edellytyksenä ei ollut taito tehdä itse työkalujaan.

Käsitaeseppiä työn loppuminen kettinkipajasta kertoo myös koneellistumisen suorista vaikutuksista ammattitaitoon ja sen vaatimuksiin. Koneiden saapumisen tarkasta ajankohdasta on ristiriitaisia tietoja, mutta varhaisin muisteluista löydetty ajankohta oli vuosi 1878 kettinkipajalle, vuosi 1896 sulattopajalle ja viimeistään 1920-luvulla ne olivat merkittävä osa pajatyötä.³⁸⁰ Näin käytännössä kaikki liitteen 4 sepät tekivät työnsä apukoneiden aikana ja huomattava osa jopa

³⁷⁸ JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006.

³⁷⁹ ULMA 26380:1, s. 112, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 198, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 132, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

³⁸⁰ ULMA 26380:1, s. 71, Gustaf Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:2, kirje nro 1 Emil Åkerbergilta B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 132, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

kouluttautui niiden ollessa jo pajassa. Koneiden merkityksestä pajatyölle oltiin ajoituksen ristiriidoista huolimatta huomattavan yksimielisiä: ne

1. kevensivät työn fyysistä rasitusta
2. tekivät rengit ja apupojat tarpeettomiksi
3. tekivät työstä teknisesti vähemmän vaativaa.³⁸¹

Helpoiten ammattitaidon vaatimukseen voi nähdä vaikutuksen kolmannella kohdalla ja näin oli tilanne myös Ramnäsin haastateltujen seppien keskuudessa. Lausuntojen mukaan uusilla, sähköisillä koneilla ei ollut temppu eikä mikään tehdä järeää kettinkä ja melkein kuka hyvänsä.³⁸² Kun käsin takominen tosiaan sai lopulta väistyä koneseppien tieltä kettinkipajassa ja sulattopajassakin työ oli helpompaa, ei ole vaikeaa päätellä seppien henkisen pääoman merkityksen sekä tuon teknisen osaamisen vähentyneen, kun kaikkea ei enää tarvinnut osata. Radikaaleimmin tämä näkyi nimenomaan kettinkipajassa, josta jo sangen varhain muutamat sulattosepät olivat sitä mieltä, ettei kyse ollut enää varsinaisista sepäntöistä³⁸³. Toisaalta myös toinen kohta vaikutti ammattitaitoon, sillä enää henkisen pääoman siirtämiseen tarvittu tietous ei ollut tarpeen. Samalla koneet romuttivat työn organisaatiota muuttaessaan vanhan kokomestari- ja puolimestariseppiin perustuneen järjestelmän, mikä vaikutti samaan suuntaan, sillä vanhastaan nimenmaan nämä olivat kantaneet vastuun koulutuksesta. Lisäksi heillä oli ollut tuolloin ahjojen tosiasiallisina haltijoina ja päällysmiehinä ollut suurempi vastuu tekemänsä raudan laadusta, mikä oli kannustanut parempaan osaamiseen. ”Nämä sepät olivatkin kolossaalisen taitavia verrattuna myöhempisiin aikoihin.”³⁸⁴ Kokonaan ammattitaito tai sen vaatimukset eivät kuitenkaan romuttunut, sillä taitamaton seppä sai edelleen etsiä uuden työpaikan.³⁸⁵

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa seikoissa, myös suhteessa ammattitaitoon ja sen vaatimukseen tulevat muutokset Strömforsin ruukkiin selvästi Ramnäsiä myöhemmin. Itse asiassa varsinainen teollistuminen ei koneellistumisen muodossa tavoittanut Strömforsin pajoja ennen niiden sulkemista lainkaan. Edistynein kone oli pitkään ahjoja kuumentava puhalluskone, joka Ruotsista tunnettiin ainakin jo vuodelta 1837 ja muu ”koneistus” käsitti lähinnä vesipyöräkäyttöisiä

³⁸¹ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 83, Axel Karlssonin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 3, August Normanin haastattelu 14.4.1969; ULMA 28855:1, s. 131 Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

³⁸² Esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 123, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

³⁸³ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 109, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966.

³⁸⁴ ”Dessa smeder var okså kolossalt skickliga i jämförelse med senare tiders.” ULMA 26380:1, s. 215, Adolfg Helge Wallströmin haastattelun 1966.

³⁸⁵ ULMA 26380:1, s. 17, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966.

kankivasaroita³⁸⁶. Ainoastaan käsikäyttöinen hiomatahko korvattiin suhteellisen myöhään, vuonna 1938, vesivoimalla pyörivällä smirgelillä, jota sitäkin käytettiin vanhojen menetelmien mukaisesti lähinnä teroittamiseen ja terien viimeistelyyn. Myöskään kaasuhitsauslaitteita ei pajoissa hyväksytty, vaikka tehdas ne sinne järjesti vuonna 1947. Työkalut tehtiin loppuun asti itse ja niihin luotettiin: vanhojen ja arvonsa tuntevien seppien mielestä uusilla porilla tai hitsauslaitteilla ei saanut kunnollista jälkeä. Uusilla porilla saatettiin kyllä saada millintarkkoja reikiä, mutta tuolloin ei millintarkkuus ollut Strömforsin pajojen tuotteissa tärkeää. Samaten smirgelillä saattoi saada aikaiseksi puukon, mutta takomalla tehty oli eri tavalla kestävä.³⁸⁷ Oman arvonsa tuntemiselle oli siis hyvät perusteet käsityövaltaisten menetelmien hallitsemassa Strömforsissa.

Koneellistumisen puuttumisesta huolimatta ammattitaidon suhteen tapahtui muutoksia myös Strömforsin pajoissa. Uusin, ulkopuolelta tullut seppäpolvi ei nimittäin missään vaiheessa saavuttanut vanhoihin seppäsukuihin kuuluneiden seppien ammattitaitoa, eivätkä enää muun muassa kyenneet tekemään omin käsin kirveen holkkia tai hienoja lapioita. Osin kysymys oli varmasti myös vaatimusten ja tarpeiden muuttumisesta tilauskannan muutosten myötä. Pajat erikoistuivat yhä enenevässä määrin tutkimusjakson lopulla yksinomaan yksinkertaisiin leimakirveisiin, ankkureihin, kettinkeihin, nauloihin sekä maataloustyövälineiden että sahan tarvekalujen korjaustöitä. Erityisesti korjaustöitä sanottiin osan tehneen juuri sen tähden, ettei kaikista enää ollut uusien takeiden tekemiseen.³⁸⁸

Uusista sepistä moni työskenteli jo tuntipalkalla, jonka tähden tuotokset olivat usein kehoja tai tulivat ainakin hitaammin, kun pelkkä töissä olo riitti palkan saamiseen.³⁸⁹ Todellinen ammattitaito ei Strömforsin pajoissa niinkään näkynyt vanhoille sepille tyypillisestä urakkapalkalla työskentelystä huolimatta työn määrässä, vaan laadussa ja *hyvä* seppä sai samassa ajassa työstään sekä hyvän että kauniin. Niinpä ”Jussi teki mitä halusi, muut tekivät, mitä pystyivät”³⁹⁰ ja

³⁸⁶ BBA M 1 : Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991. Tieto vuosiluvusta perustuu Tuulikki Kiilon tekemästä lisähuomautuksesta haastatteluun. Kankivasaroista ja niiden osuudesta taontaan esimerkiksi RTA, kuvakokoelma, Trifonoffin filmi pajatoiminnasta 1900-luvun alkupuolelta

³⁸⁷ RKA – RRA 1, Sauli Ekin haastattelu 26.11.1997; RKA – RRA 2, s. 13, Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994. RKA – RRA 2, s. 16–17, Sauli Ekin haastattelu 6.10.1994.

³⁸⁸ RKA – RRA 1, Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997; RKA – RRA 2, s. 7–10 Aarne Seppälän haastattelu 27.-28.9, 4.10, 24.10, 26.10.1994 ja 9.5.1995; RKA – RRA 2, s. 11, Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994; RKA – RRA 2, s. 18, Lauri Klingbergin haastattelu. RKA – RRA 4, Jussi Forsbergin haastattelu 11.8.1968; RKA – RRA 5, Gunnar Toivosen haastattelu 1968; RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968. RKA – RRA – Ekomuseo (www), kuva per00073. Esimerkkejä Strömforsin monipuolisemmista tuotteista varhaisemmalta ajalta katso myös Sirén 1971, s. 78–79.

³⁸⁹ RKA – RRA 2, s. 17, Sauli Ekin haastattelu 6.10.1994.

³⁹⁰ RKA – RRA 2, s. 11, Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994. Haastateltava puhuu Jussi Forsbergina tunnetusta, vuonna 1895 syntyneestä Johannes Vilhelm Forsbergista, joka oli vanhaa seppäsukua suoraan alenevassa polvessa ja työskenteli seppänä pajan sulkemiseen asti. RKA – RRA 1, Sauli Ekin haastattelu 26.11.1997; RSA, Rippikirjat vuosilta 1880–1950.

”Forsbergin Jussille oli **tärkeää**, että heti työtä aloitettaessa otettiin tarkalleen oikean kokoinen raudanpala, ettei missään vaiheessa jouduttu leikkaamaan ylimääräistä pois. Hänen työnsä olivat aina **tarkkoja ja kauniita**, saman suuruisia ja muutenkin kuin muotilla tehtyjä.”³⁹¹ (korostukset lisätty tämän tutkimuksen tekijän toimesta)

Vanhan polven sepät siis odottivat itse itseltään todella korkeaa ammattitaitoa, kun huonoa työtä ei kehdannut jättää käsistään tilaajalle,³⁹² ja vaikka uusista sepistä Sauli Ek muistelee pieleen menneen tuotoksen aiheuttamaa häpeää ja tuotteen hiljaista pois heittämistä ja kiireen vilkkaa uuden takomista, ei muilta uusilta sepiltä ole haastatteluiden pohjalta havaittavissa samanlaista, ilmeisesti vanhakantaista pyrkimystä täydelliseen tuotteeseen kuin mitä puheet vanhoista sepistä ilmentävät. Toisaalta Sauli Ek oli ollut muita uuden polven seppiä pidempään pajassa tultuaan sinne jo vuonna 1936 ja ehtinyt ehkä paremmin periä myös osia pajan vanhasta mentaliteetista ja edusti näin jonkinlaista välimuotoa vanhojen ja uusien seppiä välillä. Lisäksi hän ei ollut aivan yhtä irrallaan periytyvästä sepän asemasta ja pajakulttuurista kuin muut uudet tulokkaat, sillä myös hänen isänsä oli ollut hetken, vaikkakaan ei pitkään, pajalla säällinä.³⁹³

Muina todellisina vanhan ajan taitojen haltijoina pidettiin **liitteestä 5** tuttuja Karl Fredrik ”Kalle” Liihriä ja Väinö Forsténia. Heillä oli vuosikymmenien kokemus takanaan ja, kun nuoremmat sepät eivät edes ehtineet naulavasaran tahtiin kunnolla mukaan, ehtivät vanhat sepät jopa tupakoida samalla. Tärkeänä erona uusiin tulokkaihin moni vanhoista sepistä oli myös todellinen moniosaaja. Kun uudet tulokkaat erikoistuivat usein vain yhteen tuotteeseen, osasivat vanhat tekijät lähinnä sulattotöitä tehneestä alapajastakin vanhan ja tarkkuutta ynnä kokemusta vaatineen tankoraudan valmistuksen lisäksi enemmän käsityöpajana pidetyn yläpajan monenlaisten takeiden tekemisen sekä pajojen vesirattaiden ja –vasaroiden huoltotoimet. Haastatteluissa on myös nähtävissä viitteitä, ettei kaikkea tästä enää yritettykään opettaa eteenpäin, vaan ainoastaan satunnaisesti nuoret saattoivat nähdä, miten jokin heille uusi asia tehtiin. Perustilausten opettamisen lisäksi ainoastaan huoltotoimenpiteiden tekeminen opittiin nuoremmassa polvessa kunnolla. Vanhojen seppiä ammattitaito saattoi ulottua vielä tätä laajemmalle, mistä kertoo, että esimerkiksi Kalle Liihrin sanottiin muiden töidensä lisäksi vielä vanhoina päivinäänkin kyyneen hoitamaan sahan tukkien lajitteluun käytettyä konetta ja ajamaan ruukin Pässä-veturia, jolla lautatavara kuljetettiin viiden kilometrin päähän odottamaan laivoihin lastausta. Ei olekaan ihme, ettei yksikään vanhoista sepistä tai seppäsukujen edustajista esiintynyt siinä joukossa, jotka haastatteluissa

³⁹¹ BBA M 2, s. 26, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994. Jussi Forsbergin ammattitaidon todisteista katso myös BBA M 1 : Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Arne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991.

³⁹² Esimerkiksi BBA M 2, s. 29–30, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994.

³⁹³ RKA – RRA 1, Sauli Ekin haastattelu 26.11.1997; RKA – RRA 2, s. 15, Sauli Ekin haastattelu 6.10.1994..

nimettiin tavallista kehnommiksi sepiksi. Heillä oli myös loppuun saakka tilaisuus käyttää henkistä pääomaansa – sen täysimittaista eteenpäin siirtämistä lukuun ottamatta –, sillä vaativimmat tilaukset, kuten suurimmat tamminaulat, joiden tekemiseen uusimpien seppiä taidot eivät enää olisi riittäneet, annettiin tehtäväksi useimmiten juuri Jussi Forsbergin kaltaisille taitaviksi yleisesti tunnetuille vanhoille osaajille.³⁹⁴

Vaikka Ramnäsissa ammattitaidon määrä pajoissa vähitellen väheni ja Strömforsissäkin uusin polvi sai murto-osan vanhan polven osaamisesta, tulee tilanne suhteuttaa myös ympäröivään ruukkiin ja sen muiden toimialojen ammattitaidolle asettamiin vaatimuksiin. Strömforsissa itse ruukin ydinalueilla ainoa suuremman mittakaavan vertailukohde löytyy sahalta, jonka työväen keskuudessa tehtyjen haastattelujen jälkeen edes uusien seppiä ammattitaito ei tunnu missään määrin vähäiseltä. Toisille ei sahalle mennessä neuvottu yhtään mitään³⁹⁵ ja tilannetta kuvaa hyvin sitaatti Armi Lehdon haastattelusta: ”sahal sisää mentiin niin kyl siin mitään oppimist ollu...”³⁹⁶ Ramnäsissa tilanne valssaamon suhteen ei ollut aivan yhtä selvä, mutta ero myös siellä on suuri. Opittavaa sentään oli, mutta valssaamon toiseksi korkeimmin palkattuun ja ammattitaitoisesta työvoimasta katsottuun sulattajan (ruots. *vällare*) työhön saattoi oppia viikossa. On kuitenkin huomioitava, että tuolloin haastattelussaan aiheesta puhunut oppija oli ollut koko ikänsä metallin parissa työskentelemään opetellut sepänpoika. Toisaalta kunnolla koulutettujen seppiä ammattitaito oli muutenkin metallialalla niin hyvä, että heitä saatettiin käyttää kiireisinä aikoina tilapäistyövoimana valssaamossa.³⁹⁷ Näin vielä viimeisten seppiä henkinen pääoma oli tutkimusruukeissa selvästi laajemmalla pohjalla ja jo silmämääräisesti tarkasteltuna – tarkan mittaamisen ollessa sangen vaikeaa – suurempi kuin muun ruukkien työväen. Suhteessa Strömforsin vanhempaan, selvästi pätevämpään seppäpolveen on tuon eron täytynyt olla edelleen tutkimusjakson lopulla todella huima.

7. ARVOSTETTU JA LUOTETTU SEPPIEN VERKOSTO

Seppäyhteisö muodosti tutkimusruukeissa tutkimusjakson alkaessa todella vahvan verkoston, joka monopolisoimalla henkisen pääoman hallitsi myös muita pääomanlajeja huomattavia määriä.

³⁹⁴ JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 1, Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997; RKA – RRA 2, s. 6, Aarne Seppälän haastattelu 27.-28.9, 4.10, 24.10, 26.10.1994 ja 9.5.1995; RKA – RRA 2, s. 11–14, Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994; RKA – RRA 5, Gunnar Toivosen haastattelu 1968.

³⁹⁵ RKA – RRA 4, Reijo Johanssonin haastattelu 28.7.1998.

³⁹⁶ RKA – RRA 4, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998.

³⁹⁷ ULMA 28855:1, s. 52, Arvid Lundbergin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 142–144, Emil Högbergin haastattelu 1969; ULMA 28855:2, Kirje Arvid Lundbergilta B. Bursellille 1969.

Seuraavassa on tarkoitus luoda katsaus tuon verkoston luonteeseen ja kehitykseen, verkoston asemaan erityisaseman ja pääomien ylläpitäjänä ynnä siirtäjänä ja niiden muutosten selittäjänä. Kun verkostoa pohditaan pääomien kannalta, tuodaan lopulta mukaan myös tämän tutkimuksen empirian tasolle sosiaalisen pääoman käsite sekä mahdolliseksi pääomien leikkauspisteeksi ennakoitu kulttuuripääoman mahdollinen vaikutus verkostossa.

7.1. Muutosvoimia seppäverkoston kimpussa

7.1.1. Sisältä purkautuvat verkostot ja vahvat siteet

Koska seppäyhteisö muodostui vanhastaan tiettyjen sukujen, niiden välisten avioliittojen ja perhesiteiden varaan, voidaan puhua, että yhteisön ytimessä ja koossa pitävänä voimana olivat hyvin henkilökohtaiselle tasolle menevät ja voimakkaat eli niin kutsutut vahvat siteet ja näin sen sosiaalinen pääoma perustui vanhastaan *bonding* –pääomaan.³⁹⁸ Tämä teki yhteisöstä luonteeltaan myös suljetun ja vaikeutti niin siihen tunkeutumista kuin siteiden syntymistä muuhun yhteisöön³⁹⁹. Näin lähtökohtaisesti olisi helppo ajatella, että seppäyhteisöä kohdanneiden muutosten muutosvoimien täytyi lähteä yhteisön sisältä ja muuttaa verkostoa nimenomaan sisältäpäin ja niinpä näihin muutoksiin tutustutaan ensimmäiseksi. Ainoaksi selitysmalliksi niitä ei kuitenkaan hyväksytä, sillä puhtaiden teorioiden ulkopuolella niin heikkoja kuin vahvoja siteitä ja sekä *bonding* että *bridging* –pääomia esiintyy samoissa yhteisöissä⁴⁰⁰.

Ensimmäisenä oireena seppäverkoston purkautumisesta voi pitää verkoston sulkeutuneisuuden osoittaneiden seppäsukujen välisten avioliittojen loppumista – avioliittojen, jotka protestanttisessa ajattelussa oli perinteisesti asetettu tavoitellut taloudellisen, moraalisen sekä sosiaalisen järjestyksen keskiöön ja näin pitivät yllä avioituneiden käsityöläisten ja mestarien etuja⁴⁰¹. **Liite 6**, johon on osoittaa hyvin tilanteen Strömforsin ruukista, jossa paikallinen seppäyhteisö oli säännöllisesti nainut ristiin. Yhteisön koon huomioiden tapa oli huomattavan yleinen. Muutaman kymmenen hengen muodostamassa pienessä seppäyhteisössä ei ollut loputtomasti mahdollisuuksia naida ristiin, jotta vältettiin vielä omien serkkujen naiminen. Näin jo **liitteen 6** avioliittojen määrä kertoo vahvasta taipumuksesta etsiä puoliso seppäyhteisön sisältä⁴⁰²,

³⁹⁸ GSS (www), hakusanat *strong ties, weak ties*; Luoma-aho 2005, s. 147; Norris 2002, s. 3–4.

³⁹⁹ Vertaa Burt 2001, s. 37–38.

⁴⁰⁰ Esimerkiksi GSS (www), hakusana *bonding social capital*.

⁴⁰¹ Roper 1991, s. 3, 132.

⁴⁰² Ruotsista vastaava havainto on Tore Petrésin ruukista, jossa seppäsukujen välisiä avioliittoja pidettiin vielä 1800-luvulla voimakkaana tapana. Tuolloin noin 1/4 seppiä puolisoista olleen sepäntyttäriä. Rydén 1990, s. 212–213.

varsinkin huomioitaessa monen muun sepän olleen vielä naimisissa naisen kanssa, jonka tyttönimi viittaasi vahvasti Strömforsin ulkopuolella raudankäsittelyn kanssa tekemisissä olleeseen sukuun tai jopa suoraan varsinaiseen seppäsukuun⁴⁰³.

Tapa katkeaa 1870-luvun alun jälkeen syntyneiden keskuudessa kuin veitsellä leikaten. Itse asiassa vuonna 1872 syntyneen Frans August Vickströmin ja Fanny Maria Grönroosin avioliitto on jo hyvin yksittäinen tapaus, mutta kyseessä onkin kahden vielä tuolloin mieslinjassa todella vahvana perinnettä jatkaneiden sukujen⁴⁰⁴ välinen kytkös. Mielenkiintoista on, ettei kaikissa tapauksissa tilalle tule vaimoa muista ruukinväen ryhmistä, vaan osa seppäsukujen vesoista jäi vanhoiksi pojiksi⁴⁰⁵. Vaikka havaintomateriaali on kapeaa, saattaisi tämä kertoa, ettei muuttuvassa ruukkiympäristössä enää löytynyt sopivan avioliiton ehdot täyttäviä vaimoehdokkaita. Tätä näkemystä saattaisi puolustaa myös tosiasia, ettei kaikille ruotsalaisille tai suomenruotsalaisille sepille ruotsinkielisiä vaimoja enää löytynyt, vaan heistä monet olivat suomenkielisiä ja lapset kasvatettiin puhumaan kotikielensä suomea. Lisäksi sepänvaimolta vaadittiin usein kotiäidiksi ryhtymistä, kun taas sahan piirin naisväki oli jo tottunut palkkatyöntekoon.⁴⁰⁶ Näin ilmeisesti osa Strömforsin seppäsuvuista ei osannut sopeutua tilanteeseen, jossa perinteisiä vahvoja siteitä ei enää ollut käytettävissä avioliittomarkkinoilla. Sopeutumattomuus taas kertoisi perinteiden voimasta ja niiden kouriintuntuvasta vaikutuksesta arkeen. Toisaalta kysymys saattoi olla jo avioliiton edellytyksenä kenties pidetyn työpaikan epävarmuudesta tai varsinaisen sepänpaikan varmistumisesta myöhään vasta jonkun vanhan sepän lopettaessa⁴⁰⁷.

Kielikysymys saattoi vaikuttaa Strömforsissa laajemmin seppäverkoston asemaan ja toimintaan. Vanhat, arvostetut seppäsuvut koettiin nimittäin nimenomaan ruotsalaisiksi ja tästä syystä ruotsiapuhuvien asema oli ruukissa muutenkin parempi, mikä näkyi jo lasten keskinäisissä suhteissa koulunpenkillä ja –pihalla. Sepät olivat erikseen ”parempaa väkeä, siinä oli se ruotsalaisuus...”⁴⁰⁸ Paljon kielen ja aseman suhteesta kertoo, että täysin suomalaiset sahalaiset käyttivät sepistä puhuessaan nimenomaan ruotsinkielistä ilmaisua ”lite betär folk”⁴⁰⁹.

⁴⁰³ Näissä tapauksissa naisen suora kytköstä seppäsukuun ei voitu vahvistaa tämän tutkimuksen lähdepohjalla muualta muuttamisen tai vastaavan syyn seurauksena. Esimerkiksi käy Pehr August Lindholmin (s. 1842) vaimon tyttönimi Strömberg ja Karl Magnus Grönroosin vaimon tyttönimi Forsberg. Suora kytköstä kumpaankaan seppinä toimineisiin Forsbergien suvuista ei kuitenkaan lähteistä löytynyt. RSA, rippikirjat vuosilta 1868–1887. Sepille tyypillisistä sukunimistä enemmän Sirén 1971, s. 52.

⁴⁰⁴ Katso s. 43, **kuvio 2** sekä **Liite 5**.

⁴⁰⁵ JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006.

⁴⁰⁶ RKA – RRA 4, s. 11–12, 17, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998. Vertaa Florén 1991, s. 101. Kotiäidiksi ryhtyminen saattoi osoittaa myös siihen olleen varaa, kun äidin työpanosta palkkatyössä ei enää tarvittu perheen elättämiseen.

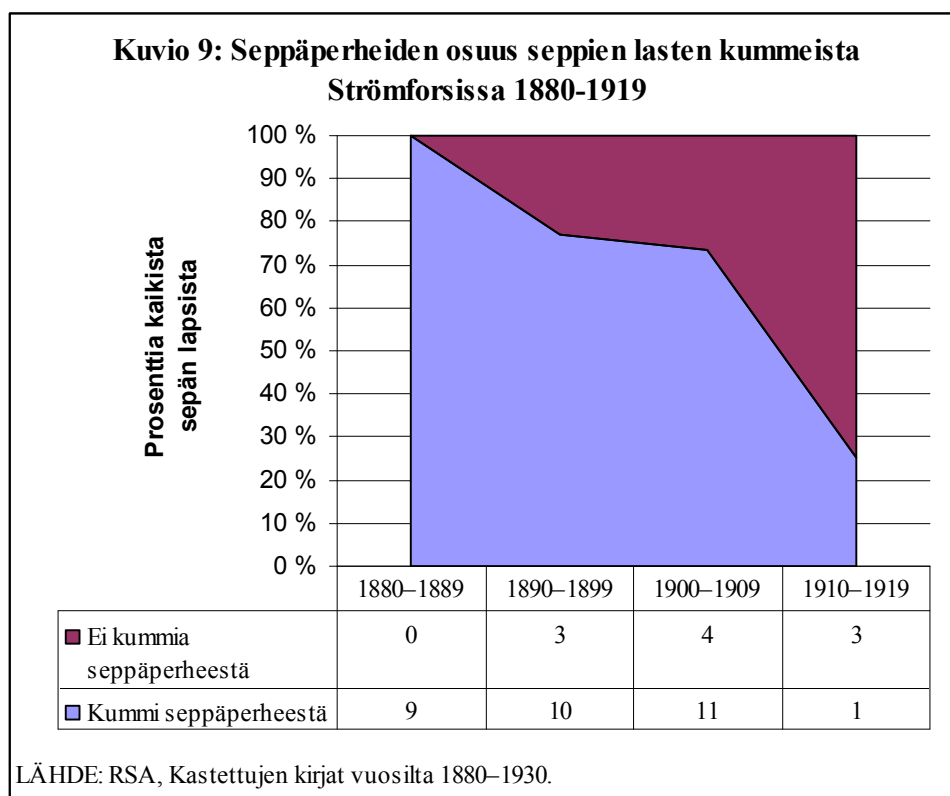
⁴⁰⁷ Johan Vilhelm Forsberg (s. 1895) oli vielä vuonna 1938 työmiehenä verokirjoissa ja vasta 1940-luvulla seppänä. RKA III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1938; RKA 10, Bb:10 Taksoituskortit, Petjärvi ja Vähä-ahvenkoski vuosilta 1946–1948. Ruotsissa sepänrenkit jättivät samasta syystä naimisiinmenon sangen myöhään. Bursell 1974, s. 179.

⁴⁰⁸ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu.

⁴⁰⁹ RKA – RRA 4, s. 17, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998.

Ruotsinkielisten lukumäärä kääntyi jyrkkään laskuun 1900-luvun alussa samalla kun suomenkielisten määrä nousi ja suomalainen kansakoulu perustettiin tämän seurauksena.⁴¹⁰ Haastattelujen osoittaessa seppien aseman ja kielen lopulta samaistuneen, voi sille päätellä kahdenlaista mahdollista seurausta verkoston kannalta. Toisaalta niille, jotka pitivät yhä ruotsinkielestään kiinni, kehitys merkitsi yhä jyrkempää eriytymistä ja erilaistumista. Suomalaistuneille se merkitsi aivan uudenlaisia mahdollisia siteiden – niin vahvojen kuin heikkojen – muodostamiseen paljon laajemmalle kielen suhteen homogenisoituvaa ruukkiyhteisöön, vaikka he samalla myös kiistämättä menettivät osan sitä *ruotsalaista* ja *ruotsinkielisyyteen* keskittyntä vanhaa kulttuuripääomaa, joka teki heistä yhteisössä erityisiä ja erityisaseman haltioita. Samalla tuo kielijako kertoo vanhan kieleen keskittyneen säätyjakoajattelun⁴¹¹ olleen vielä voimissaan kovaa vauhtia suomalaistuneella Suomen etelärannikolla.

Strömforsin seppäverkoston koheesiota voidaan lähestyä myös toista tietä, nimittäin osan verkostoa muodostaneen ja verkoston siteiden tiheydestä⁴¹² kertoneiden kummisuhteiden kautta. Näiden kehitys tutkimusjaksolla vuoteen 1919 asti⁴¹³ on esitetty **kuviossa 9**.

⁴¹⁰ Sirén 1971, s. 97.

⁴¹¹ Katso esimerkiksi Jutikkala 1968, s. 183–184.

⁴¹² Siteiden tiheyden vaikutuksista verkoston tehokkuuteen katso esimerkiksi Burt 2001, s. 49. Näiden siteiden merkityksestä lapsille katso Coleman 1988, s. 107–108.

⁴¹³ Tämän jälkeen seppäsukuihin ei Forsténin sukua lukuun ottamatta syntynyt jälkikasvua pajan toiminta-aikana, jolloin otos olisi supistunut jo kvantitatiivista analyysia ajatellen hyödyttömän pieneksi.

Tämä kertoo selvästi, kuinka vähitellen tutkimusjakson kuluessa aikaisemmin vain seppäverkoston kautta rakennetut vahvat kummitteet alkavat osittain raukeamaan ja sepät ryhtyvät luomaan myös vahvoja siteitä vanhan verkostonsa ulkopuolelle. Tällaisen verkoston ulottautumisen kuolevan ammatin ympärille keskittyneen ryhmän ulkopuolelle voidaan toisaalta nähdä positiivisena seikkana, mutta samalla se kertoo myös vuosisatoja pääomia hallinneen ja eteenpäin siirtäneen yhteisön sisäisestä rapautumisesta. Strömforsin kontekstissa erityisen mielenkiintoista on tuon rapautumisen alkaminen jo hyvin varhain tutkimusjaksolla, vaikka muut suurimmat muutokset niin elintasossa kuin koulutusjärjestelmissä ajoittuvat selvästi myöhemmäksi. Suoraa selitystä tälle on lähteistä mahdotonta löytää, kun seppien Sahanmäkeä vielä muutoksen aikaan pidettiin omana erillisenä yhteisönään⁴¹⁴. Tässä tutkimuksessa käytettävissä olevien lähteiden valossa selittämättömäksi jäävänä ilmiönä se silti muistuttaa yhdessä avioliittokäyttäytymisen jo varhain ajoittuvien muutosten kanssa hyvin, ettei Strömforsissakaan ollut kysymys missään nimessä täysin staattisesta yhteisöstä tai verkostosta, minkä suuntaan taas elintason indikaattorit pitkälle aina 1940-luvun alkuun asti viittasivat.

Myös Ramnäsin seppien keskuudessa oli vanhastaan pidetty tavallisena jopa siinä määrin, että useampi kuin yksi haastateltava piti mainitsemisen arvoisena, ettei yksikään hänen siskoistaan enää nainut seppää. Samat haastattelut paljastivat aviokäyttäytymisen myös nimenomaan pajakohtaiseksi, kun myöhemmin saatettiin lisätä sisaren kyllä menneen naimisiin kettinkisepän kanssa.⁴¹⁵ Erittäin mielenkiintoisan tilanteesta tekee se, että tapa jatkui vielä 1900-luvun puolelle asti, kun kolmannes vuosina 1885–1925 naimisiin menneistä 19 lancashiresepästä otti puolionsa seppäperheistä tai jopa vanhoista vallonisuvuista. Erityisesti tämä näyttää painottuneen seppäperinteiltään vahvoihin sukuihin. Kettinkisepistäkin muutama meni naimisiin sulatto- tai kettinkisepän tyttären kanssa, mutta osuus oli selvästi pienempi. Kettinkisepät huomioiden suhdeluku on ehdottomasti merkitsevä, vaikka Bursell itse onkin jostain syystä sitä mieltä, ettei selvää puolison sosiaaliseen taustaan perustunutta valintakriteeriä ollut nähtävissä. Kun lähes 4/5 sepistä vielä nai nimenomaan ramnäsilaisen, alkaa näyttää siltä, että he itse asiassa rakensivat huolimatta ruotsalaisten seppien voimakkaasta muuttoliikkeestä ruukkien välillä vahvoja siteitä nimenomaan itse Ramnäsiin, eivät enää pelkästään ylimalkaisesti ruotsalaiseksi määritettyyn seppäyhteisöön.⁴¹⁶ Toisaalta Ramnäsin tilanteesta varmat tiedot loppuvat pajojen viimeiseksi jääneeseen sukupolveen, joka syntyi suhteellisen varhain tutkimusjaksolla. Näin ollen seuraavan

⁴¹⁴ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu.

⁴¹⁵ ULMA 28855:1, s. 11, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969; ULMA 28855:1, s. 78, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969.

⁴¹⁶ Bursell 1974, s. 179, 187, 280; ULMA 28855:1, passim.

sukupolven naimakäyttäytymisestä ei ole tietoa, eikä seppäverkoston sisäisten vahvojen siteiden kestävydestä tässä suhteessa ole saatavissa tämän tutkimuksen lähdepohtajalla valitettavasti varmuutta enää 1920-luvun jälkeen.

Yllä mainittu seppäverkoston jäsenten muuttoliike yleisemminkin vaikutti tuohon verkostoon molemmassa tutkimuksen alla olevissa ruukkiyhteisöissä. Tulokkaiden myötä se muokkasi ruukkiyhteisöä, vaikka alkuun tulokkaat usein pidettiin jossain määrin seppäverkoston ulkopuolella, mikä näkyy muun muassa työn organisoinnissa, joka laittoi tulokkaat työskentelemään toisten tulokkaiden kanssa. Jos toimeen satunnaisesti valitun työtoverin kanssa ei tullut, ei myöskään sijaa Ramnäsin seppäverkostosta löytynyt, vaan joutui etsimään työtä muualta.⁴¹⁷ Näin verkostoa kasvattivat vain sen puitteisiin sopivat sepät perheineen. Suurempi merkitys olisi kuitenkin helppo kuvitella ulospäin suuntautuneelle muuttoliikkeelle verkoston pienentäjänä ja tärkeiden vahvojen siteiden rikkojana etenkin aikana, jona seppien muuttoliike sisään ruukkeihin oli jo muiden ruukkien kuoleman myötä tyrehtynyt lähes täysin. Kohtuullisen voimakas seppien jälkikasvun poismuutto ruukeista⁴¹⁸ pienensi huomattavasti itse ruukeissa paikanpäällä vaikuttanutta verkostoa, muttei tuhonnut kokonaan vahvoja siteitä. Mahdolliset heikot siteet muuhun ruukinväkeen luonnollisesti katkesivat, mutta vahvat perheiden sisäiset siteet säilyivät ainakin osittain. Ramnäsisästä on suoria todisteita, kun isän tai äidin sairastuminen sai vielä 1930-luvulla Ramnäsisästä jo aiemmin pois muuttaneen seppäperheen lapsen palaamaan Ramnäsiin ja jopa ahjojen äärelle, kuten Anton Lundbergin tapauksessa⁴¹⁹.

Yhteenvetona vaikuttaa siltä, että Strömforsin seppäverkostossa sen useamman sukupolven yli ulottuvasta jatkuvuudesta huolimatta *bonding* –pääoma ja verkoston sisäiset vahvat siteet alkoivat vähitellen purkautua tai lakata uudistamasta itseään. Tämä ei kuitenkaan johtanut verkoston romahtamiseen, vaan se säilytti sulkeutuneisuutensa ja erityisasemansa hämmentävän pitkälle tutkimusjaksolla. Ramnäsisästä puolestaan seppäyhteisö säilytti monia muut ulkopuolelle sulkevista *bonding* –pääoman piirteistä, kuten aviopuolison valinnan yhteisön sisältä. Siitä huolimatta nimenomaan Ramnäsisästä seppien asema koki devalvoinnin. Tämä viittaa sosiaalisen pääoman teoriakeskustelun perinteiseen malliin siitä, kuinka erityisesti vahvoihin siteisiin perustuneilla suljetuilla yhteisöillä oli helposti negatiivisia vaikutuksia ympäröivään yhteisöön kuin myös itseensä. On kuitenkin myös esitetty nimenomaan vahvojen siteiden ja niiden aikaansaaman sulkeutumisen olleen jo itsessään muun muassa verkoston sisäistä luottamusta helpottavaa

⁴¹⁷ ULMA 26380:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille.

⁴¹⁸ Tarkempaa tilastotietoa aiheesta liitteessä 9.

⁴¹⁹ ULMA 28855:1, s. 29, Märta Rundbergin haastattelu 20.4.1969; ULMA 28855:1, s. 78, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969. Vahvat siteethän määritellään usein nimenomaan siteiksi, joiden apuun turvaudutaan hädän hetkellä. Esimerkiksi GSS (www), hakusana *strong ties*. Katso myös Wellman & Frank 2001, s. 233.

sosiaalista pääomaa verkostolle⁴²⁰, joten suoraan edellistä väitettä ei pidä hyväksyä. Jotta tästä voitaisiin sanoa tämän tutkimuksen empirian pohjalta mitään varmaa, on tarkkailu ulotettava myös yhteisöön ulkopuolelta kohdistuneisiin muutospaineluihin ja sekä heikkoihin siteisiin että seppäverkostoa muuhun ruukkiyhteisöön – joka osaltaan oli aiheuttamassa noita muutospaineita – yhdistävään *bridging* –pääomaan.

7.1.2. Verkoston ympärillä muuttuva yhteisö luo painetta ja *bridging* -pääomaa

Aikaisemmin tässä tutkimuksessa on jo käsitelty monia seppäyhteisöä ympäröineessä yhteisössä muuttuneita seikkoja, jotka loivat muutospaineita myös tuolle verkostolle. Nämä muutospainet saattoivat taas johtaa *bridging* –pääoman syntymiseen seppäyhteisön ja muun ruukin väen välille, mikä saattoi vähentää *bonding* –pääoman ja vahvoihin siteisiin luottamisen negatiivisia vaikutuksia ja tehdä verkostosta entistä tehokkaamman. Ronald Burt on nähnyt nykyaikaisissa työorganisaatioissa tehokkaimpana verkoston muotona nimenomaan vahvojen siteiden muodostaman verkoston, jossa luottamus työtovereihin on helppo muodostaa ja säilyttää, eikä sisäinen valtakamppailu heikennä työtehoa ja jolla kuitenkin on reilusti tarpeellisia – siis hyödyllisiä, resursseja vapauttavia ja henkistä pääomaa lisääviä – kytköksiä ulkopuolisiin yhteisöihin.⁴²¹ Tämä on taas saattanut johtaa hierarkioiden purkautumiseen, mikä taas on nähty edellytykseksi paremmalle ja laajemmalle pääsulle verkostoon upotettuihin resursseihin. Seppäyhteisön osalta tällaisen teorian paikkansapitävyys on hyvin relevantti tarkastelun kohde, sillä noiden resurssien merkinä on pidetty vaurautta, statusta ja sosiaalisten siteiden voimaa⁴²² ja näitä seppäyhteisöstä taatusti vanhastaan löytyi, kuten tässä tutkimuksessa on jo useita kertoja osoitettu. Samalla on harvinaislaatuinen tilaisuus testata sosiaalisen pääoman teorioita historiallisella aineistolla.

Ympäröivän yhteisön muutoksen aiheuttamia syntyi paineita saatavilla olevan materiaalin valossa huomattavasti enemmän Ramnäsissa kuin Strömforsissa, kuten moni edellä esitetty seikka on osoittanut. Strömforsissa ainoa tutkimusjakson suuri nimenomaan sikäläinen muutos seppäverkostoa ympäröivässä yhteisössä oli puhuttu kieli, muutoin yhteisö pysyi sangen polarisoituneena. Ainoa merkki minkäänlaisista siteistä muun yhteisön ja seppäverkoston välillä on **kuviossa 9**, joka kertoo seppäverkoston sisäisten siteiden heikkenemisen lisäksi siitä, että joitain siteitä syntyi myös muuhun ruukinväkeen aiempaa enemmän. Kieliolojen muutos taas kenties

⁴²⁰ Burt 2001, s. 37–38.

⁴²¹ Burt 2001, s. 48–49.

⁴²² Lin 2001b, s. 23.

entisestään vaikeutti tämänkaltaisten siteiden ja niiden myötä *bridging* –pääoman syntymistä seppäverkoston ja muiden välillä, sillä sepät ja heidän perheensä suomalaistuivat hitaasti ja toden teolla vasta aivan 1940-luvun tietämissä.

Strömforsissa myös vanha hierarkia säilyi pitkään, sillä vielä haastatellut sepät muistavat ammatin ja siitä seuranneen aseman mukaan määräytyneen kirkon penkkijärjestyksen Strömforsista⁴²³ ja muu työväki jatkoi seppien pitämistä edelleen parempinaan. Kun ammatti ei näin muuten avautunut, joutuivat tehtaan johtohenkilöt ottamaan aktiivisen roolin sen avaamisessa ja samalla hierarkian purkamisesta, mistä uusi, ulkopuolinen seppäsukupolvi on hyvä esimerkki. Niinpä vasta aivan pajan viimeisinä vuosina seppäverkosto kohtasi uudenlaisen paineen, mutta sekään ei ollut suoraan tulosta ympäröivän yhteisön muutoksesta, vaan tehtaan johdon reagoinnista työvoimantarpeeseen, jota suvut eivät enää kyenneet täyttämään. Tässä vaiheessa tulijat kohdannut seppäverkosto koostui lähinnä vanhoista sepistä, jotka eivät enää luoneet työsuhdetta syvempiä kontakteja tulokkaisiin. Valitettavasti muutaman nuoremman sepän ja ulkopuolisten tulokkaiden suhteista ei ole säilynyt mitään tietoa tämän tutkimuksen lähteissä, mikä viittaa toisaalta siihen, että he saattoivat hyvin pyöriä omissa, erillisissä porukoissaan. Tätä väitettä tukee, että tulokkaat työskentelivät yksinomaan vanhempien seppien sälleinä⁴²⁴, eivätkä puhu näiden sukujen nuoremmista edustajista, joten linkkejä ei välttämättä syntynyt. Tilanne on siis sangen toinen kuin vielä seppäsukujen viimeisen polven ollessa sälleinä, jolloin sepät ja sällit olivat ”vähän yhtä perhettä”, mitä käytännössä usein olivatkin.⁴²⁵

Ramnäsissa puolestaan muutoksia tapahtui runsaasti, mikä loi aivan eri tavalla painetta seppäverkostolle ja pakotti sen avautumaan tai vähintään helpotti prosessia ja loi lähtökohtia sen alkamiselle. Näistä suurimmat muutokset oli polarisoituneiden asuinolojen purkautuminen ja elintason tasapäistyminen, jotka olivat molemmat olleet tärkeitä erityisaseman tuntomerkkejä ja toisaalta syitä sepänammatin valinnalle. Vanhastaan pelkästään seppiä majoittaneet talot muuttuivat seka-asunnoiksi, mitä tulee niiden haltijoiden ammatteihin tai sosiaaliseen taustaan ja sama tapahtui Hagenissa seppäperheiden muuttaessa myös sinne. Lisäksi pajatoiminta siirrettiin ruukin vanhoista pajoista valssaamon tiloihin vuonna 1917 ja sepät tulivat aiempaa selvemmin osaksi teollista valmistusprosessia, eikä erimielisyyksille enää työrauhan tähden ollut sijaa⁴²⁶. Tämä saattoi koskettaa varhaisemman tuotantoprosessin teollistumisen tähden ensin kettinkipajaa, minkä tähden tätä seuranneet mahdollisuudet avautua saattavat selittää kettinkipajan ulkopuolisille avoimemman

⁴²³ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu; BBA M 1 : Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991. Vertaa Vilkuna 1996, s. 50–52.

⁴²⁴ Poikkeuksen muodostaa vain Aarne Seppälä, joka työskenteli alkuun Ahti Rikbergin (katso liite 5) sällinä. RKA – RRA 2, Aarne Seppälän haastattelu 27.-28.9, 4.10, 24.10, 26.10.1994 ja 9.5.1995.

⁴²⁵ RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968.

⁴²⁶ Bursell 1974, s. 82. ULMA 26380:1, s. 172, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966.

luonteen työyhteisönä, mikä havaittiin **luvussa 4.2.1**. Lancashirepajahan ei tässä suhteessa avautunut missään vaiheessa, mutta kysymys on saattanut olla myös taloudellisista realiteeteista, kun lancashireraudan kysyntä laski jatkuvasti, eikä työ enää eduiltaan suhteessa työn raskauteen houkuttanut⁴²⁷.

Ramnäsien seppien erityisaseman moni tunnusmerkki siis hävisi kun valssaamo ja paja integroitiin yhteen samalla tapaa kuin valssaamonväki vanhaan seppien ruukkiyhteisöön ja elintaso tasa-arvoistui. Tämä taas johti vihamielisyyksien loppumiseen, mikä teki verkostojen väliset linkit sekä jopa verkostojen perusteellisemmän sekoittumisen mahdolliseksi, kun naapurit kuitenkin muodostivat työtovereiden ohella suurimman osan ruukkilaisten toimintaympäristöä täyttävistä ihmisistä. Kun vielä elintasoerojen häipyminen pois selvästi näkyvistä poisti raja-aitoja yhteisöjen välillä⁴²⁸, näitä siteitä syntyi runsaasti. Vielä 1960-luvulta löytyy maininta, kuinka sulattoseppä Henning Jernbergin tytär ja kettinkisepän leski Märta Rundbergin luona kokoontuivat televisiota katsomaan sulattoseppä että valssimestari, vaikka vielä 1930-luvulla osa vanhasta ruukin ja Hagenin väestä ei toimeen tullutkaan keskenään. Naapureiden sanottiin myös yhä sekoittuneiden yhteisöjen aikana huolehtivan toisistaan ja auttaneen aina tarpeen vaatiessa, mikä kertoo hyvin vahvoista siteistä myös uudella tavalla asutettujen talojen väen keskuudessa.⁴²⁹

Kun Strömforsissa heikot siteet lähes loistavat poissaolollaan lähteiden valossa, Ramnäsien tapauksessakin on epäselvää, onko uudessa tilanteessa enää tutkimusjakson lopulla kysymys heikoista siteistä ja *bridging* –pääomasta kahden eri yhteisön välillä. Kysymys voi olla myös näiden yhteisöjen totaalisesta sekoittumisesta ja uuden verkoston muodostumisesta, vaikka tuo sulautumisprosessi onkin ollut pitkä ja sisältänyt taatusti muodostuessaan heikkojen siteitä. Vielä 1920-luvun tilanteesta, jossa jo yhteisiä yhdistyksiä ja seuroja perustanut ruukinväki – niin sepät kuin valssaajat – yhdessä tuumin kohtasi seudun talonpojat, ei voida sanoa varmasti, mistä on kysymys⁴³⁰. Uuteen, valssaamonväen ja seppäperheiden selvästi yhdessä muodostamaan, *bonding* –pääomaan perustuneeseen yhteisöön viittaisivat ruukkiin töihin muuttaneiden suomalaisten aiheuttamat ongelmat paikallisille. Suomalaisten saapumisesta puhuttiin, kuinka erottivat itsensä muusta ruukinväestä, mitä vallonit – siis vanhat seppäsuvut, joita ruukissa vielä oli useita – eivät enää tehneet. Samalla suomalaiset koettiin niin ulkopuolisiksi silloisesta ruukkiyhteisöstä, ettei

⁴²⁷ Bursell 1974, s. 225–226. Vertaa esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 121, August Fröbergin haastattelu 28.4.1969.

⁴²⁸ Valssaamon väestä ainakin osa oli katkeralta kuulostaen käsittänyt seppien erityisyyden nimenomaan paremmalla palkkauksella ylpeilynä. ULMA 28855:1, s. 51, Arvid Lundbergin haastattelu 21.4.1969. Katso myös **luku 5**.

⁴²⁹ ULMA 26380:2, kirje nro 1 Emil Åkerbergiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 29, 32, Märta Rundbergin haastattelu 20.4.1969; ULMA 28855:1, s. 46, Signe ja John Rundbergin haastattelu 2.6.1969.

⁴³⁰ Esimerkiksi ULMA 26380:1, s. 75, Gustaf Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 102, Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 154, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 173, Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 38, Jenny ja Filip Nordströmin haastattelu 4.5.1969.

heistä saattanut tulla seppiä lainkaan.⁴³¹ Uudesta, yhteisestä ruukinväen verkostosta kertoo myös se, että Hagenissa oli 1900-luvun puolivälissä jo yhtenäisyyden ja toveruuden ilmapiiri, joka saattoi rikkoutua, kun suomalaiset saapuivat. Nämä eivät kunnioittaneet vanhoja tapoja, eivät huolehtineet pihoistaan ja pysyivät vain omissa piireissään, vaikka asuivat muiden keskellä. Tämä tappoi Hagenin ilmapiirin ja ajoi monta vanhaa ruukkilaista asumaan muualle ja osaltaan vaikutti vanhan sosiaalisen ilmapiirin murtumiseen – ovet oli lukittava ja ihmiset eristäytyivät ja ”kaikki yhtä perhettä” –ajatus hävisi.⁴³²

7.2. Ammatti-identiteetti verkoston ytimenä

Seppäverkosto oli jo monilta osin purkautumassa tai vähintään suurten muutosten kourissa Strömforsissa, mutta näiden samojen siteiden osalta Ramnäsissa vielä osin huomattavan ehjä, vaikka kenties sulautumassa muuhun ruukkiyhteisöön laajemmaksi, mutta vähemmän erityiseksi verkostoksi. Kuitenkin juuri Strömforsissa aineellisen elintason indikaattorit osoittivat seppien erityisaseman säilyneen ja Ramnäsissa taas kadonneen. Niinpä erot seppäverkostojen kohtalossa näyttävät kaipaavan toisenlaista selitystä kuin mitä pelkkä seppäyhteisöjen hajoaminen sisältäpäin voi tarjota. Strömforsista seppäsukujen erityisasemalle ja niiden piirissä nähtävälle jatkuvuudelle voi olla jokin muu tekijä, jonka muuttuminen Ramnäsissa taas johtaa erityisaseman katoamiseen ja jatkuvuuden katkeamiseen. Edellä käsitellyt ulkoiset paineet ovat varmasti yksi syy, mutta eivät todennäköisesti ilman toista ratkaisevaa tekijää olisi vaikuttaneet niin dramaattisesti kuin miltä seppäyhteisön ja valssaamonväen sulautuminen yhteen näyttää. Tätä tekijää lähdetään seuraavassa etsimään ulkoiseen arvostukseen, muista erottumiseen ja sepistä itsestään löytyvään itsetietoisuuteen perustuvan ammatti-identiteetin käsitteen kautta, jota voi pitää osana seppien erityistä, työn ympärille tiukasti kiertynyttä kulttuuripääomaa. Tähän suuntaan ajaa tosiasia, että toisin kuin Strömforsissa, Ramnäsissa usea vanhojen, perinteisten seppäsukujen seppä hylkäsi tutkimusjaksolla ammattitaitonsa ja ammattinsa vielä pajojen toimiessa ja ryhtyi ruukin piirissä aivan toisiin töihin, muun muassa sairausvakuutusasiamieheksi tai huonekalunikkariksi⁴³³.

⁴³¹ ULMA 26380:1, s. 55, Karl August Normanin haastattelu 1966.

⁴³² ULMA 28855:1, s. 46, Signe ja John Rundbergin haastattelu 2.6.1969; ULMA 28855:1, s. 91, Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969; ULMA 28855:1, s. 111, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969; ULMA 28855:1, s. 181, Hanna, Sanna, Manne ja Helmer Rundbergin haastattelu 1.6.1969. Myös Strömforsiin saapui ulkopuolisia sotien jälkeen, mutta nuijaa suhtautumista tarkempaa tietoa ei ole saatavilla. RKA – RRA 4, s. 12–13, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998.

⁴³³ Strömforsissa ei tällaista tavattu ainakaan ruukissa pysyneiden seppien keskuudesta, poismuuttaneista ei ole tarpeeksi tietoa. Ramnäsista ruukin piirissä pysyneitä, sepänammatin hylänneitä seppiä löytyi aineistosta ainakin neljä: August Hedberg, Karl Emil Högberg, Karl Emil Norling ja etunimeltään tuntemattomaksi jäänyt seppämestari Ramén. ULMA 26380:1, s. 1, Karl Emil Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 47, Karl August Normanin haastattelu 1966;

Luonnollisesti ammatti-identiteetti rakentui arvostetun ja erityiseksi tekevän työn ympärille ja sen voimakkuuteen vaikutti jo aikaisemmin käsitelty työn keskeisyys seppäperheiden elämässä. Jo aikanaan kaikki puhuivat työstä ja vain työstä keskenään⁴³⁴. Tästä kertovat selvästi myös Ramnäsin haastattelujen luonne, vaikka tarkkoja kysymyksiä ei tässä yhteydessä olekaan saatavissa. Vaikka tuona aikana elämää saatettiin yleisemminkin jäsentää työn kautta, löytyi haastatteluista selviä eroja eri ammattiryhmien edustajien välillä. Ramnäsilaiset sepät ja erityisesti ammatillisesta itsekunnioituksestaan tunnettu sulattopajan väki, puhuivat haastatteluissa todella paljon nimenomaan työstään valssaamon väkeen verrattuna. Jossain määrin tämä näkyy myös Strömforsin vuoden 1968 perinneaastatteluissa, joita ei ole muiden haastattelujen tapaan tehty yksinomaan työn ja tekniikan näkökulmasta, mutta nämä perinneaastattelut ovat olleet sen verran lyhyitä, että liikaa painoa havainnolle ei voi antaa.⁴³⁵

Koska ammatti-identiteettiä ei synny ilman ammattia ja erityisosaamista, oli myös seppien henkinen pääoma sen keskiössä. Tätä vahvistavat lukuisat lausunnot hyvän sepän määritelmästä, joiden pääasiallinen sisältö oli, että hyvä seppä osasi takoa ja sai takomalla tahtomansa tuloksen.⁴³⁶ Tämä sai aikaan myös ammatti-identiteetin niin ikään edellyttämää arvostusta ulkopuolisissa, kun ”...oli niin, että väki katsoi ylöspäin erittäin taitavaa seppää.”⁴³⁷ Näin muutokset ammattitaidon vaatimuksissa ja supistunut nuoremman polven osaaminen ovat taatusti vaikuttaneet seppien ammatti-identiteettiin. Tähän viittaa, ettei Helge Wallström ja hänen seppäpolvensa enää kokenutkaan vanhempiensa polvea heikomman ammattitaitonsa tähden itseään muita ylempänä tai parempana työntekijänä. ”Puukenkäatelin” käsite oli osalle tuttu enää kirjoista ja sillä viitattiin aina menneisiin aikoihin⁴³⁸. Vastakohtana tälle Ramnäsisä vanhat kokoseppämestarit ja Strömforsissa pajan loppuun asti takoneet seppäsukujen edustajat kuuluivat edelleen korkean ammattitaidon haltioihin ja olivat tätä myöten myös ylpeää ja itsetietoista väkeä.⁴³⁹ Tutkimusjakson loppupuolen vanhan verkoston ulkopuolelta tulleilla ei puolestaan ammatti-identiteettiään muodostaessa välttämättä ollut kunnollista kosketusta vanhaan perinteeseen, jolloin

ULMA 28855:1, s. 72, August Normanin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 87, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969; ULMA 28855:1, s. 142, Emil Högbergin haastattelu 1969.

⁴³⁴ ULMA 28855:1, s. 96, Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969.

⁴³⁵ RKA – RRA 5, passim.; ULMA 26380:1, passim.; ULMA 28855:1, passim.

⁴³⁶ Esimerkiksi JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; ULMA 26380:2, kirje nro 6 tuntemattomalta sepältä B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille.

⁴³⁷ ”Men kanske var det så att folk såg upp till en mycket skicklig smed.” ULMA 28855:2, s. 23, Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 6.2.1969. Alleiviivaukset ovat kirjeessä, käytettävissä olleesta musta-valkokopiosta on mahdotonta sanoa, ovatko ne Wallströmin alkuperäinen painotus vaiko Bursellin myöhempi lisäys.

⁴³⁸ Esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 116, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969.

⁴³⁹ RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968; ULMA 26380:1, s. 16, Karl Emanuel Norlingin haastattelu; ULMA 26380:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 6 tuntemattomalta sepältä B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille; ULMA 28855:2, s. 23, Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 6.2.1969.

he taas jo harvinaisiksi käyvien metallinkäsittelytaitojen osaajina pitivät itseään erityisinä, varsinkin kun molemmissa ruukeissa taontaa kävi katsomassa vanhoista tuotantotavoista kiinnostuneita turisteja. Niinpä käsityöläisyys määritti myös heistä ainakin pisimpään pajassa takomaan ehtineiden ammatti-identiteettiä, jota kuvaa Lauri Klingbergin (aloitti pajalla vuonna 1934) sitaatti:

”On se yks hyvä konsti että kun jotakin tekee, niin se on niinkun omatekemää sitt se on alusta loppuun että siin on, sen työnilon tuntee”⁴⁴⁰

Heidän ammatti-identiteettinsä oli silti muissa suhteissa heikompi, eivätkä he pyrkineet erottumaan muusta aikansa ruukinväestä.⁴⁴¹

Juuri mainittu erottuminen muusta ruukin väestä eli kuuluminen erityiseen ryhmään oli toinen ammatti-identiteetin vaatimus. Tässä suhteessa erottavia tekijöitä olivat jo moneen kertaan mainitut taloudelliset erioikeudet ja erilliset asuinyhteisöt, joiden katoaminen Ramnäsissa varmasti heitti haasteensa ammatti-identiteetille. Saattaakin olla, etteivät **luvussa 7.1.2.** esitellyt paineet olisi vaikuttaneet niin selvästi seppäverkoston ja muiden suhteisiin, elleivät ne olisi samalla muovanneet ja häivyttäneet seppien erityisen vahvaa ammatti-identiteettiä. Sitä nakersi varmasti myös Strömforsista poissaolollaan loistanut teollistuminen, joka hävitti paljon perinteistä seppäverkoston ominaisuuksista sekä kulttuuriperimästä. Ensin teollistumisen merkinä purkautui perinteinen mestareihin ja renkeihin perustunut työn organisaatio, jonka vaikutus tiivistyy hyvin seuraavassa:

”Sepillä oli tapana tuntea itsensä muita paremmiksi, mutta se oli kuitenkin niinä vanhoina aikoina, kun heillä yhä oli renkejä.”⁴⁴²

Teollistumiseen myös liittynyt muutto valssaamon tiloihin taas poisti eron työpaikkojen välillä ja työtä tehtiin nyt selvästi osana samaa teollista prosessia, kun hiilikin saapui liukuhihnalla ahjoille. Samalla sen myötä katosi paljon työhön liittynyttä vivahteikasta perinnettä, joka muun muassa oli näkynyt taikauskona ja antanut kaikille vanhan sulattopajan ahjoista omat erityiset nimensä, kun valssaamossa ahjoilla oli pelkät numerot. Kettinkipajassa noita nimiä ei ollut koskaan

⁴⁴⁰ RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997.

⁴⁴¹ JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; ULMA 26380:2, kirje nro 7; ULMA 28855:1, s. 172, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969. Strömforsissa edes uudet sepät eivät kuitenkaan kokeneet ammatiaan pelkästään museotyöksi, vaan sotien jälkeen kysymys oli tuiki tarpeellisesta tarvekalujen korjauksesta ja valmistuksesta. JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006.

⁴⁴² ”Smederna brukade också känna sig ’förmär’än andra, men detta var nog förr i tiden, då de ännu hade drängar i tjänst.” ULMA 28855:1, s. 32, Märta Rundbergin haastattelu 20.4.1969.

ollutkaan, mikä taas saattaisi tässä yhteydessä tulkittuna selittää kettinkipajassa varhaisemmin syntynyttä ulkopuolisille avoimemman, tasa-arvoisemman ja vähemmissä määrin erityisen teollisuustyön tekemisen henkeä.⁴⁴³ Samaten muuttui myös sepät aikaisemmin erottanut työvaatetus vanhan pajan valkoisesta valssaamosta jo aiemmin tuttuun siniseen, joka oli toki nokisessa työympäristössä käytännöllisempi, muttei missään määrin perinteinen. Näin vain hanskojen puuttuminen jäi erottamaan seppiä ulkoasua muista työpaikalla. Kun vielä koko- ja puoliseppämestarien kadotessa katosi myös näiden erikoisoikeutena ollut sepänfrakin käyttäminen pyhäisin, erottautuminen omaksi ryhmäkseen muuttui varmasti yhä vaikeammaksi.⁴⁴⁴ Näin voisi ramnäsiläisten seppiä muihin käsityöammatteihin siirtymistä tulkita myös niin, ettei teollistuneissa pajoissa ollut enää mahdollista ylläpitää käsityöläisille perinteisesti vahvaa ammatti-identiteettiä toisin kuin Strömforsissa, missä työn sai tehdä käsin alusta loppuun, eikä työ muuttunut missään vaiheessa liukuhihnamaiseksi.⁴⁴⁵

Ammatti-identiteetin kolmas muodostava tekijä on ulkopuolinen arvostus, jonka merkkejä erilaisten sitaattien valossa on esitelty jo lukuisia kertoja aiemmin tässä työssä. Myös arvostus koki muutoksia tutkimusjaksolla, tällä kertaa molemmissa ruukeissa. Strömforsissa tosin jälleen tämä arvostus säilyi pidempään ja jäänteitä siitä säilyi aivan pajatoiminnan loppuun asti, vaikka Eero Forstén vuonna 1968 sanoikin:

”Ennen sepät olivat hyvässä arvossa, pidettiin vähän parempina. Nykyään ei enää, ei enää ylpeillä sillä.”⁴⁴⁶

Silti vielä aivan 1950-luvun kynnyksellä pajaan tilausta tekemään saapuivat esittämään asiansa teititellen, vaikka olisivat puhuneet kuinka nuorelle seppäsukujen ulkopuolelta tulleelle sällille ja teitittely sitten loppuikin hyvin nopeasti. Varsinaisista seppäsuvuista annetut lausumat ovat materiaalissa lisäksi kautta linjan kunnioittavia tai vähintään sepät eriarvoiseen – käytännössä parempaan – asemaan asettavia, joten muutos ei välttämättä ollut huomattavan suuri.⁴⁴⁷ Ramnäsin

⁴⁴³ ULMA 26380:1, s. 113, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:2, kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 9 Henning Jernbergiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 83, Anton Lundbergin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 141, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969.

⁴⁴⁴ ULMA 26380:1, s. 46, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 43, Signe ja John Rundbergin haastattelu 2.6.1969; ULMA 28855:1, s. 165, Ebba Hedbergin haastattelu 2.6.1969. Myös Strömforsista tunnetaan seppiä keskuudesta tapa käyttää frakkia, mutta tarkkaa ajoitusta tavan loppumiselle ei ole löydettävissä. RKA – RRA 5, Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968.

⁴⁴⁵ RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997. Käsityöläisten ammatti-identiteetistä katso esimerkiksi Rule 1989 ja Uotila 2007.

⁴⁴⁶ RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968.

⁴⁴⁷ JMA SH 1, Arne Seppälän haastattelu 13.9.2006. Seppäsukujen arvostuksesta esimerkiksi RKA – RRA 5, Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968; RKA – RRA 5, Johan Penttilän haastattelu 12.8.1968.

haastattelumateriaaleista valitettavasti löytyy vain vähän pajan ulkopuolisten henkilöiden haastatteluja, joten seppiä arvostusta on peilattava seppiä itsensä näkemyksen kautta. Tästä puolestaan löytyy huomattavan monia mainintoja, joissa erityisyyden ja arvostuksen kerrotaan kadonneen tarkemmin määrittelemättöminä ”myöhempinä aikoina” ja kaikki olivat tuolloin tasa-arvoisia. Tämä kertoo, ettei ulkopuolista arvostusta esiintynyt ainakaan niin huomattavissa määrin, että se olisi ruokkinut seppiä omia luuloja itsestään ja asemastaan. Tasapäistymisellä on varmasti tärkeä osansa, mutta osin kysymys on myös asenteiden yleisemmästä muuttumisesta. Jos joku piti tutkimusjakson loppupuolella itseään parempana, ei häntä enää kadepidittu, vaan pidettiin lähinnä kopeana ja ylimielisenä.⁴⁴⁸ Lähteiden tulkinnan vaikeuksista kertoo se, että toisaalta tämä on saattanut olla myös merkki, ettei homogenisoituneessa teollisuusyhteisössä ollut enää paremmuudelle sijaa. Vasta työn muuttuminen turistikohteeksi ja tätä seurannut työn monien historiallisten piirteiden palauttaminen, kuten valkeisiin työvaatteisiin palaaminen, sai jälleen jonkinlaisen erityisyyden tuntemuksen palaamaan, mutta menneiden aikojen ammatti-identiteetin vahvuusluokasta ei lähteiden valossa voida enää puhua.⁴⁴⁹

Yksittäinen, mutta merkittävä ero selittämään Ramnäsän ruukin seppiä ammatti-identiteetin katoamista saattaa löytyä hajanaisten seppiä hätäaputoista kertovien mainintojen kautta, joista Strömforsista ei ole tietoa. Ne kertovat, että 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ruukkia tai vähintään pajaa koettelivat useaan kertaan vakavat talousvaikeudet. Näiden seurauksena moni seppä lähti ruukista tyystin ja toisille järjestettiin hätäaputoita maataloudessa ja tietöillä, joskus jopa muun ruukinväen kustannuksella. Toisaalta nämä olivat kehnosta palkasta huolimatta taloudellinen helpotus. Samalla se oli myös vastenmielinen työnsarka, ainakin vielä tuolloin takoneelle vanhalle polvelle, jopa siinä määrin, että niiden jälkeen saattoi vakinainen työ valssaamossa tuntua houkuttelevalta ja johtaa lopulliseen siirtymiseen pajasta valssaamon puolelle. Mielenkiintoista on, ettei myöhempinä vuosina seppiä valssaamossa tehtyjen tilapäistöiden miellyttävyydestä puolestaan ole mainintoja, mikä voi olla oire heikentyneestä ammatti-identiteetistä.⁴⁵⁰

Talousvaikeudet ja hätäaputyöt myös muistuttivat kouriintuntuvasti, että status ja elintaso olivat hetkellistä, ehdollisia ja etteivät sepät omistaneet enää tuotantovälineitään⁴⁵¹, mikä saattoi jouduttaa proletarisoitumista. Lisäksi ne toisaalta saattoivat saada unohtamaan menneet

⁴⁴⁸ Esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 64, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 116, Anton Lundbergin haastattelu 21.4.1969.

⁴⁴⁹ ULMA 28855:1, s. 170–172, Lars Hillin haastattelu 1.6.1969.

⁴⁵⁰ ULMA 26380:1, s. 88, Axel Karlssonin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 110, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 149, Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 112, Anton Lundbergin haastattelu 21.4.1969; ULMA 28855:1, s. 128, August Fröbergin haastattelu 28.4.1968; ULMA 28855:1, s. 142, Emil Högbergin haastattelu 1969.

⁴⁵¹ Vertaa Florén 1991, s. 65, 100–101.

hyvät hetket ja aseman. Talouden tasaisuutta onkin pidetty työläisaristokratian muodostumisen ehtona erityisesti käsityöläisten piirissä, mikä tässä voidaan tulkita myös ammatti-identiteetin ylläpitämiseen tarvittavaksi ehdoksi.⁴⁵² Strömforsissa taas pidettiin varmana, etteivät sepät alistuisi työskentelemään sahalla, kun olivat hienompaa ja arvostettua ammattikuntaa.⁴⁵³ Tämä liittyi vain pajassa työskenteleviin seppiin, sillä osa heidän jälkikasvustaan kyllä sahalla työskenteli⁴⁵⁴, mikä kertoisi entisestään nimenomaan ammatissa syntyneen identiteetin voimasta. Nimenomaan tämä tekijä erottaa Ramnäsin ja Strömforsin ruukkeja entisestään, kun vaikeiden aikojen vaikutuksesta pajaan ei ole mitään mainintoja, ja auttaa selittämään eroja ammatti-identiteetin voimakkuudessa ja seppäverkoston kestävyudessa.

7.3. Sosiaalinen pääoma seppiä verkostossa

Kuten **luvussa 3.2** käy ilmi, verkostot ovat tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoisen sosiaalisen pääoman ominta aluetta. Niiden varassa sosiaalinen pääoma kertyy ja niissä sitä voidaan kuluttaa samalla kun nuo verkostot ja niissä oleva sosiaalinen pääoma mahdollistavat muiden pääomien käyttämisen, joiden esiintymistä tuon verkoston piirissä on jo edellä useaan otteeseen tarkasteltu. Niinpä on mielenkiintoista tutkia tässä yhteydessä tarkemmin nimenomaan sosiaalista pääomaa – erityisesti Bursellin huomiotta jättämistä maineen ja luottamuksen näkökulmista – ja sen mahdollistamia niin sosiaalisen kuin muidenkin pääomanlajien siirtoja seppiä ja heidän perheidensä muodostamassa verkostossa, huomioiden verkoston kokemat, edellä **luvussa 7.1.** esitellyt muutokset.

7.3.1. Luottamukseen ja maineeseen perustuneet suhteet työnantajaan

Kun työnantaja tutkimusjaksoa edeltäneinä vuosina keskittyi vain valvomaan itse seppiä, eikä kyennyt puuttumaan todella heidän työhönsä, oli vanhastaan molemminpuolinen luottamus sekä maine seppiä eli vanhana aikana ammattikunnan ja työnantajien suhteessa avainroolissa. Tämä

⁴⁵² Katso Rule 1989, s. 115–117.

⁴⁵³ RKA – RRA 4, Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998. Ainoa esimerkki ylimääräisen tienestin hakemisesta on, kun Väinö Forstén kävi auttamassa poikaansa Timoa sahalla pulikoiden pinoamisessa ylimääräisen rahan ansaitsemiseksi. Väinö teki tämän kuitenkin sepäntöiden ohessa, joten varsinaisista korviketoista ei ollut kysymys. ELKA 207:5, Förteckning över arbetarens medellöner & naturaförmåner vid Strömfors bruk den 8 april 1937; RKA – RRA 2, Timo Forsténin haastattelu.

⁴⁵⁴ Esimerkkinä käy Jussi Forsbergin veli Thure (s. 1901). RKA III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1938.

lähti jo liikkeelle palkkauksesta, jossa on nähty rakenteeltaan yksinkertaisten yritysten käyttäneen sosiaalisia – siis luottamukseen ja sen synnyttämään maineeseen perustuvia – suhteita työvoiman rekrytoinnissa etenkin erityisosaamista vaatineisiin ammatteihin. Tässä on ollut avainasemassa myös yrityksen luonne, joka ruukeissa personoitui vanhastaan patruunaan ja joka ratkaisi, oliko henkilökohtaisia suhteita eli sosiaalista pääomaa mahdollista käyttää palkkausprosessissa.⁴⁵⁵ Mahdollisuus käyttää luottamustaan ja mainettaan tässä suhteessa saattoi erottaa sepät muusta ruukinväestä ja on mielenkiintoista luoda katsaus, mitä tässä suhteessa tapahtuu Strömforsissa ja Ramnäsissa tutkimusjaksolla.

Strömforsin tilanne tässä suhteessa näyttäytyy sangen yksinkertaisessa valossa, kun ulkopuolisia tulijoita oli tutkimusjaksolla vain vähän. Näin rekrytointi pajaan tapahtui ennen 1940-luvun vaihdetta täysin seppien ehdoilla, kun he nauttivat työnantajan luottamusta, jolla saivat itse valita sällinsä ja siten seuraajansa. Vasta seppäpulan iskettyä yhtiön kasööri puuttui tilanteeseen ja otti palkkauksen hoitaakseen, mutta tuolloin täytyy muistaa, että kasööri itse oli sukulaissuhtein kiinni seppäverkostossa ollessaan seppä Karl Magnus Blomqvistin vävy. Vielä kasöörin johtaman palkkauksen aikana käytössä oli jossain määrin vielä henkilökohtaisiin suhteisiin perustuva palkkaus, sillä Sauli Ek kertoi päässeensä pajalle töihin siellä aikanaan hetken työskennelleen isänsä pyynnöstä, joka taas oli hyvissä väleissä kasöörin kanssa. Erkki Markkasen tapaus on epäselvempi, mutta enteilee myös vanhaan seppäverkostoon luottamista. Markkanen ei itse tiennyt erityistä syytä pajaan pääsemiselleen, mutta hän saapui pyytämään töitä pajasta yhtä aikaa Ahti Rikbergin kanssa, joka puolestaan oli vanhaa Forsténin seppäsukua ja näin varmasti vahvoilla tilanteessa. Vanhat sepät säilyttivät arvovaltaansa palkkauskysymyksissä myös aivan loppuun asti. Kun Jussi Forsbergin sälliksi päässyt Ahti Rikberg yritettiin siirtää tehtaalle autonkuljettajaksi, onnistui Forsberg estämään tämän vastoin sekä Rikbergin että yhtiön tahtoa uhkaamalla lähteä itse pajasta, jos Rikberg lähtisi. Hyvitykseksi Rikbergille Forsberg onnistui hankkimaan sällilleen vielä paremman palkan.⁴⁵⁶

Ramnäsien seppäverkosto eli muuttoliikkeen mukana voimakkaammin ja paljastaa näin selkeästi maineen ja luottamuksen sekä niitä vaalineen verkoston merkityksen. Vaikka yhteisö oli liikkuva, liikkui myös sen jäsenten maine useilla tavoilla ja vaikutti rekrytointiin suuresti. Niin vuorikonttorin tarkastajat kuin muutkin sepät saattoivat suositella hyviksi havaitsemiaan seppiä muissa ruukeissa ja myös *hopslagaret* kiersivät muita ruukkeja tutustumassa sikäläisiin seppiin, joita sitten pyydettiin palvelukseen. Samaten omassa ruukissa joskus käyneitä taitavia seppiä

⁴⁵⁵ Flap & Boxman 2001, s. 175–179; Marsden 2001, s. 106–111, 118–119.

⁴⁵⁶ BBA M 2, Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994; JMA SH 1, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 1, Erkki Markkasen haastattelu 27.11.1997; RKA – RRA 1, Sauli Ekin haastattelu 26.11.1997.

houkuteltiin kirjein takaisin työvoimapulan uhatessa.⁴⁵⁷ Tämä osoittaa, että nimenomaan seppäverkostoon oli helppo luottaa ja sen tähden maine saattoi säilyä seppäverkoston omassa keskuudessa hyvin pitkään. Tässä suhteessa seppäverkoston sosiaalinen pääoma on myös kaikkein selvimmin nähtävissä myös itse rautaruukkien johdon sosiaalisena pääomana, jonka avulla varmistettiin ammattitaitoisen työvoiman saaminen pajoihin⁴⁵⁸, minkä tähden seppäverkostoa saattoi olla järkevää ylläpitää huomattavan myöhään. Mielenkiintoista kuitenkin on, ettei ainakaan Ramnäsin ylimmässä johdossa menetelty näin, sillä seppien perinteiset ruukinpatruunalta saadut tunnustukset – parempi pitopöytä juhannuksena tai sosiaalista asemaa parantanut palkkio erityisestä taitavuudesta – hävisivät teollisuusjohtajien aikana.⁴⁵⁹ Tämä kertoo hyvin aiemmin kuvattujen muutosten kanssa, kuinka suuri rooli patruunoilla, isännöitsijöillä ja tehtaanjohtajilla oli, vaikkeivät he suoraan pajatoimintaan vaikuttaneetkaan ja samaten siitä, ettei sosiaalisella pääomalla ollut enää monimutkaistuneessa yritysorganisaatiossa samanlaista sijaa ja merkitystä.

Seppäverkostoa hyödyttäneestä luottamuksesta ja maineesta kertoi nimenomaan vapaus, josta sepät työssään nauttivat ja arvostivat aina Strömforsin uusinta seppäpolvea myöten työnsä parhaaksi puoleksi. Tutkimusjakson alusta tietoa työnantajan asettamista esimiehistä Strömforsin pajoissa ei ole. Myöhemmin Strömforsissa kuvioissa oli mukana kasööri, joka hänkään ei puuttunut varsinaiseen työntekoon, vaan jakoi vain tilaukset sepille. Pajan loppuvuosina toisen maailmansodan jälkeen yritettiin esimieheksi tuoda ammattitaidoton laivan entinen konemies, joka epäonnistui seppien kunnioituksen hankkimisessa⁴⁶⁰, eikä näin päässyt muiden esimiesten tapaan tasavertaiseksi seppien kanssa. Näin strömforsilaiset sepät jatkoivat perinteiden mukaisesti hyvin vapaata takomistaan, jossa pitkään jopa työajat olivat urakkapalkan takia joustavat. Kellokortti ja tiukempi kontrolli tulivat vasta tehtaalte siirtyneiden osaksi, eivätkä kaikki pajan vapautteen tottuneista sitä kestäneetkään.⁴⁶¹

Tilanne Ramnäsisä on jälleen toinen. Tutkimusjakson alussa ainoa todella seppien työntekoon vaikuttanut esimies oli seppien itsensä keskuudesta valittu ja seppien arvostama

⁴⁵⁷ ULMA 26380:1, s. 205, Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966; ULMA 26380:2, kirje nro 2 Fridolf Sundkvistilta B. Bursellille; ULMA 26380:2, kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille; ULMA 28855:1, s. 27, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969.

⁴⁵⁸ Vertaa Erickson 2001, passim.

⁴⁵⁹ ULMA 26380:1, s. 141, Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 95, Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969; ULMA 28855:2, s. 16, kirje August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968. Vanhan ja uuden ajan johtajista ja heidän johtamistavoistaan enemmän katso Karonen 2004.

⁴⁶⁰ Ellei esimies onnistunut pääsemään edes jollain tavalla tasavertaiseksi osaksi ulospäin suljettua seppäyhteisöä, ei luottamuksen syntyminen esimiehen ja seppien välille ollut välttämättä mahdollista ja tällöin käytännön vaikutus työhön jäi helposti olemattomaksi. Luottamuksesta suljetuissa verkostoissa vertaa Burt 2001, s. 37. Seppien suhtautumisesta konemestari Ryysyyn, katso esimerkiksi RKA – RRA 2, s. 18, Lauri Klingbergin haastattelu.

⁴⁶¹ RKA – RRA 1, Sauli Ekin haastattelu 26.11.1997; RKA – RRA 2, Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997; RKA – RRA 5, Gunnar Toivosen haastattelu 1968. Vapauden arvostuksesta Ramnäsisä katso esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 19, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.3.1969.

seppämestari. Hänen yllään olivat vielä isäntä ja patruuna, joista jopa jälkimmäinen vieraili silloin tällöin pajalla. Teollistuminen korvasi nämä patriarkaalisen johtamistavan esimiehet ja heidän tilalleen tulivat kellokorttijärjestelmän saattelmana tehdastyöstä tutut työmestari ja insinööri sekä myöhemmin vielä valssimestari, joten vanha kontakti korkeimpaan tehtaanjohtoon katkesi. Nämä kaikki uudet esimiehet valvoivat työtä, jolloin työn organisaatio muuttui tässäkin suhteessa selvästi teollisemmaksi. Paljon oli silti vielä kiinni henkilöistä ja heidän luonteenlaadusta, kun ensimmäinen työmestari koki itsensä liian hienoksi seurustellakseen muiden työntekijöiden kanssa ja 1940-luvulla työmestari Carlsson taas antoi seppiä työskennellä, miten lystäsivät. Yleinen linja oli kaikkineen kuitenkin yksittäisten henkilöiden luonteen merkitys pois luettuna selvästi kohti tiukentuvaa kontrollia. Kun vielä *hopslagaren* toimenkuva esiteltiin nimenomaan laatua ja työtä valvovana aiemmin itsenäisessä työnteossa mahdollisen ja tapahtuneen huijaamisen estämiseksi⁴⁶², näyttää siltä, ettei luottamus seppiä ja työnantajan välillä enää tuolloin kunnolla toiminut, vaikka muualta saatuun todistukseen sepän maineesta vielä loppuun asti työvoimaa rekrytoitaessa uskottiin.⁴⁶³

Ramnäsien seppiä verkosto näyttäisi kärsineen vakavan iskun, kun sen sosiaalisen pääoman ehkä tärkein perusosa oli hävinnyt, mille työssä luistamisen lisäksi löytyi kyllä myös muita syitä ja oireita. Ensinnä oli jo todettu ammattitaidon heikkeneminen, jolloin työntekijöihin ei välttämättä voinut enää luottaa entiseen malliin ja vähintään heidän maineensa kärsi. Ramnäsissa sepät osallistuivat aktiivisesti työväenliikkeeseen ja sen mukana Ramnäsissa usein olojen ajamiseen käytettyyn lakkoiluun. Sepät myös lakkoilivat etujensa puolesta ilman ammattiyhdistysliikettäkin, minkä tähden työnantajan on todennäköisesti ollut vaikeampi luottaa enää seppiin ruukin tuotannon tukipilareina. Vastavuoroisesti taas työnantaja ei kyennyt enää takaamaan työn ja sen myötä elintason jatkuvuutta suhdannevaihteluiden kiihtyessä, kuten aiemmin esiteltyt maininnat hätäaputoista kertovat.⁴⁶⁴

Kontrasti Strömforsin on jälleen vahva. Esimiehet saattoivat tarjota jatkuvan ja varman työn, josta kuvaava on sitaatti: ”Eevan leipä on kapia, mutta se on niin sitkeä, tarkoitti sit et työ oli

⁴⁶² ”Syyt *hopslagareiden* tulolle olivat a) seppämestari oli pajassa vain päiväsaikaan ja öisin voitaisiin – ja näin tehtiin – huijata huonolaatuisella raudalla, b)...” ”Orsakerna till att hopslagare tillkom var a) smidesmästaren var i smedjan endast dagtid och på nätterna kunde – och gjorde – fuskas med icke fullgott järn, b)...” ULMA 28855:1, s. 16, Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.3.1969. Tämä myös kertoo, ettei samanlaista ammatti-identiteetille tärkeää virheettömän työn tekemisen mentaliteettia enää ollut Ramnäsissa.

⁴⁶³ ULMA 26380:1, s. 48–49, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 116, Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 180, Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966.

⁴⁶⁴ Seppiä ja valssaamonväen käsitykset lakkoilun tiheydestä vaihtelevat, mutta sepätkin myöntävät silti lakkoja olleen. Katso esimerkiksi ULMA 28855:1, s. 107, Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969; ULMA 28855:1, s. 82, 112, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969. Katso myös Bursell 1974, s. 206–207; Haapala 1989, s. 111.

niin varmaa.”⁴⁶⁵ Vastineeksi luottamus pelasi myös toiseen suuntaan. Vanhaan malliin patriarkaalisesti johdetussa ruukissa ei lakkoiltu normaalioloissa lainkaan ja pajaväen luottamusta esimiehissä herättävä uskollisuus meni vielä tätäkin pidemmälle. Kun vuoden 1918 sisällissodassa sahan väki sahan sulkeuduttua lähti punakaartiin, jatkoivat sepät rauhallisina töitään pajassa. Työnantajan luottamus seppiin säilyi ilmeisesti vahvana, mutta punakaartiin lähteneitä rankaistiin ankarasti näiden vielä päästyä vankileireiltä, jonne moni oli menehtynyt. Heidän karjansa takavarikoitiin ja suurin osa häädettiin Strömforsista kokonaan ja heistä palaamaan halukkaat saivat tehdä niin vähitellen vasta parinkymmenen vuoden aikana.⁴⁶⁶ Strömforsissa tilanteeseen vaikuttivat taatusti myös vanhan seppäyhteisön hyvät välit työnjohtoon, kun kasööri tosiaan oli vanhan seppä Blomqvistin vävy. Tämän lisäksi Strömforsissa sepät kokivat itsensä tasa-arvoisiksi työnjohton kanssa, mitä on vaikea kuvitella tilanteessa, jossa vallitsisi luottamuspula puolin tai toisin.⁴⁶⁷

Mikäli ruukkien välillä todella oli tällainen ero luottamuksen suhteen, saattoi tässä yhteydessä näkyä Ramnäsissa myös sosiaalisen pääoman negatiivinen aspekti, kun kahdenväliselle luottamukselle oli pantu todella suuri paino seppäverkoston aseman ylläpitäjänä. Jos seppäverkosto oli keskittynyt tuon keskinäisen luottamuksen ja toisaalta yhteisön ja patruunan välisen luottamuksen ympärille taatessaan erityisasemaansa, osoittautui tähän tehtyjen sijoitusten tuotto olemattomaksi, kun työn ja yrityksen organisaatio muuttuivat ja henkilökohtaisten siteiden merkitys väheni. Strömforsissa vanhan patriarkaalisen johtamistavan säilyessä tuota luottamusta ja mainetta pystyttiin vielä käyttämään, eivätkä sijoitukset siihen osoittautuneet ainakaan pajan toiminta-aikana negatiivisiksi.

7.3.2. Luottamustoimet ja yhdistystoiminta

Sosiaalisen pääoman sekä siihen liittyvän maineen ja luottamuksen suhteista muuhun ympäröivään yhteisöön on vaikeampi löytää henkilökohtaisten suhteiden tasolta suoria todisteita – ainakin tämän tutkimuksen lähdemateriaalilla. Niinpä sitä on lähdeittävä tarkastelemaan erilaisten lähteissä mainittujen, koko ruukkiyhteisöä koskettaneiden instituutioiden eli luottamustoimien ja yhdistystoiminnan kautta. Tällöin tarkastelun kohteeksi nousee seppien osuus kunnallisissa tai yhtiöiden omissa luottamustoimissa sekä osuus paikallisissa yhdistyksissä, joita olivat pääasiassa

⁴⁶⁵ RKA – RRA 4, s 10, Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998. Eevalla viitataan tässä todennäköisesti ruukin omistaneen Antti Ahlströmin puolisoon Eva Ahlströmiin, joka oli aikanaan mukana säätiössä, jonka tuotosta jaettiin avustuksia vanhoille ja työkyvyttömille Strömforsin ruukin työntekijöille. Katso enemmän Sirén 1971, s. 95.

⁴⁶⁶ BBA P 5, Fanny Klingbergin haastattelu; JMA Tiivistelmä keskustelusta Börje Broaksen kanssa 13.2.2006; RKA – RRA 6, ” Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän vuosisadan alussa”.

⁴⁶⁷ RKA – RRA 5, Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968.

osin ammattikunnan roolia perineet työväenyhdistykset ja ammattiyhdistysliike⁴⁶⁸ sekä jossain määrin myös urheiluseurat sekä Ramnäsissa herätysliikkeet.

Sepillä oli molemmissa ruukeissa vanhastaan perinne luottamustehtävissä, kuten avustussäätiöissä toimimisesta ja ammattikunnan tähden kokemusta myös eräänlaisessa etujärjestössä toimimisesta. Ramnäsissa tämä seppien oman raharasian, kokousten, lausuntojen ja päätösten olemassaolo oli jopa eräänlainen arvo sinänsä ja nosti joidenkin seppien mielestä sepät muita paremmiksi.⁴⁶⁹ Vaikka he näin pyrkivät erottumaan Bursellin proletariaatiksi kutsumasta valssaamon väestä, on erittäin mielenkiintoista puuttua aiheeseen myös siltä kannalta, että perinteisessä englantilaisessa keskustelussa ammattiyhdistys- ja etujärjestötoiminnan etunenässä katsottiin olleen nimenomaan taitavien käsityöläisten. Mikäli tilanne oli näin Ramnäsissakin, kertoisi se, kuinka sepät itse asiassa proletarisoituivat ja kokivat itsensä osaksi muuta työväkeä.⁴⁷⁰ Samalla se paljastaa Bursellin monografian suurimman heikkouden, eli juuri suurten muutosten kynnykselle pysähtyneen aikarajauksen, jonka ylittämiseen Bursellin materiaali oli kyllä riittänyt. Se näyttää myös seppien erityisyyden lähtökohdan, joka säilyy liian vahvana läpi tutkimuksen, eikä jätä tarpeeksi tilaa dynamiikalle, jonka olemassaolon Bursell kuitenkin tunnustaa⁴⁷¹.

Ramnäsissa ammattiyhdistys perustettiin vuonna 1907 omistajanvaihdoksen yhteydessä ja jo tuolloin erityisesti nuoret sepät olivat mukana aktiivisina toimijoina, vaikka osa jättäytyi yhdistyksen ulkopuolelle. Nämä taas saattoivat toimia rikkureina lakkojen aikana ja näin muistuttavat hyvin, ettei muutos ollut täysin kitkaton ja äkillinen. Itse asiassa näin nuorempi, haastateltu polvi erottuu vielä selvemmin työväkeen itsensä samaistaneena ryhmänä kuin vanhat yhdistyksen ulkopuolelle jättäytyneet sepät. Alkuun erityisesti sulattosepät kunnostautuivat ammattiyhdistyksen johtohahmoina, mutta tekivät sitten tilaa kettinkisepille, joita myöhemminä aikoina pidettiin *Järn och Metal* -yhdistyksen puheenjohtajuutta monopolisoineena ryhmänä. Tuolloin sulattosepät taas alkavat esiintyä vaikuttajina lähinnä uskonnollisissa yhdistyksissä, joissa kettinkisepät taas eivät olleet juurikaan edustettuina. Lisäksi kettinkisepistä ainakin Karl Emanuel Norling ryhtyi kunnallisiin luottamustehtäviin.⁴⁷² Ammattiyhdistyksen yhteydessä edunvalvontatehtävien lisäksi työväentalo oli tärkeä vapaa-ajan toiminnan keskus ja siksi on tärkeä huomata myös seppien olleen siellä mukana. Muista toimintamuodoista tärkeimmän, eli

⁴⁶⁸ Katso myös Alapuro & Stenius 1987, s. 33–37.

⁴⁶⁹ Sirén 1971, s. 95–96; ULMA 26380:1, s. 46, Karl August Normanin haastattelu 1966.

⁴⁷⁰ Bursell 1974, s. 226; Rule 2001, passim; Thompson 1968, passim.

⁴⁷¹ Bursell 1974, s. 252.

⁴⁷² Bursell 1974, s. 206; ULMA 26380:1, s. 1, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 26380:1, s. 64, Karl August Normanin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 112, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969; ULMA 28855:1, s. 138, Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969; ULMA 28855:1, s. 158, Ebba Hedbergin haastattelu 2.6.1969.

urheiluseurojen toimijoista ei valitettavasti tutkimuksen lähteissä ole tietoa, vaikka haastattelut muuten osoittavat niiden olleen keskeinen vapaa-ajanviettoon liittynyt instituutio⁴⁷³.

Ei enää niin yllättävästi oli tilanne Strömforsissa jälleen toinen. Siellä varsinainen ammattiyhdistys saapui vasta aivan 1940-luvun lopulla uuden muovitehtaan myötä ja tällöin kysymys oli kemianteollisuuden liitosta, ei enää metallityöväen liitosta, mutta pajan väki liittyi silti kemianteollisuuden liittoon kokonaisuudessaan. Ensisijaiseksi huomion kohteeksi nousee kuitenkin jo vuosisadan vaihteessa alkunsa saanut työväenyhdistys, joka kokosi koko ruukkiväen suojiinsa. Kenties kysymys on haastattelujen rakenteesta, mutta yhdessäkään ei puhuta koko yhdistyksestä, vaikka työväentalo tärkeä kokoontumispaikka olikin. Aarne Seppälä osasi kysyttäessä kertoa, että pajan väki oli kyllä toiminnassa mukana, mutta enemmän taustavaikuttajina. Mitä tällä sitten käytännössä tarkoitettiin, jäi todella epäselväksi, mutta ainakaan yhdistyksen luottamustehtävissä seppiä ei ollut. Sama koski kunnallisia luottamustehtäviä, joissa oli selvästi enemmän sahalaisia kuin pajan väkeä ja joihin tapana oli valita pätevin mies, ei ammattitaitoinen ja tunnettu seppi.⁴⁷⁴

Strömforsissa sepät siis pitivät työnantajaltaan ansaitsemansa luottamuksen vain työnantajan ja seppiäverkoston välisenä, eikä tuo nautittu luottamus ulottunut koko yhteisön kattavaksi, vaan nautittu arvostus johtui eri syistä. Samalla se kertoo yhteisöjen pysymisestä erillisinä ja seppien aiemmin mainitun ammatti-identiteetin selkeämmästä säilymisestä. Ramnäsissa taas sepät olivat selkeämmin myös osa muuta ruukkityhteisöä ja ilmeisesti samaistuivat paljon selkeämmin yleisesti työväkeen ja sen asioiden ajaminen koettiin tärkeäksi. Tämän merkitys ammatti-identiteetille on täytynyt olla heikentävä, vaikka se samalla on avannut kenties väyliä seppille päästä selvästi, vaikka vain vähitellen, kuolevasta ammatista osaksi laajempaa ja homogenisoituvaa työläisyhteisöä.

Tilannetta voidaan tulkita sosiaalisen pääoman teorian valossa vielä myös toisin vahvistamaan **luvun 7.3.1.** sanomaa, kun monet vapaaehtoisista organisaatioista ja verkostoista on nähty perustuvan itse asiassa epäluottamukselle ja erottautumiselle, joka skandinaavisessa laajan keskinäisen luottamuksen tilanteessa on kiinnostava tarkastelukohde⁴⁷⁵. Ammattiyhdistystoiminta perustui selvästi epäluottamukselle työnantajaa kohtaan ja kertoo jo todetun eron ruukkien välillä: siinä missä Strömforsissa luottamus työnantajaan toimi puolin ja toisin, ei tätä Ramnäsissa enää ollut, mutta siellä toisaalta eron tekeminen ruukkilaisten välillä lakkasi. Näin luottamus, jota sepät Ramnäsissa käyttivät muuttui seppiäyhteisön ja työnantajan välisestä taloudellisesta luottamuksesta ruukin työntekijöiden väliseksi normatiiviseksi luottamukseksi. Samaten tämä kertoo, kuinka

⁴⁷³ JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; ULMA 28855:1, s. 45, Signe ja John Rundbergin haastattelu 2.6.1969; ULMA 28855:1, s. 80–81, Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969.

⁴⁷⁴ JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006.

⁴⁷⁵ Kumlin & Rothstein 2005, s. 346.

keskinäistä luottamusta lisäävä hyvinvointivaltio on Ruotsissa lyönyt itsensä läpi selvästi aikaisemmin kuin Suomessa⁴⁷⁶ ja tarjoaa mielenkiintoisen ikkunan tarkastella Rothsteinin ja Kumlinin teoriaa aiheesta käytännössä.⁴⁷⁷

Osa muutoksista ruukkiyhteisön sisäisissä luottamussuhteissa on tapahtunut hyvin varhain, joten kaikkea siitä ei välttämättä voida laittaa hyvinvointivaltion rakentamisen piiriin. Kuvaan astuu jälleen sääty-yhteiskunta, sen hajoaminen sekä siirtyminen luokkayhteiskuntaan. Ramnäsissa seppien itsetietoisuus saattoi muuttua laajemman työntekijöiden piirin käsittäneeksi luokkatietoisuudeksi ja uudenlaiseksi identiteetiksi.⁴⁷⁸ Samalla seppien ryhmän sisäinen vaihtelu oli edellä kuvattujen monipolvisen kehityskulun seurauksena pienempi kuin luokkien välinen vaihtelu – sepät ja työläiset kuuluivat tilastollisen luokkakriteerin valossa samaan luokkaan. Strömforsissa tätä ei taas tapahtunut. Koko luokka-ajattelu kehitettiin kuvaamaan porvarillisen yhteiskunnan eroa sääty-yhteiskuntaan⁴⁷⁹, mikä tässä yhteydessä kääntyy mahdollisesti kuvaamaan, kuinka Ruotsissa oli jo paikallisyhteisötasolla siirrytty porvarilliseen yhteiskuntaan. Strömforsissa alun perin sääty-yhteiskunnan säädöksille vieras ruukkiyhteisö piti puolestaan yllä vuosisatoja vanhaa sääty-yhteiskunnan erottelun mentaliteettia, vaikka itse säädökset oli purettu jo paljon aiemmin.

7.3.3. Pääomien siirto verkoston sisällä

Edellä esitelty kehitys alleviivaa mielenkiintoisen eron sosiaalisen pääoman kannalta kahden ruukin välillä. Näistä Ramnäs sopii selvästi paremmin Jane Franklinin näkemykseen, jossa yhteiskunta on nähty vertikaalisten verkostojen limittäin asettuessa syntyvänä kokonaisuutena, joka toimii vastapainona vertikaaliselle luokkien yhteiskunnalle⁴⁸⁰. Näin Ramnäsissa sosiaalinen pääomakentties levittäytyy yhteisöön laajemmin ja hyödyttää koko yhteisöä, vaikka seppien erityisasema siinä murenee. Strömforsissa tilanne oli taas tyystin toinen ja sosiaalinen pääoma toimi vertikaalisesti yhteisössä asettuneiden luokkien erojen ylläpitäjänä, eikä ulottanut suurissa määrin yhteisöjen välille. Kuva ei ole kuitenkaan tässä suhteessa täydellinen, ennen kuin tarkastelu on ulotettu koskemaan myös usein nimenomaan sosiaalisen pääoman varassa tapahtuneita pääomien siirtoja⁴⁸¹ seppöverkoston sisällä. Kysymys on siis, missä määrin tuo verkosto kykeni pitämään

⁴⁷⁶ Keskus–periferia –leviämismallin mukaisesti molemmat ruukit olivat käytännössä yhtä kaukana valtakunnan keskuksesta, siis pääkaupungista ja yhtä kaukana lähimmistä suuremmista kaupungeista.

⁴⁷⁷ Kumlin & Rothstein 2005, s. 360–362.

⁴⁷⁸ Kollektiivisen toiminnan panoksesta identiteetin luomiseen katso esimerkiksi Haapala 1989, s. 113–114.

⁴⁷⁹ Haapala 1989, s. 96–97.

⁴⁸⁰ Franklin 2004, s. 3.

⁴⁸¹ Tässä yhteydessä näen sosiaalisiksi pääomaksi myös siirtojen ja niiden mahdollistaneen verkoston olemassaolon.

pääomansa omassa piirissään ja jatkamaan erottautumistaan muista. Tämä on seppäyhteisön muodostaneiden perheiden erityisaseman kannalta erittäin tärkeä kysymys, sillä juuri tällainen verkostojen sulkeminen ja luottamuksen rajoittaminen perheen ja sukulaisten piiriin on ollut erityisen merkittävä sosiaalisen pääoman lähde perheille⁴⁸².

Sepät eivät missään vaiheessa tutkimusjaksolla omistaneet tuotantovälineitään, eivätkä itse asiassa paljokaan muutakaan kiinteää omaisuutta, kun heidän parempi elintonsa oli tulosta työn mukana seuranneista luontaiseduista ja paremmasta rahapalkasta, kuten **luvussa 5.** kävi ilmi. Näin yleensä perunkirjojen ja testamenttien kautta perinteisesti siirrettäväksi miellettyä fyysistä pääomaa ei todennäköisesti ollut paljokaan siirrettäväksi leskille tai lapsille⁴⁸³, vaikka tavallista työläistä enemmän irtaimistoa kyllä oli ainakin tutkimusjakson alkupuolella⁴⁸⁴. Kuoleman myötä leski tuli vain oikeutetuksi pieneen avustukseen ruukkien säätioistä, mikä toisaalta Strömforsissa mahdollisti lesken pysymisen omana kotitaloutenaan, mikä ei kaikille leskille ollut suinkaan mahdollista. Lisäksi osa erityisestä statuksesta jäi, kun he kuolemaansa asti pysyivät rippi- ja verokirjoissa sepänleskinä (ruots. *smedenka*) ja heidän poikansa ammatinvalintaan asti sepänpoikina (ruots. *smedson*), vaikka tämän reaalista merkitystä on mahdotonta arvioida tämän tutkimuksen lähdepohjalla.⁴⁸⁵ Näin aivan erityinen painoarvo pääomien siirrossa tulee jo sepän eläessä siirretyille aineettomille pääomille – siis sosiaaliselle-, henkisel- ja kulttuuripääomalle – ja näiden yhteydessä niiden nimenomaan erityisasemaa ylläpitäneille osille: statukselle, ammattitaidolle, sosiaalisille kontakteille ja näistä rakentuneelle, yhä tärkeämmäksi tekijäksi tutkimuksen myötä osoittautuneelle ammatti-identiteetille.

Kun pääomia siirrettiin jälkipolville käytännössä siis lähinnä sepän itsensä elinaikana, nousee kulloinkin pääomia siirtänyt seppä itse merkittäväksi toimijaksi ja siten tarkastelun keskiöön, sillä vaikka koko seppäyhteisö oli etuoikeutettu, johtui se nimenomaan itse seppiä osuudesta pajatyöhön. Tähän suuntaan viittaavat myös ammatin periytymisestä ja koulutusjärjestelmästä, joka oli varmasti tärkein henkisen pääoman siirtämisen kanava, saadut tiedot aiemmissa luvuissa, joihin voi lisätä monen toistelemat sanat, ettei otetta työhön voinut saada ilman seppäverta⁴⁸⁶. Koulutukselle tärkeän perheenisän ja sepän yhdistelmän vahvasta merkityksestä näiden pääomien

⁴⁸² Tonkiss 2004, s. 21.

⁴⁸³ Perunkirjat eivät kuitenkaan ole kuuluneet tämän tutkimuksen lähdeaineistoon, joten arvio perustuu tässä yhteydessä muille lähteille. Perunkirjat tarjoavat tässä suhteessa hyvän lähdemateriaalin lisätutkimukselle.

⁴⁸⁴ Esimerkiksi ULMA 26380:2, kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille.

⁴⁸⁵ RSA, rippikirjat vuosilta 1848–1959; Sirén 1971, s. 95–96; ULMA 26380:1, s. 20, Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966; ULMA 28855:1, s. 67, August Normanin haastattelu 21.4.1969. Mainitunlaisesta käsityöstä peräisin olevasta, arvonimeksi koetusta nimestä kiinni pitämisestä ammatinharjoituksen päätyttyä katso myös Uotila 2007. Sepänlesket eivät tämän tutkimuksen materiaalissa menneet uudelleen naimisiin, mikä varhaisemmin oli ruukkien kontekstissa usein merkinnyt myös statuksen laskua. Lisäksi pärjääminen omana kotitaloutenaan osoittaa kehitystä Vilksen 1996, s. 73–77, kuvattuun tilanteeseen.

⁴⁸⁶ ULMA 26380:1, s. 145, Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966.

siirtämisessä kertoo, etteivät edes suvun muuten vahvat perinteet pajatyöstä riittäneet saattamaan **liitteessä 5** esiintyvää Johan Ernst Jäderbergiä sepäksi, kun pojan isä kuoli tämän ollessa kolmen vanha. Myös muita paikkaan sidottuja pääomia ei saatu tässä tapauksessa siirrettyä, kun Johan Ernst lähti Amerikkaan siirtolaiseksi. Samaan suuntaan isän merkityksestä osoittaa Karl Runar Lihrin muutto pois etuoikeutetusta Strömforsin pajasta Helsinkiin VR:n konepajalle, koska Karl Runar ei tullut isänsä kanssa toimeen.⁴⁸⁷

Luonnollisesti myös isän tahto siirtää näitä pääomia vaikutti tilanteeseen ja kertoo samalla omasta erityisaseman kokemisesta. Moni ramnäsilainen seppä ilmoitti pääasialliseksi syykseen sepäksi ryhtymiseen isän jalanjalkien seuraamisen⁴⁸⁸, mikä on saattanut olla osin tulosta isän omasta halusta ja ohjaamisesta alalle – tosin suoria todisteita tästä ei ole. Sen sijaan muutos toiseen suuntaan näkyy lähteissä selvästi. Jo Karl Göranssonin isä vastusti poikansa ryhtymistä sepäksi, mutta hän olikin jo nähnyt seppien aseman pudotuksen puoliseppämestareista neljännessepiksi. Myöskään Karl itse ei halunnut pojistaan enää seppiä, mikä on luonnollista Ramnäsin selvästi peliä muistuttaneessa ammatinvalintatilanteessa, jossa raskaalla sepänammatilla ei ollut enää pelimerkkejä, joita tavoitella.⁴⁸⁹ Samaten kehittyvät hyvinvointivaltion sosiaalietuus- ja eläkejärjestelmät tekivät vanhuuden turvaamisen kannalta tarpeettomaksi omien poikien kouluttamisen sepiksi kotiruukkiin⁴⁹⁰. Kun vielä parempia töitä oli tarjolla paremmalla palkalla, ei myöskään pelitilanteen lailla ammatinvalintaa ajattelevalla osalla sepänlapsia ollut mitään mieltä jäädä perimään katoamassa olevaa erityisasemaa. Tämä taas saattoi heikentää seppäyhteisön taloudellista asemaa entisestään, kun lapset eivät enää kantaneetkaan tienestejään pajalta kotiin ja lisäksi se rikkoi seppäyhteisöä jälkikasvun muuttaessa muualle.⁴⁹¹ Näin mahdollisuuksia siirtää pääomia ei välttämättä edes ollut kaikissa perheissä. Tähän lähteet eivät kuitenkaan anna tarpeeksi tietoa, jotta sen voisi sanoa varmaksi.

Mielenkiintoisesti Strömforsin harvoissa vanhojen seppäsukujen jäsenten haastatteluissa ei ole lainkaan mainintoja siitä, etteikö pojista olisi haluttu seppiä pajaan. Samoista perheistä – esimerkiksi Forsténit, kuten **liitteestä 5** käy ilmi – koulutettiin jopa useita seppiä, vaikka ruukin alettua huolehtimaan sällien palkkauksesta voimaan tullut, vain yhdet luontaisedut perheelle sallivat palkkausjärjestelmä ei missään nimessä tähän kannustanutkaan. Itse asiassa tilannetta lähemmin tarkastellessa Strömforsissa näyttävät loppuvan pääomien siirron vastaanottajiksi soveltuvat sepänpojat, ei suinkaan vanhemman polven halu kouluttaa heitä sepiksi. Osa vanhoista

⁴⁸⁷ JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 3, Hedda Saxbäckin haastattelu 16.10.2001.

⁴⁸⁸ Esimerkiksi ULMA 26380:2, kirje nro 10 tuntemattomalta sepältä B. Bursellille.

⁴⁸⁹ ULMA 28855:1, s. 57–57b, 59, Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969.

⁴⁹⁰ Vertaa vanhemmista ajoista Vilkuna 1996, s. 83.

⁴⁹¹ Palkoista katso **kuvio 5**. Peliteoreettisesta ajattelusta lasten kotoa poismuuttamisen syynä empiirisillä aineistolla testattuna esiteollisessa Zürichista, katso Pfister 2004.

seppäsukujen päistä sai vain yhden poikalapsen, kuten Karl Fredrik Lihr tai jäi kokonaan pojatta Karl Magnus Grönroosin ja Karl Magnus Blomqvist tai jäi jopa lapsetta Frans Valdemar Vickströmin tapaan, joskus näin jäätyään vanhaksi pojaksi, kuten Jussi Forsberg.⁴⁹² Tämä on tärkeä syy, miksi pajaan palkattiin työvoimaa seppäsukujen ulkopuolelta 1930-luvun lopulta alkaen, kun tuolloin seppäsukujen vesoista, jotka eivät olleet vielä pajassa, käytettävissä oli käytännössä vain Forsténeja, jotka rekrytoitiin sangen tehokkaasti, kuten **liite 5** osoittaa.

Tärkeää siirtohalujen lisäksi on luonnollisesti myös eräänlaisen oppipoikajärjestelmän säilyminen Strömforsissa. Näin pojilla oli mahdollista kouluttautua ammattiin viettämällä aikaa pajassa, joka johti sepille poikkeuksellisen vahvan ammatti-identiteetin syntymiseen samalla, kun isän uravalinnan seuraaminen takasi vielä pitkään hyvät etenemismahdollisuudet uralla Strömforsin ruukin palveluksessa.⁴⁹³ Nämä olivat varhaisempina aikoina sangen selvät, kun poika seurasi isäänsä sällistä sepäksi viimeistään tämän väistyessä eläkkeelle. Pajan sulkemisen yhteydessä tulee huomion kohteeksi, onnistuttiinko nousevaa urakehitystä ja sen mukana muita pääomia siirtämään enää muille kuin suoraan sepän aseman perineille jälkeläisille.

Ramnäsissa tiedot pajoissa takoneen seppäpolven seuraavasta polvesta rajoittuvat lähdeaineistossa valitettavasti muutamaaan hajanaiseen mainintaan, mutta se aineiston pohjalta on varmaa, ettei yksikään heistä jatkanut seppänä Ramnäsin ruukissa. Strömforsissa sen sijaan huomattava osa seppäsukujen jälkikasvua taas jäi ruukin piiriin töihin. Kun sepänammattia eivät tietenkään kaikki voineet periä pajan rajallisen työvoimatarpeen tähden, lähtivät monet sahan toiminta-aikana sahalle ja sen jälkeen tehtaalle, osa sekalaisempiin töihin, kuten autonkuljettajaksi. Mielenkiintoista on, että seppäyhteisössä esiintynyt pois muuttaminen Strömforsin ruukista keskittyy juuri tähän usein vain yleisesti työläisiksi (ruots. *arbetare* tai *arbetkarl*) lähteissä mainittuihin seppiä jälkeläisiin.⁴⁹⁴ Kun vielä muuttokohteita katsotaan tarkemmin **liitteessä 9**, voidaan nähdä, että todennäköisin syin poismuuttaneet siirtyivät kotimaassa muuttaessaan sahatyöläistä korkeampiin työtehtäviin. Tähän viittaa ruukkipaikkakuntien runsas osuus niiden toiminnan kultakaudella ja myöhemmin Helsingin painottuminen aikana, jona kaupunki kasvoi voimakkaasti ja sen varmasti sepille töitä tarjonnut konepajateollisuus vahvasti huomattavasti asemiaan valtakunnallisessa vertailussa VR:n konepajan johdolla.⁴⁹⁵ Vaikka seppäverkostossa konkretisoitunutta sosiaalista pääomaa näin jouduttiin jättämään taakseen, pystyttiin muualla kohoamaan edes hieman lähemmäs isän asemaa arvostettuna ammattimiehenä. Tähän työläisasemaa

⁴⁹² JMA SH 2, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006; RSA, rippikirjat vuosille 1910–1959. Katso myös **liite 5**.

⁴⁹³ Vertaa Montelius, Utterström & Söderlund 1959, s. 54.

⁴⁹⁴ RKA III 10, Ed:3, Henkikirja vuodelta 1913; RKA III 10, Ed:4, Henkikirja vuodelta 1918; RKA – RRA 1, Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997; RSA, Rippikirjat vuosilta 1858–1959.

⁴⁹⁵ Hjerppe 1979, s. 168–171. Kysymys voi olla myös sattumasta, mutta helsinkiläisten konepajojen kasvun ja muuttolukujen välinen positiivinen korrelaatio näyttää silmiinpistävän selvältä.

paremman statuksen etsimiseen viittaa myös suhteellisesti todella runsas siirtolaisuus Amerikkaan⁴⁹⁶. Herää kysymys, saattoiko tuota sosiaalista pääomaa edes periä ilman sepän statusta tai seppien kesken yhteisöllisyyttä korostavaa ammatti-identiteettiä, kun tuon pääoman piiristä oltiin näinkin valmiita muuttamaan pois paremman elannon ja aseman toivossa.

Vastausta edellä esitettyyn kysymykseen voidaan lähteä etsimään tarkkailemalla sitten sitä pientä joukkoa, joka Strömforsissa peri sepän ammatin. Erittäin mielenkiintoisella tavalla näyttää siltä, että nimenomaan he onnistuivat siirtämään pääomia omalle jälkikasvulleen vielä pajatoiminnan lakattua. Toki Strömforsissa vanhat sepät jäivät pajan sulkeuduttua eläkkeelle, kuten oli asian laita Ramnäsissa, mutta ensin mainitussa oli ainutlaatuisesti myös nuorta seppäpolvea, joka oli vielä kaukana eläkeiästä. Niin Timo kuin Esko Forstén päätyivät tehtaalle, toinen työnjohtajaksi ja myöhemmin teknikoksi, toinen henkilöstöpäälliköksi. Lisäksi yhdessä lähteessä niin ikään pajatyöhön liitetty Pehr Forsbergin – Jussi Forsbergin nuorin veli – poika Erik päätyi niin ikään työnjohtajaksi ja jopa uudesta, ulkopuolelta tulleesta polvesta päästiin tehtaalle työnjohtajiksi tai vähintään käsityöosaamista vaatineisiin muovitehtaan muotintekotöihin.⁴⁹⁷ Mitä ilmeisimmin toinen maailmansota oli vienyt mukanaan koko joukon ammattilaisia, jolloin heidät piti korvata ammattimiehiksi tunnetuilla ja seppäverkosto sai vielä viimeisen tilaisuuden käyttää mainettaan ja nauttimaansa luottamusta.

Tärkeä on myös tapa, jolla he päätyivät tehtaalle, joka kertoo yhä selvemmin heidän erityisasemastaan. Muu ”työväki voitiin vain komentaa tehtaan tehtäviin, kun oltiin ruukin kirjoissa”⁴⁹⁸ ja pajan uutta polvea edustanutta luottamusmiestäkin käsiteltiin kuin ilmaa. Tämä kertoo, ettei uusi polvi enää saavuttanut vanhojen sukujen ammattilaisten veroista asemaa tehtaanjohdon silmissä, mikä saattaa toisaalta olla perua heikommasta ammattitaidosta seuranneesta vähäisemmästä tarpeellisuudesta ruukin toiminnalle. Sen sijaan vanhojen seppäsukujen edustajia tultiin varta vasten kysymään, josko he haluaisivat lähteä Karhulaan oppimaan tulevan tehtaan tavoille ja sen valvonta-, huolto- ja työnjohtotehtäviin. Vanha polvi jopa kannusti heitä lähtemään, sillä merkit pajan kuolemasta olivat jo selvästi ilmassa.⁴⁹⁹ Näin Heli Katajan havainnoima isän ammatillisen osaaminen selvästi positiivinen vaikutus jälkikasvun sijoittumiselle työelämässä⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Ruukin palkkalistoilla itse ruukkialueella, mutta pajan ulkopuolella työskentelevien määrä oli vähintään lähellä sataa miestä, varsinaisten seppien määrä vaihteli vain 7–12 välillä ennen 1940-lukua, joten sepänsukuisten osuus Amerikkaan muuttaneista on suhteellisesti todella huomattava. Katso liite 9. ELKA, 207:5, Förteckning över arbetarenas medellöner & naturaförmåner vid Strömfors bruk den 8 april 1937; RKA III 10, Ed:3 Henkikirja vuodelta 1913; RKA III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1918; RKA III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1938.

⁴⁹⁷ BBA M 1, Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991; JMA SH 1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006; RKA – RRA 1, Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 27.1.1997; RKA – RRA 1, Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997; RSA, rippikirja vuosille 1950–1959.

⁴⁹⁸ RKA – RRA 2, s. 11, Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994.

⁴⁹⁹ RKA – RRA 1, Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997; RKA – RRA 1, Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997;

⁵⁰⁰ Kataja 1997, s. 68. Uotila 2007 havaitsi samanlaisen kehityksen myös 1700- ja 1800-luvun käsityöläisten parissa.

näyttää selvästi todella myös mikroympäristössä nostaneen poikia selvästi työläisasemaa korkeammalle. Tällainen kehitys rajoittuu kuitenkin vain pajassa työskennelleiden seppiin, ei enää heidän sisaruksiinsa tai näiden jälkikasvuun ainakaan ruukin kontekstissa. Poismuuttaneiden mahdollinen pyrkimys parempaan on silti huomioitava. Kenties kysymys tässä yhteydessä on myös ammatti-identiteettiin kuuluneesta erityisyyden kokemuksesta, joka edellytti muita korkeampaa ammatillista asemaa ja joka haluttiin siirtää myös eteenpäin. Tämä korostaisi entisestään Strömforsissa vahvempana havaitun ammatti-identiteetin merkitystä, sillä ilman tuota identiteettiä ei siirrettävääkään ollut samalla tavalla.

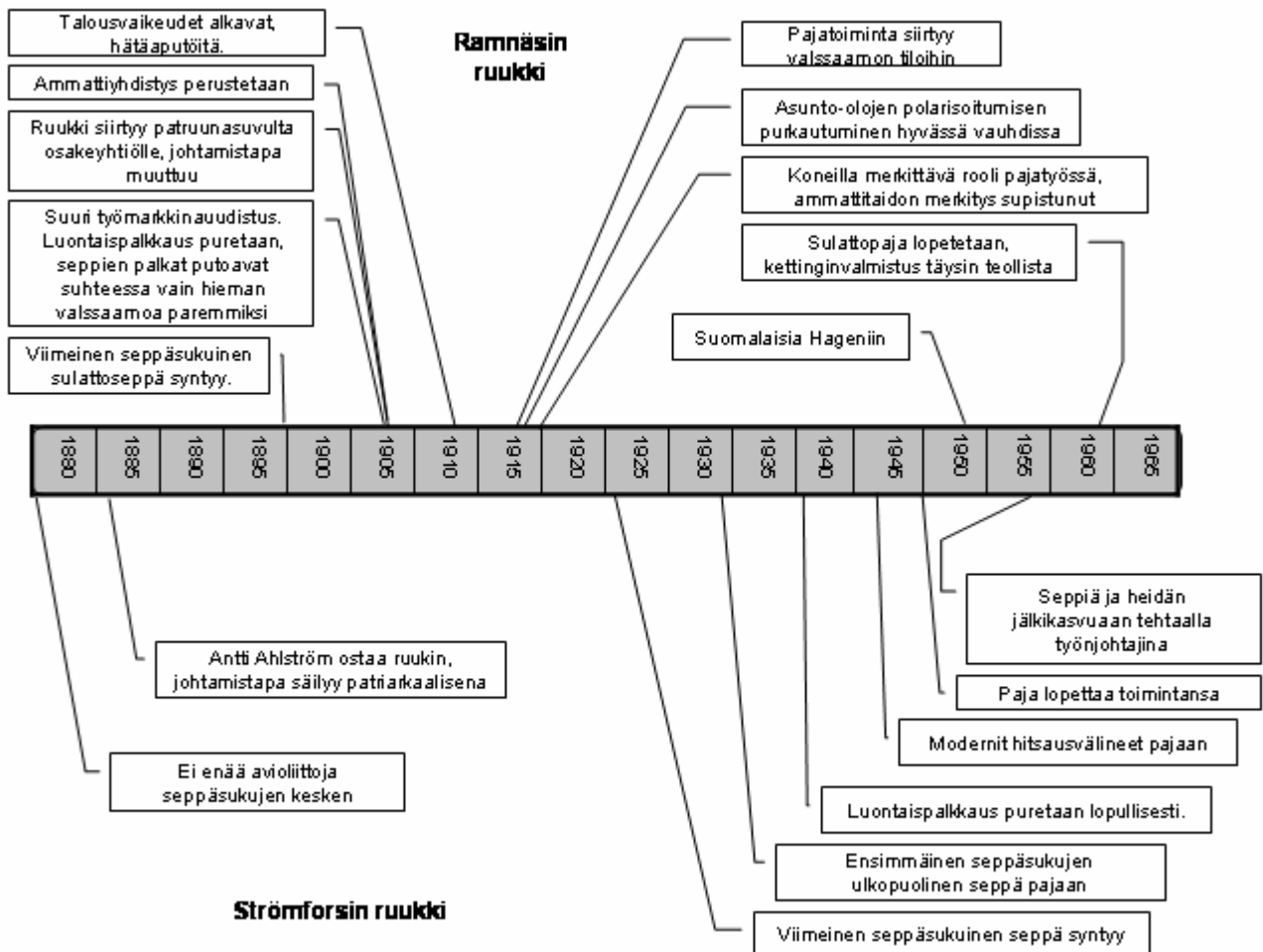
Näin luvun alussa käsitelty tilanne tuntuu pitävän paikkansa ainakin Strömforsin osalta, kun Strömforsissa sepät käyttivät sosiaalisen pääoman verkostojaan sulkeakseen edelleen ne verkostonsa jälkikasvunsa hyväksi ja onnistuivat siirtämään pääomia läpi tutkimusjakson tässä verkostossa, mikä kertoo seppäverkoston sosiaalisen pääoman ja heidän ammatti-identiteettinsä eli kulttuuripääomansa voimasta. Tätä ei kuitenkaan tule tuomita suoraan negatiiviseksi sosiaalisesti pääomaksi, vaikka se siltä varmasti muiden työläisten aseman kannalta vaikutti ja näin tasa-arvoa rikkumattomana arvona pitävänä aikana tuomion langettaminen tulisi luonnostaan. Luonnollisesti seppäverkoston jäsenille tuo pääoma oli vahvasti positiivista. Se myös pelasti työnantajapuolen toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa, jossa moni eri alojen ammattilainen oli jäänyt sille tielleen ja heidät piti korvata ammattimiehinä tunnetuilla työntekijöillä, ruukkipaikkakunnan tapauksessa saatavilla olleilla sepillä. Tämä toisaalta kertoo, että ilman ruukkeja sepät olivat ”vain” ammattimiehiä, todellinen erikoisuus syntyi ja vaikutti vain ruukkiympäristössä.

8. PÄÄOMIEN LEIKKAUSPISTEESSÄ

Vielä tutkimusjakson alkaessa sekä ruotsalaisen Ramnäsin että suomalaisen Strömforsin rautaruukkien sepät muodostivat oman erityisen ja erioikeutetun ryhmänsä, joka oli jatkoa jopa vuosisatoja takoneiden seppäsukujen verkostolle. He olivat ainutlaatuisen ammattitaidon haltijoita, joita tarvittiin omistajilleen hyvin voittoja tuottavan rautateollisuuden pyörittämiseen roolissa, jota ei voitu täyttää teollisin menetelmin. Näin ammatista oli tehtävä houkutteleva, siis annettava sepille erityisasema ruukkiyhteisössä. Seppiin henkinen pääoma menetti ratkaisevan tärkeän merkityksensä aseman perustana vasta, kun 1900-luvun puolimaissa taotun raudan ja rautatuotteiden asema markkinoilla tuli lopulta täysin kestävämmäksi, eikä seppiin erityisasemaa näin ollut ruukkien kannalta enää taloudellisesti kannattavaa ylläpitää. Tämä johti myös ammattiylpeyteen ja myös ulkoiseen, muun ruukinväen taholta nautittuun arvostukseen. Tämä taas synnytti vahvan ammatti-

identiteetin sulkeutuneeseen ja tiheästä vahvojen siteiden verkostosta muodostuneeseen seppäyhteisöön, jossa sepän ammatti siirrettiin perintönä isältä pojalle. Jo vuosisatojen ajan tällaisena säilynyt tilanne lähti kuitenkin tutkimusjaksolla muuttumaan ajoittain jopa sangen rajusti ja tärkeimmät näistä muutoksista on esitetty **kuviossa 10**.

Kuvio 10: Keskeisimmät seppäyhteisöjä koskettaneet tapahtumat

Tärkeää on huomata, että muutokset olivat selvästi rajumpia Ramnäsin ruukissa. Siellä vuosi 1907 näyttäytyy todellisten muutosten alkuna, kun ruukki siirtyy osakeyhtiön omistukseen ja tuotantoa aletaan organisoimaan yhä teollisemmaksi. Tähän aikaan liittyy myös seppien taloudellisen erityisaseman romahduttanut suuri työmarkkinauudistus, joka kielsi tasoitti aikaisemman luontaispalkkausjärjestelmän synnyttämiä eroja. Näin pohja seppien taloudelliselta erityisasemalta mureni ja samalla mureni iso osa seppien erityisyydestä, joka jo tutkimusjaksolla syntyi monen sepän mielestä lähinnä paremmasta elintasosta. Samalla ammattitaidon vaatimukset

vähenevät ja hätäaputyöt lisääntyivät 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten talousvaikeuksien keskellä, mikä vaikutti radikaalisti ruukin sisäisiin luottamussuhteisiin murtaen niitä seppäverkoston ja työnantajan väliltä ja tehden mahdolliseksi niiden rakentumisen seppäverkoston ja muun ruukinväen välille. Näin yleinen kehitys johti tasa-arvoistumiseen ruukin työväen keskuudessa ja, vaikka sepät eivät varsinaisesti menettäneet mitään, muut saavuttivat seppien asemaa. Näin aikaa vuodesta 1907 aina 1920-luvun lopulle voidaan pitää todellisena käännekohtana Ramnäsin seppäyhteisölle ja kohtaamisalueena, jolla muu ruukkiyhteisö ja seppien asema kohtaavat toisensa ja jatkavat yhdessä eteenpäin. Ramnäsin ruukkiyhteisö homogenisoitui yhdeksi yhtenäiseksi työläisyhteisöksi, jossa epätasa-arvolle ja erityisyydelle ei ollut sijaa ja jossa taloudellinen ja helpommin hyödynnettävissä ollut luottamus seppien ja työnantajan väliltä muuttui normatiiviseksi luottamukseksi uuden työläisyhteisön keskuudessa. Erityisyyden katoamisen merkityksestä paljon kertoo, ettei muuttuneessa tilanteessa vanhojen seppäsukujen vesoja enää muutamaa yksittäistapausta lukuun ottamatta tarttunut pajavasaraan, eikä yksikään näistä enää 1920-luvun alun jälkeen. Tämä johtaa myös tilanteeseen, jossa seppäperinteet katkeavat, kun seppäsukujen jälkikasvu ryhtyy muihin ammatteihin vielä pajan ollessa toiminnassa, eikä näin todennäköisesti perinyt seppänä olemisen ytimeä löytynyttä ammatti-identiteettiä. Valitettavasti ramnäsiläisten seppien jälkikasvun tilanteesta lähdeaineisto ei kerro tarpeeksi, mikä jättää toisaalta kiehtovasti tilaa jatkotutkimukselle.

Kontrasti Strömforsin ruukkiin on ilmeinen, vaikka siellä suurena muutoksena pajaan saapuu 1930-luvulta alkaen seppäsukujen ulkopuolisia sällejä, joista osa kohoaa sepiksi asti. Tämä johtunee itse asiassa seppäsukujen omien poikien loppumisesta ja yhteisön hitaasta häviämisestä, eikä suinkaan äkillisestä murroksesta seppäyhteisössä. Vanha seppäyhteisö vältti Strömforsissa proletarisoitumisen, vaan käsitys omasta työstä erityisenä elämäntapana säilyi. Seppäyhteisö lähti toki purkautumaan vähitellen, näkyvimmin uusien tulokkaiden myötä. Nämä eivät enää saavuttaneet vanhojen seppäsukujen sepille kuulunutta erityisasemaa ja erityistä statusta, mikä kertoo suvussa kulkeneiden sepän ammatin sosiaalisten vaatimusten merkityksestä. Muutoksesta huolimatta vanhojen seppäsukujen sepät säilyttivät Strömforsissa ammatti-identiteettinsä osat – arvostuksen, seppäyhteisöön kuulumisen sekä taloudellisen ja sosiaalisen erityisyyden reaalina ynnä koettuna – ja näin myös itse identiteetin aivan tutkimusjakson lopulle asti. Vielä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ruukissa sahalla työskennelleet ja heidän perheensä katsoivat seppiä ylöspäin tai ainakin pitivät näitä selvästi ylempänä luokkana, mikä itse asiassa kokemusmaailman ja käsitysten lisäksi kuvasi myös reaalista tilannetta. Tämän erityisen ammatti-identiteetin turvin he onnistuivat siirtämään muuta ruukinväkeä korkeamman asemansa vielä seuraavalle, korkeintaan vain hetken pajatyötä nähneelle polvelle tehtaan piiriin, mikä vahvistaa näkemystä tällaisesta aseman siirrosta

tyypillisenä erityisempää osaamista hallinneen käsityöläisten vahvan ammatti-identiteetin piirteenä. Samalla Ollé Sirénin Strömforsin historiikin loppukaneetti on jossain määrin oikeutettu, sillä nämä seppien jälkeläiset siirsivät vielä tehtaankin piiriin osan satojen vuosien ikäistä ammattitaitoa ja käsityöperinnettä. Siirtäminen eteenpäin ei halusta huolimatta olisi kuitenkin välttämättä onnistunut, ellei seppäverkosto olisi säilyttänyt aseman siirtoon ajanutta kulttuuripääomaa sekä sosiaalista pääomaa niin suurissa määrin, että sen varassa olevassa verkostossa asemaa saattoi siirtää vielä sukupolven verran eteenpäin saman verkoston sisällä.

Tässä tutkimuksessa kysymys ei ollut kuitenkaan pelkästä prosessikuvauksesta, vaan käsitteellisellä tasolla pyrittiin selvästi pidemmälle. Kävi ilmi, ettei tutkimuksen kannalta kiinnostavin sosiaalinen pääoma ollut sidottu ammattikunnan kaltaisiin instituutioihin, vaan oli itse seppäverkosto, joka aikanaan oli toiminut ammattikunnan kautta. Sittemmin tuo verkosto jatkoi toimintaansa eräänlaisena kartellina, eikä näin pelkkä ammattikuntalaitoksen purkaminen riittänyt hävittämään epätasa-arvoa esiteollisissa yhteisöissä. Erityisen mielenkiintoisesti osoittautui, etteivät teoriat heikoista ja vahvoista siteistä toimi ainakaan hyvin rajatussa maaseudun keskellä olevissa teollisuusyhteisöissä. Nämä siteet osoittautuivat hyvin eläviksi ja Ramnäsissa muuttuivat rajusti tutkimusjakson aikana, eivätkä edes perinteisesti hyvin positiivisina pidetyt heikot siteet pelastaneet seppäyhteisöä ja sen erityisasemaa. Sen sijaan Strömforsissa nimenomaan suljetun piirin vahvoihin siteisiin luottanut seppäverkosto pysyi pidempään erityisenä ja kykeni ainakin jossain määrin vastustamaan ympäröivää painetta. Kenties hyvinvointivaltion järjestelmien ulottautuminen pieniyhteisöjen todellisuuden tasolle Suomessa Ruotsia myöhemmin piti vanhojen vahvojen siteiden toimivuutta yllä pidempään. Samalla kysymys voi olla sääty-yhteiskunnan muuttumisesta luokkayhteiskunnaksi, joka tapahtui Ruotsissa pieniyhteisötasolla aiemmin kuin Suomessa. Tämä puolestaan mahdollistaa pääomien välisten käyttäytymismallien erojen tarkkailun eri yhteiskuntatyyppien välillä, mikä ajatuksena taatusti ansaitsee jatkotutkimusta.

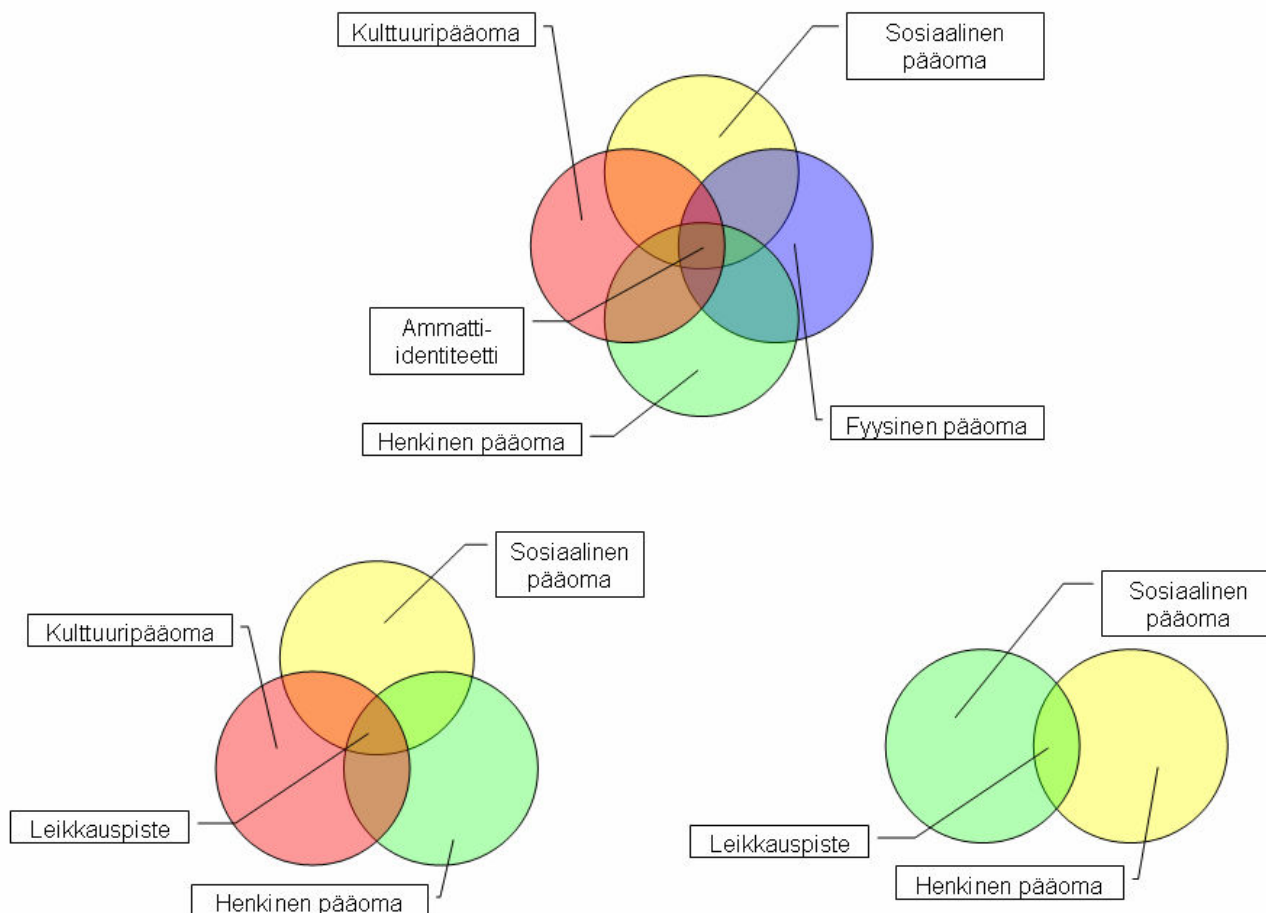
Selvästi erotettavissa olevia, yksittäisiä vuorovaikutussuhteita kahden eri pääomalajin välillä oli aineiston pohjalta lähes mahdotonta löytää, kun aikalaiset eivät käsitteellistäneet itse maailmaansa niiden ehdoilla. Lisäksi muutokset Ramnäsissa ajoittuivat niin vahvasti samalle jaksolle, että yksittäisten tekijöiden löytäminen oli lähes mahdotonta. Sen sijaan lähteistä välittyi kuva tiiviisti yhteen kietoutuneista henkisen-, aineellisen-, sosiaalisen- ja kulttuuripääoman vaikutuksista, jotka yhdessä määrittivät seppien asemaa ja elämää ruukkiyhteisössä. Nämä pääomat leikkasivat toisensa monessa vaiheessa ja näin tehdessään muodostivat erottamattoman kokonaisuuden. Seppäyhteisössä esiintynyt suurempi aineellinen pääoma oli toisaalta esimerkiksi henkisen ja muidenkin pääomien avulla saatua tulosta, toisaalta taas aineellisen pääoman tuottona syntynyt korkeampi elintaso piti yllä halua pitää saavutetusta asemasta kiinni ja siirtää se sekä muita

pääomia seuraaville polville. Samalla tavoin ammattitaidolla – siis henkisellä pääomalla – ansaittu luottamus johti työn arvostetuimpaan aspektiin, vapauteen, sekä ammatti-identiteetin syntymiseen ja nämä taas loivat tuloksenaan halua jälleen siirtää ammattitaitoa eteenpäin.

Näin pääomat näyttävät muodostavan kehän, jossa eri pääomanlajit vaikuttavat toisiinsa kehän eri vaiheissa ja kaikki vahvistavat kehän itseään uudistavaa liikettä. Ramnäsissa tuo kehä katkeaa **kuvion 10** osoittamien hyvin nopeiden muutosten kourissa, eikä kehä kykene millään keinoin paikkaamaan enää itseään. Strömforsissa hitaisiin muutoksiin oli enemmän aikaa sopeutua ja näitä muutoksia kaikkineen oli selvästi vähemmän, joten siellä muuta ruukkiyhteisöä runsaammat seppäverkostossa esiintyvät pääomat jatkoivat yhdessä toimimista käytännössä tutkimusjakson loppuun asti. Ainakaan pääomien määrät eivät siis kestäneet suuria muutoksia ilman, että seppien erityisasema muuttui radikaalisti. Tämä kyllä vahvistaa seppien erityisaseman perustuneen edellä esitettyihin eri pääomalajien yksittäisten syy-seuraussuhteiden yhteisvaikutukseen, mutta ei kuitenkaan kerro paljokaan itse pääomalajien välisistä yleispätevämmistä suhteista, kun yksittäisten näiden muutosten käsitteellisen tason syyseuraussuhteet hukkuvat Ramnäsien muutosten ruuhkaan 1900-luvun ensivuosisikymmeninä.

Kun tilannetta katsoo tarkemmin, eikä tyydy pelkkiin yksittäisiin, joskin hyvin mittaviin muutoksiin selityksenä, herää kysymys, mikä todella muuttuu tai löytyy noiden muutosten polttopisteestä tutkimuskohteena olevissa rautaruukeissa. Mikä todella muodostaa pisteen, jossa pääomat leikkaavat? Tässä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella pääomien leikkauspisteeksi voidaan tarjota ammatti-identiteettiä. Juuri ammatti-identiteetin ja sen ehtojen muuttuminen Ramnäsissa ja muuttumattomuus Strömforsissa voi selittää hyvin erilaista kehitystä näiden kahden lähtökohdiltaan hyvin samanlaisten ruukkien välillä. Vielä merkittävämpänä tekijänä juuri ammatti-identiteetissä kaikki käsitellyt pääomanlajit kohtaavat ja muodostavat yhdessä jotain erityistä. Henkinen pääoma synnytti osaavan sepän ammatti-identiteetin ytimen, jota perinteet vahvistivat yhdessä erityisen elintason kanssa ja jota omaan verkostoon sulkeutuminen erotti muista. Tätä vahvistaa se, ettei yksikään näistä pääomanlajeista yksin riittänyt synnyttämään yhtä vahvaa asemaa tai ammatti-identiteettiä kuin mitä sepillä tutkimusjakson alkaessa oli. Esimerkiksi Strömforsin uusimmat sepät pääsivät kyllä osallisiksi muille aikalaisille tavoittamattomissa olleista kädentaidoista, joita itsekään arvostivat, mutteivät kuitenkaan päässeet osallisiksi todellisesta ruukkiseppien identiteetistä. Samaten Ramnäsissa ammatti-identiteetin ylläpitoon osallistuneet verkoston sisäiset vahvat siteet pysyivät yllä jossain määrin paljon Strömforsia pidempään, mutta tämäkään ei yksin riittänyt ylläpitämään ammatti-identiteettiä. Näin ammatti-identiteetin osia ja ammatti-identiteetin purkautumista voidaan kuvata yksinkertaistetusti teoriamuodossa seuraavalla sivulla olevan **kuvion 11** tapaan.

Kuvio 11: Ammatti-identiteetti ja pääomien leikkauspiste

Vaikka **kuvio 11** esittääkin pääomalajit rankasti yleistäen samanarvoisina tekijöinä, se havainnollistaa hyvin, kuinka ammatti-identiteetti syntyy neljän eri pääoman leikkauspisteessä ja tuo leikkauspiste on ainutlaatuisen muotoinen. Pelkkä ympyröiden liikkuminen, joka kuvaisi pääomien keskinäisten suhteiden ja painoarvojen muutosta, muuttaisi jossain määrin kohtaamisalan muotoa, mutta sen luonne, siis väri pysyisi samana. Yhden pääomalajin poistamisen jälkeen kolmen muun pääoman leikkauspiste on jo selvästi erilainen, ei kenties vielä ratkaisevasti, mutta samasta lopputuloksesta ja yhtä vahvasta väristä, siis tämän tutkimuksen kontekstissa ammatti-identiteetistä, ei enää ole kysymys. Tätä vahvistaa se tosiasia, että tuo kolmen pääoman leikkauspiste on itse asiassa olemassa myös samassa kuviossa ammatti-identiteetin rinnalla, eli on oma erillinen leikkauspisteensä. Kun poistetaan vielä yksi pääomanlaji, muuttuu jäljelle jäävien pääomien leikkauspiste jo radikaalisti eri näköiseksi. Pienet muutokset eivät vielä hävittäneet ammatti-identiteettiä Strömforsissa, mutta Ramnäsin kaltaisten radikaalien, nopeaan tahtiin tapahtuneiden muutosten aikaansaama kriisi oli seppien satoja vuosia vanhalle ammatti-identiteetille liikaa.

Havainto ammatti-identiteetin keskeisyydestä esiteollisessa yhteisössä sekä sen murroksessa teolliseksi yhteisöksi avaa ovia mielenkiintoiselle jatkotutkimukselle aiheesta. Kasvattamalla niin käsittelyä kuin lähdepohjaakin sekä teoreettisia kytköksiä pro gradu –tutkielman huomattavan rajattua mitoitusta laajemmaksi, ilmiö voisi avautua vielä tarkemmin ja sen tärkeydelle voisi saada vielä vahvemman varmistuksen. Myös pienemmät, yksittäiset tutkimuksen kuluessa tehdyt havainnot johtavat mielenkiintoisien ja paljon suurempien kysymysten äärelle. Esimerkiksi taloudellisen ja normatiivisen luottamuksen keskinäiset suhteet ja niiden merkitys pieniyhteisöissä sekä niiden kokemat muutokset hyvinvointivaltion saapumisen myötä herättävät monia kysymyksiä, joiden vastauksilla voi olla paljon annettavaa nyky-yhteiskunnan ymmärtämiselle ja hyvinvointivaltiota eteenpäin kehittäville instituutioille.

Myös käsitteellistäminen pääomien kautta osoittautui hyväksi apuvälineeksi tutkia ja eritellä historiallista ilmiötä, eikä konfliktia teorian ja empirian välillä muodostunut. Teoria avasi uusia näkökulmia aineistoon ja empiria taas osoitti useita teorioiden heikkouksia. Pääomien avulla saatiin myös tulkittua ja avattua mikrohistoriallisten prosessien kontekstia tavanomaista laajemmin. Pääomien leikkauspisteitä ja toimintamekanismeja on löydettävissä myös historiallisesta aineistoista, vaikka tehtävä saattaa vaatia tarkempien tuloksien saamiseksi paljon laajempaa tarkastelua kuin tässä työssä oli sen luonteen tähden mahdollista toteuttaa. Tärkeää on kuitenkin tuo mahdollisuus, mikä suorastaan velvoittaa historiantutkijan tarttumaan aiheeseen uudelleen, jotta uudelleen muotiin nousseet pääomien käsitteet saadaan asetettua myös historiatieteessä oikeisiin suhteisiin toistensa ja arkitodellisuuden kanssa.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Börje Broaksen henkilökohtainen arkisto (BBA)

Perinneaastattelut

BBA P 1 : Lauri Leo Klingbergin haastattelu 15.9.2000, haastattelijana Börje Broas

BBA P 2 : Ernst Backmanin, Arne Björkqvistin ja Jenny Klingbergin haastattelu 4.4.1975, haastattelijana Gunnar Toivonen

BBA P 3 : Armi ja Kalevi Lehdon, Elina Sinivaaran, Aarne Seppälän ja Olavi Tepposen haastattelu 29.9.1999, haastattelijana Börje Broas

BBA P 4 : Emil Laineen haastattelu, tuntematon ajankohta, haastattelijana Börje Broas

BBA P 5 : Fanny Klingbergin haastattelu, tuntematon ajankohta, haastattelijana Börje Broas

Muut haastattelut

BBA M 1 : Gösta Backmanin, Lauri Klingbergin, Aarne Seppälän, Erkki Markkasen ja Ahti Rikbergin haastattelu 14.6.1991, haastattelijoina Merja Härö, Lasse T. Minkkinen ja Sami Roos

BBA M 2 : Ahti Rikbergin haastattelu 27.10 ja 9.11.1994, haastattelijana Tuulikki Kiilo

Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA)

Strömforsin ruukin arkisto

ELKA 206:2–4 Spanmåls–Kladd 1883–1884

ELKA 206:2–4 Makasiinikirja

ELKA 207:5 Aflönings journal

Aflönings journal 19/VI 1911

Aflönings journal 9/5 1921

Aflönings journal 19/11 1928–14/7 1934

ELKA 207:5 Sekalaisia palkkaus- ja työlistoja

Förteckning över arbetarens medellöner & naturaförmåner vid Strömfors bruk den 8 april 1937

Järjestelmätön aineisto

Strömforsin ruukin arkisto (ELKA/Järj./SRA)

Reskontra för hyror

Juuso Marttilan henkilökohtainen arkisto (JMA)

SH 1 : Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006, haastattelijana Juuso Marttila

SH 2: Erkki ja Salli Markkasen haastattelu 13.9.2006, haastattelijana Juuso Marttila

Tiivistelmä keskustelusta Börje Brooksen kanssa 13.2.2006

Museoviraston arkisto (NBA)

Piirustusarkisto

701.3.0016, pohjapiirustus Strömforsin ruukin asuinrakennuksesta
vuodelta 1945, piirtäjä Th. Lindquist

Ruotsinpyhtään kunnanarkisto (RKA)

Taksoituslautakunta

III 10, Bb:10 Taksoituskortit, Petjärvi ja Vähä-ahvenkoski vuosilta
1946–1948

III 10, Ed:3 Henkikirja vuodelta 1913

III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1918

III 10, Ed:4 Henkikirja vuodelta 1938

Ruotsinpyhtään ruukkialue osakeyhtiön arkisto (RKA – RRA)

Ekomuseo – kuvakokoelman internetdokumentointi osoitteessa
www.ekomuseo.net (RKA – RRA – Ekomuseo (www))

Kuva per00032

Kuva per00073

Kuva per00141

Åsa Juslinin seppähaastattelut (RKA – RRA 1)

Aarne Seppälän haastattelu 25.11.1997

Gösta Backmanin haastattelu 3.12.1997

Sauli Ekin haastattelu 26.11.1997

Timo Forsténin haastattelu 26.11.1997

Lauri Klingbergin haastattelu 25.11.1997

Erkki Markkasen haastattelu 27.11.1997

Tuulikki Kiilon seppähaastattelut (RKA – RRA 2)

Aarne Seppälän haastattelu 27.-28.9, 4.10, 24.10,
26.10.1994 ja 9.5.1995

Erkki Markkasen haastattelu 5.10.1994

Sauli Ekin haastattelu 6.10.1994

Lauri Klingbergin haastattelu, tuntematon aika.

Timo Forsténin haastattelu, tuntematon aika.

Nina Nybonnin haastattelut Liihrin suvusta (RKA – RRA 3)

Hedda Saxbäckin haastattelu 16.10.2001

Nina Nybonnin haastattelut Strömforsin sahasta (RKA – RRA 4)

Armi Lehdon haastattelu 24.7.1998.

Reijo Johanssonin haastattelu 28.7.1998

Alf Nykäsen haastattelu 24.7.1998

Tiivistelmät perinnenauhoista 1968. (RKA – RRA 5)

Fanni Lindqvistin haastattelu 13.8.1968

Johan Penttilän haastattelu 12.8.1968

Hilma Klingbergin haastattelu 14.8.1968

Emil Virran haastattelu 10.8.1968

Jussi Forsbergin haastattelu 11.8.1968. (Huomaus:

Vanhemmissä lähteissä Jussi Forsberg esiintyy nimellä

Johan Vilhelm Forsberg)

Gunnar Toivoisen haastattelu 1968

Eero Forsténin haastattelu 14.8.1968

Materiaalia koskien sahatoimintaa ruukissa (RKA – RRA 6)

”Miltä näytti ruukki...”, tuntemattoman kirjoittajan
muistelmia Strömforsin ruukista 1900-luvun alussa

”Työläisten elämästä Strömforsin tehtaalla tämän
vuosisadan alussa” –otsikon alla olevia sekalaisia
muistiinpanoja, tekijä mahdollisesti Väinö Aalto

Ruotsinpyhtään seurakunnan arkisto (RSA)

Rippikirjat vuosilta 1848–1959 (Petjärvi ja Strömfors Bruk osiot)

Kastettujen kirjat vuosilta 1848–1959

Spårk- och Folkminnesinstitutets arkiv/Uppsala Landsmålarkiv (ULMA)

ULMA 26380:1 Barbro Bursellin vuonna 1966 tekemien haastattelujen yhteenvedot

Karl Emanuel Norlingin haastattelu 1966

Karl August Normanin haastattelu 1966

Gustaf Åkerbergin haastattelu 1966

Axel Karlssonin haastattelu 1966

Axel Emil Åkerbergin haastattelu 1966

Karl Anton Lundbergin haastattelu 1966

Ernst Henning Ramströmin haastattelu 1966

Ernst Henning ja Anna Josefina Jernbergin haastattelu 1966

Karl Gustaf Göranssonin haastattelu 1966

Karl Gideon ja Julia Sofia Sjöbergin haastattelu 1966

Erland Fridolf Sundkvistin haastattelu 1966

Adolf Helge Wallströmin haastattelu 1966

ULMA 26380:2 Barbro Bursellin kirjeenvaihtoa vuodelta 1966.

Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 7.8.1966

Kirje nro 1 Emil Åkerbergiltä B. Bursellille

Kirje nro 2 Fridolf Lundkvistilta B. Bursellille

Kirje nro 3 Gustaf Åkerbergilta B. Bursellille

Kirje nro 4 August Normanilta B. Bursellille

Kirje nro 5 Karl Göranssonilta B. Bursellille

Kirje nro 6 tuntemattomalta sepältä B. Bursellille

Kirje nro 7 Helge Wallströmiltä B. Bursellille

Kirje nro 8 Karl Gustaf Norlingilta B. Bursellille

Kirje nro 9 Henning Jernbergiltä B. Bursellille

Kirje nro 10 tuntemattomalta sepältä B. Bursellille

ULMA 28855:1 Barbro Bursellin vuonna 1969 tekemien haastattelujen yhteenvedot

August Normanin haastattelu 14.4.1969 ja 21.4.1969

Anna ja Henning Jernbergin haastattelu 13.4.1969

Märta Rundbergin haastattelu 20.4.1969

Julia ja Karl Sjöbergin haastattelu 21.4.1969

Jenny ja Filip Nordströmin haastattelu 4.5.1969

Signe ja John Rundbergin haastattelu 2.6.1969

Arvid Lundbergin haastattelu 21.4.1969
Karl Göranssonin haastattelu 21.4.1969
Anton Lundbergin haastattelu 27.4.1969
Olga Larssonin haastattelu 28.4.1969
Erik Öbergin haastattelu 5.5.1969
August Fröbergin haastattelu 28.4.1969
Henrik Öhrbergin haastattelu 28.4.1969
Emil Högbergin haastattelu 1969
Ebba Hedbergin haastattelu 2.6.1969
Lars Hillin haastattelu 1.6.1969
Hanna, Sanna, Manne ja Helmer Rundbergin haastattelu 1.6.1969

ULMA 28855:2 Barbro Bursellin kirjeenvaihtoa vuosilta 1966–1973

Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 19.11.1966
Kirje Johan August Hahnelta B. Bursellille 3.12.1968
Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 6.2.1969
Kirje Henrik Öhrbergiltä B. Bursellille 16.2.1970
Kirje Helge Wallströmiltä B. Bursellille 21.11.1972
Kirje Arvid Lundbergilta B. Bursellille 1969.

Strömforsin tehtaan arkisto (STA)

Kuvakokoelma

Kuvia Strömforsin ruukista
Palovakuutuskartta vuodelta 1809
Trifonoffin filmi pajatoiminnasta 1900–luvun alkupuolelta

Uppsala Universitets Arkiv (UUA)

Rasbiologiska institutets samlingar (UUA/RIS)

B4:2 Supplement for ”The Racial Characters of the Swedish Nation”

Fotografiska Samlingen (UUA/RIS/FS)

M3: Helbilder Manliga rastyper, övervägande svenska

M4: Helbilder Kvinnliga rastyper, övervägande svenska –
nordiska

F1–F3: Valloner

27: Industriarbetare

Painetut lähdejulkaisut

SVT IV B 14: Suomen virallinen tilasto IV. Varallisuustilastoa, B, Tulo- ja omaisuusverotilastoa 14 vuodelta 1947. Helsinki : 1951.

SVT IV B 15: Suomen virallinen tilasto IV. Varallisuustilastoa, B, Tulo- ja omaisuusverotilastoa 15 vuodelta 1948. Helsinki : 1952.

WiS 2 1935: ”Wages in Sweden 1860–1930. Part Two.” Eds. Bagge, Gösta; Lundberg, Erik; Ingvar Svennilson. Stockholm : 1935.

Tutkimuskirjallisuus

1. Kirjallisuus

Alapuro & Stenius 1987: Alapuro, Risto & Stenius, Henrik, ”Kansanliikkeet loivat kansakunnan.” Teoksessa *Kansa Liikkeessä*. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Vaasa : 1987.

Allardt 1988: Allardt, Anders, ”Strömfors Socken.” Lovisa : 1988. Ensimmäinen painos vuodelta 1923.

Appleby, Hunt, Jacob 1995: Appleby, Joyce; Hunt, Lynn; Jacob, Margaret, ”Telling the Truth about History.” New York : 1995.

Baron 2004: Baron, Stephen, ”Social Capital in British Politics and Policy Making.” Teoksessa *Politics, Trust and Networks: Social Capital in Critical Perspective*. Edited by Jane Franklin. London : 2004. Julkaistu internetissä osoitteessa: <http://www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp7.pdf> . Vierailtu 20.9.2006.

Bourdieu 1997: Bourdieu, Pierre, ”The Forms of Capital.” Teoksessa *Education: Culture, Economy and Society*. Eds. Halsey, A.H., Lauder, H., Brown, P., Wells, A.S. Oxford : 1997. Ensimmäinen painos vuodelta 1983.

Bursell 1974: Bursell, Barbro, ”Träskoadel. En etnologisk undersökning av lancashiresmedernas arbets- och levnadsförhållanden på Ramnäs bruk vid tiden kring sekelskiftet 1900.” Lund : 1974.

Burt 2001: Burt, Ronald S., “ Structural Holes versus Network Closure as Social Capital.” Teoksessa *Social Capital. Theory and Research*. Editors Lin, Nan; Cook, Karen & Burt, Ronald S. New York : 2001.

Coleman 1988: Coleman, James S., “Social Capital in Creation of Human Capital.” Julkaisussa *American Journal of Sociology*, Volume 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, 1988.

Crafts 1997: Crafts, N.F.R., “Some Dimensions of the ‘Quality of Life’ during the British Industrial Revolution.” Julkaisussa *The Economic History Review*, volume 50, number 4, 1997.

Dahlström & Dahlström 1984: Dahlström, Ebba & Dahlström, Olle, ”Släkten Lihr under 350 år”. Julkaisussa *Uppsatser : Skrifter utgivna av Helsingfors släktforskare*, 6 (1984).

Erickson 2001: Erickson, Bonnie H., ”Good Networks and Good Jobs: The Value of Social Capital to Employers and Employees.” Teoksessa *Social Capital. Theory and Research*. Editors Lin, Nan; Cook, Karen & Burt, Ronald S. New York : 2001.

Fellman 2000: Fellman, Susanna, ”Uppkomsten av en direktörsprofession. Industriledarnas utbildning och karriär i Finland 1900–1975.” Helsinki : 2000.

Flap & Boxman 2001: Flap, Henk & Boxman, Ed, ”Getting Started: The Influence of Social Capital on the Start of the Occupational Career.” Teoksessa *Social Capital. Theory and Research*. Editors Lin, Nan; Cook, Karen & Burt, Ronald S. New York : 2001.

Florén 1987: Florén, Anders, “Disciplinering och konflikt. Den sociala organiseringen av arbetet. Jäders bruk 1640–1750.” Uppsala : 1987.

Florén 1991: Florén, Anders, “Genus och producentroll. Kvinnoarbete inom svensk bergshantering, exemplet Jäders bruk 1640–1840.” Uppsala : 1991.

Florén 1993a: Florén, Anders, ”Introduction: The Swedish and Russian Iron Industry in a Comparative Perspective 1600-1900”, teoksessa *Ironmaking in Sweden and Russia. A survey of the social organisation of iron production before 1900*. Eds. Göran Rydén, Maria Ågren. Uppsala : 1993.

Florén 1993b: Florén, Anders, ”Some Comparative Remarks”, ”, teoksessa *Ironmaking in Sweden and Russia. A survey of the social organisation of iron production before 1900*. Eds. Göran Rydén, Maria Ågren. Uppsala : 1993.

Florén & Rydén 1992: Florén, Anders & Rydén, Göran: ”Arbete, hushåll och region. Tankar om industrialiseringsprocesser och den svenska järnhanteringen.” Uppsala : 1992.

Florén, Isacson, Rydén & Ågren 1993: Florén, Anders; Isacson, Maths; Rydén, Göran; Ågren, Maria, ”Swedish Iron Before 1900”, teoksessa *Ironmaking in Sweden and Russia. A survey of the social organisation of iron production before 1900*. Eds. Göran Rydén, Maria Ågren. Uppsala : 1993.

Franklin 2004: Franklin, Jane, ”Social Capital: Critical Perspectives.” Teoksessa *Politics, Trust and Networks: Social Capital in Critical Perspective*. Edited by Jane Franklin. London : 2004. Julkaistu internetissä osoitteessa: <http://www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp7.pdf>. Vierailtu 20.9.2006.

Haapala 1986: Haapala, Pentti, ”Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920.” Tampere : 1986.

Haapala 1989: Haapala, Pentti, ”Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen.” Jyväskylä : 1989.

Halila 1987: Halila, Aimo, ”Muuttuva talouselämä.” Teoksessa *Suomen historia 5. Kansallisen heräämisen aika*. Toimittanut Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen. Espoo : 1987.

Heikkinen 1999: Heikkinen, Tuomas, ”Urbi et orbi – maineen levi(t)täminen tuhat vuotta sitten.” Julkaisussa *Historiallisia papereita 1*. Julkaistu internetissä osoitteessa <http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/julk/verkko00/nurmia.html>, vierailtu 12.10.2006.

Heikkinen & Hjerppe 1986: Heikkinen, Sakari & Hjerppe, Riitta, ”Suomen teollisuus ja teollinen käsityö 1860–1913”. Helsinki: 1986.

Hjerppe 1979: Hjerppe, Riitta, ”Suurimmat yritykset Suomen teollisuudessa 1844–1975.” Helsinki : 1979.

Hjerppe 1990: Hjerppe, Riitta, ”Kasvun vuosisata”. Helsinki: 1990.

Jutikkala 1968a: Jutikkala, Eino, ”Sääty-yhteiskunta.” Teoksessa Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. Toim. Eino Jutikkala. Porvoo : 1968.

Jutikkala 1968b: Jutikkala, Eino, ”Sääty-yhteiskunnan hajoaminen.” Teoksessa Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. Toim. Eino Jutikkala. Porvoo : 1968.

Karonen & Einonen 2002: Karonen, Petri ja Einonen, Piia (toim.): ”Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860).” Helsinki : 2002.

Karonen 2004: Karonen, Petri, ”Patruunat ja poliitikot. Yritysjohdajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920.” Tampere : 2004.

Kataja 1997: Kataja, Heli, ”Aseman, koulutuksen ja kulttuuripääoman periytyminen sodanjälkeisessä Suomessa”. Turku: 1997.

Kumlin & Rothstein 2005: Kumlin, Staffan & Rothstein Bo, ”Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare-State Institutions.” Julkaisussa *Comparative Political Studies*. Volume 38, number 4, 2005.

Kuusterä 2000: Kuusterä, Antti, ”Verkostot ja A. Gust. Skogsterin nousu suurkauppiaksi.” Teoksessa *Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*. Toim. Riitta Oittinen ja Marjatta Rahikainen. Helsinki : 2000.

Laine 1948: Laine, Eevert, ”Suomen vuoritoimi 1809–1884. Osa 2: Ruukit.” Helsinki : 1948.

- Lampikoski 1972: Lampikoski, Kari, ”Ammattiyhdistys ja ammattikunnan status.” Turku : 1972.
- Lappalainen 2005: Lappalainen, Mirkka, ” Suku, valta, suurvalta : Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa.” Helsinki : 2005.
- Larsson 1986: Larsson, Mats, ”Arbete och lön vid Bredsjö bruk. En studie av löneprinciper och lönenivåer för olika yrkeskategorier vid Bredsjö bruk 1828–1905.” Uppsala : 1986.
- Lin 2001a: Lin, Nan, ”Social Capital: A Theory of Social Structure.” New York : 2001.
- Lin 2001b: Lin, Nan, ”Building a Network Theory of Social Capital.” Teoksessa *Social Capital. Theory and Research*. Editors Lin, Nan; Cook, Karen & Burt, Ronald S. New York : 2001.
- Lundborg & Linders 1926: ”The Racial Characters of the Swedish Nation. Anthropologia Suecia MCMXXXVI.” Ed. Lundborg, Herman & Linders, Frans Josua. Uppsala : 1926.
- Marsden 2001: Marsden, Peter V., ”Interpersonal Ties, Social Capital, and Employer Staffing Practices.” Teoksessa *Social Capital. Theory and Research*. Editors Lin, Nan; Cook, Karen & Burt, Ronald S. New York : 2001.
- Montelius 1962: Montelius, Sigvard, ”Säfsnäsbrukens arbetskraft och försörjning 1600–1865. Studier i en mellansvensk bruksbygd.” Falun : 1962.
- Montelius, Utterström & Söderlund 1959: Montelius, Sigvard; Utterström Gustaff; Söderlund, Erns, ”Fagerstabrukens historia. Arbetare och arbetarförhållanden.” Uppsala : 1959.
- Morger 1985: Morger, Kersti, ”Skebo bruk. Teknisk och social förändring vid ett järnbruk under 1870-talet.” Stockholm : 1985.
- Nash 1996: Nash, John F., ”Essays on Game Theory.” Cheltenham : 1996.
- Nordberg 1979: Nordberg, Toivo, ”Patruunasta teknokraattiin. Teollisuuden johtamisen piirteitä sadan vuoden aikana.” Teoksessa *Teollistuminen ja teollisuusyhteisöt. Teollistumisajan vaiheita Suomessa*. Toim. Erkki Markkanen. Jyväskylä : 1979.

Norris 2002: Norris, Pippa, "The Bridging and Bonding Role of Online Communities." Julkaisussa *Press/Politics*, volume 7, issue 3 (Summer 2002), 2002.

Nummela 1993: Nummela, Ilkka, "Inter arma silent revisores rationum. Toisen maailmansodan aiheuttama taloudellinen raskaus Suomessa vuosina 1939–1952." Jyväskylä : 1993.

Nummela 2000: Nummela, Ilkka, "Pätkä vai ei? Suomalaisen pituuskasvun historiaa." Eripainos teoksesta "*Pane leipään puolet petäjistä*" – *Nälkä ja pulavuodet Suomen historiassa*. Toim. Petri Karonen. Jyväskylä : 2000 (ensimmäinen painos 1994).

Nurmi 1989: Nurmi, Virpi, "Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella." Helsinki : 1989.

Nurmiainen 2000: Nurmiainen, Jouko, "Vastavuoroisuus ja yhteinen etu – lähtökohtia historialliselle verkostanalyysille." Julkaisussa *Historiallisia papereita* 6. Julkaistu internetissä osoitteessa <http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/julk/verkko00/nurmiain.html>, vierailtu 12.10.2006.

Ojala 2002: Ojala, Jari, "Patriarkan kuolema", teoksessa *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Toim. Petri Karonen ja Piia Einonen. Helsinki : 2002.

Ojala, Hakoluoto, Hjorth, Luoma-aho 2006: Ojala, Jari; Hakoluoto, Tanja; Hjorth, Anna ja Luoma-aho Vilma, "Hyvä paha sosiaalinen pääoma." Teoksessa *Työelämän taitekohtia*. Toim. Pertti Jokivuori, Raija Latva-Karjanmaa ja Arja Ropo. Helsinki : 2006.

Pfister 2004: Pfister, Ulrich, "Exit, voice, and loyalty: Parent-child relations in the proto-industrial household economy (Zürich, 17th-18th centuries)." Julkaisussa *History of the Family*. Volume 9, 2004.

Putnam 1995: Putnam, Robert, "Bowling Alone. America's Declining Social Capital." Julkaisussa *Journal of Democracy*, volume 6, number 1, 1995.

Putnam 2000: Putnam, Robert, "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community." New York : 2000.

Pöyhönen 2003: Pöyhönen, Sari, "Uraopettajia, juurilleen palaajia ja kielenharrastajia. Suomen kielen opettajien ammatti-identiteetti Venäjän koulutuksen ja opetuksen murroksessa." Jyväskylä : 2003.

Riley 1994: Riley, James C., "Nutrition and Mortality Risk Reconsidered." Julkaisussa *Journal of Interdisciplinary History*, volume 24, issue 3 (Winter 1994), 1994.

Roper 1991: Roper, Lyndal, "The Holy Household. Women and Morals in Reformation Augsburg." Oxford : 1991.

Rule 1989: Rule, John, "The Property of skill in the period of manufacture." Teoksessa *The Historical Meanings of Work*, ed. Joyce, Patrick. Cambridge : 1989.

Rydén 1990: Rydén, Göran, "Hammarlag och hushåll. Om relationen mellan smidesarbetet och smedshushållen vid Tore Petrés brukskomplex 1830–1850." Uppsala : 1990.

Schybergson 1992: Schybergson, Per, "Työt ja päivät. Ahlströmin historia 1851–1981." Vammala : 1992.

Sirén 1971: Sirén, Olle, Strömfors. "Tehdas ja tehdasyhdyskunta 1695–1970". Helsinki : 1971.

Stähle & Grönroos 1999: Stähle, Pirjo ja Grönroos, Mauri, "Knowledge Management : tietopääoma yrityksen kilpailutekijänä." Helsinki : 1999.

Thompson 1968: Thompson, Edward, "The Making of the English Working Class." Harmondsworth : 1968.

Tonkiss 2004: Tonkiss, Fran, "Trust and Social Capital", teoksessa *Politics, Trust and Networks: Social Capital in Critical Perspective*. Edited by Jane Franklin. London :2004. Julkaistu internetissä osoitteessa: <http://www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp7.pdf>. Vierailtu 20.9.2006.

Turunen 2002: Turunen, Ari, ”Humalan henki eli juomatapojen tarina.” Jyväskylä : 2002.

Valtonen 2004: Valtonen, Heli, ”Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoista.” Jyväskylä : 2004.

Vilkuna 1994: Vilkuna, Kustaa H. J., ”Valtakunnan eduksi, isänmaan kunniaksi, ruukinpatruunalle hyödyksi. Suomen rautateollisuus suurvalta-ajalla”. Helsinki : 1994.

Vilkuna 1996: Vilkuna, Kustaa H. J., ”Arkielämää patriarkalisessa työmiesyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa”. Helsinki : 1996.

Wellman & Frank 2001: Wellman, Barry & Frank, Kenneth A., “Network Capital in a Multilevel World: Getting Support from Personal Communities.” Teoksessa *Social Capital. Theory and Research*. Editors Lin, Nan; Cook, Karen & Burt, Ronald S. New York : 2001.

2. Painamaton kirjallisuus

Fukuyama 1999: Fukuyama, Francis, ”Social Capital and Civil Society.” Esitelmä konferenssissa *IMF Conference on Second Generation Reforms*, Washingtonissa 8.-9.11.1999. Julkaistu internetissä osoitteessa <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>. Vierailtu 20.9.2006.

Nybonn 2001: Nybonn, Nina, ”Smedsläktsforskning vid Strömfors bruk. Smedsläkten Lih.” Sukututkimus, 2.11.2001.

Rothstein & Stolle 2002: Rothstein, Bo & Stolle, Dietlind, “How Political Institutions Create and Destroy Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust.” Esitelmä seminaarissa *Project on Honesty and Trust*, Budapestissa 22–23.11.2002.

Scranton 2005: Scranton, Philip, ”Trust and Uncertainty: Networks and Innovation in Cold War America”, esitelmä seminaarissa *Social capital in a historical perspective*, Helsingissä 13.-14.10.2005.

Turunen 2006: Turunen, Olli, “Concepts of Capital and the Possibility of Human Capital in the Older Historical School of Economics.” Laudaturseminarityö Jyväskylän yliopistossa 22.4.2006.

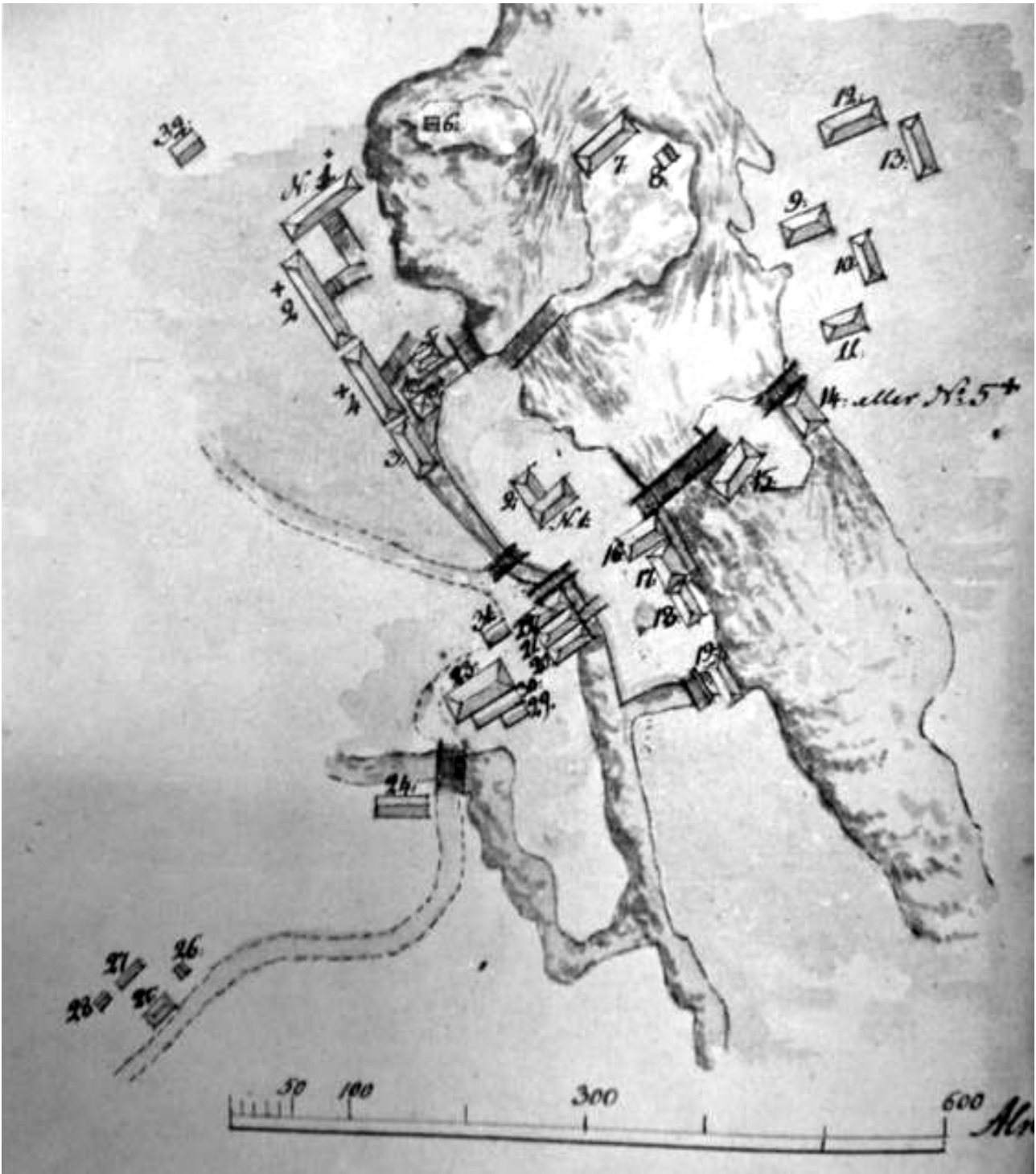
Uotila 2007: Uotila, Merja, ”Ammatti käsityöläisten identiteetin rakentajana 1800-luvun alun maaseudulla.” Julkaisua vuonna 2007 odottava artikkeli.

3. Muut lähteet

GSS (www) = Glossary of Saguaro Seminar at JFK School of Government, Harvard University. Robert Putnamin johtaman seminaarin sanasto on julkaistu internetissä projektin kotisivuilla osoitteessa <http://www.ksg.harvard.edu/saguaro/glossary.htm>. Vierailtu 18.10.2006.

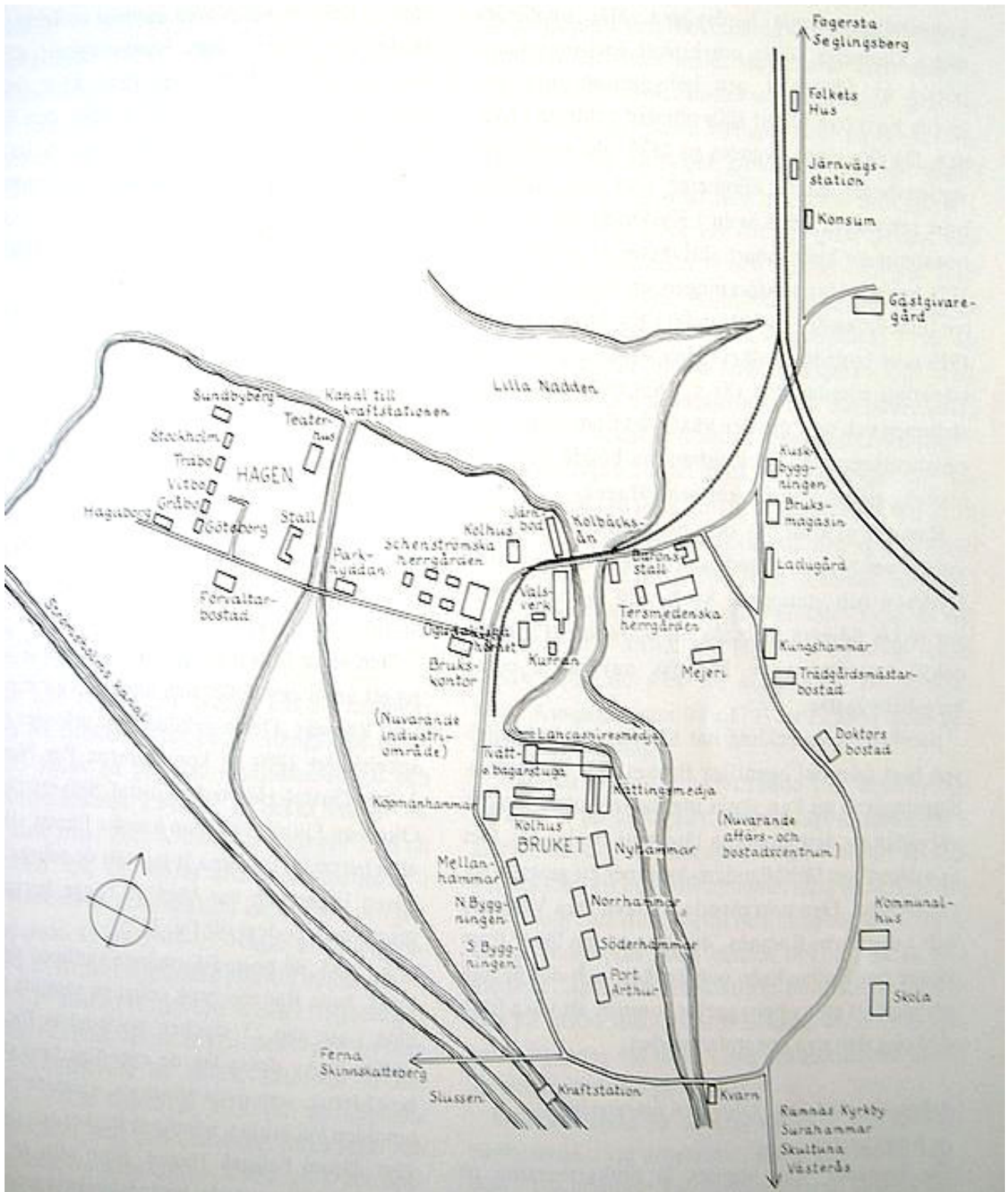
LITTEET

LIITE 1: Strömforsin ruukin asemakaava vuodelta 1809

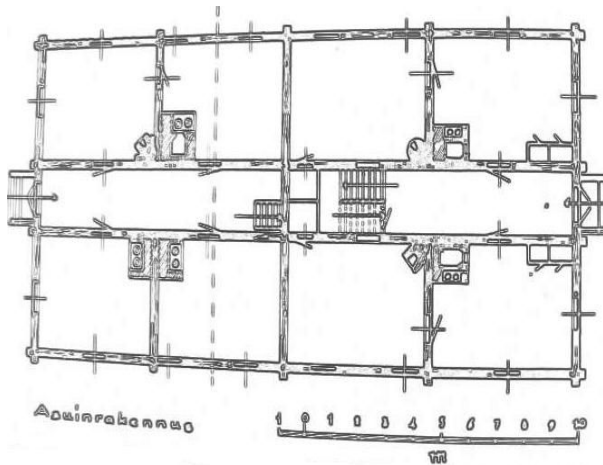
LÄHDE: STA, kuvakokoelma, kuvia Strömforsin ruukista, palovakuutuskartta vuodelta 1809. Kuvaa rajattu tässä julkaisemista varten.

LIITE 2: Ramnäsin ruukin asemakaava 1800–1900 –lukujen taitteessa

LÄHDE: Bursell 1974, s. 161.

LIITE 3: Tyypillinen työläisasunto Strömforsin ruukista

Huomautus: Rakennus **Liitteessä 1** numerolla 9.

Huomautus: Rakennukset numeroilla 11 (etualalla) ja 9 (taka-alalla) **Liitteessä 1**.

LÄHDE: NBA piirustusarkisto, 701.3.0016
pohjapiirustus Strömforsin ruukin asuinrakennuksesta
vuodelta 1945, piirtäjä Th. Lindquist. Kuvaa käsitelty
tässä julkaisemista varten.

LÄHDE: STA, kuvakokoelma, kuvia Strömforsin
ruukista, kuvaaja tuntematon.

LIITE 4: Tietoja Bursellin haastattelemissa ramnäsilaisista

Nimi	Syntymä- vuosi	Syntymäpaikka	Ammatti	Seppiä suvussa
Karl Anton Lundberg	1890	Ramnäs	Lancashireseppä	Isä ja kaksi veljeä
Karl August Norman	1882	Ramnäs	Lancashireseppä	Isä ja veli. Äiti seppäsukua
Ernst Henning Jernberg	1887	Hagge	Lancashireseppä	Isä, isoisa ja isoisoisa
Karl Gideon Sjöberg	1900	Norja	Lancashireseppä	Isä
Karl Gustaf Göransson	1880	Skinnskatterberg	Lancashireseppä	Isä ja isoisa. Äiti seppäsukua
Lars Hill	1916	Bjuråkers	Lancashireseppä	Ei.
Gustaf Åkerberg	1880	Vrethammars bruk	Lancashireseppä	Miehiä ylenevässä polvessa niin kauas kuin muistaa.
Axel Emil Åkerberg	1878	Vrethammars bruk	Lancashireseppä	Miehiä ylenevässä polvessa niin kauas kuin muistaa.
Axel Karlsson	1878	Färna bruk	Lancashireseppä	Isä
Ernst Henning Ramström	1878	Bockhammars bruk	Lancashireseppä	Isä ja isoisa
Erland Fridolf Sundkvist	1892	Sväna bruk	Lancashireseppä	Isä ja isoisa
Adolf Helge Wallström	1896	Ockelbo	Lancashireseppä	Isä, isoisa, isoisoisa.

August Fröberg	1883	Ramnäs	Kettinkiseppä	Isä seppä, äiti seppäsukua.
Henrik Öhrberg	1901	Ramnäs	Kettinkiseppä	Ei
Helmer Rundberg	1905	Ramnäs	Kettinkityöläinen	Ei
Karl Emanuel Norling	1889	Ramnäs	Kettinkiseppä	Isä

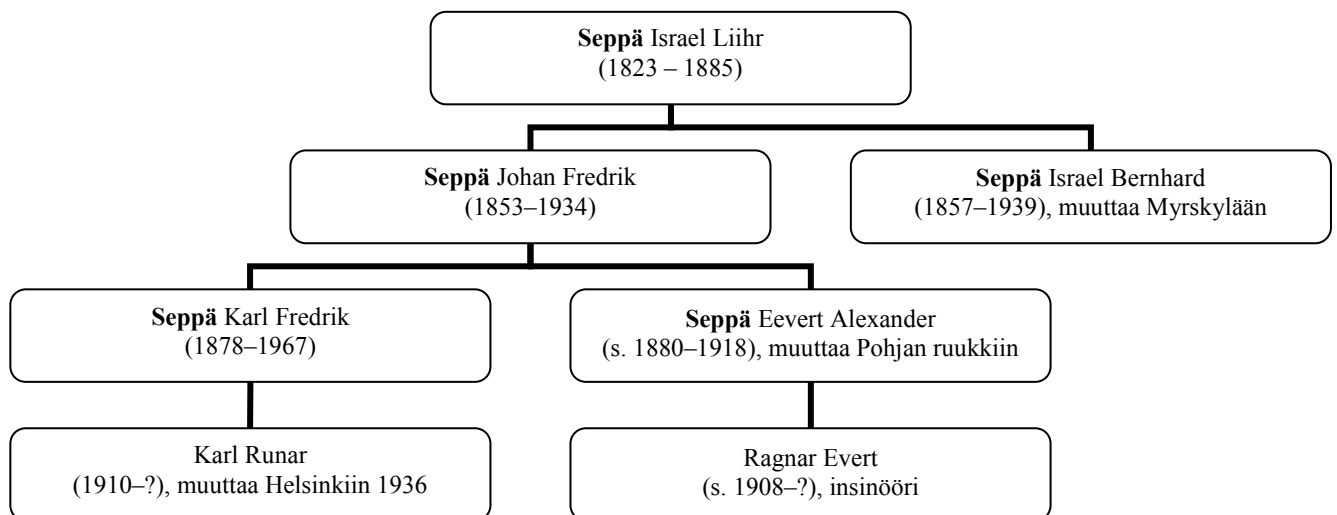
Emil Högberg	1898	Ramnäs	Valssaamotyöläinen	Isä
Arvid Lundberg	1905	Ramnäs	Valssaamotyöläinen	Isä kettinkityöläinen.
Erik Öberg	1897	Ramnäs	Valssaamotyöläinen	Ei
Manne Rundberg	1903	Ramnäs	Valssaamotyöläinen	Ei
John Rundberg	1892	Ramnäs	Valssaamotyöläinen	Ei

Huomautus: Taulukkoon on kirjoitettu vain varmasti sepiksi todetut sukulaiset. Lisäksi monet ilmoittivat sukunsa työskennelleen alaa tarkentamatta aina metallitöiden parissa.

LÄHDE: ULMA 26380:1&2; ULMA 28855:1.

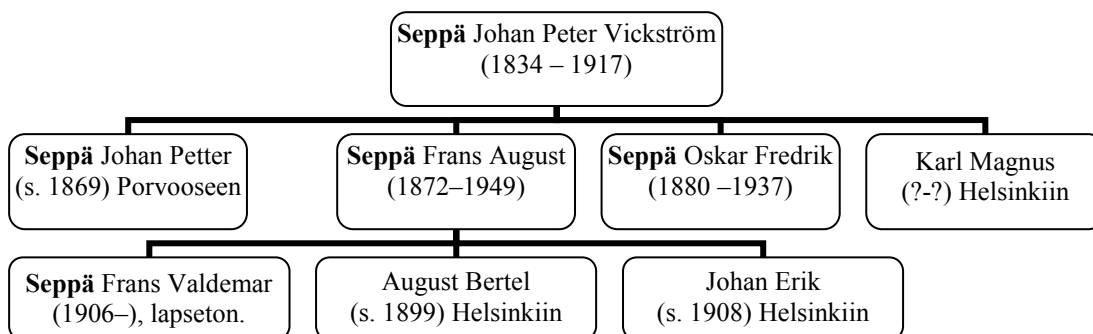
LIITE 5: Strömforsin seppien sukupuita

Lihrin suvun mieslinja tutkimusjaksolla:

LÄHDE: RSA, rippikirjat vuosilta 1848–1950; Dahlström & Dahlström 1984, s. 131–136.

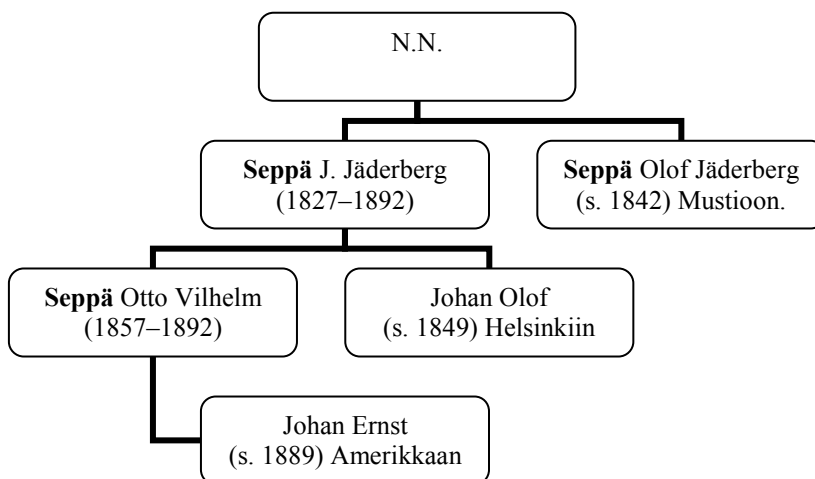
Vickströmin suvun mieslinja tutkimusjaksolla:

Huomautus: Johan Petter merkitty työmieheksi hieman ennen kuin muuttaa perheineen vuonna 1902 Porvooseen.

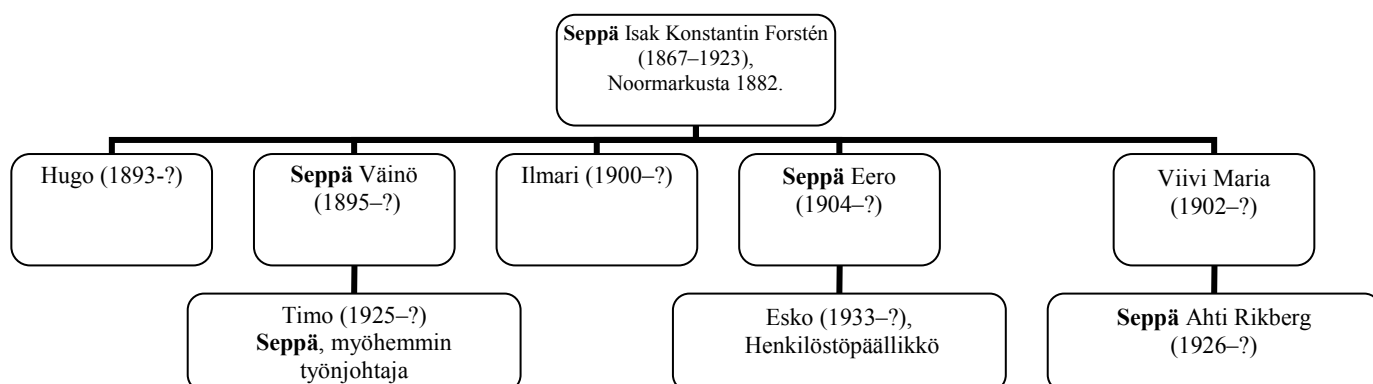
LÄHDE: RSA rippikirjat vuosilta 1848–1950.

Jäderbergin suvun mieslinja tutkimusjaksolla:

LÄHDE: RSA rippikirjat vuosilta 1848–1899.

Forsténin suvun mieslinja tutkimusjaksolla:

Huomautus: Timo Forstén ei näy kirkonkirjoissa seppänä, mutta Aarne Seppälä mainitsee hänen toimineen jatkosodan jälkeen muutaman vuoden seppänä. JMA SH1, Aarne Seppälän haastattelu 13.9.2006.

LÄHDE: RSA, rippikirjat vuosilta 1858–1950.

LIITE 6: Strömforsin seppäyhteisön sisäiset avioliitot tutkimusjaksolla

J. Jäderberg (s. 1827) + Fredrika Charlotta Liihr (s. ?)

Johan Peter Vickström (s. 1834) + Helena Kristiina Liihr (s. 1841)

Johan Gezelius (s. 1835) + Maria Gustafva Lindholm (s. 1837)

Oskar Bergren (s. 1844) + Carolina Kock (s. 1848)

Johan August Stråth (s. 1846) + Maria Lovisa Blomqvist (s. 1849)

Anders Johan Forsberg (s. 1851) + Lena Stina Liihr (s. ?)

Frans August Vickström (s. 1872) + Fanny Maria Grönroos (s. ?)

LÄHDE: RSA, rippikirjat vuosilta 1858-1950.

**LIITE 7: Luontaisetujen sekä maito- ja perunarahojen arvo ammattinimikkeiden mukaan
Ramnäsissä vuosina 1885, 1895 ja 1905**

<i>Ammattinimike</i>	1885	1895	1905
<i>Lancashirepaja</i>			
Smidesmästare	91	113	104
Halvmästare	163–179	–	–
Kvartmästare	89–104	114	114
Hopslagare	–	–	106
Smedsdräng	0	0	–
<i>Kettinkipaja</i>			
Kättingförman	156	125	120
Kättingsmed	129	109	134
Kättingarbetare	–	29–112	92–112
Kättingdräng	57–63	0–46	0–117
<i>Valssaamo</i>			
Valsmästare	150	200	138
Värmare	100	100	92
Valsare	–	150	–
Halvvärmare	65	–	–
Muu valssaamon työväki	15–45	15–45	40

Avain: Luvut kruunua per vuosi

– merkitsee, ettei ammattinimike ole ollut edustettuna

Valssaamonväen osalta kysymys on maito- ja perunarahoista, pajaväen osalta luontaisetujen rahallisesta arvosta ruukinkirjojen mukaan

LÄHDE: Bursell 1974, s. 149.

LIITE 8: Miesten palkkoja Strömforsin ruukista ja kirkonkylästä vuosilta 1946–1948

Palkat tuhatta markkaa vuodessa

Sepät:

1946	1947	1948	syntynyt
68	124	203	1922
115	125	195	1895
122	191	277	1895
120	227	328	1904
118	150	230	1919
100	176	230	1878
88	132	228	1924
70	113	169	1906
83	70	143	1921
43	111	226	1926

Sepän apulaiset:

1946	1947	1948
34	69	122
46	51	91
71	104	138
52	101	171
18	122	190
77	36	148
51	70	124

Sahatyömiehet:

1946	1947	1948
110	129	203
63	88	154
80	114	188
97	114	188
82	115	175
109	148	206
81	107	162

Sekatyömiehet:

1946	1947	1948
70	106	140
	139	140
95	123	166
50	56	132
79	106	195

Metallityömiehet:

1946	1947	1948
60	138	202
83	136	191
46	64	147

Muita havaintoja:

ammatti	1946	1947	1948
Muonamies		75	99
Muonamies	49	72	96
Maatyömies	52	75	124
Maatyömies	34	79	140
Metsätyöläinen	86	107	160
Metsätyöläinen	82	98	144
Konttoripäällikkö	178	248	328
Teknikko	–	–	332
Teknikko	–	–	286
Opettaja	130	228	276
Rakennusmestari	108	220	205
Koneenhoitaja	111	186	255
Autonkuljettaja	67	176	264
Vahtimestari	71	102	158
Kirvesmies	138	193	162
Tallimies	66	108	153
Konttoripäällikkö	178	248	328
Työnjohtaja	93	136	191
Tehtaanjohtaja	–	–	793

LÄHDE: RKA III 10, Bb. Taksoituskortit Petjärvi ja Vähä-Ahvenkoski.

LIITE 9: Muuttotilastoja Strömforsin ruukista

Strömforsista muuttaneiden seppien ja sepänpoikien muuttokohteet:

Aika	Ruukkipitäjät				Helsinki	Amerikka	Muut*
	Padasjoki	Mariafors	Mustio	Pojo			
1858-1869	3	2	1		5		2
1870-1889		1	1				1
1890-1899							
1900-1909				1	8		3
1910-					4	10	1

* Muita muuttokohteita olivat Pietari, Loviisa, Porvoo, Myrskylä ja Noormarkku.

LÄHDE: RKA III 10, Ed:3, Henkikirja vuodelta 1913; RSA, rippikirjat vuosilta 1858-1950.

Amerikkaan vuosina 1910–1919 muuttaneet Strömforsin ruukkiyhteisön jäsenet:

Työläistaustaiset		Seppätaustaiset	
Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
16	3	11**	4

** Yksi seppätaustaisista on Lihrin seppäsuvusta tulleen naisen lapsi, mutta muuta kontaktia seppäsukuihin ei lähteistä löydy.

LÄHDE: RKA III 10, Ed:3, Henkikirja vuodelta 1913; RKA III 10, Ed:4, Henkikirja vuodelta 1918; RSA, rippikirjat vuosilta 1910–1919, s. 322–410.